

**T.C.
SAKARYA UYGULAMALI BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**TURİSTİK DENEYİMLERİN
BENLİK-KAVRAMI İLE İLİŞKİSİ**

DOKTORA TEZİ

Çağrı ERDOĞAN

Enstitü Anabilim Dalı : TURİZM İŞLETMECİLİĞİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Said KINGİR

Mayıs 2019

T.C.
SAKARYA UYGULAMALI BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TURİSTİK DENEYİMLERİN
BENLİK-KAVRAMI İLE İLİŞKİSİ

DOKTORA TEZİ

Çağrı ERDOĞAN

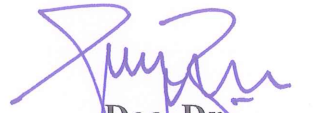
Enstitü Anabilim Dalı : TURİZM İŞLETMECİLİĞİ

Bu tez 23/05/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr.
Said KINGIR
Jüri Başkanı

Prof. Dr.
Oğuz TÜRKAY
Üye

Doç. Dr.
Ali TAŞ
Üye

Doç. Dr.
Erkan TAŞKIRAN
Üye

Dr. Öğr. Üyesi
Süleyman AĞRAŞ
Üye

BEYAN

Tez içindeki tüm verilerin akademik kurallar çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, görsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uygun şekilde sunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezde yer alan verilerin bu üniversite veya başka bir üniversitede herhangi bir tez çalışmasında yahut başka bir çalışmada kullanılmadığını beyan ederim.

Çağrı ERDOĞAN

23/05/2019

ÖNSÖZ

“Çemberimi bozma...”

Okuma ve yazma eylemlerinin, insan ve çevresi arasındaki etkileşim kökeninde vücut bulan bilimsel bilgi ateşinin varlıksal bütünlüğünün sürdürülmesi ve geliştirilmesi hususunda, yanıcı ve yakıcı maddelere benzetilmesi mümkündür. Nitekim iki anahtar bileşenden birinin yokluğunda ortaya konulan ateşin ne onu yakan insana ne de çevresine yansıması olası olacaktır. Zira bu ateş öyle bir halde bulunacaktır ki; içe işleyip ısıtmayacak, karanlığı aydınlatmayacak, nihayetinde yanmayacak ve yakmayacaktır. Öyleyse onun neliği ve kıymeti ancak bir illüzyon/göz bağı temelinde belirlenebilecektir.

Bilimsel bilgi ateşinin en küçük parçasını teşkil edecek olsa dâhi, onunla bütünleşebilmesi niyeti ve gayretiyle hazırlanmış olan doktora tezi mahiyetindeki bu çalışmanın özüne uygun temelde bir kıymet arz etmesi, hakikatin ışığında ruhun düşünceler dünyasında yükselişi ve sanıların aşılarak zannıyyâtın yakınıyyâta evrildiği kavrayışa erişim yolunda bir araç rolünü görmesi temennilerimin özünü ifade etmektedir.

Önsözü noktalarken, akademik çalışma ve araştırma tasarılarında “bir akademik çıktı daha üretmek” gibi odağın niceliksel ve dışsal kaynaklara yöneltilmesi yerine “merak” temelinde yükselen bir araştırma sorusu, bir hipotez ışığında; odağında niteliksel ve içsel unsurların ağırlık arz ettiği bir sürecin takip edilmesinin sonucunda, tesiri araştırmacı ile eserini kolaylıkla aşacak ölçüde geniş çaplı ve aynı zamanda derinlikli değerlere ulaşılmasını içtenlikle diliyorum. Doktora tez çalışmamı; nazarımdaki kıymetinin ifade edilmesi durumunda anlam kaybına uğrayacağı, ağabeyliğin ötesinde bir yaşam kaynağı olarak gördüğüm Eren ERDOĞAN’a ve varlığının gerekçesi niteliğindeki değerli aileme ithaf ettiğimi belirtiyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	İİ
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	Vİİ
ŞEKİLLER LİSTESİ	İX
TABLolar LİSTESİ	Xİİ
ÖZET.....	Xİİİ
SUMMARY	XİV
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1.	
KALITSAL VE ÇEVRESEL FAKTÖRLER DÂHİLİNDE İNSAN DOĞASINA GENEL BİR BAKIŞ	2
1.1. İnsan Doğasına Dair	2
1.2. Nesnel ve Öznel Yönüyle İnsan	3
1.3. Kalıtsal ve Çevresel Faktörler Işığında İnsan Doğası	4
1.3.1. Kalıtımın İnsan Doğasındaki Rolü	5
1.3.2. Çevrenin İnsan Doğasındaki Rolü.....	10
1.3.2.1. Fiziksel Çevre ile Etkileşim.....	10
1.3.2.2. Kültürel Çevre ile Etkileşim	16

BÖLÜM 2.

KİŞİLİK KAVRAMINA BÜTÜNSEL BİR BAKIŞ	20
2.1. Kişilik Kavramı	20
2.2. Kişiliğin Bileşenleri Olarak Mizaç/Huy ve Karakter	28
2.3. Kişiliğin Hammaddeleri: Kişiliğin Statik Yönü	30
2.4. Kişiliğin Ele Alınışında Temel Odak Noktaları: Beden/Davranış ve Zihin/Düşünce	32
2.5. Kişilik ve Çevresel Etkenler: Kişiliğin Dinamik Yönü	34
2.5.1. Kültür	35
2.5.2. Durum/Bağlam	37
2.5.3. Rol	38
2.6. Kişiliğe Eklektik ve Spektral Bir Bakış: Tipoloji ve Genellemelerin Zayıflığı ..	40
2.7. Kişiliğin Farklılaştırıcı/Ayırt Edici ve Bütünleştirici Yönü	43

BÖLÜM 3.

BENLİK-KAVRAMI VE BENLİK BİLGİSİ EDİNME KAYNAKLARI OLARAK “ÖTEKİ” VE “DENEYİM”	46
3.1. Benliğe Dair	46
3.2. Benlik Problemi ve Benliğin Eyleyici Yönü	47
3.3. Bilin/Öznel (Ben/ <i>I</i>) ve Bilinen/Nesnel (Bana/ <i>Me</i>) Benlik.....	49
3.4. Benliğin Belirmesi.....	54
3.5. Öz-farkındalık Sonrası: Benlik Bilgisi Edinme Yolları	56
3.6. Benliğin Değişime Karşı Direnci: Kendini-Aldatma/Self-Deception ve Öz-Doğrulama/Self-Verification Yoluyla Kısıtlanma	61

3.7. “Öteki”nin Benlik-Kavramı ile İlişkisi.....	65
3.7.1. Modern Düzlemde Artan “Öteki” Tesiri: Benlik ve Kimlik Kaynaklarının Genişlemesi	65
3.7.2. Varlık Koşulu ve Benlik Bilgisi Kaynağı Olarak “Öteki”	69
3.8. Benlik-Kavramı ve Deneyim/Çevre: Paylaşılan ve Paylaşılmayan Çevresel Faktörler	71
3.8.1. Psiko-Öznel Bir Kurgu Olarak Deneyim	73
3.8.2. Paylaşılmayan Çevrenin Benlik-Kavramını Zenginleştirici Yönü.....	74
BÖLÜM 4.	
PAYLAŞILMAYAN ÇEVRE UNSURU OLARAK TURİSTİK DENEYİMLERİN BENLİK-KAVRAMI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ.....	77
4.1. Endüstrinin Ötesinde Turizm ve Turizme “İşletme” Dışı Bakış.....	77
4.2. Temel Modern Seyahat Motivasyonları Olarak Kaçış ve Otantiklik Arayışı	82
4.3. Turistik Deneyim.....	87
4.4. Kurumsallaşmış Turizm	89
4.4.1. McDisneyleşme, Sözde-Olay Talebi ve Modern Yamyamlık Yoluyla Kurumsallaşma	90
4.4.2. Kurumsallaşmış Turizm Temelinde Benlik-Kavramı	93
4.5. Kurumsallaşmamış Turizm	94
4.5.1. Kurumsallaşmamış Turistlere Daha Yakından Bir Bakış	97
4.5.2. Turistik Deneyimler Temelinde Benlik-Kavramına Dair Genel Bir Değerlendirme	101
4.6. İlgili Çalışmalar/Literatür Taraması.....	108

BÖLÜM 5.

TURİSTİK DENEYİMLER İLE BENLİK-KAVRAMI ARASINDAKİ İLİŞKİ – ARAŞTIRMA SÜRECİ.....	116
5.1. Araştırmanın Amacı	116
5.2. Araştırma Sorusu ve Kapsam	116
5.3. Araştırmanın Önemi	119
5.4. Araştırmanın Yöntemi ve Tasarımı	120
5.4.1. Araştırmanın Kurgusu ve Varsayımlar	120
5.4.2. Çoklu Durum Çalışması ve Maksimum Çeşitlilik Örneklemesi	128
5.4.3. Veri Toplama Aracı.....	130
5.4.4. Veri Toplama Süreci	131
5.4.5. Araştırmanın Kısıtları.....	132
5.4.6. Geçerlilik ve Güvenilirlik: İnanırcılık, Aktarılabirlik, Tutarlılık ve Teyit Edilebilirlik	133
5.5. Verilerin Analizi ve Bulguların Yorumlanması	134
5.5.1. Kodlama: Temaların ve Kodların Belirlenmesi	134
5.5.2. Katılımcılara Ait Demografik ve Diğer Bilgiler	141
5.5.2.1. Katılımcıların Seyahat/Tatil Motivasyonları	144
5.5.2.2. Katılımcıların Seyahat/Tatil Motivasyonlarına Daha Yakından Bir Bakış	145
5.5.3. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi	148
5.5.3.1. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Bütünsel Bakış	148
5.5.3.2. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odaklı Bakış.....	152

5.5.3.2.1. Bilişsel Edinim Odağında Değerlendirme	152
5.5.3.2.2. Duyuşsal Edinim Odağında Değerlendirme	163
5.5.3.2.3. Devinişsel Edinim Odağında Değerlendirme	166
5.5.3.2.4. Kalıcı Bellek: Benlik Bilgisi Odağında Değerlendirme ..	176
5.5.3.2.5. Sosyal Kıyaslama Odağında Değerlendirme	188
5.5.3.2.6. Öz-Farkındalık Odağında Değerlendirme.....	196
5.5.3.2.7. Öz-Güven/Öz-Saygı Odağında Değerlendirme	199
5.5.3.2.8. Öz-Doğrulama Odağında Değerlendirme	202
5.5.3.2.9. Öz-Tanımlama Odağında Değerlendirme.....	204
5.5.3.3. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Tipoloji Bölgeleri.....	209
5.5.3.3.1. I. Bölge Odağında Değerlendirme	211
5.5.3.3.2. II. Bölge Odağında Değerlendirme.....	217
5.5.3.3.3. III. Bölge Odağında Değerlendirme.....	220
BÖLÜM 6.	
TARTIŞMA VE SONUÇ	224
6.1. Tartışma ve Değerlendirme	224
6.2. Sonuç ve Öneriler.....	232
KAYNAKLAR	239
EKLER.....	264
ÖZGEÇMİŞ	267

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

°C	: Derece Celcius
APA	: American Psychological Association/Amerikan Psikoloji Derneği
B	: Bor
Bkz.	: Bakınız
BPDS	: Backpacker Personal Development Scale/Sırt-Çantalı Turist Kişisel Gelişim Ölçeği
C	: Karbon
Ca	: Kalsiyum
Cl	: Klor
Co	: Kobalt
Cr	: Krom
Cu	: Bakır
DNA	: Deoksiribonükleik Asit
F	: Flor
Fe	: Demir
FFI	: Five-Factor Inventory/Beş Faktör Envanteri
FIT	: Fully Independent Travel/Tamamen Bağımsız Seyahat
H	: Hidrojen
I	: İyot
Inc.	: Incorporated/Anonim Şirket
Jr.	: Junior/İki kişiden yaşça küçük olanı niteler
K	: Potasyum
M.Ö.	: Milattan Önce
M	: Mülakat
Mg	: Magnezyum
Mn	: Manganez
Mo	: Molibden

N	: Azot
Na	: Sodyum
O	: Oksijen
P	: Fosfor
p.	: Page/Sayfa
pp.	: Pages/Sayfalar
S	: Kükürt
s.	: Sayfa
Se	: Selenyum
Si	: Silisyum
Sn	: Kalay
ss.	: Sayfa Sayıları
TDK	: Türk Dil Kurumu
V	: Vanadyum
v.	: Versiyon
ve diğ.	: Ve Diğerleri
Vol.	: Volume/Cilt
Zn	: Kurşun

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. İnsan Gelişiminde Kalıtımın ve Çevrenin Etkileşimi.....	18
Şekil 2.1. Persona'nın İkel Tanımlarının Türevi.....	23
Şekil 2.2. Kişilik Tanımlarına İlişkin Özet Bir Bakış.....	24
Şekil 2.3. Kişiliğin Çevresel Olmayan Kaynakları.....	30
Şekil 2.4. Kişilikle İlişisine Göre Rolün Boyutları.....	39
Şekil 2.5. İnsanların Dışadönük-İçedönük Kişilik Spektrumunda Dağılımı.....	43
Şekil 2.6. Kişilik Gelişim Sürecinde Bireysel Farklılaşma ve Bütünleşme.....	44
Şekil 3.1. Dinamik Benlik-Kavramı.....	58
Şekil 3.2. Öz-Doğrulama Süreci.....	63
Şekil 4.1. Turist Tiplerinin Temel Seyahat Motivasyonları ile İlişkisi ve Spektral Konumu.....	104
Şekil 5.1. Araştırmanın Kapsamı.....	117
Şekil 5.2. Turist Tipolojisi Belirlenmesinde Kullanılacak Olan Çerçeve/ Koordinat Sistemi.....	124
Şekil 5.3. Varsayımsal Katılımcının Koordinat Sistemindeki Yerinin Belirlenmesi.....	126
Şekil 5.4. Seyahat Motivasyonu Ana-Temasının Temalarına ve Kodlarına İlişkin Zihin Haritası.....	136
Şekil 5.5. Benlik-Kavramı Ana-Temasının Temalarına ve Kodlarına İlişkin Zihin Haritası.....	137
Şekil 5.6. Demografik ve Diğer Bilgilere Dair Oransal Grafikler.....	143
Şekil 5.7. Seyahat/Tatil Motivasyonu İlişki Haritası.....	144
Şekil 5.8. Seyahat Motivasyonu Ana-Teması Kapsamındaki Kelime Bulutu....	146

Şekil 5.9. Kaçış ve Yenilik/Keşif Temalarının Kod Dağılımları.....	146
Şekil 5.10. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi: Bölge Bağımsız – Tüm Karşılıklı İlişkiler – Bütünsel Bakış.....	149
Şekil 5.11. Bilişsel Edinim Temasının Kod Dağılımları.....	152
Şekil 5.12. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Bilişsel Edinim.....	153
Şekil 5.13. Duyuşsal Edinim Temasının Kod Dağılımları.....	163
Şekil 5.14. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Duyuşsal Edinim.....	164
Şekil 5.15. Devinişsel Edinim Temasının Kod ve Alt-Kod Dağılımları.....	166
Şekil 5.16. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Devinişsel Edinim.....	167
Şekil 5.17. Kalıcı Bellek: Benlik Bilgisi Temasının Kod Dağılımları.....	176
Şekil 5.18. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Kalıcı Bellek: Benlik Bilgisi.....	177
Şekil 5.19. Sosyal Kıyaslama Temasının Kod Dağılımları.....	188
Şekil 5.20. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Sosyal Kıyaslama.....	189
Şekil 5.21. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Öz-Farkındalık.....	197
Şekil 5.22. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Öz-Güven/Öz-Saygı.....	200
Şekil 5.23. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Öz-Doğrulama.....	203
Şekil 5.24. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Öz-Tanımlama.....	206
Şekil 5.25. Turist Tipolojisi Belirlenmesinde Kullanılacak Çerçeve.....	210
Şekil 5.26. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi: I. Bölge – Tüm Karşılıklı İlişkiler – Bütünsel Bakış.....	212
Şekil 5.27. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi: II. Bölge – Tüm Karşılıklı İlişkiler – Bütünsel Bakış.....	218

Şekil 5.28. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi: III. Bölge – Tüm Karşılıklı İlişkiler – Bütünsel Bakış.....	221
Şekil 6.1. I. Bölge (+,+) ile II. Bölgenin (-,+) Karşılaştırılması.....	225
Şekil 6.2. I. Bölge (+,+) ve II. Bölge (-,+) ile III. Bölgenin (-,-) Ayrı Ayrı Karşılaştırılması.....	226
Şekil 6.3. Önerilen Turist Tipolojisi.....	230

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Beş Faktör Kişilik Modeline Göre İkiz Araştırmalarının Korelasyonu..	8
Tablo 1.2. İnsan Vücudundaki Elementlerin Dağılımı.....	12
Tablo 2.1. Başlıca Kişilik Teorilerine Dair Bir Özet.....	41
Tablo 3.1. Kültür – Kimlik İlişisine Yönelik Bir Çerçeve: Üst Kavramlar.....	67
Tablo 3.2. Kültür – Kimlik İlişkisi Temelinde Kimlik Şekillenme Örüntülerinin Kültürel Prototipleri.....	68
Tablo 4.1. Turizm Aracılığı ile Yabancılaşmanın Kodlarının Tersine Çevrilmesi....	83
Tablo 4.2. Turist Deneyiminde Üç Otantiklik Türü.....	85
Tablo 4.3. Deneyimin Zamansal ve Mekânsal Boyutları.....	88
Tablo 4.4. Turistik Deneyimin Beş Modu.....	98
Tablo 4.5. Turist Tipleri Sıklığı ve Yerel Normlara Adaptasyonu.....	99
Tablo 4.6. Kurumsallaşmış ve Kurumsallaşmamış Turizm Kapsamında Turist Tipleri.....	102
Tablo 4.7. Temel Seyahat Motivasyonları Doğrultusunda Turistik Deneyim ve Edinim İçeriği Odaklı Turist Nitelikleri.....	106
Tablo 4.8. Gezginler Tarafından Turist ve Gezginlere Atfedilen Özellikler.....	112
Tablo 5.1. Koordinat Sistemindeki Bölgelerin Temsil Ettiği Konumlar.....	127
Tablo 5.2. Katılımcılara Ait Demografik ve Diğer Bilgiler.....	141
Tablo 5.3. Bölgelere Göre Mülakatların Dağılımı.....	210

TURİSTİK DENEYİMLERİN BENLİK-KAVRAMI İLE İLİŞKİSİ

ÖZET

Çalışmanın amacı; geçici nitelikteki turistik faaliyetlerin bireye kalıcı tesirlerinin incelenmesidir. Buradan hareketle “turistik deneyimler ile benlik-kavramı arasında nasıl bir ilişki olduğu” sorusu doğrultusunda veri temelli turist tipolojisi bağlamı da gözetilerek bir araştırma kurgulanmıştır.

Nitel araştırma yöntemlerinden çoklu durum çalışması tekniği ile araştırma yürütülmüştür. Oluşturulmuş olan yarı yapılandırılmış mülakat sorularının, maksimum çeşitlilik örnekleme dâhilinde gerçekleştirilen kırk beş yüz yüze görüşme kapsamında değerlendirilmesi yoluyla veri elde edilmiştir. Verilerin analizinde öncelikle ana-tema, tema, kod ve alt-kodların birbiri ile ilişkisini yansıtacak genel görünümünün ortaya konulması amacıyla iMindMap v.11 yazılımından faydalanılarak zihin haritaları oluşturulmuştur. Daha sonra verilerin kodlanmasından, durum/vaka modelleri temelinde ilişki haritalarının oluşturulmasına kadar içerik analizi yapılmasını kolaylaştıran diğer tüm analiz işlemleri, nitel ve karma yöntemler için bilgisayar destekli bir veri analiz programı olan MAXQDA Analytics Pro v.18.2 aracılığıyla tamamlanmıştır.

Elde edilen sonuçlar çerçevesinde; bir paylaşılmayan çevre unsuru olarak turistik deneyimlerin başta bilişsel olmak üzere belirgin ölçüde duyuşsal ve devinişsel edinimler sağlanması, bireye kendini farklı arka planlarda görme ve test etme imkânı vermesi, farklılıklarla kıyaslamalar yaparak kendine ve bulunduğu düzleme dair pozisyonunu tayin etmesine katkıda bulunması, öz-farkındalığı, öz-güveni/öz-saygıyı artırma hususunda kapılar açması ve öz-tanımlama kaynakları sunması, bununla birlikte; benlik bilgisi edinmeyi ve benlik keşfini desteklemesinin yanında öz-doğrulamayı bir rol de oynaması bakımından benlik-kavramı ile çok boyutlu nitelikte kayda değer bir ilişki içinde bulunduğu tespit edilmiştir. Söz konusu boyutlar, benlik-kavramı ana-temasının temalarını ifade eden; bilişsel edinim, duyuşsal edinim, devinişsel edinim, kalıcı bellek: benlik bilgisi, sosyal kıyaslama, öz-farkındalık, öz-güven/öz-saygı, öz-tanımlama ve öz-doğrulama olarak belirlenmiştir. Buna ek olarak literatürde bir takım çalışmaların işaret ettiği aksine; turizmde kurumsallaşma seviyesi yüksek turistler tarafından da belirgin seviyede yenilik arayışı ve otantikliğe yönelim içinde olunması doğrultusunda turistik deneyimlerin benlik-kavramını zenginleştirici yönüyle temasa geçilmesinin olası olduğu ortaya konulmuştur. Son olarak; turistik deneyimleri hayata geçiren turistlerin bağlama ilişkin sergiledikleri örüntü mercek altına alınarak turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisi temelinde ve kurgulanmış olan koordinat sistemi düzleminde bir turist tipolojisi oluşturulmak suretiyle önerilmiştir. Benlik-kavramı zenginleştirici alanda yer alan ve koordinat sisteminin I. bölgesini temsil eden kısım özümseyici turist, II. bölgesini temsil eden kısım temkinli turist olarak, öz-doğrulamayı alanda yer alan ve koordinat sisteminin III. bölgesini temsil eden kısım ise yansıtıcı turist olarak kategorize edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Turist psikolojisi, turistik deneyim, benlik, benlik-kavramı, turist tipolojisi

THE RELATIONSHIP BETWEEN TOURISTIC EXPERIENCES AND SELF-CONCEPT

SUMMARY

The purpose of the study is to determine lasting effects of temporal touristic experiences on the individual. From this point of view, in the direction of the research question “what kind of relationship is there between touristic experiences and self-concept” a study was designed in the context of data-based tourist typology.

A qualitative research method was used to conduct research with multiple case studies. Data were obtained by utilising the conducted forty-five face-to-face interviews via formed semi-structured interview questions within the maximum diversity sampling. In the analysis of the data, mind maps were created in order to reveal the general views that reflect interrelation of main-themes, themes, codes and sub-codes by using iMindMap v.11 software. Then, all other analysis processes that are facilitating to perform content analysis from coding the data to creating relationship maps on the basis of cases/case models were completed via a computer-aided data analysis program for qualitative and mixed methods, MAXQDA Analytics Pro v.18.2.

Within the frame of results; it is determined that there is a significant relationship between touristic experiences that are non-shared environment elements and self-concept in a multi-dimensional form in respect to provide particularly cognitive and noticeably affective and psychomotor acquisitions, to allow the individual to see and test itself on different backgrounds, to contribute to ascertain both the area/surface being a part of and itself by comparing differences, to open new doors for enhancing self-awareness, self-confidence/self-respect and to present self-definition sources, in addition to this; to play a self-verification role along with to support obtaining self (related) knowledge and self exploration. The mentioned dimensions that are the themes of the self-concept main-theme are determined as follows; cognitive acquisition, affective acquisition, psychomotor acquisition, permanent memory: self-related information, social comparison, self-awareness, self-confidence/self-respect, self-definition and self-verification. Additionally, in contrast to some studies in the literature; it has been revealed that it is possible to contact the enriching side –in the context of self-concept– of touristic experiences by tourists who have a high level of institutionalization in tourism in the direction of their significant seek for novelty and authenticity orientation. Finally; a tourist typology formed and suggested on the relationship between touristic experiences and self-concept basis and within the frame of designed coordinate system by examining closer the pattern that is performed by tourists in the context of putting into practice the touristic experiences. The section that is a part of self-concept enricher area and representing the quadrant I of the coordinate plane is categorized as internaliser tourist, the quadrant II as deliberative tourist and the section that is a part of self-verification area and representing the quadrant III of the coordinate plane is categorized as reflective tourist.

Keywords: Tourist psychology, touristic experience, self, self-concept, tourist typology

GİRİŞ

Geçici/periyodik nitelikteki yapısı gereği insan yaşamının aralıksız birkaç uzun senesini kapsayamayan, aksine genellikle belirsiz kısa zaman dilimleri çerçevesinde gün yüzüne çıkan turistik deneyimlerin, yaşamın bütünü dâhilinde her zaman kolay fark edilemeyecek bir ağırlık içermesinin beklenmesi olası olacaktır. Bu durumda turistik deneyimlerin turist rolünün oynandığı anlardaki etkinliğinin, bunun haricindeki zamanlara kıyasla sönmülenerek insan yaşamının bütünlüğü içindeki tesirinin azalacağı akıllara gelmektedir. Çalışmada bu hususun ne ölçüde geçerli olabileceğinin tespit edilmesi doğrultusunda turistik deneyimlerin, turist rolü oynanmadığı zamanları da kapsayacak biçimde birey için ne gibi kalıcı tesirleri olabileceği sorgulanmıştır. Buradan hareketle turistik deneyimlerin, kişiliğin öznel yanı ve içeriden görünüşü olarak tarif edilen benliğin bilinen/nesnel yönünü ifade eden benlik-kavramı ile ilişkisi araştırılmıştır.

Çalışmada turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisi, araştırma sorusu ve amacı ışığında kurgulanmış ve yürütülmüş olan araştırma vasıtasıyla beşinci bölümde “Turistik Deneyimler ile Benlik-Kavramı Arasındaki İlişki – Araştırma Süreci” başlığı altında ortaya konulmuştur. Ancak öncesinde konunun bütünsel bir yaklaşımla ele alınabilmesi adına “Kalıtsal ve Çevresel Faktörler Dâhilinde İnsan Doğasına Genel Bir Bakış” başlığıyla birinci bölümde insan doğasına değinilmiş, ardından benlik konusuna geçilmeden önce kişilik kavramına ilişkin aktarımlara ikinci bölümde “Kişilik Kavramına Bütünsel Bir Bakış” başlığı altında yer verilmiştir. “Benlik-Kavramı ve Benlik Bilgisi Edinme Kaynakları Olarak ‘Öteki’ ve ‘Deneyim’” başlığıyla takip eden üçüncü bölümde benlik-kavramı irdelenmiş ve açıklanmış, sonrasında başlığı “Paylaşılmayan Çevre Unsuru Olarak Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı Kapsamında Değerlendirilmesi” olan dördüncü bölümde turistik deneyimler, benlik-kavramı ile ilişkilendirilmek suretiyle mercek altına alınmıştır. Beşinci bölümde yürütülen araştırmaya yer verilmiş, “Tartışma ve Sonuç” başlıklı altıncı ve son bölümün aktarılması ile çalışma tamamlanmıştır.

BÖLÜM 1. KALITSAL VE ÇEVRESEL FAKTÖRLER DÂHİLİNDE İNSAN DOĞASINA GENEL BİR BAKIŞ

Kişilik ve benliğe ilişkin açıklamalara yer verilmeden önce, biyo-fiziksel ve sosyo-kültürel çevre faktörleri ışığında insan doğasına değinilerek konu bağlamının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olunması istenilmektedir. Zira insan ve gelişiminin bağlamdan bağımsız bir şekilde ele alınmasının bütünsel bir kavrayış sağlanması noktasında sebebiyet vereceği yetersizlik (Kağıtçıbaşı, 2012: 40) göz önünde bulundurularak bireye özgü olan kişilik ve benlik konularından önce evrensel bir temel arz eden insan doğası konusuna etraflıca yer verilmesinin daha anlamlı olacağı düşünülmektedir. Böylece bütüncül bir bakış çerçevesinde ilerleme kaydedilmesi amaçlanmaktadır.

1.1. İnsan Doğasına Dair

İnsan ve insan doğası söz konusu olduğunda diğer canlılar ile paylaşılan biyolojik özelliklerden ziyade daha ayırt edici nitelikte olan insanın sosyal yönü ön plana çıkma eğilimi taşımaktadır. Bu doğrultuda insana bakıldığı zaman, başta kişinin toplum içindeki rolü, konumu ve diğer insanlar ile etkileşimi göze çarpmaktadır. Bu durum yine de insanın, yalnızca toplumsal çevresi ile değil; bununla birlikte fiziksel çevresi ile de etkileşim içerisinde şekillenmiş olan sosyal bir varlık (Murphy, 1939: 88; Doğan, 2000: 81; Akan, 2003: 83; Rogoff, 2003) olduğu gerçeğini gölgelememektedir¹.

Bir “organizma” olarak insana odaklanıldığında; diğer canlı türleri ile paylaşılan, benzer pek çok özellik ön plana çıkmaktadır. Bu noktada doğum ile birlikte yaşamının başlangıcından sonuna kadar “insan” olarak değerlendirilen bu canlının doğası için sosyal etkileşimlerin paranteze alınması mümkün olmakta (Newcomb, 1958: 49); diğer bir ifade ile

---

¹ Her ne kadar bu noktada insan ve çevresi vurgulanıyor olsa da, söz konusu etkileşim sürecinde yalnızca dışsal değil; içsel unsurların da bu sürece katıldığı ve katkı sağlandığı bilinmektedir (Cooley, 1926: 65).

doğumundan itibaren insan olarak kabul edilen canlı, fizyolojik temelde değerlendirilmekte ve bu bağlamda biyolojik yetkinlikleri dâhilinde doğasına uygun kabul edilmektedir. Dolayısıyla sosyal etkileşim bu noktada insan doğası kapsamında bir öncel olarak ele alınmamaktadır.

Düşünce ve davranışları temelinde insan, salt organizma boyutunun ötesi değerlendirilerek ele alındığında, kendisini diğer canlılardan ayıran yani paylaşılmayan özellikler daha belirgin bir hal almaktadır. Söz konusu özelliklerin sosyal etkileşim dışında birey tarafından sağlıklı bir şekilde edinilemeyeceği dolayısıyla insan doğasının organizma dâhilinde verili olmadığı (Li, 2015: 61); ancak edinmeye uygun olduğu görülmektedir. Yeni doğan bebeklerin –bu bakış açısına göre– doğumdan itibaren neden insan doğasına sahip olmadığı; katı bir sosyal izolasyona maruz kalarak büyüyen bir insan² ile “normal” koşullarda yetişen bir insanın kıyaslanması yoluyla daha rahat bir şekilde anlaşılacağı düşünülmektedir (Newcomb, 1958: 49).

1.2. Nesnel ve Öznel Yönüyle İnsan

Kişilerin parçası olduğu toplumu ve o topluma ilişkin değerleri yüceltme eğilimi (etnosantrizm³); odak noktası dâhil olunan toplum yerine üzerinde yaşanan gezegene, oradan da gezegendeki canlı türlerine çevrilse dâhi sürmekte, benzer kayırma eğilimleri yeryüzü

---

² Adams ve Sydie (2001: 315), Cooley'nin görüşlerini öne çıkararak; insan doğasının toplumsal yaşam aracılığı ile edinildiğini ve izolasyon ile yitirildiğini belirtmiştir. Nitekim önemli bir süre sosyal etkileşim gerçekleştirilemeyecek düzeyde diğer insanlar ile bağlantısı kesilen bireylerde gerçeklik ve benlik algısına ek olarak temel fiziksel ve zihinsel aktivitelerin (beyin gelişimi ve yetişkin dönem davranışlarında bozukluk) de aksamaması gibi insan doğasının temelinde bulunan değerlerin yitirilmesi, tahribata uğraması söz konusu olmakta; özellikle –Aveyronlu Victor gibi– yaşça küçük bireylerin bu durumlardan daha fazla etkilendiği bilinmektedir (Macionis, 2015: 114; Boudreau ve Newman, 1993: 147; Giddens, 1997: 25-26; Zastrow ve Ashman, 2014: 25-26; Kocahan ve diğ., 2010: 109; Kingsley, 1940).

³ Pek çok ön yargı ve stereotipin kaynağı olarak değerlendirilmekte, dâhil olunan etnik grubun ön planda tutularak diğer grupları değerlendirme tutumu ve kendi etnik grubunu üstün görme hissi olarak tanımlanmaktadır (Er, 2005: 11; Aziz ve diğ., 2010: 693).

merkezli (geosantrik⁴) ve insan merkezli (homosantrik⁵) dünya görüşleri olarak farklı formlara bürünebilmektedir (Güvenç, 1999: 21). Bahsi geçen yüceltme ve kayırma eğilimlerinin kapsamları kendi içlerinde daralıp genişlese de hepsinin temelinde/çıkış noktasında insanın, yani bireyin yer aldığı görülmektedir. Öyleyse nedir insanı bu kadar – kendi türü tarafından da olsa– yüceltmeye uygun kılan; doğumundan itibaren muktedir oldukları mı, yoksa bu potansiyelin zaman içinde gün ışığına çıkarılan yahut çıkarılması beklenen asgari kısmı veya fazlası mı? Bu soruların yanıtı için anahtar niteliğinde rol oynayan kavram şüphesiz insan doğasıdır. Cevap, gerek yüceltilen gerekse yücelten olarak, nesnelliği ve öznelliği birlikte üstlenen insanın doğasında yer almaktadır.

Esasen burada özellikle sorunun yanıt bulmasından ziyade takip eden bölümlerde ele alınacak olan kişilik ve benlik konuları öncesinde insan doğası hakkında açıklamalara yer verilmesi suretiyle bir temel oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu sayede kişilik ve benlik konularında bahsi geçecek olan kalıtsal ve çevresel faktörler hakkında ve ilgili hususların nesnel ve öznel yönüne dair kökensel bağlantı kurulmasının anlamsal bütünlüğe katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3. Kalıtsal ve Çevresel Faktörler Işığında İnsan Doğası

İnsanın kalıtsal ve çevresel kapsam dâhilinde ayrı ayrı ele alınması, karmaşık doğasının anlaşılabilmesi için daha anlamlı olacaktır. İnsanın doğumu ile mevcut verili olan yetenekler aynı zamanda ileri ve geriye doğru hareket ettirilebilecek bir potansiyeli de beraberinde getirmesine⁶ rağmen; gelişimin ağırlıklı olarak kalıtsal mı yoksa çevresel mi etkilerce şekillendiğine dair tartışmalar sürdürüle gelmiştir (Plomin, 1989; Plomin ve diğ., 1994; Oyama ve diğ., 2001: 1; Smith ve diğ., 2012: 5). Her iki temel etken güçten birinin

---

⁴ Dünyanın güneş sisteminin merkezi olduğu, güneş ve diğer gezegenlerin dünyanın etrafında döndüğü inancıdır. Daha ileri boyutta evrenin merkezinin de dünya olduğu düşüncesidir (Losos ve Lenski, 2016: 285; Güvenç, 1993: 3).

⁵ İnsanların, diğer canlı ve cansız varlıklar içinde öncelikli ve merkezi bir konumda olduğu düşüncesidir (Steiner, 2010: 1; Aydın, 2013: 10).

⁶ Kalıtım temelinde fiziksel ve zihinsel varlığı ile “normal” olarak değerlendirilebilecek olan bir bebek; gelişim sürecinde maruz kalabileceği ciddi beslenme eksikliği, ilgisizlik ve eğitimsizlik gibi yetersiz çevresel koşulların etkisi ile hem fiziksel hem de zihinsel gelişim hususunda, potansiyelinden bağımsız olarak, oldukça geri kalabilecektir (Zastrow ve Ashman, 2014: 116; Jersild, 1968: 19).

açıklayıcılığını daha fazla ön plana çıkararak yahut tek açıklayıcı güç olarak gören teorisyenler, ortaya koymuş oldukları fikirlerle “kalıtım-çevre (tabiat-habitat/nature-nurture) karşıtlığı” olarak adlandırılabilir durumuna meydana getirmiştir. Kalıtsal ve çevresel etkilerden hangisinin insan gelişimini açıkladığına ya da bu hususta öncü rol oynadığına ilişkin sürdürülen tartışmalar ve fikir ayrılıklarına rağmen, gelişimde gerek kalıtımın gerekse çevrenin öneminin baskılanmamasının ve her ikisinin de temel ve bütünlük bir etken olarak değerlendirilmesinin daha doğru olduğu düşünülmüştür (Zastrow ve Ashman, 2014: 116; Wilson, 2012: 240; Ridley, 2015; İnanç ve diğ., 2015). Nitekim uygun çevresel ortamın bulunmadığı koşullarda gelişim hususundaki potansiyelin kayda değer bir kısmının gün yüzüne çıkamayacağı gibi; kalıtsal temelin kuvvetli olmaması durumunda da çevresel zenginliklerin gelişime sağlayabileceği katma değer oldukça sınırlı olacaktır (Adcock, 1970: 195).

1.3.1. Kalıtımın İnsan Doğasındaki Rolü

Yeryüzündeki sayısız canlı türünden biri olarak insan, kendine ait karmaşık soruların cevaplandırılmasında, kendisi gibi doğanın bir parçasını teşkil eden ve görece daha az karmaşık olan –başta hayvanların olmak üzere– diğer canlı türlerinin incelenmesine başvurabilmektedir.

Çevreden gelen uyarıcılara karşı verilen tepkiler olarak tanımlanan davranışların (Bozcuk, 2005: 283) altında yatan nedeni açıklamak üzere hayvanlar incelendiğinde, gerek birbirleri gerekse çevreleri ile gerçekleştirdikleri etkileşimler kapsamında davranışlarının önemli bir bölümünün benzer koşullar altında tekrar ettiği ve belirli örüntüler içerdiği gözlemlenmektedir. Öyle ki, sergilenen davranışların çoğu için genetik olarak programlanmış şekilde içgüdüsel olduğu ifade edilebilmektedir (Audesirk ve Audesirk, 1996: 811).

Davranışların genetik kökenine örnek olarak meyve sineklerinin kur yapma davranışlarının tamamından sorumlu olduğu tespit edilen *fru* geni gösterilebilir. Bu genin işlevini kaybettirecek herhangi bir mutasyon meydana geldiğinde söz konusu meyve sineği için çiftleşme ya da kur yapma mümkün olmayacaktır (Reece ve diğ., 2013: 1134). Bu durumda kur yapmak üzere gerçekleştirilecek temel davranışların sergilenmesi de yine ihti-

maller dâhilinde gösterilemeyecektir. Görüldüğü üzere bir genin işlev kaybı, pek çok potansiyel davranışın sergilenememesi sonucunu doğurabilmektedir⁷. Buradan hareketle bir canlının sahip olduğu gen sayısının fazlalığının, çeşitli ve belki de karmaşık davranışlar sergileme olanağının yüksekliği ile paralellik arz edeceğinin düşünülmesi, aynı zamanda insanların en fazla gene sahip olduğu sonucuna ulaşılması akla yatkın görünmektedir.

Fiziksel yahut diğer benzerlikler bakımından kendisine yakın ya da uzak, insanın/*homo sapiens*in farklı canlılar ile kıyaslayarak gen sayısı incelendiğinde yukarıdaki varsayımın ne kadar temelsiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Venkatachalam (2014)'ın araştırmasında yer vermiş olduğu gibi; solucan türlerinden *Caenorhabditis elegans*tan biraz daha fazla protein kodlayan gene sahip olan insanda yaklaşık olarak 23.000 adet bulunduğu ve bu sayının fareler için yaklaşık 22.000 olduğu belirtilmiş, insan ile primatlar arasındaki gen farkının ise bundan çok daha az olduğu ifade edilmiştir. Buradan hareketle farklılıkların kaynağı olarak salt gen sayısının ön plana çıkarılmasının doğru olmayacağı, yine de genetik unsurlar kapsamında değerlendirme yapıldığında gen setlerinin birleşim şekilleri ve epigenetik faktörler⁸ gibi diğer etkenlerin de dikkate alınmasının daha açıklayıcı olacağı anlaşılmaktadır.

Davranışların açıklanmasında genetik faktörün ağırlığının ortaya konması hususunda Audersirk ve Audersirk (1996: 811) “canlının sinir sistemi ne kadar az gelişmiş ise davranışlarının kaynağını o kadar fazla genetik faktörlere dayanmaktadır” ifadesiyle ters bir orantının varlığından söz etmektedir. İnsan davranışlarının karmaşıklığı ve sinir sisteminin gelişmişliği dikkate alındığında, davranışların açıklanmasında genetik unsurların belirgin bir şekilde ortaya konulmasının, diğer canlılara kıyasla daha zor olduğu anlaşılmak-

---

⁷ Tek bir gendeki küçük bir değişim organizmanın fenotipinde ve genel anlamda gelişiminde meydana getirdiği çeşitli etkiler pleiotropi olarak adlandırılmaktadır (Berry ve diğ., 2015: 258).

⁸ “Epigenetik; DNA dizisinde bir değişiklik meydana getirmeden genlerin fonksiyonlarına etki eden, tekrardan programlanabilen ve kalıtılabilen bir olaydır. Genom ve yaşam tarzı/çevre etkisi arasında bir arayüz olarak adlandırılmaktadır. Özellikle embriyo gelişimi sırasında etkin bir rol olarak hücrelerin farklılaşmasını sağlamaktadır.” (Doğan ve Aktaş, 2016: 30; Frau ve diğ., 2014: 66).

tadır (Bozcuk, 2005: 294). Dolayısıyla kültürel çevre unsurlarının, potansiyelin değerlendirilmesi ve şekillendirilmesi hususunda genetik miras üzerindeki kayda değer etkisi⁹ (Henslin, 2012: 63; Rowe, 1981; Lerner; 1978) dikkate alınmaksızın yapılacak açıklamaların tek başına yeterli olarak değerlendirilmesi mümkün olmayacaktır.

Davranışlar üzerinden insan doğasının anlaşılmasında kalıtsal ve çevresel etkilerin mümkün olduğunca birbirinden ayırıştırılarak ortaya konulabilmesi amacıyla on yıllar boyunca ikizler üzerine pek çok araştırma yapılmıştır (Holzinger, 1929; Plomin, DeFries ve Loehlin, 1977; Hughes ve diğ., 2005; Polderman ve diğ., 2015).

Araştırmalarda tek yumurta ikizlerinin genotip¹⁰ olarak birbirinin aynı olması, özellikle tespit edilecek farklılıkların çevresel kaynağının ortaya çıkarılması için önem arz etmiştir. Aynı evde büyümemiş olsalar dâhi tek yumurta ikizlerinin çift yumurta ikizlerine kıyasla daha fazla ortak tutuma sahip olduğunun tespiti (Aronson ve diğ., 2012: 357; Johnson ve Medinnus, 1969: 63¹¹) davranışların kalıtsal kökeninin ortaya konulmasına yönelik araştırmalar yapılması hususunda teşvik edici nitelikte olmuştur.

Aşağıda yer verilen Tablo 1.1’de beş faktör kişilik modeli¹² kapsamında değerlendirilen kişilik boyutları için tek yumurta ve çift yumurta ikizlerinin gösterdiği korelasyon aktarılmıştır. Bulguların, benzer nitelikteki araştırmalarla paralellik arz ettiğini ifade eden Burger (2006: 388); tek yumurta ikizlerinin kişilik özellikleri bakımından belirli ölçüde

---

⁹ Canlıların çevreleri ile etkileşimleri kapsamında göstermiş olduğu değişim kapasitesi “plastisite/plasticity” olarak adlandırılmaktadır (Hall ve Oppenheim, 1987).

¹⁰ Organizmanın genetik yapısı (Watson ve diğ., 2014: 7).

¹¹ Farklı çevresel koşullar altındaki tek yumurta ikizlerinden elde edilen verilere göre; ikizlerin ortak tutum ve davranışlar bakımından aralarındaki korelasyonun belirgin seviyede yüksek olduğunu (+.767) belirtmiştir.

¹² Nevrotiklik/neuroticism, dışa dönüklük/extraversion, açıklık/openness to experience, uyumluluk/agreeableness ve özdisiplin/conscientiousness olmak üzere kişilik özelliklerini beş temel boyuta ayıran modeldir (McCrae ve John, 1992).

tutarlılık sergileyerek çift yumurta ikizlerine kıyasla daha yüksek korelasyon göstermesinin, kişiliğin (dolayısıyla belirli tutum ve davranış kalıplarının) kalıtsal temeline işaret ettiğini belirtmiştir.

Tablo 1.1. Beş Faktör Kişilik Modeline Göre İkiz Araştırmalarının Korelasyonu (Riemann, Angleitner ve Strelau 1997'den aktaran Burger, 2006: 388)¹³

Beş Faktör Kişilik Modeli	Tek Yumurta İkizleri	Çift Yumurta İkizleri
Nevrotiklik	-0,54	0,21
Dışa Dönüklük	0,56	0,33
Açıklık	0,54	0,35
Uyumluluk	0,42	0,24
Özdisiplin	0,54	0,23

Kişilik özellikleri temelinde yapılmış olan pek çok araştırmada yukarıdakine benzer şekilde; ayrı yetiştirilmelerine rağmen ikizlerin (özellikle tek yumurta ikizlerinin) belirgin seviyede benzerlik gösterdikleri ve bu durumun genetik benzerlik ve kalıtsal kökeni öne çıkardığı sonucuna varılmıştır (Smith ve diğ., 2012: 483). Bu sonucun nicelleştirilerek ortaya konulabilmesi üzere pek çok kişilik özelliklerinin incelendiği araştırmayı birlikte değerlendirmiş olan Burger (2006: 389); tek yumurta ikizlerinin 0,50; çift yumurta ikizlerinin ise 0,25-0,30 değerleri arasında korelasyon gösterdiğini vurgulamıştır.

Tek yumurta ikizlerinin genotiplerinin aynı olduğu ve bu bağlamda benzer tutum ve davranışların kalıtsal kaynağa, farklı tutum ve davranışların ise çevresel kaynağa ilişkin açıklayıcılığa sahip olduğunu tekrar hatırlamak faydalı olacaktır. Nitekim sinir sistemlerinin gelişmişlik düzeyi ile paralellik arz edecek ölçüde, çevresel etkilerin canlı davranışları için belirleyici bir rol oynaması mümkün olmaktadır. Her ne kadar genetik yapı, insan davranışları üzerinde belirgin bir rol oynasa da Reece ve arkadaşları (2013: 1139)'nın da belirtmiş olduğu gibi; davranışların tek belirleyicisi olarak genlerin gösterilmesi, öğrenme kabiliyetinin ve gelişmiş sinir sistemi kapsamında çevresel etkilerin potansiyel rolünün göz ardı edilmesi hatasını beraberinde getirecektir. Kızıroğlu (2010: 423)'nun kalıtsal ve

¹³ Çalışmada faydalanılan kaynak; "Riemann, R., Angleitner, A., & Strelau, J., (1997), 'Genetic and Environmental Influences on Personality: A Study of Twins Reared Together Using the Self – and peer – Report NEO-FFI Scales', *Journal of Personality*, Vol.: 65, pp.: 449-475." olarak belirtilmiştir.

öğrenilen olmak üzere gözlemlenebilen davranışı¹⁴ iki ayrı kategoride belirtmesi, davranışın tartışılacağı kalıtsal ve çevresel kökenlerini ortaya koyar niteliktedir.

Tüm davranışsal kalıpların hem kalıtsal hem de çevresel temellere dayandığı konusunda fikir birliğine varıldığı ifade edilmektedir (Bozcuk, 2005: 283; Feldman, 1997: 323). Canlılığın doğum öncesi sürecinden itibaren etkin olan ve iç içe geçmiş bir yapı arz eden kalıtsal ve çevresel faktörler arasında yerleşik bir korelasyon bulunmaktadır (Smith ve diğ., 2012: 483). Bu faktörlerden hangisinin belirgin biçimde daha fazla rol aldığını ve davranışların kökeninde ön plana çıktığını belirtmek üzere etkilerinin kesin yüzdesel değerlerinin verilmesi mevcut şartlarda olası ve uygun görülmesi de konuya ilişkin araştırmalarca elde edilen pek çok bulgunun birbiri ile gösterdiği tutarlılık ve “hangisi?” yerine “nasıl, hangi oranda, ne miktarda?” sorularının sorulması, insan davranışlarının kökenindeki kalıtsal ve çevresel unsurların teşkil ettiği etkileşimsel iç-içe geçmişliği vurgulamaktadır (Anastasi, 1958; Plomin ve diğ., 1985; Burger, 2006: 391; Spencer ve Harpalani, 2004: 54).

Biyolojinin davranışları anlama ve açıklamada oynadığı temel role değinen Arkonaç (1999: 25) sinir sistemi ile davranış arasındaki ilişkiyi vurgulayarak kalıtsal kökene işaret etmişse de daha sonra sinir sisteminin belirli ölçüde sosyal faktörleri de barındıran çevresel unsurlar tarafından etkilendiğini de ifade etmiştir. Böylece kültürel bir bağlamda var olan birey ve kişiliğinin (Burger, 2006: 33) çevresel etkenler göz ardı edilmek suretiyle genetik determinizm¹⁵ bakışı ile değerlendirilmesinin doğru olmayacağı tekrar ön plana çıkarılmış olmaktadır. Nitekim Smith ve arkadaşları (2012: 657) düşünce kalıplarımızın oluşumu ve değişimi hususunda binlerce yıllık zaman diliminde gelişimini sürdüren kültürün etkisini ifade etmiş, günümüz açısından ise çağdaş sosyal pratiklerin pekiştirici ro-

---

¹⁴ Gözlemlenebilen davranış; kalıtsal bilginin kuşaktan kuşağa aktarılmak suretiyle türün her bireyinde ortaya çıkan sabit davranış motifi olarak tanımlanan kalıtsal davranış ile deneyim ve bellek kaynaklı olup kişiden kişiye farklılık gösterebilen ve değişebilir davranış motifi olarak tanımlanan öğrenilen davranıştan oluşmaktadır (Kızıroğlu, 2010: 423).

¹⁵ Sadece genetik yapı tarafından bir organizmanın tüm karakter özelliklerinin belirlenmesi düşüncesi (Capra, 2014: 132).

lüne değinmiştir. Buradan hareketle düşünce ve davranış kalıplarının anlaşılmasında çevresel köken kapsamında değerlendirilen sosyo-kültürel çevrenin de öneminin altı çizilmiştir.

Özetle ifade etmek gerekirse; davranışlar üzerinden insan doğası ele alınırken kalıtsal etkilerin kapsamı genel hatları ile incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken genetik determinizm görüşü ile çevresel etkilerin göz ardı edilmesinin gerekli olan bütünsel bakışa engel olacağı ifade edilmiş, kalıtsal ve çevresel faktörlerin insan doğası üzerindeki ortak ve birbirinden ayrılması son derece güç etkilerinin bulunduğu zamanla oluşan bir fikir birliğinden bahsedilmiştir. Bundan sonraki süreçte fiziksel ve kültürel olmak üzere çevresel etkenlerin insan doğası üzerindeki etkileri tartışılacaktır. Bu bağlamda insanın fizyolojik yapı taşı yani bir organizma olarak bileşenleri, fiziksel çevresi ve nihayet kültürel çevre ile etkileşiminin önemi gelişim psikolojisine de değinilmek suretiyle ele alınacaktır. Böylece insan doğasının genel hatlarıyla bütüncül bir bakışla incelendiği ve temel seviyede anlaşılmasına yönelik aktarımlar yapıldığı bölüm tamamlanmış olacaktır.

1.3.2. Çevrenin İnsan Doğasındaki Rolü

Fiziksel çevre ile birlikte sosyo-kültürel çevre dâhilinde şekillenmiş sosyal bir varlık olarak tanımlanan insanın (Akan, 2003: 83; Murphy, 1939: 88) kültürel çevre ile ilişkisi ele alınmadan önce fiziksel çevre unsurları kapsamında bir değerlendirme yapılacaktır. Zira biyo-fiziksel çevrenin, kültürel çevrenin de gelişiminde rol oynayan öncül bir faktör olduğu, başlangıçta kültürü mümkün kılan ve sınırları çizen koşulları ortaya koyduğu ve sonrasında karşılıklı etkileşimsel bir ilişki dâhilinde bu rolünü sürdürdüğü düşünülmektedir.

1.3.2.1. Fiziksel Çevre ile Etkileşim

Adler (2002)'in "*İnsan bu dünyanın bir eseridir.*" ifadesi ile işaret etmiş olduğu gibi doğaya bağımlılık, diğer canlı türlerindeki benzer şekilde insan için de geçerli olmakta, varlık; çevre ile daimi etkileşim korunmaksızın sürdürülememektedir (Macionis ve Plummer, 2012: 869; Lundberg ve diğ., 1968: 114). Schrödinger (1999: 93) bu durumu izah etmek üzere pozitif entropi birikiminin önüne geçilebilmesi ve canlılığın biyolojik sondan

korunabilmesi için iç ve dış ortamla gerçekleştirilen etkileşimin sürekli kılınmasını elzem bir gereklilik olarak ortaya koymuştur.

Dünya gezegeni, insanların da arasında bulunduğu diğer pek çok tür için ev sahipliği yapan bir çevre sistemi olagelmıştır. Elbette gezegenin ilk dönemlerinde genel olarak inorganik (cansız) bir yapı sergilediği varsayılmış; şiddetli volkanik patlamalar, zararlı ışın yağmurları, yüksek sıcaklık seviyesi ve yoğun su buharı mevcudiyeti gibi canlılık için pek elverişli olmayan koşullar, söz konusu inorganik duruma gerekçe olarak öne çıkarılmıştır. Yaklaşık iki milyar yıl sonrasında değişen koşulları ile dünya, yaşama elverişliliğini arttırmış (Teber, 2013: 73-75) habitatlar ve biyotoplar¹⁶ için uygun ortamı barındırır bir hal almıştır. Organikleşen dünya, etkileşimi sürekli kılan canlılarla birlikte onların cansız çevresini oluşturan bir bütün olarak gezegensel bir ekosistem meydana getirmiştir (Kocataş, 2006: 317).

Canlıların belirli bir bölgedeki varlıkları, yaşam alanlarını oluşturan ortam koşullarına gösterdikleri uygunluk ile ilişkili olduğundan, canlı türlerin dünya ekosistemi içinde yayılmaları rastgele bir düzen ile değil; buldukları coğrafyanın biyolojik yapılanmasına bağlı olarak ilerlemiştir (Kızıroğlu, 2010: 342). Nitekim canlıların belirli kimyasallara, optimal sıcaklık aralığına, havadaki oksijen dengesine ve diğer kritik öneme sahip koşullara gereksinim duyduğu bilinmektedir (Newcomb, 1958: 47).

Dünya ekosistemi dâhilinde varlığını sürdüren sayısız tür olmasına rağmen, bu birbirinden son derece farklılık arz ettiği düşünülen canlıların fizyolojik yapıtaşları yani organik bileşenleri mercek altına alındığında, gösterdikleri farklılıklara zıt olarak belirgin ölçüde ortak paydada bir araya geldikleri dikkatleri çekmekte, canlılardaki dünya ekosisteminin biyolojik yapısına olan bağlılıkları daha rahat bir şekilde anlaşılabilir.

Karbon (C), hidrojen (H), oksijen (O) ve azot (N) elementlerinin canlı maddenin %96'sını oluşturduğunu ifade eden Reece ve arkadaşları (2013: 32) fosfor (P) ve kükürt (S) de dâhil olmak üzere bu altı temel elementin oransal olarak bütün organizmalara neredeyse eşit

---

¹⁶ "Habitat; bir organizmanın ya da popülasyonun doğal olarak yaşadığı yer şeklinde; biyotop ise; canlı varlıkların yaşamını sürdürebilmesi için uygun çevresel koşullara sahip bir coğrafik bölge ya da değişken hacimli bir ortam şeklinde tanımlanmaktadır."(Kocataş, 2006: 61).

miktarda dağılım gösterdiğini belirtmektedir. Söz konusu altı temel element ile mevcut canlı çeşitliliğin var olabildiğini mümkün kılan durumu ise; karbonun çok çeşitli moleküller oluşturabilme kabiliyeti gösterilerek açıklanmıştır (s. 58). Tablo 1.2’de canlıların koşul bağımlı olarak gelişen fizyolojik yapılarındaki/bileşenlerindeki benzerlik insan vücudu örneğinde özelleştirilerek örneklendirilmiştir.

Tablo 1.2. İnsan Vücudundaki Elementlerin Dağılımı (Reece ve diğ., 2013: 32)

Element	Sembol	Vücut Kütlelerinin Yüzdesi (Su Dâhil)	
Oksijen	O	%65,0	} %96,3
Karbon	C	%18,5	
Hidrojen	H	%9,5	
Azot	N	%3,3	
Kalsiyum	Ca	%1,5	} %3,7
Fosfor	P	%1,0	
Potasyum	K	%0,4	
Kükürt	S	%0,3	
Sodyum	Na	%0,2	
Klor	Cl	%0,2	
Magnezyum	Mg	%0,1	

İz elementler¹⁷ (kütlelerin %0,01’inden az): Bor (B), krom (Cr), kobalt (Co), bakır (Cu), flor (F), iyot (I), demir (Fe), manganez (Mn), molibden (Mo), selenyum (Se), silisyum (Si), kalay (Sn), vanadyum (V), kurşun (Zn).

İnsanlar ve diğer canlılar için hayatın sürdürülmesi konusunda suyun ehemmiyeti¹⁸, onları büyük ölçüde suya yakın yerlerde yaşamaya itmiştir. Ancak değişen doğa koşulları ile birlikte biyotop olarak işlev kazanan coğrafyada meydana gelen farklılaşma, Teber (2013: 176)’in ifade etmiş olduğu gibi; bir mücadeleyi gerektirmiş¹⁹ ve nihayetinde canlıların bedensel değişimler ve özelleşmeler geçirmelerine kaynaklık etmiştir. Elbette söz

¹⁷ Organizmanın çok az miktarlarda ihtiyaç duyduğu elementlerdir (Reece ve diğ., 2013: 32). Bunlar mikroblesleyiciler olarak da tanımlanmakta olup makroblesleyiciler terimi ise; canlıların yaşamı için gerekli olan başlıca inorganik elementleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır (Kocataş, 2006: 320).

¹⁸ Çözücü, soğutucu özelliklerine ek olarak hücreler arası ve içi nakil maddesi olarak kullanılması ve metabolik olaylar kapsamındaki biyokimyasal tepkimeler için arz ettiği önem ile su (Kızıroğlu, 2010: 351), bilinen bütün organizmalarda belirgin miktarda bulunmakta (Reece ve diğ., 2013: 46) kemikteki mineraller hariç olmak üzere insan vücudunun yaklaşık yüzde yetmişden fazlasını oluşturmaktadır (Sadava ve diğ., 2014: 32).

¹⁹ Daha uygun yaşam koşulları sunan coğrafyalara göç etme şeklinde olabileceği gibi, farklılaşan çevreye uyum sağlama çabası kapsamında da değerlendirilebilir.

konusu değişim tamamen açık uçlu olmayıp insanların biyolojik doğalarıyla belirli ölçüde sınırlandırılmıştır²⁰ (Newcomb, 1958: 47-48).

Çevresel etkenler kapsamında canlılarda koşul bağımlı olarak meydana gelen değişim yeteneği fenotipik (gelişimsel) esneklik olarak ifade edilmektedir (Sadava ve diğ., 2014: 433). Bozcuk (2005: 38) buna örnek olarak bir kişinin boyunu belirleyen iç ve dış koşullara değinmiş, genetik potansiyel ile birlikte ergenlik çağındaki hormonları iç etken; beslenmeyi ise dış etken olarak örnek göstermiştir. Sadava ve arkadaşları (2014: 433) ise diğer canlı türlerinin gelişiminde çevresel fiziki etkenlerin organizma üzerindeki rollerini açıklamak üzere örnekler vermiştir. Kırmızı kulaklı su kaplumbağaları için 28,6°C ve 29,4°C sıcaklıkları arasındaki 0,8°C'lik sıcaklık bölgesinde kuluçka süreçlerini tamamlayan yumurtalardan dişi ve erkek yavruların doğabildiği belirtilmiştir. Ancak 28,6°C'nin altında tamamlanan kuluçka dönemlerinin ardından tüm yavruların erkek; 29,4°C'nin üstünde ise doğan yavruların hepsinin dişi olduğu ifade edilmiştir²¹. Bitkiler üzerinden bir örnek vermek gerekirse; ışığın yetersiz olduğu ortamlarda gelişen bazı bitkilerde, daha fazla ışığa erişebilmek için bitki gövde uzunluklarının arttığı, aksi durumda ise ince ve uzun bir gövdeye sahip olmak yerine geniş yaprakların gelişerek ışıktan daha fazla yararlanmaya müsait bir yapı oluştuğu belirtilmiştir (s. 435).

Genel bir kavrayış geliştirilebilmesi maksadıyla verilmiş olan hayvan ve bitki örneklerinin ardından tekrar insan özeline dönerek, fiziksel çevrenin etkilerinin daha iyi anlaşılabilmesi için, doğum öncesi ve bebeklik dönemi başta olmak üzere gelişim süreci perspektifinde bir değerlendirme yapılmasının uygun olacağı kanaatine varılmıştır.

Doğum öncesinde annelerin genel anlamda sağlıklı bir yaşam sürmesinin, kendilerinden ziyade, doğacak olan bebekleri için daha fazla anlam taşıdığı söylenebilir, öyle ki; yetişkin bir birey olarak annenin sağlıklı koşullardan etkilenme düzeyi daha az ve daha kısa

---

²⁰ Üç temel kapasite; uyarılma, uyarılmaya tepki verme ve öğrenme, gerek hayatta kalma ve yaşamı sürdürme gerekse bahsi geçen farklılaşma ve biyolojik potansiyel için bir zemin teşkil etmektedir (Newcomb, 1958: 50-51).

²¹ Araştırmanın, Teksas Üniversitesi'nden David Crews'in laboratuvarında yapıldığı belirtilmiştir.

vadeli olabileceken bebek için bu durumun tersinin gözlenmesi daha muhtemel olacaktır. Nitekim Yemenici (2015: 149-150) annenin sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürmesinin önemine değinerek gebelikteki beslenme, uyku düzeni, ilaç kullanımı, sigara ve alkol tüketimi gibi faktörlerin çocuk gelişimde meydana getirebileceği etkileri tartışmıştır. Fetüsün sağlığı ve gelişimi hususunda benzer zarar verici koşullara değinen Zastrow ve Ashman (2014: 99) doğum öncesi dönem içerisindeki ilk üç aylık sürece özellikle vurgu yaparak, söz konusu dönemin hassasiyetinin yüksekliğini belirtmiştir. Bu doğrultuda Keen ve arkadaşları (1998) tarafından bakır eksikliğinin embriyo-fetal gelişim döneminde yaşanmasının pek çok ciddi yapısal ve biyokimyasal anormalliklerle sonuçlanabileceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte Charil ve arkadaşları (2010) bu dönemde meydana gelebilecek benzer eksikliklerin ve stres kaynaklarının bilişsel, davranışsal ve psikolojik boyutta negatif çıktıları ortaya koyabileceğini vurgulamıştır.

Yüksek düzeyde hassas bir evre olması gerekçesi ile beraber beyin gelişimi için kritik bir önem arz eden doğum öncesi/prenatal dönemde (Raznahan ve diğ., 2012) beyne yeterli miktarda oksijen gitmemesi durumunda ve diğer olumsuz koşullarda hiperaktivite, zihinsel kapasite düşüklüğü gibi uzun vadede bireyin yaşam kalitesinde düşüşe sebebiyet verecek problemler meydana gelebilmektedir (Yemenici, 2015: 149). Beynin hızla gelişimini sürdürdüğü bu dönem ve bebeklik sürecinde çevresel kirleticilere maruz kalınması önemli tehdit unsurları olarak ön plana çıkmaktadır (Rauh ve diğ., 2010). Düşük düzeylerde dâhi kurşun, metil cıva, poliklorlanmış bifeniller ve çevresel tütün dumanı maruziyeti²² gibi yaygın çevresel nörotoksinlerden gerek fetüsün gelişim evresinde gerekse bebeklik döneminde etkilenilmesi; prematürelilik, davranışta bozukluk ve zekâ düzeyinde gerilik ile birlikte bazı ölümle sonuçlanabilecek ciddi hastalıklara sebebiyet verebilmektedir (Lanphear, 2005).

Hamilelik sürecinde alkol kullanımının sürdürülmesi, bilişsel kabiliyette azalma başta olmak üzere sinir sisteminde pek çok tahribata neden olabilmektedir (Kelly ve diğ., 2000). Fetüs gelişimi ya da bebeklik evresi için yine en yaygın zararlı çevresel faktörlerden biri

---

²² Environmental tobacco smoke exposure/pasif içicilik.

olarak sigara gibi tütün bileşenlerine maruz kalınması akciğer gelişiminde yetersizlik, solunum yolu enfeksiyonları, astım, ani bebek ölümü sendromu, davranışsal problemler, nörobilişsel gerileme ve yetişkinlikte sigara kullanmaya yatkınlık gibi problemler meydana getirebilmektedir (DiFranza ve diğ., 2004). Tütün bileşenleri ve alkole ek olarak diğer bağımlılık yapan maddeler, annenin ruhsal, duygusal ve hormonal dengesi, ilaç kullanımı, yaşı, beslenmesi, hamilelik esnasında yakalandığı hastalıkları, radyasyon maruziyeti ve sosyo-ekonomik durumu gibi pek çok teratojen²³ ve diğer fiziksel çevre faktörü, insan gelişimi üzerinde ciddi etkilere sahiptir (Zastrow ve Ashman, 2014: 100-103; Mus- sen ve diğ., 1990: 67-77; Collins ve Kuczaj, 1991: 52-54).

Yukarıdaki örnekler çevresel bir faktör olarak beslenme, görece küçük bir ısı farkı ve ışık gibi etkenlerin dâhi canlıların gelişimleri hususunda ne kadar önemli etkilere sahip olduğunun anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. İnsan doğası ve bu kapsamda geliştirilen tutum ve davranışların açıklanmasında da, doğum öncesi dönemden itibaren son derece hassas etkenlerin bireyler için yön gösterici rolü vurgulanmıştır. Söz konusu etkiler bireyin kontrolünde olmadığı gibi yaşam boyu gelişimini etkileyecek, belirli ölçüde sınırlandırarak ve şekillendirecek faktörler olması bakımından kişinin birey olarak nitelendirilmesinde son derece dikkat edilmesi gereken unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır. Yine de fiziksel koşulların doğum öncesi ve erken yaşlardaki baskın etkisinin, çevrenin tamamen belirleyici bir role sahip olduğu ve organizmalar olarak insan ve diğer canlıların tamamen edilgen bir yapı arz ettiğini düşündürmesi yanıltıcı olacaktır. Pek çok düşünür gibi Dökmen (2000: 69) ve Jacobson (2015: 36)'ın da belirtmiş olduğu gibi; insan ve çevrenin birbirini tamamlayan sistemler olarak değerlendirilmesi ve bu sistemler arasındaki daimi etkileşimin birbirini etkilemek suretiyle şekillendirdiği göz ardı edilmemelidir.

Olgun hale gelmek anlamındaki Latince *adolescere* sözcüğünden türetilmiş olan *adolescence* yani ergenlik terimi (Zastrow ve Ashman, 2014: 397) psikolojik, fiziksel ve sosyal olarak bireyin kayda değer değişimler yaşadığı yetişkinlik öncesi yaşam evresini ifade etmektedir (Bootzin ve diğ., 1991: 470). Her ne kadar ergenlik terimi, birey için önemli

---

²³ “Teratojenite, bir takım kimyasal ve çevresel etkenlerle fetüste meydana gelen anormal durumları ve kusurları tanımlar. Teratojen ise bu kusura yol açan etkenin kendisidir” (Öztürk, 2014: 202).

değişimlerin ve gelişimlerin yaşandığı bir evre olarak ön plana çıksa da; yetişkinlikte ve yaşamın diğer evrelerinde de ilişkişel bir varlık olan insan için etkileşim ve bu bağlamda etkilenme ve etkileme süreci son bulmamaktadır. Ancak özellikle doğum öncesi ve bebeklik dönemlerindeki fiziksel çevre faktörlerine karşı hassasiyet, ilerleyen yaşam evrelerinde azalmakla birlikte doğal çevrenin birey üzerindeki baskın etkisi, yerini daha çok sosyal çevreye ve kültürel etkileşime bırakmaktadır. Nitekim pek çok canlı türü ile paylaşılan ortak bir gereksinim olarak su ve oksijen gibi temel ihtiyaçların karşılanmasına ek olarak, Sullivan (1937: 849)'ın da vurguladığı üzere; toplumsallık dâhilinde var olmak, insanın ve insanlığın varlığını sürdürebilmesi için yüksek düzeyde önem arz eden bir durum olarak ön plana çıkmaktadır.

1.3.2.2. Kültürel Çevre ile Etkileşim

Fiziki çevresel faktörlerin baskın, kısmen belirleyici nitelikteki etkisine karşı gösterilen hassasiyetin zamanla azaldığı; buna karşın kültürel çevre ile kurulan yoğun etkileşimin ve bu etkileşim kapsamında meydana gelen şekillendirici nitelikteki tesirin daha fazla ön plana çıktığı ifade edilmiştir. Yaşamının hiçbir evresinde tamamen kültürel çevreden bağımsız ele alınamayacak insan için (Kurt, 2008: 8) özellikle doğum öncesi dönem salt kalıtım ve fiziki çevre unsurları ile açıklanabilir görünmektedir. Aslında bu noktada çevre rolünü annenin üstlendiği (Collins ve Kuczaj, 1991: 52) ve annenin içerisinde yaşadığı kültür uzayı çerçevesinde bu rolü oynayarak²⁴ bir çeşit kültür iletkenliği yaptığı düşünüldüğünde, kültürel çevrenin göz ardı edilmesinin doğru olmayacağı daha rahat bir şekilde anlaşılabilir. Doğum öncesi evreden itibaren belirli bir kültür atmosferinde bulunmasına rağmen (Teber, 2013: 185) insan olmanın organizma boyutunun aşarak toplumun etkin bir üyesi yani yetkin bir birey haline gelenebilmesi için uzun soluklu bir sosyalleşme sürecine ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir (Kağıtçıbaşı, 2012: 81).

---

²⁴ Beslenme alışkanlıkları, günlük rutini, anneliğe hazırlık süreci ve diğer anneyi, dolayısıyla bebeği belirgin düzeyde etkilemesi mümkün olan düşünce ve davranışlar vurgulanmaktadır.

Bahsi geçen sürecin başlarındaki öğrenme aşaması bazı hayvan türleri ile de benzerlik gösterecek nitelikte (Güvenç, 1999: 101) daha çok taklit temeline dayanmaktadır²⁵. Ancak bunu takip eden ileriki zamanlarda toplum olmanın getirdiği karmaşık ilişkiler ve bunun desteklediği zihinsel gelişim bağlamında oluşan dil (Klein ve Edgar, 2002: 21; Adler, 2006: 49) ve kavramsal düşünme yeteneği sayesinde bilgi ve davranış kalıplarının sistematik bir şekilde sonraki kuşaklara iletilmesi, kültürel bilgi aktarımına dönüşmüştür (Kızıroğlu, 2010: 453). Öyle ki şempanze, orangutan ve yunus gibi, hayvan türleri arasında belirgin seviyede kültür geliştirebilen canlılar (Wilson, 2012: 213-214) da dâhil olmak üzere, insan dışı tüm canlılardan ayrılan benzersiz bir öğrenme ve öğretim/aktarım süreci halini almıştır.

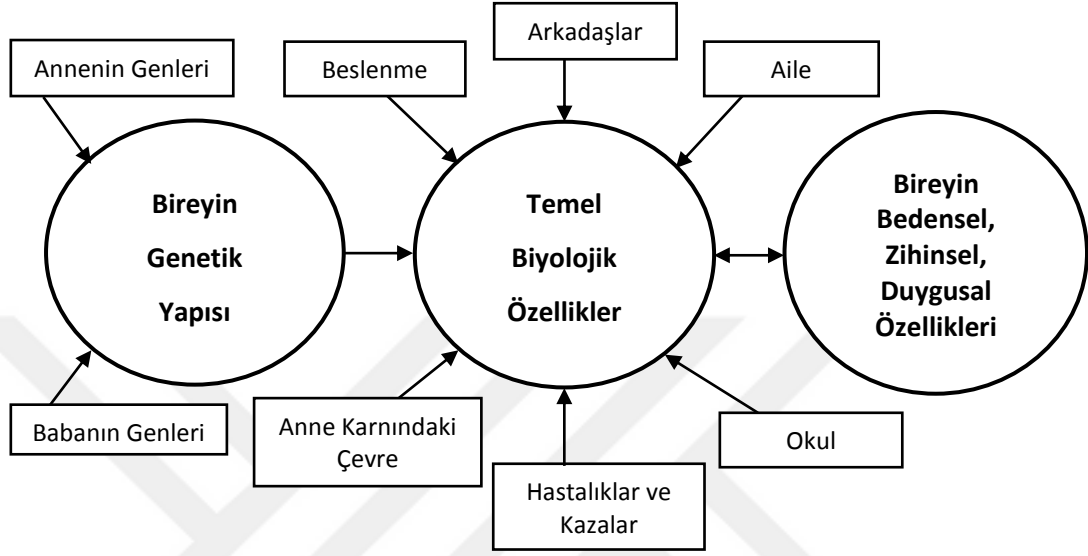
Belirli davranışların kalıtsal mı yoksa kültürel bir temel üzerine mi inşa edildiğine dair iz sürülürken, kültürler-arasında tespit edilen benzerliklerin şüphe götürmeksizin genetik kökene işaret ettiği ön kabulüne sahip olunmasının hatalı bir bakış olduğu konusunda uyarı yapan Kağıtçıbaşı (2012: 44); benzerliklerin farklı kültürlerde tespit edilmesine karşın, işlevsellik yönünden benzeşim gösterebileceklerini ve bu açıdan söz konusu davranışların kültürel bir kaynaktan meydana gelebileceğini ifade etmektedir. Smillie (1996: 145) de gülümseme davranışı örneği ile insan davranışlarının çok katmanlı kökenine değinmiş ve bebekliğin ilk evrelerindeki gülümseme davranışının salt kalıtsal bir aktarım olarak değerlendirilebileceğini; ancak gülümseme esnasında ağız yapısı, şekli ve görünümünün çeşitli kültürel kısıt ve etkilerin tesiri altında şekillendiğinin ortaya konulduğunu²⁶ belirtmiştir. Bu bilgiler ışığında davranışların kökenine ilişkin soru sorulurken, salt kalı-

---

²⁵ Sadava ve arkadaşları (2014: 1113) bir makak (*macaca fuscata*) grubunu araştıran bilim insanlarının maymunları açık alana çekebilmek üzere kıyıya tatlı patates parçaları attıklarını, kumlanan patateslerin makaklar tarafından temizlenme çabaları ve nihayetinde makaklardan birinin patatesini suya batırarak temizlemesine değinir. Sonrasında ergin erkeklerden ziyade genç erkeklerin patates yıkama/temizleme davranışını taklit yoluyla öğrendiğine, bu grubun diğer yiyecekleri de yıkadığına ve bu davranışlarının su oyunları ve diyetlerine deniz canlılarının eklenmesi gibi sonradan öğrenilen ve aktarılan bir tür kültür ve davranış kalıbı meydana getirdiğini belirtir.

²⁶ Ekman'ın 1982 yılında yayınlamış olduğu bir eserden faydalanmıştır.

tım ya da kültür arayışından ziyade hangisinin daha etken bir rol oynadığına ilişkin sorulama yapılmasının daha doğru olacağı bir kez daha anlaşılmaktadır. Şekil 1.1 gerek kalıtımın gerekse kültürün de bir parçasını oluşturduğu çevresel faktörlerin etkileşimsel tesirini görselleştirmektedir.

Şekil 1.1. İnsan Gelişiminde Kalıtımın ve Çevrenin Etkileşimi (Aytaç, 2000)

Biyo-fiziksel sınırlarının ötesinde insan doğasının ve davranışlarının anlaşılabilmesi için sosyo-kültürel çevrenin şekillendirici tesirinin göz ardı edilmemesi bir gereklilik arz etmektedir. Öyle ki, insanın yoğun etkileşimsel uzayını baskın olarak, sözlü ve sözsüz iletişimin neredeyse daimi olduğu toplum meydana getirmektedir (Ebstein ve diğ., 2010: 831). Buradan hareketle Schwarz (1998: 239) sosyal çevreden bağımsız insan duygu, düşünce ve davranışlarının etkinliğini yitireceğini ve salt kişisel bir uzayın birey için zarar verici nitelikte olacağını vurgulamıştır.

Toplumdan izole bir şekilde varlığın sürdürülmesi neticesinde meydana gelebilecek problemlerin, insan doğasının insanî²⁷ boyutuna vereceği hasarların giderilmesinin zaman alıcı ve zorlu olacağı (Sullivan, 1939: 932) hatta bazı durumlarda mümkün olmayacağı daha önce ifade edilmişti (bkz. dipnot 2, s. 3). Böylesine büyük bir problem potansiyelinin gerçekleşmemesi, bireysel bütünlüğün ve sağlığın korunabilmesi bakımından toplumsal

²⁷ İnsanın biyo-fiziksel varlığından ziyade sosyo-kültürel varlığı vurgulanmak istenmiştir.

bağlamın ve sosyal etkileşim kapsamında kurulmuş olan ilişkilerin sürdürülmesi anahtar niteliğinde bir rol oynamaktadır²⁸ (Hess ve diğ., 1993: 97; Capra, 2014: 352-353). Buna ek olarak kişi bazında bireylerin gerek kendilerini gerekse içerisinde buldukları dünyayı anlamlandırma ve bu dünyaya uyum sağlama çabalarının bir değer arz edebilmesi bakımından da bir toplum oluşturmaları ve sosyo-kültürel bağlamda varlıklarını sürdürmeleri gerekmektedir (Başaran, 1974: 13-15). Bu sayede kaotik dünyanın/çevrenin anlaşılması, güç ve tehdit edici yönlerinin azaltılması ve bireyin bu çevre içindeki yeri ve rolünün görünür kılınması da mümkün olmaktadır²⁹ (Wilson, 2012: 57; Sullivan, 1941: 278; Allport, 1938: 420; Lewin ve Foley, 2004: 459; Kottak, 1994: 96).

---

²⁸ Nitekim insanın salt biyo-fizik temel ile sınırlı kalmayarak fizik-ötesi/sembolik bir alan oluşturmasında temel rol oynayan düşünme, bilgi edinme ve edinilen bilgileri sistematik olarak aktarma gibi yetilerin toplumsal ilişkiler geliştirmeksizin edinilmesi mümkün görünmemektedir (Bucaille, 1984: 165; Wrench ve Wrench, 1973: 170)

²⁹ Doğal çevrenin ve bu çevre içerisinde kendinin de tayini ve kontrolü, insanın bireyleştiği toplum ve onun oluşturduğu maddi ve manevi değerlerin bütünü olarak ifade edilen kültür (Bostancı, 2003: 111; Scupin, 1992: 46) vasıtasıyla geliştirilmiş olan sosyo-kültürel bir çevre tasarlanması suretiyle başarılmıştır. Bu çevre aracılığıyla mevcut/verili doğal düzene ek olarak uyumlaştırıcı rolü ile ön plana çıkan kurgusal/icat edilmiş, daha öngörülebilir ve indirgenmiş bir uzayın rahatlatıcı ve temin edici koşulları mümkün olmuştur (Bauman, 2006: 161).

BÖLÜM 2. KİŞİLİK KAVRAMINA BÜTÜNSEL BİR BAKIŞ

Benliğin, kişiliğe dair bir algı olarak değerlendirilmesi göz önünde bulundurulduğunda kişilik kavramı ile giriş yapılmasının gerekliliği daha rahat bir şekilde anlaşılabilir. Kişiliğe ilişkin yapılan aktarımlar; kavramın tanıtılması, tanımlanması ve ilişkilendirilen diğer kavramlarla ele alınması doğrultusunda yapılmıştır. İnsan doğasının kişiliğe yansımaları gözetilerek kalıtsal ve çevresel etkenler ışığında konu ele alınmış, bu doğrultuda değerlendirmelere yer verilerek bölüm tamamlanmış ve ardından benlik konusunun mercek altına alındığı bir diğer bölüme geçilmiştir.

2.1. Kişilik Kavramı

Günlük yaşamda insanların düşünce ve davranışlarına ilişkin aktarımda bulunurken pek çok psikoloji terminolojisine ait kelime kullanılmakta ve bunlar içinde belki de en sık şekilde kullanılan “kişilik” kavramı olarak ön plana çıkmaktadır. Bunun gerekçesi olarak; birinin kişiliğinden bahsedildiğinde, o kişiye dair açıklayıcılık seviyesi yüksek kapsamlı bir anlamlar bütünü temsil eden ifadelerin akla gelmesi gösterilebilir. Benzer şekilde Cattell (1950: 2)’in kişilerin sosyal ve fiziksel çevre unsurları dâhilinde nasıl hareket edeceğine ilişkin yasaların ortaya konulması için psikolojide kişilik üzerine araştırmalar yürütüldüğüne ve kişiliğin; belirli/verili durumlar kapsamında kişilerin neler yapacağına ilişkin öngörüleri mümkün kıldığına dair görüşleri hatırlanmaktadır.

Yeryüzündeki en karmaşık organizma olarak nitelendirilen insan için bu denli kuşatıcı bir kavramın akademik izahı kolay olmamış; James (1890)’in on dokuzuncu yüzyılın sonlarındaki öncü açıklamalarının ardından kişilik konusu yirminci yüzyıl boyunca Freud (1920), Adler (1927a), Jung (1959) (Psikodinamik Yaklaşım³⁰), Watson (1919), Skinner

---

³⁰ İnsan davranışları genellikle rasyonel ve bilinçli olarak görülmesine karşın sadece bilinçli süreçlere odaklanmanın doğru olmayacağını vurgulayan psikodinamik kurama göre bilinçdışının psikolojinin bir konusu olarak

(1938), Bandura (1974) (Davranışsal Yaklaşım³¹), Allport (1937), Cattell (1946), Eysenck (1952), (Ayrırcı Özellikler Yaklaşımı³²), Maslow (1943), Rogers (1957), (İnsancıl Yaklaşım³³) gibi pek çok düşünür tarafından farklı perspektiflerden ele alınarak incelenmiştir. Psikoloji genelinde olmak üzere insanın kendini ve kendi türünü anlama çabaları kapsamında kişilik ve benlik özelindeki bu yoğun araştırmalar son bulmamış, aksine yirmi birinci yüzyılda da önemini koruyarak devam ettirilmiştir.

Yaygın olarak aşına olunmasına karşın kimsenin eksiksiz bir şekilde tanımlayamadığı; kapsamlı ve çok yönlü bir kavram olarak ön plana çıkan kişiliği anlamak ve açıklamak amacıyla pek çok düşünürün çaba sarf etmesine ek olarak psikolog olsun olmasın bu konu üzerinde kafa yoran kişilerin –kendilerinininki de dâhil olmak üzere– hiçbir kişiliği tam olarak ortaya koyamadığını ve dolayısıyla bütünüyle net bir anlayış geliştirilemediğini ifade eden Allport (1961: 22, 28), kişilik konusunun zorluk seviyesine değinmek suretiyle halen sürdürülmekte olan yoğun çabaların gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Konuya ilişkin mücadelesi verilen anlamlandırma ve açıklama çabaları nihayetinde kişiliğe yaklaşım ve kavramın ele alınış şeklinde meydana gelen çeşitlilik, kişilik kavramının

---

incelemesi gerektiğini savunur (Onur, 2018: 148). Nitekim kişiliğin pek çok önemli yönünün bilinç seviyesinde bulunmadığı psikodinamik kuram tarafından ifade edilmektedir (Ewen, 2014: 1).

³¹ Çevresel ya da durumsal belirleyicilerinin önemini vurgulayan davranışsal yaklaşım; kişisel ve çevresel değişkenler arasındaki sürekli bir etkileşimin sonucu olarak davranışın ortaya çıktığını ifade etmektedir (Smith ve diğ., 2012: 469). Her ne kadar yaklaşımı benimseyen düşünürler davranışı ve davranışın sergilendiği çevreyi ön planda tutmuş olsa da Skinner (1976) davranışçılığın/behaviourism insan davranışı bilimi olarak değil, bu bilimin felsefi olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiş; davranışçılığın bilinç, duygu ve ruhsal durumu/state of mind göz ardı ettiği, insanı dehumanize edici ve indirgemeci bir yaklaşımla ele aldığı gibi genel kanıların gerçeği yansıtmadığını vurgulamıştır.

³² Ayrırcı özellik yaklaşımı kişiliğin statik yönünü vurgulayarak zaman içindeki değişimini değil, insanın içinde bulunduğu duruma göre kişiliğin gösterdiği kararlılığı-tutarlılığı ön plana çıkarır (Burger, 2006: 235).

³³ Kişisel gelişim, yaşam doyumu ve pozitif insani değerlerle ilgilenen hümanistik yaklaşımı benimseyen teorisyenler insanların doğuştan/doğal olarak iyi olduğunu ve herkesin kendini gerçekleştirme hususunda içsel bir motivasyonu olduğunu ileri sürer (Carlson, 2010: 441). Bu teorisyenler insanların kendilerini daha iyi tanıyabilmek ve anlayabilmek amacıyla yaşamlarında tamamlanmışlık sağlamaya çalıştığını savunur (Pennington, 2018: 3).

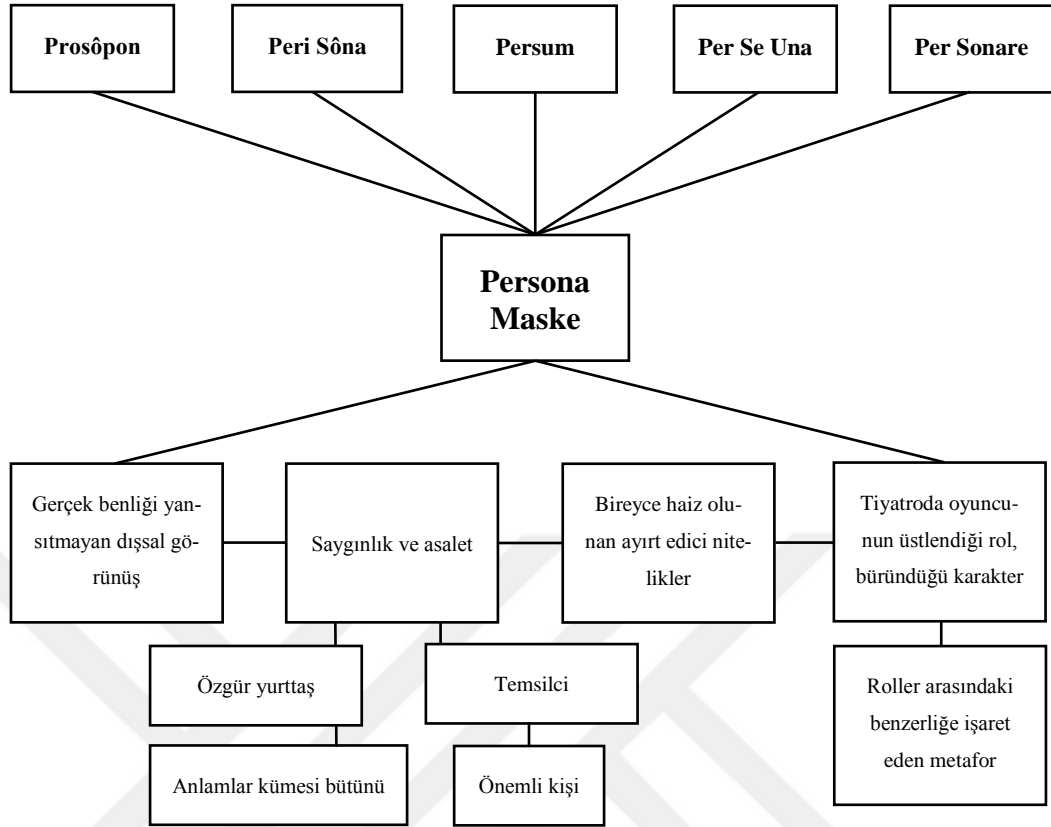
ortaya konulmasında da farklı tanımların benimsenmesi sonucunu doğurmuştur (Özdemir ve diğ., 2012).

Amerikan Psikoloji Derneği - American Psychological Association/APA (2018) tarafından; “karakteristik duygu, düşünce ve davranış örüntülerindeki bireysel farklılıklar” şeklinde karşılık bulan kişilik kavramına ilişkin tanımlar incelendiğinde (Ryckman, 2013: 4; McConnell ve Philipchalk, 1992: 426; Morris ve Maisto, 2013: 333-334; Passer ve Smith, 2009: 454; Martin ve diğ., 2010: 610); özgünlük, tutarlılık, süreklilik, ayırıcı özellikler ve belirli bir değişim kapasitesi noktalarının ortak olarak ön plana çıktığı görülmektedir.

Bir terim olarak kişilik/personality kelimesinin kökenine bakıldığında, Davis ve Palladino (1996: 509) tarafından da ifade edilmiş olduğu üzere; Antik Yunan ve Roma’da büründükleri rollerin karakteristik özelliklerini vurgulamak ve yansıtmak üzere aktörlerin kullandıkları maskeleri işaret eden ve Latince “maske” anlamına gelen *persona* kelimesinden türetildiği görülmektedir. Kelime kökenine ilişkin kapsamlı bir incelemede bulunan Allport (1937: 26) kişilik/personality kelimesinin; bazı filologların “vücudun etrafı” anlamındaki *perisôna* kelimesinden, bazılarının Etrüsk³⁴ ve Eski Latince kökenli “yüz” ya da “kafa” anlamındaki *persum* kelimesinden, bazılarının ise Latince kökenli “kendine yeten/kendini içeren/self-containing” anlamındaki *per se una* kelimesinden türetildiğine dair görüş bildirdiğini ifade etmektedir (bkz. Şekil 2.1).

---

³⁴ Etrüskler hakkındaki bilgilerin yeterince açıklığa kavuşmamış olmasına karşın Roma uygarlığının oluşmasında ve temel kurumlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı, ilk defa M.Ö. 8. yüzyılda İtalya’nın batı kıyılarında yer alan Arno ile Tiber nehirleri arasında Etrüsk uygarlığına rastlandığı ve en parlak devrini M.Ö. 7. yüzyılın sonlarında yaşadığı ifade edilmektedir (Solmaz, 2005: 6-9).

Şekil 2.1. *Persona*'nın İkel Tanımlarının Türevi (Allport, 1937: 27)

Kişilik/personality teriminin kelime kökenine ek olarak; felsefe, sosyoloji ve psikoloji gibi farklı alanlarda, hangi kapsamlarda ve ne gibi anlamlarda kullanılmış olduğunu da incelemiş olan Allport (1937: 25-50) aşağıda yer verilen Şekil 2.2 ile bunu özetlemiştir. İlgili eserde, şekilde yer alan elli farklı kullanım şekli detaylı bir biçimde incelenmiş olmasına rağmen, konunun ana odağını takip etme kaygısıyla detaylı aktarımlara yer verilmemiş, temel hatları ile kullanım şekilleri üzerinde durulmuştur.

Persona'nın İlkel Tanımlarının Türevi;

- Gerçek benliği yansıtmayan dışsal görünüş – maske (1)
- Tiyatroda oyuncunun üstlendiği rol, büründüğü karakter (2)
- Bireyce haiz olunan ayırt edici kişisel nitelikler (3)
- Saygınlık ve asalet (4)
- Özgür doğmuş yurttaş (kişiyi kölelerden ayıran anlamda) (5)
- Temsilci (6)
- Önemli kişiler (7)
- Anlamlar kümesi bütünü (soyadı gibi) (8)
- Belirgin ve sentaktik/sözdizimsel roller arasındaki benzerliği işaret eden metafor (9)

Teolojik Tanımlar;

- Teslise mensup (gerçek benlik ile davranış arasındaki ayrımı işaret eder) (10)

Felsefi Tanımlar;

- İnsanın rasyonel doğası (11)
- Öz-bilinç ve bellek (12)
- Kavrayış/anlama yetisini/understanding haiz varlık (13)
- Kendi kendinin farkında olan düşünen, zeki bir varlık (14)
- Kendisine nesnelleşen birey (15)
- Değişimin yalnızca dış yüzeyde/periphery gerçekleştiği görünmez bir merkez (16)
- Kendilik/selfhood (17)
- Mükemmellik ülküsü (18)
- Bozulmamış/untainted ülkülerden oluşturulmuş birey (19)
- Yüce değer (20)
- Cismani gözler önünde açıkça sergilenen yüce insan doğası (21)
- Her insanı değerli kılan nitelikler (22)
- Akıl ve irade ile mümkün kılınan bireyselleşme (23)
- Kendilik, öz-bilinç, öz-kontrol ve bilme gücü (24)
- Çok biçimli dinamik birim (25)
- Hakları olan rasyonel bir varlık (26)

Hukuki Tanımlar;

- Yasal statüye sahip her birey (27)
- Kendi bütünlüğüyle yaşayan bir insan (28)
- Tüzelleşmiş/incorporated bir grup insan (yapay kişilik) (29)
- Samimiyet ve sadakatle bir araya gelmiş ahenkli bir yaşam süren topluluk (grup bilinci) (30)

Sosyolojik Tanımlar;

- Hiçbir insan/(hiç) kimse/no human being (31)
- Cismani benlik (32)
- Bir aşağılama/kibir/contempt ifadesi (33)
- Ötekinin beğeni almayacak niteliklerini görünür kılma (34)
- İnsan grubunun en temel/en üst düzey/ultimate zerresi (35)
- Kültürün öznel yanı (36)
- Toplumdaki bireyin rol ve statüsünü belirleyen tüm özelliklerin bileşimi (37)

Biyososyal Tanımlar;

- Aldatıcı gösteri ya da taklitçilik (38)
- Bir kolektif bilinç maskesi, bireyselliği gizleyen maske (39)
- Yüzeysel çekicilik (popülerlik) (40)
- Sosyal-uyarıcılık değeri (41)

Psikolojik Tanımlar;

- Doğuştan gelen biyolojik yapı ve deneyim ile elde edilen eğilimlerin tümü (geniş kapsamlı tanımlar) (42)
- Gelişiminin herhangi aşamasındaki bir insanın tüm bileşeni/(entire) organization (bütüncül ve yapılandırıcı/konfigürasyonel tanımlar) (43)
- Organizmanın davranışına özgün bir eğilim veren/kazandıran örüntüler bileşeni (44)
- Genellikle en üst noktada birleştirici ya da bütünleyici bir kökene/principle sahip hal/tavır/dispositions düzeyleri ya da katmanları (hierarchy tanımlar) (45)
- Bireyin çevresine karakteristik uyumunu yansıtan alışkanlık/mizaç/habit sistemleri birleşimi (uyum/adaptasyon yönünde tanımlar) (46)

- Bir grupta yer alan bireyi grup üyelerinden ayıran alışkanlık, duygu, düşünce ve davranışlar bileşimi, faaliyetler bütünü (ayırt edicilik yönünde tanımlar) (47)
- Kişilik; konuşma, düşünme, hatırlama gibi hiçbir belirli faaliyeti kast etmemekte, buna karşın, her faaliyetin gerçekleştirilmesinde ortaya konulmaktadır (48)
- Gerçekte insanın ne olduğudur (49)
- Bireyin çevresiyle kendine has uyumunu gerçekleştiren bünyedeki psiko-fiziksel sistemlerin dinamik bir organizasyonudur (50).

Kapsamının genişliği ve kavranışına dair harcanan yoğun çabalar, Şekil 2.2’de de görülebileceği üzere, kişilik teriminin farklı alanlarda oldukça çeşitli kullanımlarına yol açmıştır. Kullanım şekilleri incelendiğinde; kişiliğin, insana dair dışsal unsurlardan (görünüş ve davranışa ilişkin nitelermeler gibi), bireysel niteliklere ve nihayet içsel unsurlara (öz-bilinç ve insan doğasına ilişkin nitelermeler gibi) kadar pek çok kapsayıcı yönünün farklı bakış açılarıyla nasıl ele alındığı daha rahat bir şekilde anlaşılabilir.

Bu noktaya kadar gerek kişilik kelimesinin/teriminin kökeni ve farklı alanlardaki kullanımları gerekse kavramın sınırlarını çizmeye yönelik yapılan tanımlamalar göz önünde bulundurulacak olursa Allport (1961)’un; “bireyin karakteristik düşünce ve davranışlarını tayin eden psiko-fiziksel sistemleri kapsamındaki dinamik bir organizasyon” (s. 28) şeklinde yapmış olduğu tanımlamanın kapsayıcılık seviyesi ile ön plana çıktığı görülebilecektir. Sınırlı yüzey hacmine nazaran oldukça derinlik arz eden bu tanımın daha rahat bir şekilde anlaşılabilmesi için Carver ve Scheier’in aşağıdaki vurguladığı noktaların ziyaret edilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir (2012: 4):

- Kişilik yalnızca ilgili tane ve parçaların birikimi değil; bir *organizasyondur*.
- Kişilik öylece hâlihazırda bulunan bir şey olmaktan ziyade *süreçsel* bir yapıdır.
- Kişilik *psikolojik* bir kavram olmasına karşın *fiziki* bedenle ayrılmaz bir bütündür.
- Kişilik, kişinin dünya ile münasebetini belirlemeye yardımcı olan *nedensel bir güçtür*.
- Kişilik, bireyselleştirilmiş *örüntüler* halinde belirli bir yinelenme ve tutarlılık seviyesiyle ortaya çıkmaktadır.
- Kişilik yalnızca bir yolla değil; duygu, düşünce ve davranış hallerini kapsayan *birden fazla yolla* sergilenir.

Kişilik kavramına dair ileri sürülen tanımlamalar ve yukarıda yer verilmiş olan ilgili tanımın analizi, konuya ilişkin merakın giderilmesine hizmet edebilecek pek çok anlam ortaya koymakta ve kavrama daha elle tutulabilir bir hal kazandırmaktadır. Adler (1933)'in deyiimiyle; anlamlar dünyasında yaşayan insanlar için bu kazanımın değeri şüphesiz kayda değerdir, lâkin doğrudan hakikate değil de; deneyimler aracılığıyla kendisine getirilen yorumlara gerçeklik anlamı yüklenildiği için anlamlar dünyası, hatalar dünyasına eşdeğer olmaktadır (s. 3). Çalışmanın ilerleyen kısımlarında tekrar hatırlatılacak olan Adler'in anlamın doğasına ilişkin yapmış olduğu çıkarımdan hareketle Allport (1961) da en nihayetinde kişiliğin kendi içinde ne olduğuna dair bilinmezliğini ortaya koyarak; gözlemcinin algı seviyesi ve bilgi edinim yönteminden bağımsız olmak üzere –ki bunlar hatalı yahut yetersiz olabilecektir– kişiliği, bir kişinin gerçekte/hakikatte ne ise o olduğu (s. 35) şeklinde anlamlandırmıştır.

2.2. Kişiliğin Bileşenleri Olarak Mizaç/Huy ve Karakter

Kişilik kavramının tanımlanmasının ardından, kişiliğe ilişkin getirilecek diğer açıklamalara yer vermeden önce, bazı kişilik tanımlamalarının içinde de yer verilen ve zaman zaman eşanlamlı olarak değerlendirilerek gerek kişilik gerekse birbiri yerine kullanılan, ilişkili olmalarına karşın ayrı anlamlar ihtiva eden mizaç/huy/temperament ve karakter/character kavramlarına (Akiskal ve diğ., 1983'ten aktaran Sayın ve Aslan, 2005: 277)³⁵ değinilmesi yerinde olacaktır. Oluşabilecek anlam kargaşasının önüne geçilebilmesi adına söz konusu kavramların üstünde biraz durulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Bireysel farklılıkların gelişim süreci ve erken karakteristik özellikler ile sosyal ve zihinsel gelişim arasındaki ilişkinin anlaşılması hususunda önemli bir kavram olarak ifade edilen mizaç/huy (Rothbart, 1981) genel olarak; bireyin biyolojik temelli psikolojik eğilimleri (McCrae ve diğ., 2000) olarak tanımlanmaktadır. Bahsi geçen biyolojik temeller, mizacın kalıtsal kökenini³⁶ ve görece değişmez devamlılığını vurgulamaktadır (Rothbart ve diğ.,

---

³⁵ Çalışmada faydalanılan kaynak; “Akiskal HS, Hirschfeld MA, Yerevanian BI, (1983), ‘The Relationship of Personality to Affective Disorders’, *Arch Gen Psychiatry*, Vol.: 40, pp.: 801-810” olarak belirtilmiştir.

³⁶ Bokhorst ve arkadaşları (2003) tarafından yapılan araştırmada kalıtsal faktörlerin huy/mizaç üzerindeki açıklayıcılığının çevresel faktörlere kıyasla yaklaşık üç kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

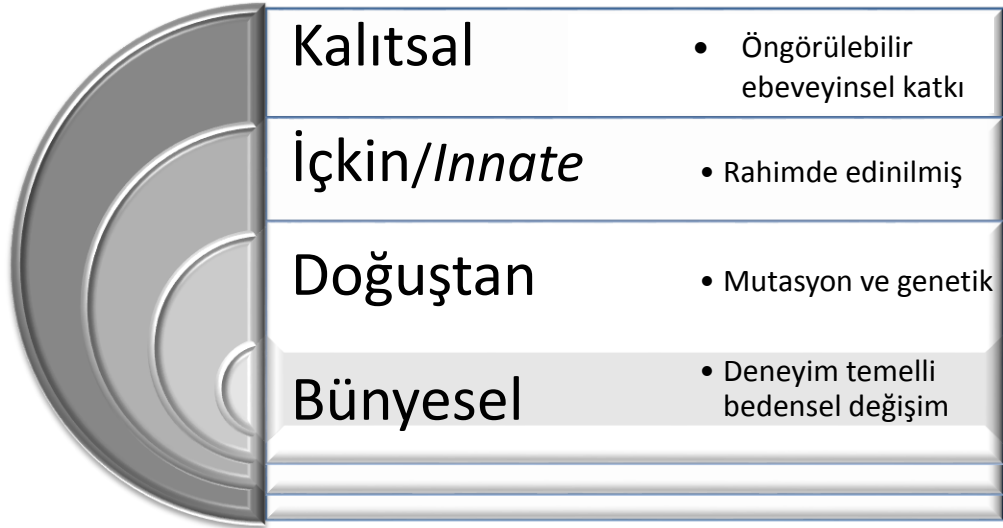
1994; Hassan ve Khan, 2013: 155). Allport (1961: 33-35) kişiliğin şekillenmesinde ham-madde mahiyetinde rol oynadığını belirttiği mizacı; bireyin genel/durağan ve çalkantılı/gergin yani bütünsel ruh halini de içeren duygusal doğası olarak tanımlanmış, bireyin “içsel havası” ya da “kimyasal iklimi” olarak nitelendirmiştir. Buna ek olarak; büyük ölçüde kalıtsal bir kökeni bulunmasına karşın bireyin fiziksel ve zihinsel yapısında –sınırlar çerçevesinde– bulunan değişim kapasitesine benzer şekilde bir değişim potansiyeli arz ettiğini ve değişime kapalı olmadığını ileri sürmüştür.

Kelime anlamı “kazınarak/oyularak şekil verilmiş/engraved mark (Yunanca)” olan (Colless, 1985: 229) karakter kelimesi –mizaç kelimesi gibi– kişilik ile oldukça sık bir biçimde eşanlamlı olarak kullanılmaktadır (Baymur, 2014: 272; Fleeson ve diğ., 2014). Bu birbirinin yerine geçen kullanımın geçmiş dayanağını izah eden Allport (1961: 31); gözlemlenebilir davranış ve çevresel etkiler odağında araştırmalarını sürdüren Amerikalı psikologların kişilik/personality, görece değişmez olan içsel koşullara ve insan doğası odaklı Avrupalı psikologların ise karakter/character kelimesine ağırlık verdiğini ifade etmiştir. Öyle ki, karakter kavramının geçmiş kullanımlarında (Galton, 1865), mizaç kavramını da kapsayacak şekilde “insanın ruhsal doğasının bütünü” (s. 322) olarak tanımlandığı görülmektedir. Yine Brandt (1970: 24) da karakter kavramının ilk kullanımlarından birine örnek vererek; kişinin neredeyse her bir özelliğinin, bir karakter özelliği olarak nitelendirilebileceğini ve karakterin insan doğasını yansıttığını belirtmiştir. Daha genel boyutuyla karakter (Fleeson ve diğ., 2014); bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarını açıklayan ayırt edici nitelikteki kişiye has özellikler bütünü olarak tanımlanmış, ancak bu şekliyle yine kişilik kavramına yakın tutulmuştur. Kavram kargaşasının önüne geçilmesi ve karakter kavramının sınırlarına netlik kazandırılması amacıyla, kapsamı dâhilinde yer verilen içsel ve biyolojik özelliklerin ayrı tutulduğu da görülmektedir (s. 179). Mizaç kavramı ile aralarındaki ayrım belirginleştikçe; kalıtsal yönü daha geri planda kalarak çevresel etkenlere yapılan vurgu artmıştır. Nitekim karakteri sosyal bir kavram olarak gören Adler (1949: 143) bireyin çevresine uyumlanma girişimlerinde sergilediği belirli ifadeler ve dışavurumları karakter özellikleri olarak tanımlamış, birey ve onun çevresi ile olan ilişkisi dikkate alınmaksızın bir karakter özelliği hakkında yargıya varmanın mümkün olmadığını vurgulamıştır.

Yukarıdaki bilgiler ışığında mizaç ve karakter kavramlarının yalnızca kişilik yerine değil; zaman zaman birbirlerinin yerine de kullanıldığı anlaşılmaktadır. Önceleri mizaç ve karakterin kalıtsal ve değişime kapalı yönüne yapılan ortak vurgu, iki kavramın benzer anlamlılığını güçlendirmiş, daha sonraları –bir anlamda– kişiliğin kalıtsal bileşeni olarak mizaç; sosyo-kültürel bileşeni olarak karakter ayrımı netleştirilmiştir. Böylelikle kişilik, mizaç ve karakter kavramlarının mahal verebileceği anlam kargaşası yerini, söz konusu kavramların kazandığı netlik vasıtasıyla kavrayışa yapılan katkıya bırakmıştır.

2.3. Kişiliğin Hammaddeleri: Kişiliğin Statik Yönü

Kişiliğin bileşenlerinin kalıtsal kısmına yapılan vurgu, kişiliğin ele alınmasında da statik tarafa yönelinmesini teşvik etmiştir. Kişiliğin hammaddesi olarak addedilebilecek temelleri söz konusu olduğunda Allport (1961: 57-58) fiziki vücudu, mizacı ve zekâyı işaret etmiştir. Bahsi geçen unsurların kayda değer oranda kalıtsal yani büyük ölçüde verili olması bakımından kişiliğin hammaddeleri olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir. Buradan hareketle; Allport'un kişiliğin temelini teşkil eden unsurlar olarak sıraladığı vücut, mizaç ve zekâyı kalıtsal yönü ağır basan farklı unsurların eklenebileceğini düşünmek mümkündür.

Kalıtsal	<ul style="list-style-type: none"> • Öngörülebilir ebeveysel katkı
İçkin/ <i>Innate</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Rahimde edinilmiş
Doğuştan	<ul style="list-style-type: none"> • Mutasyon ve genetik
Bünyesel	<ul style="list-style-type: none"> • Deneyim temelli bedensel değişim

Şekil 2.3. Kişiliğin Çevresel Olmayan Kaynakları (Cattell, 1950: 120)

Bu noktada kişiliğin statik yönüne ilişkin yer verilen açıklamalara katkı sağlaması bakımından Cattell (1950)'in kişiliğin çevresel olmayan³⁷ kaynakları olarak gösterdiği faktörlere değinmek yerinde olacaktır. Allport'un kişiliğin temeli olarak ifade ettiği kalıtsal yönü ağır basan unsurlar göz önünde bulundurulduğunda Şekil 2.3'te görselleştirilmiş olan Cattell'in özellikle kalıtsal, içkin ve doğuştan edinimler olarak sıralamış olduğu kişiliğin çevresel olmayan kaynaklarının; vücut, mizaç ve zekânın önceli pozisyonunda olduğu daha rahat bir şekilde anlaşılabilir.

Şimdiye kadar bir insan yaşamının daha çok doğum öncesi yahut bebeklik dönemlerini kapsayan zaman aralıkları bağlamında kişiliğin temeline değinilmiş olundu. Bu süreci biraz daha ileri noktaya taşıyan Adler (1933: 34) hayata yaklaşım şeklinin, duygusal eğilimlerin, yönelinen hedefin ve yaşama verilen anlamın; nihayetinde beş yaşın dolduruluna kadar kişiliğin, önemli ölçüde şekillenerek sabitlendiğini –yine de belirli şartlarda değişim potansiyelinin de bulunduğunu belirterek– ortaya koymuştur. Kişiliğin statik yönüne yaptığı bu vurguyu Adler; *kişiliğin kristalleşmesi* olarak ifade etmektedir.

Kristalleşme sürecini tamamlayan kişiliklerden bahsedildiğinde akla birbirine benzerlik gelse de; benzerlik aslen, her bir kişiliğin durağanlık ve kalıcılık yönü ile ön plana çıkan benzersizliğinde olmaktadır (Boozin ve diğ., 1991: 502), yani her kişilik “benzersizlik” özelliğini barındırması açısından birbirine benzerdir. Kişiliğin bireyi ayırt edici yönüne rağmen, yine de –bu başlık altında olduğu gibi– statik/durağan özelliğine değinildiğinde; müdahale edilmesi mümkün görülmeyen dışsal güçlerin insanlar üstündeki tartışmasız iradesi ve insanın bu bakımdan kuklalaşması genellikle ilk ileri sürülen düşünceler arasında yer almaktadır. Elbette kişilik özelliklerinin durumlar çerçevesinde duygu ve düşüncelere yansıtılarak sayısız şekilde sergilenebileceği değerlendirmeye alındığında bu çabuk yargıya varılmış tamamlanmamış tablo, yerini daha bütünsel bir anlayışa bırakmaktadır (McCrae ve Costa, 2005: 4-6).

---

³⁷ Çalışma boyunca kalıtım-çevre/tabiata-habitat ayırımına yer verilmiş, ne kalıtsal faktörlerin ne de çevresel faktörlerin salt biçimde tamamen diğerinden bağımsız olarak değerlendirilmesinin doğru olmayacağı hatırlanmıştır.

2.4. Kişiliğin Ele Alınışında Temel Odak Noktaları: Beden/Davranış ve Zihin/Düşünce

İşlemci, ana kart, bellek, güç kaynağı gibi bilgisayarı oluşturan bileşenlere dair bilgi sahibi olunması elbette bilgisayara dair bilgilendirici olacak ancak bilgisayarın tam olarak ne olduğu, işleyişi ve potansiyeline ilişkin kavrayışı yalnız başına sağlayamayacaktır. Nitekim bütün; parçaların salt toplamından fazlası olmakta, kendini oluşturan alt sistemlerin organizasyonlarını kapsayan bir sistem olarak farklılaşmakta, özelleşmektedir. Buradan hareketle kişiliğin temel ve kaynağına ilişkin unsurların tespit edilmesinin de benzer şekilde, bir bireyin kişiliğine dair kapsamlı bilgi edinilmesine tek başına yeterli olamayacağı anlaşılmaktadır. Her ne kadar şimdiye kadar kişiliğin başta kalıtım temelli statik yanına yani değişimi en fazla dışlayan kısmına odaklanılmış olsa bile, Adler (1949: 21)'in kişiliğin salt kalıtsal ve değişime kapalı olarak değerlendirilmesine karşı uyarısı hatırlanmalıdır. Böylelikle kişilik gibi kapsamı geniş ve kavranışı kolay olmayan bir kavram, olgu söz konusu olduğunda bileşenlerine dair elde edilen kısıtlı bilginin, bütüne ışık tutması hususundaki yetersizlik seviyesi daha rahat bir şekilde tayin edilebilecektir.

Kişiliğin ele alınma şekline ilişkin mevcut yaklaşım çeşitliliği pek çok farklı uygulamanın önünü açmış olsa da Cattell (1950: 3)'in aşikâr olsun örtük olsun bireyin tüm davranışlarının kişilikle alakadar olduğunu vurgulaması ve Adler (1933: 34)'in bireyin doğumundan dört, beş yaşına kadar olan süreçte zihin ve beden birliğini sağladığını ifade etmesi ile paralellik arz edecek şekilde; kişiliğin incelenmesinde beden/davranış ve zihin/düşünce temel odak noktalarını oluşturmuştur.

Kişiliğin ele alınmasında davranışa odaklanılması genel olarak insanlığın önemli nitelik ve yönlerinin görmezden gelindiği eleştirisini beraberinde getirirse de; zihin ya da ruhun bilimsel yöntemlerle net bir şekilde ele alınması ve incelenmesi hususundaki zorluklar, Eysenck (1970)'in de üzerinde durmuş olduğu gibi, elle tutulur/gözle görülür yönüyle gözlem, kayıt ve analize daha müsait olan davranışın, psikologlarca kişiliğe dair önemli bilgi kaynaklarından biri olarak kabul edilmesine aracı olmuştur (s. 13-14). Bu doğrultuda dışarıdan olabileceği gibi içeriden de kaynaklı olabilecek bir uyarı/etki ve bu uyarı/etkiye davranışsal yahut düşünsel olarak geliştirilen tepki unsurları anahtar niteliğinde rol oynamıştır. Ancak ilerleyen süreçte uyarının aynı olmasına rağmen her organizma tarafından benzer tepkilerin sergilenmediğinin, dahası aynı organizma tarafından

dâhi farklı arka plan ve zamanda benzer olmayan tepkiler geliştirildiğinin anlaşılması üzerine anahtar niteliğindeki uyarıcı ve tepki unsurları; uyarıcı, organizma ve tepki olarak revize edilmiştir (s. 14-15).

Kişiliğin anlaşılması hususunda organizmaya odaklanması geçmişten beri süregelen, filozofları bir anlamda idealist ve materyalist olmak üzere ikiye ayıran; zihin mi vücudu yönetir yoksa vücut mu zihni tartışmasına tekrar hareketlilik getirmiş olmasına rağmen Adler (1933: 25) zihin ve vücudun karşılıklı/bütünleşik etkileşimini vurgulamıştır. Bireyin salt davranışlarının incelenmesi suretiyle kendini ve çevreyi/dünyayı nasıl gördüğü hakkında bilgi elde edilmesinin mümkün olması (s. 4); yine davranışın önemine vurgu yapıldığını akıllara getirirse de Adler (1938: 19) davranışların düşünsel kökenini ön plana çıkararak teraziye dengelemektedir. Nitekim James (1890: 226-227) de kişiliğin zihinsel süreçlerden tamamen bağımsız bir şekilde ele alınmasının doğru olmayacağı üzerinde ısrarla durmuştur.

Zihin/ruh ile hareket arasındaki ilişkiye değinen Adler (1949: 15), psişik/zihnî yaşamın doğal bir sonucu olarak hareketin/eylemin zorunluluğunu vurgulamıştır. Görece hareket-siz olan bitkilerin zihnî süreçlere sahip olması durumunda, yine de yaklaşan bir tehdide karşı eylem şansı olmamasının ortaya çıkaracağı birbirini dışlayan durumu işaret ederek, hareket bağımsız bir zihnî/ruhî yapıyı yüksek düzeyde doğa dışı olarak nitelendirmiştir. Zihnî süreçlerin hareketle/eylemle bağıntısını kuran Adler, söz konusu eylemlerin bir hedef/amaç doğrultusunda gerçekleştirildiğini ileri sürmüştür (s. 17). Duygu, düşünce, eylem gibi psişik/zihnî olayların tamamının hedef algısı bağımsız bir şekilde değerlendirilmesinin mümkün olmayacağını ifade eden Adler (1927b: 3) yine bu hedef algısı sayesinde birey ile gerçeklik arasındaki bağın kuvvetlendiğini savunmuştur. Buna ek olarak; bir kişiye dair bilgi vermesi ve anlayış sağlaması açısından tüm zihnî olguların hedef yönlü olarak değerlendirilmesi gerektiğinin de altını çizmiştir (s. 3-4).

Adler (1930: 33, 78) eyleme anlam katan hedefin doğasına ilişkin çıkarımlarda bulunarak; temel güdülenmenin mevcut yetersizlik ve zorlukların üstesinden gelme eğilimi olduğunu not etmiştir. Böylelikle gelecekte alınması tasarlanan üstünlük pozisyonunun zihinde meydana getirdiği başarı hissi vasıtasıyla mevcut yetersizlik ve aşağılık hissini geçmişe atfedilmesi, nihayetinde içinde bulunan anın söz konusu aşağılık hissinden bilişsel açıdan dâhi olsa arındırılması mümkün olmaktadır. Bu bilgiler ışığında; teorik olarak insanın

kendisi ve çevresine ilişkin tüm değişkenleri “güvenli” olarak değerlendirebileceği üstün bir pozisyon arayışının (Adler, 1933: 27) çoğu insan davranışını yönlendiren temel bir hedef olduğu (Adler, 1949: 143) ve bu tamlik arzusunun (Adler, 2002: 34) yaşamının sonuna kadar zihin ve beden birliğinin başlıca varlık/eylem motivasyonu olarak ön plana çıktığı (Adler, 1933: 27) netlik kazanmaktadır.

2.5. Kişilik ve Çevresel Etkenler: Kişiliğin Dinamik Yönü

Kişiliğin statik yönü hakkında bazı aktarımlar yapıldıktan sonra kavramın nasıl ele alındığına değinilmiş, burada zihin ve bedenin eyleminin ve eylem motivasyonunun inceleme konusu olarak önemli bir temel oluşturduğu görülmüştür. Eyleme yapılan vurgu ile birlikte bireyin çevresi içindeki eylemleri doğrultusunda kişiliğin çevresel etkileşimine ve dinamik yönüne değinilmesinin konu için tamamlayıcı bir nitelik arz edeceği düşünülmektedir.

Kişinin bireyleşme sürecinde geçirdiği pek çok değişim gerek kendinin bir birey olarak diğerlerinden ayrılmasına gerekse de kendi içinde bir tutarlılık ve bütünlük oluşturmaya katkı sağlamaktadır. Barındırdığı istikrarlı unsurlarla kararlı bir yönü olan kişilik (Gerow, 1992: 459), aynı zamanda daimi bir değişim halini de içermekte olduğundan hiçbir zaman tamamlanmış olarak değerlendirilmemektedir (Allport, 1983: 19). Nitekim zihinsel/ruhsal yaşamın eylemden bağımsız düşünülemediğini ifade eden Adler (2017), eylemin denklemden kaldırılması durumunda ortada bahsi edilebilecek zihnî/ruhî bir yaşamın da kalmayacağını (s. 40), buna ek olarak, yaşamın her evresinde eylemin içinde gerçekleştirildiği çevrenin kişiliğin üzerindeki göz ardı edilemeyecek nitelikte önem arz eden tesirini vurgulamıştır (s. 66).

Deneyimin benlik ve kişilik üzerindeki şekillendirici etkisi pek çok düşünür gibi Rogers (1995) tarafından da belirtilmiş olup kişiliğin değişimine etki eden unsurlar, insan doğasına dair aktarımların yapılmış olduğu bölümde üzerinde durulmuş olduğu ve Cattell (1950: 119)'in ifade etmiş olduğu gibi, kalıtsal ve çevresel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yine benzer çıkarımlara ilişkin aktarımlara yirminci yüzyılın çok daha öncelerinde de rastlanabileceğinin bir örneğini El-Kâzerûnî'nin eseri vermektedir. Nitekim insan davranışını ahlâk pratiği özelinde iki temel unsurla ilişkilendiren El-Kâzerûnî (2014: 38) birinci unsur olarak mizacı işaret ederek tabiatı, ikinci unsur olarak terbiye ile talimi/öğre-

timi işaret ederek âdeti/alışkanlığı ön plana çıkarmış; insan davranış ve doğasının temellerine dair ifadelere yer vermiştir. Burada tekrar hatırlatılmasında fayda görülen husus; söz konusu etkenlerin salt kalıtsal yahut çevresel olarak değerlendirilmemesi gerektiği (Hilgard, 1962: 423; Saudino, 2005: 62), her değişim ya da etkinin belirli oranda tabiat-habitat faktörü barındırdığı, bu oranın hiçbir zaman sıfır ya da sonsuz değer almadığıdır (Cattell, 1950: 124).

Fiziki çevreden ziyade sosyal çevreyi ön planda tutan Allport (1961: 186) karşılıklı etkileşim hususunda birey ile bir parçasını teşkil ettiği sosyal sistem arasında çatışmacı bir ilişki görmediğini belirtmiş, başlıca sosyal güçler olarak ise kültür, durum/bağlam ve rolün önemini vurgulamıştır. Buradan hareketle; kişiliğin dinamik yönüne ışık tutulması amacıyla çevresel etkenlerin inceleneceği bu kısımda kültür, durum/bağlam ve rol konuları kapsamında bir değerlendirmeye yer verilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür.

2.5.1. Kültür

Allport (1961) yeni doğanların bir kişilik potansiyeli olmasına rağmen mevcut durumda psiko-fiziksel sistemlerin karakteristik organizasyonlarını barındırmamasından dolayı bir *kişi* olarak nitelendirilmelerinden ziyade bir *psikolojik şey/psychological thing* olarak değerlendirilmesinin daha doğru olacağı tespitini yapmıştır (s. 57). Kültürel çevre ile insan doğası arasındaki ilişkiye yer verilen önceki bölümde, salt kişisel bir uzayın birey için zarar verici nitelikte olacağına dair aktarımlar ve sosyo-kültürel çevrenin organizmanın insanlaşma sürecindeki katkısına dair yapılan değerlendirmeler hatırlandığında Allport'un psikolojik şey önermesi daha rahat bir şekilde anlaşılacaktır.

İnsanın sosyal ve ilişkisel bir varlık olduğuna dair pek çok doğrulayıcı düşünceden biri olarak Adler (2017)'in insanın toplu yaşam zorunluluğunu –doğallık yönünden– iklim koşullarından kaynaklanan zorunluluklara benzetmesi gösterilebilir (s. 50). Dolayısıyla sosyo-kültürel çevre ile etkileşimin insan doğasının bir parçasını oluşturduğu, aksi durumda³⁸ söz konusu organizmanın insanlığının tehlikeye gireceği görülmektedir. Çevresel izolasyonun birey için tehlikelerine ek olarak (Adler, 1949: 15) insanlığın süre gelen

---

³⁸ Hatırlanabileceği üzere daha önce ilgili koşullar ve sonuçlarına ilişkin bir tartışma insan doğasına ilişkin değerlendirmelere yer verilen kısımlarda yapılmıştı.

devamlılığının garanti altına alınmasında da toplumsal yaşamın anahtar rol oynadığı defalarca vurgulanmıştır (s. 26-28).

Kültürün kişilik üzerindeki kayda değer düzeydeki şekillendirici etkisi; daha önce karşılaşılan temel problemlere getirilmiş olan önceden tasarlanmış ve test edilmiş birikimsel nitelikteki önemli çözümlerin (iletişim problemi için dilin, sağlığın korunması hususunda tıbbi tedavi uygulamalarının, bilgi edinimi için bilimin geliştirilmesi gibi) nesilden nesile aktarılması ile doğrudan ilişkili olmaktadır (Allport, 1961: 165-168). İnsan davranışının anlaşılması hususunda kültür ile birlikte kişilik ve sosyal etkileşim unsurlarının ağırlığına değinen Hogan ve Bond (2009) kişilik ve kültür ilişkisini ortaya koymaya çaba sarf eden araştırmaların birbiri ile bağlantılarının yeterince ortaya konulmadığı ve yer yer ikna edicilik yönlerinin zayıflık göstererek etki düzeylerinin azaldığı konusunda Wallace ve Fogelson (1961)'ı takip ederek uyarı niteliğinde bir tespit yapmıştır. Kültürel antropoloji araştırmalarının on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren hız kazanmasıyla birlikte kültür ve kişilik bağlantısı ve etkileşimi üzerine yapılan araştırmalarda artış olsa da (Voget, 1960) yukarıdaki uyarı niteliğindeki tespit dikkate alındığında, konunun daha iyi aydınlatılabilmesi için ilgili araştırmaların devamlılık göstermesinin bir gereklilik arz ettiği daha iyi anlaşılabilir.

Kültür ve kişilik arasındaki güçlü ilişkiye gösterilen ilgi, kültürlenme konusu üzerine daha fazla eğilinmesiyle sonuçlanmıştır (Boggs, 1958: 47). Nitekim bir kişinin tanınması ve anlaşılması noktasında evrensel normlarla birlikte grup ve kişi normlarının da önemine değinen Allport (1961: 15) kültürlenme süreci ile yalnızca normların değil; başta hayatta kalmanın mümkün kılınması ile birlikte “yaşam becerisinin” de edinimlendiğini ileri sürmektedir. Topluma yeni katılan bir üyenin başlangıçta anne ve ailesine olan elzem bağlılığı³⁹ sonradan topluma bağlılığı ile genişlemekte, tüm bu sürecin gerçekleştiği kültürel uzayın tesiri hiçbir zaman kaybolmamaktadır.

---

³⁹ Diğer pek çok canlıdan farklı olacak şekilde hayatta kalma becerilerine sahip olmayan yeni üyenin söz konusu bağlılığını vurgulamak üzere Allport (1961: 169) “kültürüne tamamen bağımlı bir mahkûm” nitelendirmesini kullanmıştır.

2.5.2. Durum/Bağlam

Kültür atmosferinden biraz daha yerkabuğuna yaklaştıkça daha yalın bir şekilde olaylar ve bireylerin rol aldığı durumlar/bağlamlar belirginleşmektedir. Bireyin içinde bulunduğu durum ile kişiliği arasındaki ilişki de akademik düzeyde mercek altına alınmış ve aralarındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır (Fleeson, 2007; Beaty Jr. ve diğ., 2009). Söz konusu bağlantının kolay anlaşılabilir bir şekilde ifade edilebilmesi için Allport (1961: 175) buzdolabındaki katı haldeki margarinin dışarıda bekletildiğinde kimyasal yapısının bozulmamasına rağmen eriyerek şeklen önceki durumuna kıyasla oldukça farklı bir hal almasını örnek vermektedir. Adler (1927b: 98) de benzer şekilde dağların tepelerinde yetişen çam ağaçları ile vadilerde yetişenlerin aynı tür olmasına rağmen farklı bir yaşam şekli sürdürdüğü örneğini tercih etmiştir.

Farklı zaman ve şartlar altında her daim benzer tepkiler verilmediği, en yalın gözlemlerle dâhi kendini açık etmektedir. Tepkilerin ifadesindeki dalgalanma ve çeşitlilik aynı zamanda belirli bir tutarsızlığı da beraberinde getirir görülmektedir (Mischel, 1968; Mischel ve Peake, 1982'den aktaran Mischel ve diğ., 2005: 9). Allport (1961: 177)'a göre bu durum bazı düşünürlerce kişiliğin içsel tutarlığa sahip olmadığı ve kişiliğin çok büyük ölçüde durum tarafından şekillendiği yargısına ve yanılığısına varılmasına vesile olmuştur. Kişilik özellikleri ile bireyin içerisinde bulunduğu durumun potansiyel davranış ve duygulara dair fikir vermesi (Sherman ve diğ., 2015) olay ve kişiye ilişkin bağlamın diğer bağlantılarından yoksun, tek başına fiziksel bir unsurmuş gibi ele alınması hatasına yol açmamalıdır (Adler, 1949: 149). Her ne kadar içerisinde bulunulan durum cinsiyet rolünden benlik-kavramına kadar (Abrahams ve diğ., 1978: 393) olası düşünce/davranış kalıplarını ön plana çıkarsa da, bu çeşitli düşünce/davranış kalıpları daha statik bir yapı arz eden kişilik özellikleri temelinde meydana gelmektedir (Bem ve Funder, 1978: 485). Belirli potansiyel davranış aralığını barındıran bu kişilik özellikleri, bireyin içinde bulunduğu durum ve gerçekleşen olayın bağlamına göre aktive olmaktadır (Allport, 1961: 181). Bununla birlikte geçmiş deneyimler ve olaylar temelli "yaşam hikâyesi" niteliğinde olan, hedef yönelimli bir şekilde geçmiş deneyimlerin bireye gelecek için referans noktaları sağladığı anılar da yaşanan durumla birlikte kişilik ve bağlam içerisinde sergilenen davranışlar üzerinde belirli düzeyde etkili olmaktadır (Adler, 1933: 73).

2.5.3. Rol

Bireyin içinde bulunduğu durum, fiziksel ve sosyal çevresini tanımladığından oynanması muhtemel rollere⁴⁰ ilişkin bilgi de vermektedir. Bir tatil yerinde aile ve akrabaları ile vakit geçiren birinin –mevcut şartlar çerçevesinde– öğrenci, tanıdık, işgören, yönetici gibi farklı koşullarda bürünmesi daha olası olacak rollerden ziyade; evlat, kuzen, eş gibi roller oynaması daha muhtemel olacaktır.

Davranış kalıpları ile birlikte potansiyel düşünme setleri de sunan roller; özellikle bir üniforma giyildiği ve topluluk karşısında bir kürsüye çıkıldığında sergilenen davranışlar ve zihni yapı ile evde aileyle birlikte vakit geçirildiği zamanki kıyaslandığında daha belirgin bir şekilde ön plana çıkacaktır. Bu örnekteki gibi, bireyin durum/koşul bağımlı oynadığı rollere göre kullandığı düşünce ve davranış setleri arasındaki fark, belirli bir tutarsızlığı hatta kişilik değişikliğini beraberinde mi getirir sorusunu akıllara getirebilmektedir. Kişiliğin dinamik yönünü hatırlatarak bu soruya cevap veren Cattell (1950: 401-402); söz konusu düşünce ve davranış setlerinde gerçekleştirilen değişikliklerin yani bürünülen rollerin kişilik sınırları içinde gerçekleştiğini ve birey için ödüllendirici konumdaki bu rollerin kişilik değişiminden ziyade kişilik uyumlanması niteliğinde meydana geldiğini vurgulamıştır.

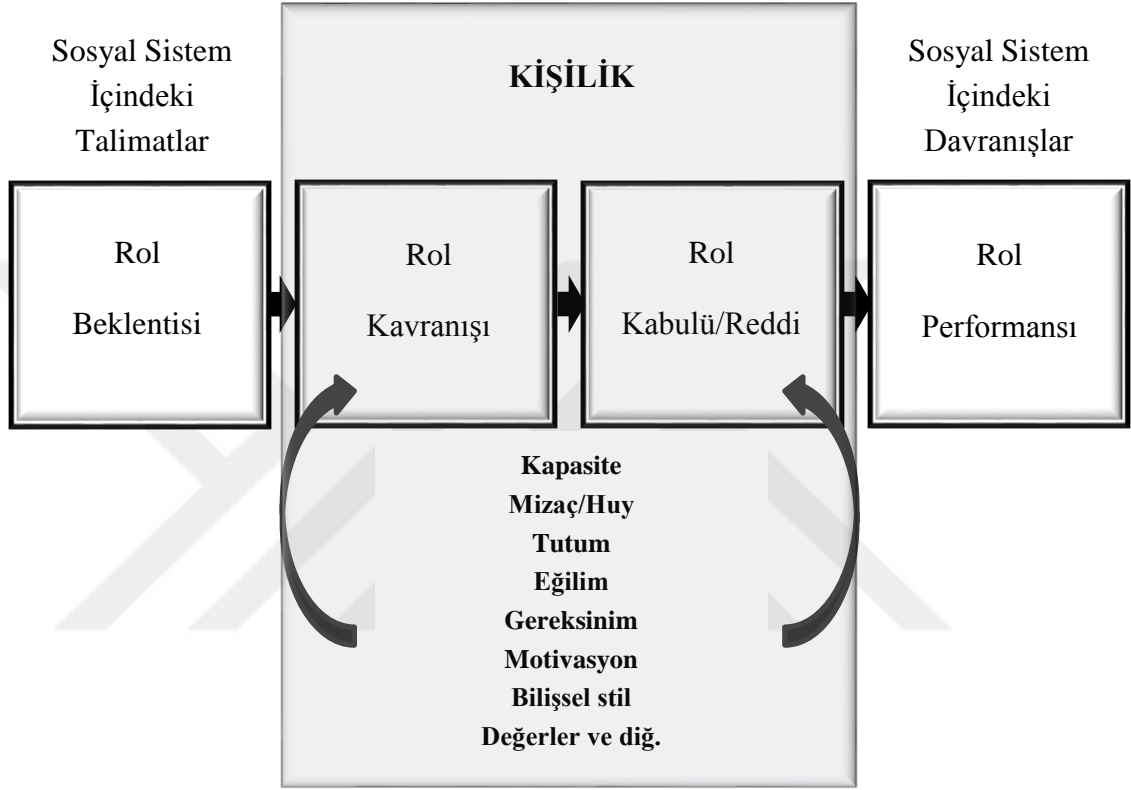
Koşul bağımlı ele alındığında, rol aracılığıyla bireylerin büründüğü düşünce ve davranış setleri tamamen dışsal koşullar çerçevesinde gösterilen tepkiler olarak algılanabilecektir. Ancak rollerin söz konusu koşullar bağımlılığı ile kişilik temelleri de birlikte değerlendirildiğinde, salt dışsal bakışa ek olarak içsel süreçlerin de hesaba dâhil edilmesi mümkün olacaktır. Bu hususta kişilik dâhilinde rolü ele alan Allport (1961: 185)'un role ilişkin ortaya koymuş olduğu dört boyuta değinmenin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kişiliğe dair çevresel etkenler olarak ele alınan kültür, durum/bağlam ve rol faktörlerini özetler nitelikteki Şekil 2.4'teki boyutlardan biri olan rol beklentisi; sosyal sistem içinde kültürel bakımdan role yüklenen anlamı, rol kavranışı; birey bazında söz konusu role yük-

---

⁴⁰ Sosyal yaşama katılımın yapılaşmış bir usulü olarak tanımlanan rol, daha yalın bir ifade ile; grup içindeki pozisyonuna göre toplumun bireyden beklentileri olarak da ifade edilebilir (Allport, 1961: 181).

lenen anlamı, rol kabulü/reddi; yine bireyin role ilişkin kabullenme derecesini, rol performansı ise; önceden kültürel olarak tanımlanmış rolün birey tarafından anlam yüklenmesi ve içinde bulunduğu durum çerçevesinde rolü kabullenme seviyesine göre role ilişkin büründüğü düşünce ve davranış setlerine uygun olarak rolü sosyal sistem içinde sergileyişini ifade etmektedir.

Şekil 2.4. Kişilikle İlişisine Göre Rolün Boyutları (Allport, 1961: 185)

Toparlamak gerekirse; kişiliğin görece sabit ve esnek yönü ele alınırken hem kalıtsal ve çevresel faktörlerin bütünleşik yapısı hem de bunun insan doğası ile gösterdiği paralellik daha rahat bir şekilde anlaşılabilir. Nitekim Allport (1961: 68) bütün olarak kişiliğin ya da dâhilindeki alışkanlık yahut özellik gibi herhangi alt-sistemin açıklanmasında kalıtsal ve çevresel faktörlerin bütünleşik ilişkisinin göz önünde bulundurulması zorunluluğunu “kişilik = f (kalıtım) x (çevre)” formülü ile vurgulamıştır. Pek çok düşünür gibi Adler (1949: 149)’in de katılım gösterdiği bu görüş, daha kapsayıcı bir kavrayış sağlarken tek yönlü bakışın mahkûm edici ve kısıtlayıcı yanılgılarının geride bırakılmasına da katkı sağlamaktadır.

2.6. Kişiliğe Eklektik⁴¹ ve Spektral Bir Bakış: Tipoloji ve Genellemelerin Zayıflığı

Kişiliğin ele alınmasında benimsenen farklı perspektiflerin pek çok yaklaşımın ve kavrayış modelinin ortaya çıkmasına vesile olduğu daha önce ifade edilmişti. Söz konusu kişilik teorilerinin her açıdan birbirinden bağımsız olduğunun ve tamamen birbirini dışlar nitelikte bir yapı arz ettiğinin savunulması doğru olmayacaktır (Bootzin ve diğ., 1991: 502).

Yapılan araştırmalar her ne kadar kişiliğe dair kavrayışın geliştirilmesi yolunda önemli katkılar sağlasa da, kişiliğin belirgin bir yönüne ışık tutmaları ile ön plana çıkmıştır. Ancak araştırma ve konuyu ele alma sürecinde çizilen çerçeve dışına odağın taşırılmaması yoluyla ortaya çıkan kullanışlılık ve bütünlük, takip eden bütünsel kavrayış süreci için yetersizlik ve tek yönlülük gibi kısıtlar halini alabilmektedir. Nitekim kapsayıcı bir olgunun belirli bir kısmının aydınlatılması çabası süresince kullanılan odak ile holistik yaklaşımla kavrayışın zenginleştirilmesi esnasında kullanılan odak aynı olmamalıdır. Aksi durumda bir mikroorganizmanın anlaşılması hususunda önemli katkılar sağlayan mikroskoptan ayrılmaksızın gözün gündelik hatta astronomik konulara yöneltilmesi gibi kısıtlayıcı bir pozisyona düşmek mümkün olabilmektedir.

Kişiliğe dair kapsamlı bir kavrayış geliştirilmesi çabasıyla pek çok psikoloğun eklektik bir yaklaşım benimsediğini ifade eden Carver ve Scheier (2012: 355) farklı kişilik teorilerince vurgulanan; evrimsel süreçlerin kişilik üzerindeki etkisi, mizacın kalıtsal yönü, davranışın sergilenmesine etki eden unsurlardan biri olarak bilinçdışının rolü, doğumdan itibaren geçen ilk yılların kayda değer etkisi, öğrenmenin kişilik ile ilişkisi gibi fikirlerin psikologlarca belirli ölçüde ortak payda olarak görülebildiğini ileri sürmüştür. Yine de yaklaşım farklılıklarından dolayı teorilerin konuyu ele alış biçimleri ve kişiliğe dair çizdikleri sınırlar hususunda birbirinden belirgin seviyede ayrılmaları, Tablo 2.1’de görülebileceği gibi, söz konusu olmuştur⁴².

---

⁴¹ Türk Dil Kurumu/TDK (2018a) “eklektik” kelimesi için “seçmeci”, (2018b) “eklektizm” için ise; “seçmecilik” karşılığını kullanmıştır.

⁴² Tabloya, teorilerin özünü yansıtmaması dolayısıyla değil; teorik çeşitlilik ve teorilerin içeriği hakkında genel bir fikir vermesi bakımından yer verilmiştir.

Tablo 2.1. Başlıca Kişilik Teorilerine Dair Bir Özet (Carlson ve diğ., 2010: 444)

Teori / Kapsam	Önemli Katkı Sağlayanlar	Vurgu Noktası	Güçlü Yönü	Kısıtı
Psikodinamik	Freud, Jung, Adler, Horney, Erikson, Klein	Kişilik bilinçdışı psikik çatışmalar ve kaygı tetikleyici arzu ve düşünceler tarafından şekillenir.	Davranışın bilinçli farkındalık kapsamı dışındaki unsurlar tarafından da etkilenebileceğini tartışır.	Ampirik yöntemlerce test edilebilir olmayan temel kavramlar üzerine inşa edilmiştir.
Psikobiyojik	Zuckerman, Plomin, Kagan	Kişilik gelişiminde kalıtım, beyin ve sinir sistemi önemli rol oynar.	Kişiliğin belirlenmesinde biyoloji ve çevre arasındaki etki-leşime vurgu yapar; yoğun bir şekilde deneysel bir yaklaşım sergiler.	Genetiğin kişilik üzerindeki rolünü belirlemek için ilişkisel/korelasyonel yöntemlere başvurur.
Özellikler	Allport, Cattell, Eysenck, McCrae, Costa	Bireyin özellikleri kişiliğini belirler.	Uzun dönemler içindeki davranışsal tutarlılığı vurgular, özellikleri ölçmeye çalışır.	Büyük ölçüde betimsel, davranış üzerinde etkili olabilecek bağlamsal değişkenleri göz ardı eder.
Sosyal Öğrenme	Bandura, Mischel, Rotter	Kişilik hem davranışların sonuçları hem de söz konusu sonuçlara ilişkin algı tarafından belirlenmektedir.	Doğrudan davranış araştırmasına odaklanır ve yoğun deneysel araştırmaları vurgular.	Kişilik gelişiminde biyolojik etkileri göz ardı eder ve sıklıkla betimseldir.
İnsancıl	Maslow, Rogers	İnsan doğasının pozitif yönleri ve daha iyi bir insan olma çabası kişiliğin merkezindedir.	Tedavi edicilik bakımından faydalı olduğu ortaya konulmaktadır.	Teste imkân vermeyen kavramlar içerir; çoğunlukla betimseldir.

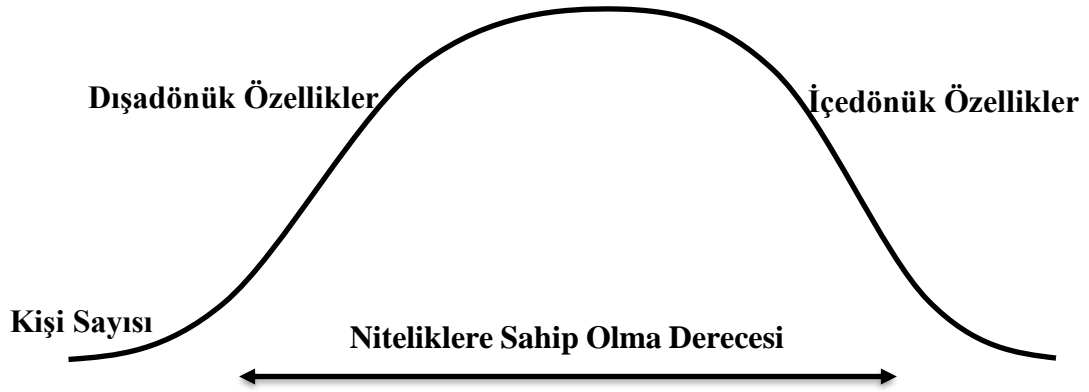
Kişilik olgusu bir bütün olarak değerlendirildiğinde, tek bir teorinin açıklayıcılığından ziyade eklektik bir yaklaşım sergilemenin bütüncül bir kavrayış geliştirilmesi hususunda faydalı olmasına benzer şekilde, spesifik bir bireyin kişiliğini/kişilik bileşenlerini anlama yolunda da ortalamalar ve standartlar noktasında daha açıklayıcı kabul edilen genelleme

ve tipoloji limitlerini aşan bir bakış benimsenmesi gerekmektedir (Allport, 1983: 23). Nitekim tipolojilerin görece belirgin sınırlarla birbirinden ayrılması; nitelik bakımından uç noktaların içerilme eğiliminde olunmasını ve belirli bir bireyin tanımlanması noktasında kapsayıcılığın azalmasını beraberinde getirmektedir (Allport, 1937: 15).

Oldukça fazla kişilik tipi arasından içedönüklük ve dışadönüklülüğün⁴³ insan davranışını açıklamada kayda değer seviyede önem arz ettiği kabul edilmekle birlikte her insanın katı bir biçimde bu kişilik tiplerinden birini yansıttığı ve kişilik tipi dışına hiçbir şekilde çıkmadığının iddia edilmesi gerçeği yansıtmayacaktır. Bunun yerine kişiliğin spektral bir bakış açısı ile ele alınarak söz konusu spektrumun sınırlarını belirlemesi bakımından bir ucunun dışadönük, diğer ucunun içedönük olarak görülmesi daha anlamlı olacaktır (Eysenck, 1970: 59). Nitekim saf/aşırı dışadönük ya da içedönük olarak nitelendirilebilecek insanların sayıca az olduğu, kişilik tiplerine göre değerlendirildiğinde genellikle bu iki uç çerçevesinde normal dağılım gösterdiği yani Şekil 2.5'te de görülebileceği üzere, insanların ağırlıklı bu spektrumun orta kısımlarında yer aldığı belirtilmektedir (Cattell, 1950: 6).

---

⁴³ Pek çok arkadaşı olan, sosyal, tek başına okumak ya da çalışmaktan hoşlanmayan, heyecanlı, meraklı, dürtüsel, hazır cevap, değişime direnci düşük, iyimser, agresif olmaya meyilli ve hareketli olan, bu ve benzeri nitelikleri ağır basan insanlar dışadönük; sessiz, kişiden ziyade kitaba yönelen, yakın arkadaşları dışındakilere mesafeli olan, planlı, kontrollü, ciddi, nadiren agresif, kısmen karamsar ve etik değerlere büyük önem atfeden ve benzeri nitelikleri barındıran insanlar ise içedönük olarak nitelendirilmektedir (Eysenck, 1970: 59-60).

Şekil 2.5. İnsanların Dışadönük-İçedönük Kişilik Spektrumunda Dağılımı (Cattell, 1950: 6)

Kişilik olgusuna açıklık getirme iddiasında olan teoriler, olguyu belirli açılardan aydınlatmakta olduğundan bütüncül bir bakış ile konuyu irdelemek adına tek başına bir teorinin odaklandığı alandan daha fazlasına erişmek, dolayısıyla eklektik bir yaklaşımla çeşitli teorilerin ortaya koyduğu bilgilerden faydalanmak bir gereklilik arz etmektedir. Yine benzer şekilde; belirli bir bireyin kişiliğine dair bilgi edinilmesi hususunda uç kişilik özelliklerini içeren, genelleyici ve katı sınırlama getirici tipolojilerin arzu edilen seviyede açıklayıcılık sağlamadığı, söz konusu bireyin kişilik bakımından eşsizliği özelinde, tekil bir olgu olarak ele alınmasının daha doğru olacağı ifade edilmektedir.

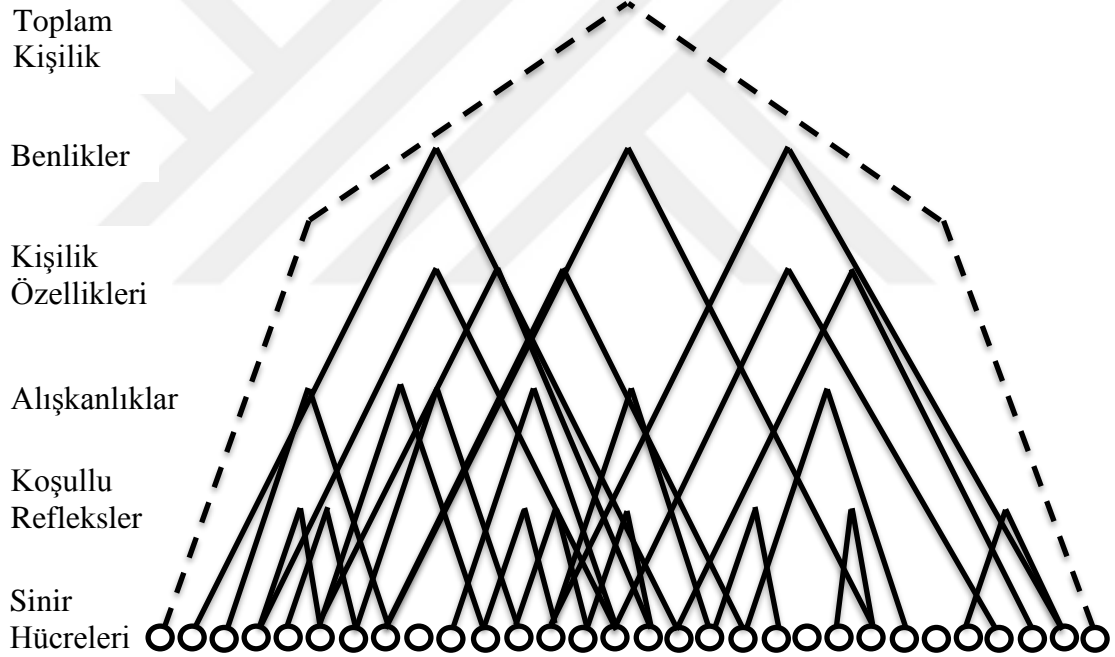
2.7. Kişiliğin Farklılaştırıcı/Ayırt Edici ve Bütünleştirici Yönü

Kişilik gelişimi ile insan bireyleşerek diğer insanlar arasından seçilebileceği ayırt edici nitelikler kazanmakta, ancak bu ayırt ediciliğin kaynaklandığı bireysel farklılık bir parçalanmışlık değil; kendi içinde zihinsel ve bedensel bir bütünlük çerçevesinde meydana gelmektedir (Carver ve Scheier, 2012; Roback, 1931).

Kişilik konusu ele alınırken birer psikoloji terimi olarak kullanılan farklılaşma/differentiation ve bütünleşme/integration; biyoloji terminolojisinden uyarlanmış olup (Langley, 1971) özellikle gelişim teorilerinde olmak üzere kişilik ile ilgili yapılan pek çok araştırmada –özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren– önemli bir yer işgal etmiştir (Wyer Jr., 1964; Emmerich, 1968; Siegler ve Chen, 2008).

Farklılaşma ve bütünleşme, bireyleşme süresince faaliyette olan unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır. Doğumla birlikte gerçekleştirilen fiziki hareketler, başlangıçta tüm bedeni

bir bütün olarak kapsarken; ilerleyen süreçte baş, kol, el ve parmak gibi kısmi hareket kabiliyetleri kazanılmaktadır. Zihinsel gelişim süreci de benzer şekilde, dünyanın sembolik anlamda siyah/beyaz algılanışından çok renkli bir algı kapasitesine doğru gelişim göstermektedir. Gelişim süresince elde edilen bu bedensel ve zihinsel yetilerin ilkel durumlarına kıyasla açıkça bir farklılaşmayı beraberinde getirdiği görülmektedir. Şekil 2.6’da görselleştirilmiş olduğu gibi, farklılaşmayla birlikte sayıca artan düşünsel ve davranışsal seçenekler daha önce mümkün olmayan fonksiyonları gün yüzüne çıkarmaktadır. Söz konusu fonksiyonlar ayrı ayrı ele alındığında, düşünce ve davranış alt-sistemleri mahiyetinde; bir bütün olarak değerlendirildiğinde ise ahenkli-dinamik bir organizma olarak bütünleşmeyi sağladığı görülmektedir (Allport, 1961: 97-101, 108).

Şekil 2.6. Kişilik Gelişim Sürecinde Bireysel Farklılaşma ve Bütünleşme (Allport, 1961: 101)

Eylem ve düşünme kapasitesindeki meydana gelen artış, bireyin fiziksel ve sosyal çevre ile etkileşim sürecinde gerek kendini ifade etme gerekse çevreyi algılama seçeneklerini belirgin biçimde arttırmakta, hareket alanını genişletmektedir. Kişilik çatısı altında ve çeşitli fonksiyonlar kapsamında bir bütünlük arz eden bu düşünce ve davranış setleri belirli yönlerden ayırt edici olmakta ve bireyin diğerlerinden ayrılmasına vesile olan temel unsur rolünü üstlenmektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse; optimum gelişim süreci için kayda değer önem arz eden farklılaşma, organizmadaki alt sistemlerin sayıca artmasına ve özelleşmesine yol açarken; bütünleşme ise, yapısal koordinasyon ve birliği sağlamaktadır (Langley, 1971: 10; İmamoğlu, 1998: 95). Olası en kapsamlı özelleşme dâhilinde gerçekleşecek bir bütünleşme için dâhi kalıtsal ve çevresel etkenlere ek olarak henüz bilinemeyen faktörler çerçevesinde şekillenmiş olan insan doğasının tam olarak anlaşılması mümkün olmamaktadır. İnsanın kendi doğasına yabancılığı, kişiliğine olan yabancılığına açılmakta; bu durum insanın kendini tanıma sürecinde kendi ile mücadelesine sebebiyet vermekte, kendi kişiliğini net görememesine yol açmaktadır. Nihayetinde insanın kendi kişiliğine dair algısının kendi kişiliğini yansıtmaması– bir sonraki bölümde irdelenecek olan –benlik kavramının, böyle bir durumun varlık bulması ise benlik probleminin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

BÖLÜM 3. BENLİK-KAVRAMI VE BENLİK BİLGİSİ EDİNME KAYNAKLARI OLARAK “ÖTEKİ” VE “DENEYİM”

Bir fail/özne olarak insanın kendi öznelliğini kendine nesneleşme yoluyla tayin etmeye çalışması, benlik kavramı çerçevesinde irdelenecektir. Kendinin farkına varması, en başta kendi olmayanları ayırt etmesiyle başlayan süreç; yine kendinin neliğine dair bilgi toplanmasında da en fazla kendi dışına (ötekine) ve aşına olmayana (eşsiz deneyime) yönelmeyi gerekli ve değerli kılmıştır. Bu iç içe geçmiş bilen ve bilinene dair yapılacak incelemede, bilinen kısmı ihtiva eden benlik-kavramına odaklanılacaktır. Söz konusu odak daraltılmadan önce benliğe dair kısa ve hızlı bir giriş mahiyetinde olacak açıklamaların yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

3.1. Benliğe Dair

Benlik/self kavramının kişilik kavramı ile gösterdiği yakınlık; zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılmaya sebebiyet vermiş (Skinner, 1976), söz konusu yakınlık kişilik konusunun aydınlatılma uğraşında olduğu gibi pek çok yaklaşımı ve açıklama girişimini de beraberinde getirmesi yönüyle de paralellik göstermiştir (Cattell, 1950: 240).

İnsanların kendilerine ilişkin düşünceler bütünü olarak ifade edilen benlik (Taylor ve diğ., 1997: 112) “ben kimim?” sorusuna yanıt mahiyetinde olacak şekilde (Smith ve diğ., 2012: 477) bireyin özellik, yetenek ve değer yargılarının dinamik bir örüntüsünü kapsamakta ve kişiliğin öznel yanı olarak değerlendirilmektedir (Baymur, 2014: 286). Dolayısıyla bireye dışardan bakış kişiliği, içerden bakış benliği ön plana çıkarmaktadır (Hilgard, 1962, 448).

Bireyin kendine, kişiliğine içerden bakışı ve bakabilme müktedirliği öz-farkındalık/self-awareness; bu bakış neticesinde benliğine dair elde edebildiği bilgiler yani benliğinin bilinen yönü ise benlik-kavramı/self-concept olarak nitelendirilmektedir (Aronson ve diğ., 2012: 241). Belirli seviyede değişime direnç göstermesine rağmen (Aydın, 1996: 43) dinamik bir yapı arz eden ve deneyim vasıtasıyla değişime açık olan benlik-kavramının

temelini benlik-şemaları/self-schemas oluşturmaktadır (Carlson ve Buskist, 1997). Şemalar, söz konusu konuya ilişkin bilgi paketleri niteliğindeki, konuya dair geniş içeriğin hatırlanması ve işlenmesi gibi işlemlere yardımcı olan bilişsel süreçlerdir (Carver ve Scheier, 2012: 292). Buradan hareketle, benlik-şemalarının da geçmiş deneyimler temelli benliğe ilişkin bilgi setleri içeren ve bireyin sosyal deneyimleri kaynağıyla elde edilen benliğe dair/self-related bilgileri işleyen bilişsel genellemeleri kapsadığını ifade etmek mümkündür (Markus, 1977).

Yukarıda benliğe dair yapılan açıklamalar dikkate alındığında, konuya ilişkin herhangi bir muğlaklık, fikir uyuşmazlığı yahut yaklaşım farklılığı değil, aksine; belirgin bir netlik göze çarpmaktadır. Benliğe dair ortaya konulmuş olan bu temel mahiyetteki yaklaşım, öncesinde konuya ilişkin kavrayış yakalama ve geliştirme uğraşında olan pek çok düşüncecin çarpışması sonucunda açığa çıkan öz niteliğindedir. Yine de gövde ve yapraklarıyla görünen benlik ağacının suretinin ötesine geçilebilmesi adına köklerinin derinliklerinden tohum fazına kadar kapsamlı bir ele alış gerekli görülmektedir. Bu doğrultuda benliğe ilişkin açıklayıcılığı desteklemek düşüncesiyle konunun kapsam bakımından biraz daha geniş irdelenmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

3.2. Benlik Problemi ve Benliğin Eyleyici Yönü

Bir terim olarak ve kavramsal kapsam açısından benliğe dair ortaya çıkan bir takım anlaşmazlıklar ve görüş ayrılıkları yirminci yüzyıl boyunca –özellikle ikinci yarısından itibaren– konuya dair yeni soru işaretleri ve problemleri beraberinde getirmiştir (Baumeister, 2010: 141). Benliğin bilinmesi ve kavramsallaştırılması, benliğin tanımlanması ve oluşturulması, bireyin potansiyelini anlaması ve bunu gerçekleştirmesi ile tek bir benliğin toplumla ilişkilendirilmesi Baumeister (1987) tarafından benliğe dair öncelikli problemler olarak ön plana çıkarılmıştır. Allport (1961) ise bunların başında; kavramın içerik bakımından kapsadığı sınırların düşünürler tarafından oldukça değişken bir şekilde ele alınmasının ortaya çıkardığı anlam kargaşasını ve ego terimi ile ayırımı yapılmak suretiyle somut bir netlik kazandırılmaması sonucu meydana gelen terim karmaşasını göstermiştir. Ayrıca insan doğasını ve ruhu da içine alan, felsefi derinliği üst noktalarda olan konuları gündeme getirmesini, bununla birlikte; insanların bir şekilde farkında oldukları benliğe dair tam anlamıyla net aktarımlarda bulunamamasını, yapılan aktarımların ise

benliğe-ilişkin/self-relevant yönü fazla ifadeler olmanın ötesine geçememesini de temel problemler arasına dâhil etmiştir (s. 110-111). Benliğe hiçbir fail olma durumu yüklemeyecek biçimde, benliğin; salt “bireyce bilinen birey⁴⁴” olarak tabirini de eleştirmiştir (Allport, 1961: 34). Görülen o ki; bu, toplam benlik bilgisinin⁴⁵ tek başına benlik ile eşdeğer sayılmasının ve kişinin kendine dair bilgisinin, tesirsiz bir farkındalık gibi ele alınmasının eleştirisidir. Dolayısıyla benlik-kavramı ile etkileşim içinde olan unsurları kapsayan etki alanının görmezden gelinmesinin, benliğin eyleyici yönünü yok sayacağına dair bir uyarı niteliği taşımaktadır.

Bir fail olarak benliği ele alan Skinner (1965) davranış mahiyetinde sergilenen bedensel eylemleri ön planda tutmuş, ancak söz konusu eylemleri *beden eşittir benlik* görüşü ile benliğe yansıtmamıştır. Onun yerine bu iki unsur arasında bir ayrım yaparak; benliği, beden/organizma tarafından sergilenen davranışın başlatılmasını tetikleyen bir eyleyici olarak değerlendirmiş ve bir kişinin davranışlarının açıklanabilmesi için –Freud’un id, ego ve süper-ego kavramlarına işaret ederek– birden fazla benliğin dikkate alınmasının gerektiğine kanaat getirmiştir (s. 284). Böylece benlik-kavramının “tesirsiz bir farkındalık” olarak ele alınmamasının gerekliliği bir kez daha ortaya konulmuştur. Her ne kadar benliğin eyleyici yönü çeşitli düşünürler tarafından kabul edilmiş olsa da bir fail olarak kapsamı hususunda gerçekleştirilen tartışmalar sonucunda somut bir fikir birliğine varılabilmesi mümkün olmamıştır. Nitekim benliği *davranışların tetikleyicisi* olarak değerlendiren Skinner gibi benliğin eyleyici yönünü doğrulayan Cattell (1950: 240-241), söz konusu eyleyiciliğin kapsamı bakımından benliği tekrar ele almış ve tüm davranışların başlatıcısı olarak benliği/egoyu⁴⁶ göstermenin doğru olmayacağını ileri sürmüştür. Öyle ki; insanlar beklemedikleri bir durum karşısında daha çok koşul bağımlı olmak suretiyle ani tepkiler verebilmekte yahut stresli bir süreç neticesinde tam olarak kendinde olmadan

---

⁴⁴ Eserde aslen; “*the individual as known to the individual*” olarak kullanılmıştır.

⁴⁵ Henüz bu aşamada “toplam benlik bilgisi” yerine “benlik-kavramı” teriminin kullanılmasının kafa karıştırıcı olabileceği düşüncesiyle bu şekilde ifade edilmiştir.

⁴⁶ Eserde “*self or ego*” şeklinde kullanıldığı için eşanlamlı olarak ele alındığı düşünülmektedir.

hareket edebilmektedir. Bu kapsamda refleks ve bütünlük arz etmeyen dürtü temelli davranışların organizma tarafından gerçekleştirildiği ancak bunlardan ziyade kasıtlı bir irade ile ortaya konulan davranışların benlik kökenli olduğu ayrımı yapılmıştır.

Bu noktaya kadar; benlik-kavramının tesirsiz bir farkındalıktan ziyade sergilenen davranışlar için tetikleyici bir temel teşkil ettiği, davranışların tümü için değerlendirildiğinde birden fazla benliğin açıklayıcılık için katkı sağlayıcı olabileceği üzerinde durulmuştur. Buna ek olarak; bir eyleyici olarak benliğin tüm davranışlardan ziyade bilinçli davranışlar için etken bir unsur olduğu, bilinç dâhiline girmeyecek davranışların organizma tarafından sergilenebileceği ancak bunların tetikleyici kaynağı olarak benliğin gösterilmesinin doğru olmayacağı düşüncelerine yer verilmiştir. Benliği, kişinin kendine dair bilgisini vurgulayan nesnel yönünün ötesinde, daha net bir şekilde görünür kılmak adına; benliğin eyleyici, öznel yönüne ışık tutması beklenen açıklamalara yer verilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

3.3. Bilen/Öznel (Ben/*I*) ve Bilinen/Nesnel (Bana/*Me*) Benlik

Psikoloji literatüründe benliği ele alışıyla öncü bir rol oynayan James (1890), yalnızca bireyin beden sınırları dâhilindeki psişik/ruhsal varlığını benliği tanımlamak için yeterli görmemiş; bunu bireyin kıyafetlerine, konutlarına, eşine ve çocuklarına, atalarına, arkadaşlarına, saygınlığına, mesleğine, banka hesaplarına kadar yayarak varlıklarındaki iyileşme ve kötüleşmenin bireyde belirli seviyede karşılık bulacağı, bireyin “benim/kendimin” şeklinde nitelendirebilecekleri toplamı olarak genişletmiştir (s. 291).

Benliği dört ayrı boyutta ele alan James; çekirdeğinde beden olan kıyafetler, aile üyeleri gibi bireye ait maddi unsurları materyal benlik, diğerlerinin bireye dair farkındalığı, toplumda/grupta bulunulan pozisyon ve bunlara bağlı meydana gelen ilişkileri sosyal benlik, kişinin tutum ve isteklerini de kapsayan bilişsel ve psikolojik durumunu ruhsal benlik, benliğin devamlılığını/sürekliliğini sağlayan ve benliğin “bilen” kısmını yani öznel yönünü saf ego olarak tanımlamıştır (James, 1890: 291-313; Yılmaz, 2006: 80-81).

Benliğin bilen (saf ego) ve bilinen (materyal, sosyal ve ruhsal benlik) olmak üzere iki zıt görünümlü yüzünün ortaya konulması, kavramda çelişkiye mahal verebilecek bir ikilik⁴⁷ durumunu beraberinde getirmiştir. Söz konusu ikiliğin varlığı hususunda, benlik kavramına Descartes'ın yaklaşımı (Yalçın, 2003: 116) ve felsefenin ağırlıklı olarak konuyu ontolojik ve epistemolojik bakımdan ele alması kayda değer bir ağırlık oluşturmaktadır (s. 107). Öyle ki; Descartes, Spinoza ve Leibniz gibi rasyonalistler benliğin öznel yönünü ön planda tutarak ben bilgisinin a priori/önsel bir sezgi temelinde edinildiğini ve bu bilginin diğer bilgilere kıyasla daha yüksek bir kesinlik arz ettiğini düşünürken; Locke, Berkeley ve Hume gibi empiristler benliğin nesnel yönünü vurgulayarak ben bilgisinin diğer nesne bilgilerinden herhangi bir farkının bulunmadığını, bu bakımdan diğer bilgilere dair sahip olunan kesinlik ve eminlik seviyesi ile benzerlik gösterdiğini savunmuştur (Yalçın, 2003: 108, 117; Yalçın 2008: 92; Yalçın 2011: 33). Benliğe ilişkin rasyonalist ve empirist bakış açılarına kısmi olarak katılan ve yer yer eleştiri getiren başta Kant ve Kant'ın benlik anlayışına katkıda bulunan Hegel, Fichte ve Schopenhauer gibi filozoflar Kant'ın; benliğin etik alandaki işlevlerine vurgu yapan numenal benliği, epistemolojik yönünü işaret eden transandantal benliği ve nesnel halini ifade eden fenomenal benliği en nihayetinde üç ayrı benlik olarak değil, tek/bütünleşik bir benliğin değişik perspektiflerden görüntüsü olarak ele almasına benzer şekilde; benliğe dair alt boyutların ayrı varlıklar şeklinde değil, aynı varlığın (benliğin) farklı açılardan ele alınması olarak değerlendirilmesinin daha doğru olacağını düşünmüştür (Yalçın, 2003: 108; Yalçın 2008: 100; Yalçın, 2011: 35).

Benliğe dair ikiliği psikoloji düzleminde daha anlaşılır kılmak adına Adcock (1970: 115-116) benliğin bilen ve bilinen yönünü yine benlik kavramı içinde tanımlamıştır. Adcock'a göre her zaman için netlik kazanmamış biçimiyle eksik/tamamlanmamış bir yapı arz edecek olan benlik⁴⁸; egonun, kendine dair bir izlemi olmaktadır. Bu bağlamda kendiliğin

---

⁴⁷ TDK (2018c) "ikilik" kelimesini "iki değişik kullanımı veya uygulaması olma durumu" olarak anlamlandırmıştır.

⁴⁸ Benlik-kavramının yaşam boyu devam eden inşa sürecini, benlik bilgisinin öznelliği bakımından görece yanlışlığını ve hatalılığını/kusurluluğunu işaret etmektedir.

“ben/I” olarak ifade edilen öznel/eyleyen ve bilen yönü ego; “bana/me” olarak ifade edilen nesnel ve bilinen yönü ise benlik kavramını tanımlamaktadır.

Kişilik kavramına dair yapılan tanımlarda sıklıkla eş ya da yakın anlamlı olarak kullanılmış yahut gereğince açıklanmamış karakter ve mizaç/huy terimlerine yer verilmesinin yol açtığı anlam karmaşasına benzer şekilde; benlik kavramının sınırlarını çizme çabalarında yine bir şekilde –farklı anlamlar yüklenerek dâhi olsa– benlik teriminin kullanılması, kavramın anlaşılabilirliğine gölge düşürmektedir.

Bu noktaya kadar benliğin bilen yönünün saf ego ve ego; bilinen yönünün ise benlik ve boyutları mahiyetindeki materyal, sosyal ve ruhsal benlik olarak nitelendirildiğine yer verilmiştir. Allport (1961) benliğin bilinen yani nesnel yönü için kullanılan benlik terimini ve kapsamı dâhilindeki boyutlarını da içeren *proprium* terimini önermiştir (s. 127). Böylece benliğin daha net bir şekilde ortaya konulabilen nesnel yönüne dair geniş kapsayıcılığa sahip tek bir terimin benlik kavramına katkı sağlamasını amaçlamıştır. Yine de Allport benliğin bilen yani öznel yönünün hâlihazırda bilinmezliği ve genel anlamda bilinebilirliği üzerinde durarak; bilen benliğin, bilinen benliği kavradığı ancak söz konusu kavrayışın (nesnel benliğin kavranma eyleminin) aşkınlığı/transcendental ölçüsünde kavranmaya/idrak edilmeye kapalı olduğu görüşüne yer vermiştir. Bununla birlikte bilinçli her anın bir önceki anla örtüşerek bilen ve bilinenin birbiri içine gömülü/embedded bir sarmal meydana getirdiği ve bu sarmalın ikilik gibi görünen bilen ve bilineni kaynaştırarak organizmada tekilleştirdiği görüşünü⁴⁹ de aktararak (s. 129) benliğin öznel yönü ile öznel ve nesnel yapısının bütünleşik doğasına ışık tutmayı amaçlamıştır.

Benliğin bilinçli ve eyleyici yönü olan egonun sahip olduğu bilgilerin farkında olunmasının tam anlamıyla benlik-kavramına sahip olmayı sağlamayacağını yani bireyin kendini tanıması hususunda yeterli olmayacağını belirten Jung (1999); tek başına “ego bilinci”nin

---

⁴⁹ Allport (1961: 129), aktarılan görüşler ve konuya açıklık getirmeyi amaçlayan diğer değerlendirmeler (örneğin; kişisel enerjinin merkezi olarak addedilen benliğin, kişilik içindeki temel eyleyici rolü üstlenen bir unsur olarak ele alınması gibi) arasından herhangi bir seçim yapmamış, mevcut durumu ortaya koymuştur.

ruhsal/zihinsel⁵⁰ gerçeklerin bir kısmını içinde barındıran bilinçdışını dışarıda bırakmasına rağmen sahte bir kendini tanıma hissi verebileceği konusunda uyarıda bulunmuştur (s. 43). Söz konusu sahte hissin aşılması noktasında; benlik bilgisi edinmek suretiyle benlik-kavramının zenginleştirilmesi adına sosyal çevre içinde yer alan faktörlerin ve bilinç ile bilinçdışı kısımlarıyla bir bütün olarak ruhun oynadığı anahtar rol üstünde durmuştur. Kaynakları ne kadar belirgin ve ulaşılabilir olsa da benlik bilgisi edinmenin zorluğunu; en somut haliyle bedenın dâhi ilgili bir öğrenim görülmediği sürece birey için önemli seviyede bilinmezlik teşkil edeceğini ifade ederek örneklendirmiştir (s. 48). Beden gibi materyal benliğin çekirdeğini oluşturması, bireyin fizyolojik varlığının sınırlarını çizmesi ve olası benliklerin temelini ihtiva etmesi bakımından gerek birey gerekse benlik için tartışmasız bir önem arz eden, ulaşılabilirlik yönünden ise “el altında” değil “elin kendisi” olan bir kaynağın bile bilinmezliğinin kolay aşılammaması; sosyal faktörler ve ruh gibi kaynakların karmaşıklık seviyesi hakkında kontrast etkisi yaparak aydınlatıcı olmaktadır. Benlik bilgisi edinilmesi hususunda bir kaynak olarak gösterilen ruhun bilinçdışı kısmına değinilmesi Freud’un konu hakkındaki fikirlerine başvurulmasının yerinde olacağını düşündürmüştür. Bir bölümünün bilinçdışı olduğunu vurgulayan Freud (1921: 224) egoyu/beni; ruhsal olguların birbirine bağlı, anlamlı örgütlenmesi olarak tanımlayarak (2009: 78-79) onu benliğin bilinçli ve eyleyici yönü olarak konumlandırmıştır. Yine de egonun ağırlıklı olarak bilinçli ve dinamik bir yapıda olmasına karşın bu yapının dışına çıkmaya muktedir olduğuna; bu bağlamda nesnel ve bilinçdışı bir yönünün de bulundu-

---

⁵⁰ Çalışmada yer yer “ruh ya da zihin” ve “ruh/zihin” gibi kullanımlar tercih edilmiştir. Carl Gustav Jung’un çalışmalarına yönelik araştırma yapan Snowden (2013), Jung özelinde, bilinç ve bilinçdışının bir bütün olarak ifade edilmek istendiğinde “ruh” ve “ruhsal” kelimelerinin tercih edildiğini belirtmiştir. Bunun gerekçesi olarak; “zihin/zihinsel” kelimesinin kullanımının daha çok “bilinçli olma durumu” yahut “bilince/bilinçliliğe ilişkin” gibi anlamlar çıkarılmasına sebebiyet verecek yönlendirici ve kısıtlayıcı bir çağrışım yapma ihtimalini göstermiştir (s. 69). Bu durum dikkate alınarak, bundan sonra, bilincin ve bilinçdışının bütünsel ifadesi için tek başına “ruh”, bilincin ön plana çıkacağı ifadelerde “zihin/bilinç” kelimelerine yer verilmeye özen gösterilecektir.

ğuna dair aktarımlarda bulunmuştur. Bu doğrultuda Freud'un ego özelinde öncelikle benliğin bilen ve bilinen yönünü nasıl ele aldığına, daha sonra benliğin dinamik yönüne bakışına ve en nihayetinde benliğin bilinçdışı kısmına dair düşüncelerine yer verilecektir.

Freud (2014) egonun yalnızca özne (ben/I) rolü oynamadığını ve nesne (bana/me) haline geçebileceğini, ancak bu geçişlerin geçici bir süre için bölünme suretiyle meydana geldiğini ifade etmiş; bilen ve bilinen olarak bölünmüş parçaların daha sonra yeniden bir araya gelerek yine bir bütünlüğü arz edeceğini not etmiştir (s. 85). Buradan hareketle Freud'un benliğin öznel ve nesnel yapısını; geçici olmak üzere ikili bir hâl alabilen⁵¹, genel anlamda organizmik bir tekillik olarak değerlendirdiğini ifade etmek mümkündür.

Benliğin eyleyici yönü olarak egonun dinamizmini, daha doğrusu enerji kaynağını egonun kendinde görmeyen Freud; haz ilkesi doğrultusunda dürtüsel motivasyonla gerçeklik-bağımsız hareket eden ve bilinçdışı konumda bulunan "id"deki psişik güç kaynağı niteliğindeki "libido"nun, sosyal çevre tarafından uyarılarak bireyde norm ve etik kaygısı oluşturan "süperego"nun çizdiği standartları gözetmek suretiyle, gerçeklik ilkesi doğrultusunda "ego" tarafından yönlendirilme çabalarıyla ortaya çıktığını ileri sürmektedir (Freud, 2009: 85-115; Martin ve diğ., 2010: 631). Bu bilgiler ışığında; egonun, idde kontrolsüz bir şekilde bulunan enerjiyi/libidoyu dizginleyerek süperegonun işaret ettiği doğrultuya koşulların elverdiği ölçüde yönlendirme çabası içinde olduğu ve söz konusu id-ego-süperego etkileşiminin egonun dinamik yönünü yansıttığı anlaşılmaktadır.

Benliğin ağırlıklı olarak bilinçli ve eyleyici yönü olan egonun, bilinçdışı yönünün daha iyi anlaşılabilmesi için, bilincin doğası gereği geçiciliği üzerinde durulması faydalı olacaktır. Bir bilgisayarın deposunda/hard-diskinde yer alan tüm içeriğin aynı anda tek bir içeriğin çağrılması niteliğinde çağrılmayacağı gibi, hafızanın tüm içeriği de bir anda bilinç seviyesinde bulunamamaktadır. Bunun yerine şu anda bilinçli olan bir düşünce, başka bir zamanda bilinçdışı kalarak bir başka düşünce bilinçli pozisyona geçmektedir. Freud

---

⁵¹ "İkilik" terimi kullanılmaksızın "İkili bir hal alabilen" şeklinde özellikle ifade edilmiştir. Söz konusu bilen ve bilinen benliğin herhangi birbirini dışlayıcı/çatışmacı bir kapsamda kullanılmamasından dolayı zıtlık içermemesi sebebiyle ikilik teriminin kullanılmasının doğru olmayacağı kanaatine varılmıştır.

(2009) mevcut durumda bilinçli bir noktada bulunmasa da her an yeniden bilinçe çıkabilecek olan bu düşüncelerin pozisyonunu “örtük” olarak nitelendirmiş ve bunların bilinçdışının, “bilinçöncesi” kısmında bulunduğunu belirtmiştir (s. 75-76). Id, ego ve süperego temelinde insan doğasının psikodinamik doğasına dair kayda değer açıklamalar ortaya koymuş olan Freud, id ile egoyu birbirinden kesin çizgilerle ayırmayarak; hatta egoyu, idin özelleşmiş bir bölümü olarak görerek (s. 99) ego özelinde benliğin bilinçdışı yönüne işaret etmiş, dolayısıyla yalnızca örtük düşüncelerin bulunduğu bilinçöncesinin ötesinde, benliğin bilinçdışı ile ilişkisini kurmuştur.

Özetlemek gerekirse; benliğin öznel ve nesnel yönüne dair yapılan açıklamaların ikiliklere sebebiyet vermesi üzerine kavram zamanla boyutlandırılmaya (benliğin bilen yönü olarak saf ego, bilinen yönü olarak propriumun ortaya konulması gibi), dolayısıyla katman ve derinlik kazandırılmaya başlanmış, bu durum ikiliğe yol açan muğlaklıkların giderilmesi hususunda katkı sağlamıştır. Benlik bilgisi elde edilmesi adına başvurulabilecek başlıca kaynaklar arasında sosyal çevre içinde yer alan faktörler ve ruhun/zihnin gösterilmesi, ayrıca ruhun bilinçdışı yönüne değinilmesi, benliğin bilinçdışı ile ilişkisinin kurulması sonucunu doğurmuştur. Sonuç olarak; benliğin bilen ve bilinen yönlerinin bulunduğu, bilen yönünün dinamik/eyleyici bir doğası olduğu ve çoğunlukla bilinç ile ilişkilendirilerek ego olarak adlandırıldığı, yine de benliğin genel anlamda bir bütün olarak bilinçdışı ile de bağlantılı olduğu ortaya konulmuştur.

3.4. Benliğin Belirmesi

Dünyaya geliş anı ile birlikte insan için bir benliğin varlığından bahsedilmesi mümkün müdür? Jung’un fikirleri üzerine araştırma yapan Snowden (2013), bireyi tamlığa götürme amacı yüklenmiş olan benliğin doğumla birlikte insanda mevcut olduğunu ancak bebeğin çocukluğa geçiş ve gelişim sürecinde bir ego kazandığını ifade etmiştir (s. 82). Davranışlar içinden özellikle bilinçli bir şekilde sergilenenlerin benlikle ilişkilendirilmesi ve refleks ile dürtü temelli davranışlar gibi kasıtlı iradeden yoksun bir şekilde sergilenen davranışların ayrı tutulması hatırlandığında; burada benliğin bir üst çatı olarak konumlandırıldığı ve egonun bilinç ve bilinçli davranışla ilişkilendirildiği akla gelmektedir.

Kişiliğe dair açıklamalara yer verilen kısımda Allport’un, yeni doğanların kişilik potansiyelini barındırmasına rağmen bir kişi olarak değil; bir *psikolojik şey/psychological thing*

olarak ele alınmasının daha yerinde olacağı tespiti (bkz. s. 35) ile paralellik gösterecek şekilde, yeni doğanın kendi farkındalığı yani öz-farkındalığı bulunmadığı, kendi ile çevresi/kendi dışındaki ayrımını yapmaya muktedir olmadığı vurgulanmıştır (Allport, 1961: 111). Buradan hareketle öz-farkındalığı henüz gelişmemiş olan yeni doğanların yoğun ısrarlarının ve kontrolsüz dürtülerinin işaret edilerek ben-merkezli/self-centred olarak nitelendirilmelerinin, bir benliğe sahip olmamaları bakımından uygun olmayacağı; bunun yerine tek-merkezli/solo-centred olarak görülmelerinin daha yerinde olacağı kanaatine varılmıştır (s. 112).

Öz-farkındalığı ve buna bağlı olarak benlik-kavramı, bir potansiyel ve taslağın henüz ötesine geçmemiş olan yeni doğanlar için (Bayat, 2003: 11) kendisi ile dış dünya arasında net bir ayrım yapılabilmesi, gelişim süreci içinde zaman ve deneyimin katkısıyla mümkün olmaktadır (Hilgard, 1962: 491). Bunu doğrulayacak biçimde Cooley (1902: 139) ve Mead (1972: 135) de insanın doğumla birlikte belirgin bir benliğe sahip olmaktan çok gelişime açık bir potansiyel barındırdığını savunmuş, söz konusu potansiyelin gerçekleşmesi için de zaman içinde ve sosyal çevre kapsamında kurulacak ilişkiler ile gerçekleştirilecek olan deneyimlerin başat rol oynayacağını net bir biçimde ortaya koymuştur.

Öz-farkındalığın ilk yıllardaki gelişim basamaklarının başlangıcı olarak bedensel-benliği ortaya koyan Allport (1961); altı yaşına kadar bir benlik-imağı oluşumuna olanak verecek şekilde benliğin genişlemeyi sürdürdüğünü ifade etmiştir (s. 115). Cattell (1950: 648) de benlik-kavramının belirmesine dair ilk temellerin iki yaşında atıldığını, üç yaşına gelindiğinde “birey” fikrine dair daha net bir kavrayış geliştirildiğini ve nihayet beş-altı yaşlarında ise; bir birey olarak kendini diğer insanlardan ayırma yetisinin kazanıldığını ve kıyas yapabilme imkânına kavuşulduğunu ileri sürmüştür. Buna ek olarak, öz-farkındalık gelişim sürecinde bebeğin kendini dış dünyadan değil; dış dünyayı kendinden ayırdığının daha doğru bir tespit olacağı üstünde durmuştur.

Cattell’in tespiti üstünde biraz durmanın açıklayıcılık açısından yerinde olacağı düşünülmektedir. Buradaki ayrım, başlangıçta bebeğin algısı kapsamındaki her şeyin “o” ya da “dışarı” olarak değil; birlik ve bütünlük arz edecek şekilde “ben” ya da “kendim” olarak

nitelendirilmesidir. Her şeyin “ben⁵²” olarak değerlendirilmesi ve hiçbir şeye “ben-değil/ben-dışı” atfı yapılmaması, herhangi bir objenin rengi sorulduğunda “siyah” ya da “kırmızı” gibi yanıtlar vermek yerine “renk” cevabı verilmesine benzemektedir. Herhangi ayırt edicilik ve sınırlayıcılık bildirmemesi bakımından tanımlayıcılık yönü bulunmadığı için söz konusu “ben” nitelendirmesinin öz-farkındalık olarak değerlendirilmesi yanıltıcı olacaktır. Bebeğin zamanla algı kapsamındaki unsurları “ben-değil” olarak nitelendirmeye başlamasıyla öz-farkındalık temelinde benliği belirlemeye başlayacaktır, dolayısıyla Cattell’in tespiti ile ifade etmiş olduğu gibi; bebeğin dış dünyadan kendini ayırması suretiyle öz-farkındalık kazanım sürecinde kayda değer adımlar atılmış olacaktır.

3.5. Öz-farkındalık Sonrası: Benlik Bilgisi Edinme Yolları

Çalışma kapsamında daha önce ele alınmış olan kalıtım ve çevrenin insan doğası üstündeki bütünlük etkisi göz önünde bulundurulduğunda (Cooley, 2017); bunun insanlık tarihi ötesinde canlı, cansız ve kültür çevrenin etkileşimsel bütünlüğüne ışık tutarak bağlantısız bir noktanın bulunmadığını vurguladığı, buna ek olarak insanın ilişkisel ve bağlamsal boyutuna derinlik katmak suretiyle insan yaşamının, doğa temelindeki ve insanlık çatısı altındaki sürekliliğini gözler önüne serdiği daha rahat bir şekilde hatırlanmaktadır (s. 3-4). Söz konusu kesintisiz sürecin birer üyesi olarak her insan bu süreklilikle karşılıklı etkileşimsel bir ilişki kurmuş ve bu düzlemde bir varlık alanına sahip olmuştur. Mevcut hareket alanı, toplumsal yaşam ve bunun temelinde gelişmiş olan dil (Bucaille, 1984: 166-167) ve bilinç⁵³ (Goleman, 2006: 323; Ward, 2003: 97) gibi fiziksel bir evrenden simgesel

---

⁵² Burada kullanılan “ben” kelimesinin birebir benlik ile ilişkilendirilmesi doğru olmayacaktır, nitekim algı kapsamına giren unsurlar arasında hiçbir ayırım yapılmadığı için “şey” olarak da ifade edilmesi mümkündür. Ancak Cattell’in, bebeğin dış dünyayı kendinden ayırmasıyla öz-farkındalığın belirginleşmesi tespiti ile bağlantı kurularak açıklama yapıldığı için “şey” ya da bir başka kelime yerine “ben” kelimesi tercih edilmiştir.

⁵³ Durkheim (1992: 149) tarafından vurgulanmış olan; bilinç bağımsız bir toplumdaki söz edilemeyeceği ve toplumun, ancak onu oluşturan bireylerin bilinçleri dâhilinde varlığını sürdürebileceği ifadesi ile “toplumsal yaşam ve bunun temelinde gelişmiş olan dil ve bilinç...” ifadesi kısmen birbirini dışlar gibi görünmektedir. Burada bahsi geçen toplum, dil ve bilinç unsurlarının birbirinden tamamen soyutlanarak sıralı gelişimlerine yer verilmesinin mümkün olmadığı, karşılıklı etkileşimsel bir yaklaşımla gelişim süreçlerinin ele alınmasının daha doğru olacağı göz önünde bulundurulduğunda söz konusu ifadelerin birbirini dışlayıcılıktan ziyade doğrulayıcı yönlerinin ön plana çıktığı daha rahat bir şekilde anlaşılmaktadır.

bir evrene geçişi mümkün kılan araçlar (Cassirer, 1997: 41) vasıtasıyla meydana getirilen kültür ve uygarlık gibi varlık alanlarıyla (Güvenç, 1991) genişletilmeye çalışılmıştır.

İnsanlar arasındaki farklılıklar, hareket sahasını artırma gayretine ivme kazandırmıştır; söz konusu farklılık, sosyal etkileşim kapsamında mübadele imkânına katkı yapmış ve kişiler arasında gerçekleştirilen alış-veriş⁵⁴ potansiyelini arttırıcı bir zenginlik rolü oynamıştır. Tam da bu sosyal etkileşim uzayı, insanların bireyleşmesine zemin hazırlayan temel unsurlardan biri olan toplumsallaşmayı teşkil etmek suretiyle kişiler arasındaki farklılıkların olgunlaşmasını mümkün kılmıştır. Öyle ki; sağladığı sembolik etkileşim düzlemiyle toplumsallaşma, birey ve toplum arasındaki dinamik dönüştürücü sürecin bir anlamda yakıtı olarak görev görmüştür.

Toplumsallaşmanın; içerisinde yaşanılan toplum ve kültürün, dil ve buradan hareketle iletişim vasıtasıyla bir üyesi haline gelinmesi süreci olarak temel ve yalın bir şekilde tanımlanması mümkündür (Atak, 2017: 164-165). Toplumsallaşmaya dair modern sosyolojinin bakış açısını Gecas⁵⁵’tan aktararak ortaya koyan Çoştı (2009); sosyal rollerin öğrenilmesi ile benlik-kavramının şekillenmesi olmak üzere toplumsallaşmanın oynadığı iki temel rol üstünde durmuştur (s.124-126).

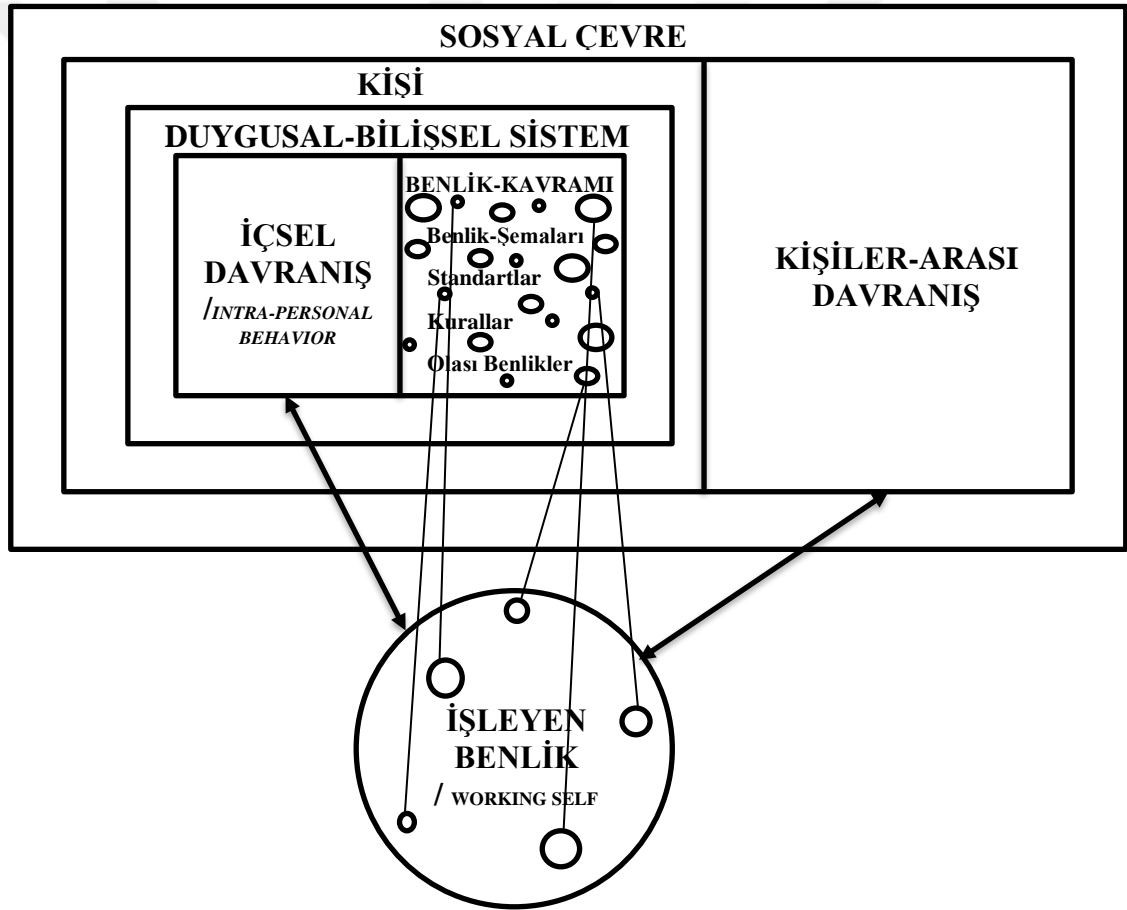
Toplumsallaşmayla kişiler arasında ortak sembol, norm ve değerlerin paylaşılması sağlanmakta, gerek bireysel gelişim gerekse toplumsal/kültürel devamlılık garanti altına alınmaktadır (Çoştı, 2009: 119-121). Buradaki “paylaşma” süreci, kişiler arasındaki karşılıklı ilişkiler bağlamında toplumun temel dinamiğini oluşturmaktadır. Nitekim Simmel’in bu konudaki görüşlerine yer veren Aslan (2016); düşünürün, toplumu, somut kişilerin toplamından ziyade; ilişkisellik temelinde bireyler arasında kurulan ve sürdürülen bir ilişkiler bütünü, bir toplumlaşma süreci olarak değerlendirdiğini ifade etmiştir (s.211-215).

---

⁵⁴ Elbette burada kullanılan alış-veriş eylemi başta sembolik olmak üzere insanlar arasındaki etkileşimde rol alabilecek her türlü somut ve soyut unsuru kapsamaktadır.

⁵⁵ İlgili kaynak; “Gecas, Viktor.. ‘Socialization’, Encyclopaedia of Sociology, Ed. Edgar F. Borgatta, Rhonda J. V. Montgomery, Vol: 1, Macmillan Reference, New York, 2000, (2855-2864)” olarak belirtilmiştir.

Bireyleşmenin kapsamı dâhilinde gerçekleşen bu ilişkiler ağının ve sosyal çevrenin, benliğe dair bilgi verici yani benlik-kavramına katkı sağlayıcı rolü, benlik üzerine yapılan araştırmalar tarafından uzun yıllar boyunca defalarca vurgulanmış olup (Arslan, 2006) deneyimin, insanlar arasındaki ilişkilerin ve sosyal çevrenin benlik-kavramı ile ilişkisi sıkı bir şekilde kurulmuş ve ortaya konulmuştur (Epstein, 1973; Gecas, 1982; Markus ve Kunda, 1986; Donahue ve diğ., 1993; Cross ve diğ., 2003). Sosyal çevre içindeki daimi etkileşimin benlik-kavramı üzerindeki tesirinin daha rahat bir şekilde anlaşılabilmesi için Markus ve Wurf (1987: 315) “dinamik benlik-kavramı”nı aşağıdaki gibi görselleştirmiştir.

Şekil 3.1. Dinamik Benlik-Kavramı (Markus ve Wurf, 1987: 315)

Kişilik ve benliğe dair şimdiye kadar yapılan açıklamalar ışığında Şekil 3.1 değerlendirildiğinde; sosyal çevre ile karşılıklı etkileşim dâhilinde bulunan kişinin kendisi ve diğerleri ile ilişkisi temelinde benlik-kavramının gelişim gösterdiği; içerisinde bulunan mevcut durum gereği oynanan roller, çağrışım yapan anılar, tesiri altında olunan roller, ön plana alınmış benlik-şemaları vd. psiko-sosyal etki unsurları çerçevesinde kişinin, yine kendisi ve diğerlerine karşı bütünlük arz eden bir “işleyen benlik” oluşturduğu görülmektedir. Söz konusu aktif benliğin kişinin kendisi ve çevresi ile ilişkisinde başlıca aktör olduğu, aynı zamanda benlik-kavramının da şekillenmesinde rol oynadığı anlaşılmaktadır. Nitekim konuya eğilen diğer pek çok araştırmacı gibi benlik-kavramına dair açıklamalarda bulunan Özen ve Gülaçtı (2010: 23) da kişinin kendisinin, diğer insanlarla olan ilişkisi ile ilişkilere dair algısının ve çevresi ile etkileşimlerinin benlik-kavramı üzerindeki şekillendirici etkisini vurgulamıştır.

Benlik bilgisi edinilmesi hususunda toplum çerçevesinde insanlar arasındaki ilişkinin yoğun bir şekilde vurgulandığı görülmektedir. Bu durum, daha önce de değinilmiş olduğu üzere; insanlar arasında gerçekleştirilen sosyal mübadeleler noktasında oynadığı rol ile dili ve dilin birey-toplum etkileşimindeki yerini ve önemini ön plana çıkarmaktadır. Yalnızca insanlar arasında bir anlaşma zemini oluşturması bakımından değil; zekâ gelişimi ve toplumsallaşmanın, bilinç ve benlik ile ilişkisinde de önemli bir rol oynayan dilin önemine vurgu yapan Mead (1972: 135), benliğin sosyal deneyim içinde şekillendiğini⁵⁶ ve aslen sosyal bir yapı arz ettiğini (s. 140), bu bağlamda diğer benliklerle/other selves ilişkisi içinde varlık bulduğunu ve nihayetinde belirli bir bireyin benliği ile diğer benlikler arasında tamamen ayırt edici, tanımlayıcı ve sınırlayıcı bir çizgi çekilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir (s. 164). Bununla paralellik arz edecek şekilde yine bireyin kendilik

---

⁵⁶ Cooley (1902: 140) de deneyim bağımsız ortaya çıkacak olan benlik hissini; “tuzun tadının” ya da “kırmızı renginin” deneyimlenmeden tanımlanma çabası sonucunda ortaya çıkması muhtemel olan “boşluğa/sahteliğe/hollow” benzetmiştir.

deneyiminin/benlik algısının, dâhil olunan sosyal grubun⁵⁷ ya da daha geniş anlamda toplumun diğer üyelerinin bakış açısıyla gerçekleşebileceğini, buradan hareketle benlik algısının yansıtılmış bir değerlendirme süreci/reflected-appraisal⁵⁸ kapsamında dolaylı bir deneyim olduğunu ifade etmiştir (s. 138).

Benlik algısının dolaylı olmasına ilişkin, toplum ve birey birliğine dair aktarımlar yapan Cooley (1902); bireylerin ve toplumun net bir şekilde birbirinden ayıramayacağını, zira bunların aynı unsurun birimsel ve kolektif yönü olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünmüştür (s. 2). Bu ele alış biçimi, bir üst çatı olarak “toprey/socividual⁵⁹” kavramına farklı yaklaşımlar sergilenmesi sonucu ortaya çıkan iki farklı kavram olarak toplum ve bireyin önerildiğini akıllara getirmektedir. Benlik kavramına dair şimdiye kadar yapılan aktarımların tek yönlü nedensellik bağlamında ele alınması “toprey” kavramı gibi sürekli bir üst-sistem ya da süper-sistem arayışı içinde olunması sonucunu doğurabilecektir. Bunun önüne geçilebilmesi için konunun karşılıklı nedensellik çerçevesinde ele alınmasının faydalı olacağı, ayrıca bu yaklaşımın kavramın doğasına daha belirgin bir seviyede ışık tutacağı düşünülmektedir.

Bireyin her parçasında toplumsalın, toplumsalın her parçasında bireyselin bulunduğu bütüncül görüşü ile Cooley (1902) bireyin benlik-kavramının gelişiminde diğerlerinin ne kadar önemli bir yer tuttuğunu izah etmiş; bireyin kendine, diğerlerinin gözünden yapılan değerlendirmeler ışığında bakışına işaret eden ayna-benlik/*reflected or looking-glass self* kavramını ortaya atmıştır (s. 151-153). Bu kavramla birlikte; bireyin, diğerlerinin gözündeki görünüşü, bu görünüşe ilişkin diğerlerinin yargılarına dair kendi tasavvuru ve bu algı

---

⁵⁷ Bireyin daha sık ve yakın ilişki kurduğu, ağırlıklı olarak kendisi için belirgin seviyede anlam ve önem arz eden insanlar/anlamli ötekiler/significant others kastedilmiştir. Bir bireyin sosyalleşme ve öz-imağı üzerinde belirgin seviyede etkisi olan diğer kişi ya da kişiler, anlamli öteki(ler) olarak tanımlanmaktadır (APA Dictionary of Psychology, 2019d).

⁵⁸ Kısaca; anlamli ötekiler/significant others gözünden bireyin kendini değerlendirme süreci olarak tanımlanmaktadır (Felson, 1985: 71).

⁵⁹ “Toprey/Socividual” terimine herhangi bir kaynakta rastlanmamış olup Cooley’in açıklamaları ışığında toplum ve birey kategorik boyutlarının dâhil olduğu bir üst-kavram olarak, yazar tarafından açıklayıcılığa katkı yapması niyetiyle yer verilmiştir.

temelinde bireyde ortaya çıkan övünme/pride ya da aşağılanma/mortification hissi, benlik-kavramı hususunda üç ana unsur olarak ön plana çıkmıştır (s. 153). Nihayetinde benliğe dair bilgi edinilmesi bakımından; sosyo-kültürel çevre içinde gerçekleştirilen tüm etkileşimler/deneyimler anlamında “çevrenin kendisinin”, insanların⁶⁰ bireye bakışı vurgulanmak suretiyle “diğerlerinin varlığının” ve yöneltilen bakışların birey tarafından nasıl algılandığı ile bilişsel süreçlerin işaret edilerek “bireyin kendisinin” anahtar rol oynadığı anlaşılmaktadır.

3.6. Benliğin Değişime Karşı Direnci: Kendini-Aldatma/Self-Deception ve Öz-Doğrulama/Self-Verification Yoluyla Kısıtlanma

Yaşamın ilk yıllarından itibaren, zaman ve deneyimin işgal ettiği önemli yer ile birlikte öz-farkındalığın farklı aşamalar kaydederek geliştiği (Rochat, 2003) ve nihayetinde benliğin net bir belirginlik arz ettiği kaydedilmişti. Belirginleşen benlik, akıllara tamlığı, oluşum sürecinin noktalanmasını getirebilecek olsa da; aslen hayat boyu gelişim potansiyelini barındıran bir organizasyon halini ifade ettiği hatırlanmalıdır.

Birey üzerinde hissedilir düzeyde tesiri olan unsurlar hakkında bilgi edinilmesi, onların öngörülebilirlik seviyesini arttırmakta ve belirsizliğin sebebiyet verebileceği endişenin ortadan kaldırılmasına yardımcı olmaktadır. Buradan hareketle başta insanın kendine dair bilgi edinmesi hususunda, Hogg ve Vaughan (2014: 144)’ın da belirtmiş olduğu gibi, büyük bir motivasyona sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yine de söz konusu motivasyon benlik bilgisi edinme sürecinde, yani benlik-kavramının içeriğini zenginleştirme aşamasında karşılaşılan muğlaklıkları görmezden gelme ya da olumlama, diğer bir deyişle, olumlu bir anlam yükleme eğiliminde olmanın önüne geçilmesine tek başına yeterli olamamaktadır (s. 145). Nitekim kayda değer düzeyde önem arz eden benliğin sorgulanması ve kendini tanıma çabası kapsamında gösterilen yoğun gayretin (Jung, 1999: 107) neticesinde beklentinin altında bir karne ile karşılaşmak son derece yıpratıcı olacaktır. Bu bağlamda bi-

---

⁶⁰ Başta “anamlı diğerleri” olmak üzere “öteki” olarak ifade edilebilen diğer insanları da kapsayacak şekilde etkileşime geçilen çevre bağlamındaki tüm insanlar bütünsel olarak değerlendirilmiştir.

reyin kendine dair edindiği/edineceği bilgilerinin çoğunlukla olumlu olmasının, psikolojik iyi-olma/psychological well-being durumuna katkı sağlayacağı⁶¹, kendini iyi hissetmesine vesile olacağı anlaşılmaktadır. Bunun sağlanabilmesi adına; kendilik bilgilerinin negatif kısımlarının görmezden gelinmesi ya da önemsiz addedilmesi ve benlik-kavramının içeriğinin genel olarak pozitif yönde çarpıtılması söz konusu olabilmektedir⁶². Bu konu kendini-aldatma/self-deception başlığı altında benlik-kavramı kapsamının (Daniels, 1983; Greenwald, 1997) da ötesine taşınarak izlenim yönetimi (Millham ve Kellogg, 1980), sosyal istenirlik/social desirability (Leak ve Fish, 1989), öz-düzenleme/self-regulation (Baumeister, 1996), öz-değer/benlik-saygısı/self-esteem⁶³ (Johnson ve diğ., 1997), etik davranış (Tenbrunsel ve Messick, 2004), kişi ve grup algısı (Krebs ve Denton, 1997) gibi farklı bağlamlarda ele alınmak suretiyle incelenmiştir (Gur ve Sackheim, 1979; Taylor, 1989). Her ne kadar konunun ele alınışında benlik-kavramı odağının farklı noktalara kaydırıldığı görülse de, konunun doğası gereği çoğunlukla –dolaylı da olsa– benlik-kavramıyla ilişkisinin kurulabileceği anlaşılmaktadır.

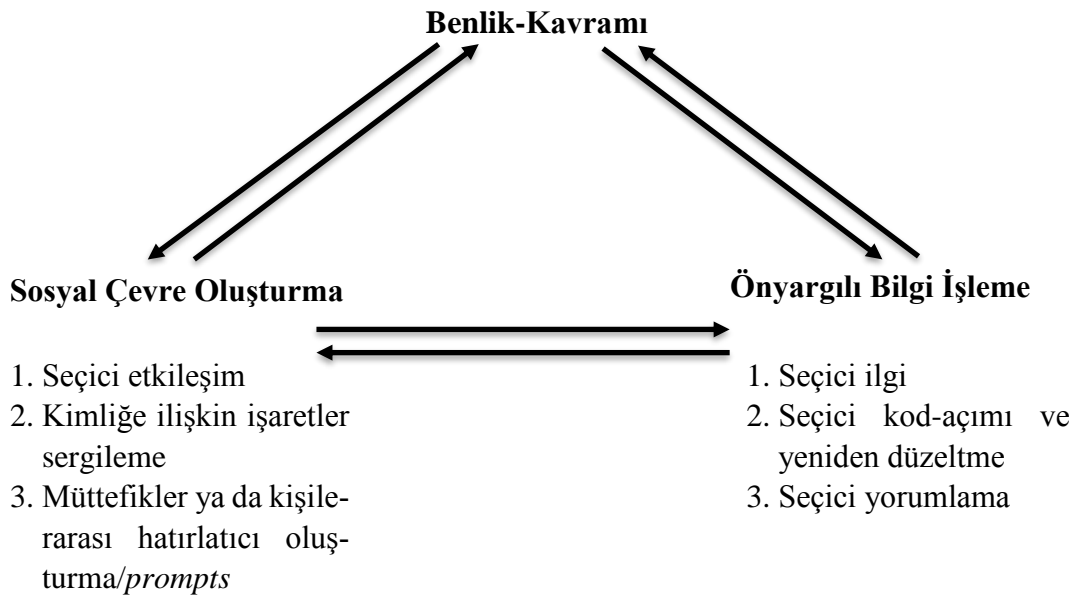
---

⁶¹ Olumlu psikolojik işlevsellik olarak kısa ve genel bir tanımı yapılabilen psikolojik iyi-oluş; diğerleriyle olumlu ilişkiler, özerklik, çevre hakimiyeti, kişisel gelişim, yaşam amacı, kendini kabul olmak üzere altı boyutta incelenebilmektedir (Ryff ve Singer, 2008'den aktaran Kuyumcu ve Güven, 2012: 591).

⁶² Bireyin kendini-aldatmasına/self-deception yönelik başvurduğu temel yöntemler; elle tutulur olmayacak biçimde doğrulayıcı sergilemesi olarak kavramsallaştırılan rasyonalize etme/rasyonalizasyon/rationalization, hassas noktalardan dikkatin farklı yönlere aktarılmasını ifade edilen kaçınma/evasion ve tersini düşünmeyi, aksine yönelmeyi işaret eden karıştırma/bozma/jamming olmak üzere üçe ayrılmıştır (Bach, 1981).

⁶³ Self-esteem'in Türkçe kavramsal karşılığı olarak Çuhadaroğlu tarafından "öz-değer/öz-değer duygusu" önerilmiş ve "kişinin kendini tanıması ve gerçekçi olarak değerlendirmesi ile kendi yetenek ve güçlerini olduğu gibi kabul edip benimsemesi sonucunda kendisine karşı duyduğu sevgi, saygı ve güven duyguları" olarak tanımlanmıştır (Çuhadaroğlu, 1986'dan aktaran Çuhadaroğlu, 1990: 71). Yine de ilgili literatürde sıklıkla "benlik-saygısı" olarak kavramsallaştırıldığı da görülmektedir (Tuncer ve diğ., 2014; Sarısoy ve diğ., 2013; Çetinkaya ve diğ., 2009; Kaya ve Oğurlu, 2015; Özcan ve diğ., 2013). İngilizce literatürde de bu kavramların yer yer birbirinin yerine kullanıldığı bilinmektedir (Sachs, 1981). Bununla birlikte self-esteem kavramıyla, bir değerlendirme sürecine; self-respect kavramıyla ise, değerlendirmeden ziyade pozitif bir sonuca atıf yapıldığı görülmüştür (Langer, 1999; Colman, 2014a).

Bir yazar ve ressam olan Hermann Hesse'nin "Bugün, bir insana, bu dünyada kendisine giden yolda adım atmaktan daha tatsız gelecek hiçbir şey olmadığını sezinliyorum." sözüne yer veren Buscaglia (1987: 9) benlik-kavramının zenginleştirilme sürecinde yaşanabilecek olumsuzlukları işaret ederek insanların benlik bilgisi edinme konusundaki olası isteksizliklerine değinmiştir. Nitekim kendi aşına olduğu çevresinden fazla uzaklaşmadan yaşamını sürdürmeye gayret gösteren kişiler, Hogg ve Vaughan (2014: 141)'un da ifade ettiği gibi, bunu tutarlı bir benlik-kavramına sahip olmak adına bir yöntem olarak kullanabilmekte, kendilerini sınırlı ortamlarla çevreleyebilmektedir. Böylece her anlamda yeni deneyimlere kendini kapatmış/sınırlandırmış olan birey; farklı tatlar, renkler, değerler, normlar ve ortamlar gibi yeniliklerin sinayıcı yönünden kaçınmış olacak, aşinalığın emin ve sınırlı çerçevesinde hareket alanını sabitleyecektir. Benlik-kavramının zenginleştirilmesine yönelik emek vermek yerine; deneyim ve sosyal ilişkilerin mümkün olduğunca mevcut benlik-kavramını doğrulaması güdüsüyle kurgulanmaya çalışılması Swann'ın öz-doğrulama/self-verification hakkındaki araştırmalarını akla getirmektedir (Swann ve Read, 1981; Swann ve diğ., 1992; Swann, 1997). Öz-doğrulama kapsamında gerçekleştirilen ve iki kategori dâhilinde ele alınan eylemlere dair açıklamalara geçilmeden önce sürecin anlaşılmasına katkı sağlayacak aşağıdaki Şekil 3.2'nin incelenmesi yerinde olacaktır.

Şekil 3.2. Öz-Doğrulama Süreci (Swann ve diğ., 2003: 370)

Şekil 3.2’de görülen iki tür öz-doğrulamadan “sosyal çevre oluşturma” başlığı kapsamındaki eylemlerin aşikâr ve davranış temelli olduğu; “önyargılı bilgi işleme” başlığı kapsamındaki eylemlerin ise daha örtük ve düşünsel temelli olduğu görülmektedir. Aşikâr kategorideki öz-doğrulama eylemlerinde benlik-kavramını doğrulayıcı bir sosyal çevre kurma çabası ön plana çıkarken; örtük kategoride mevcut şartları benlik-kavramını doğrulamaya yönelik algılama çabası ve bilişsel süreçler baskın olmaktadır (Swann ve diğ., 2003: 370). Tüm bunların yanında çevresel şartların tamamen kontrol altına alınması mümkün olmadığı için benlik-kavramının içeriğini zenginleştirme potansiyeli içermesine rağmen tutarsızlık kaynağı olarak algılanabilecek olan deneyimlerin tehdit edici yönü ile yüzleşmek zorunda kalılabilmektedir. Söz konusu tutarsızlık unsurlarının göz ardı edilebilmesi, bilince ulaşmasının engellenebilmesi için Smith ve arkadaşları (2012: 417) “ego savunma mekanizmasının” harekete geçirilebileceğini ifade etmiştir. Nitekim Freud (1920: 9) insanların ve toplumların hoş olarak algılanmayan fikirlere karşı, aleyhte olan argümanların tespit edilmesine ve oluşturulmasına yönelik doğal bir eğilim içinde olduğunu not etmiştir. Yine de Jung (1999) mevcut haliyle arkaik yaşam tarzına uygun olan temel düşünce modellerinin, geçmiş dönemlere kıyasla oldukça farklılaşmış olan ve değişimini hızla sürdüren çevresel koşullara uyum sağlamasının kolaylaştırılması adına, yeniden biçimlendirilmesinin bir zorunluluk arz ettiğini vurgulamıştır (s. 93-94). Bahsi geçen gereklilik; farkındalığın/keşfin sorgulayıcı, bir anlamda düzen bozucu zorlu tepelerinden ve yükseltelerinden izlenebilecek manzarayı, yani yaşanılan yeri ve civarı görebilme imkânını sağlaması bakımından her ne kadar teşvik edici görünmesi beklense de bilişsel olarak bu gerekliliğin hafife alınması yahut yok sayılması, daha önce de ifade edilmiş olduğu gibi, mümkün olabilmektedir.

Benlik bilgisi edinme suretiyle gerçekleştirilen kendini tanıma süreci sonu gelmez bir uğraş olarak görülmektedir. Kişilik özellikleri doğrultusunda bazı insanlar için benlik-kavramının geliştirilmesi önemli bir motivasyon kaynağı olurken; kimileri için mevcut şartları tehdit edici ve rahat kaçırıcı olarak görülebilmektedir. Bu durumda birey gerek sosyo-fiziksel gerekse düşünsel hareket alanını kasten daraltmak, bunun mümkün olmadığı yerde de bilişsel açıdan sınırlayıcılığı sağlamak üzere önlemler almak suretiyle benlik bilgisi edinmeye mümkün olduğunca kendini kapatmaya çalışabilmektedir. Yine de kontrolün tamamen sağlanması olası olmadığından, sınırlı da olsa benlik-kavramına dair bilgi arttırıcı insan ilişkilerinin kurulması ve deneyimler yaşanması mümkün olabilmektedir.

3.7. “Öteki”nin Benlik-Kavramı ile İlişkisi

Benlik-kavramına dair şimdiye kadar aktarılanlar ışığında anahtar kelimeler olarak ön plana çıkan “öteki” ve “deneyimin” benlik bilgisi edinilmesi adına arz ettiği önem tekrar tekrar işaret edilmiştir. Bunu göz önünde bulundurarak çalışmanın bu kısmında benlik-kavramı ile ilişkileri doğrultusunda öteki ve daha sonra da deneyime dair açıklamaların yapılmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Benliğin keşfini, ruhsal gelişimin amacı olarak gören Jung (Snowden, 2013: 140) bireyleşme sürecinin ilk basamaklarından birinin; olumsuz yönlerin farkına varılması ve bunların kabul edilmesi olduğunu belirtmiştir. Bu tatsız gibi görünen başlangıç dâhi pek çok kişinin benlik bilgisi edinme noktasında direnç göstermesine sebebiyet vermektedir. Zira keşfin devam etmesi durumunda benliğin bilinçdışı ile etkileşim halinde olan yüzey kısımları aydınlanmakta (s.104); sahip olunan ancak kabul edilmeyen, kişilik zaaflarını ve tabu olarak addedilen yönlerini içeren “gölge” (s. 83) kısmı ön plana çıkmaktadır. Egonun gizli kalmasını desteklediği bu kısım ile yüzleşilmesi, bilinçli ve bilinçdışı kısımları ile bütünsel açıdan ruhu deneyimleme imkânı sunması ve bütünleşme olanağı vermesi açısından büyük bir önem arz etmektedir (s. 84). *Öznenin görünür kılındığı canlı bir varlık alanı* tanımlamasıyla öteki için geniş bir çerçeve çizen Lacan (2017: 216), aynı zamanda “gölge”nin aydınlatılması çabasında, ötekinin oynadığı rolün önem seviyesi hakkında da bilgi vermektedir.

3.7.1. Modern Düzlemde Artan “Öteki” Tesiri:

Benlik ve Kimlik Kaynaklarının Genişlemesi

Benlik bilgisi edinmesinde tartışma götürmez bir kaynak olarak ön plana çıkan ötekinin önemi ne zaman kayda değer biçimde artmıştır diye bir soru yöneltilecek olsa, bunun cevabı geçmişte yoğun bir şekilde karşılaşılan, homojen-ağırlıklı ve durağan bir yapı arz eden sosyal çevre kapsamında aranmayacaktır. Öyle ki; söz konusu toplumlarda yaşam şeklini doğrudan etkileyen değer, norm ve etik anlayışı gibi unsurlar, Giddens (2008: 101)’in da vurgulamış olduğu gibi, birey için neredeyse alternatifsiz kaynaklar olarak kimlik ve benlik şekillendirici tesirlerini sürdürmüştür. Ancak küreselleşen dünyada ulus-devlet dışı kaynakların daha önce olmadığı kadar ulaşılabilir olmasıyla paralellik gösterecek şekilde (s. 87) bireylerin sosyal çevreleri de genişlemekte, bununla birlikte kurulan

etkileşimler daha öznelleşmekte ve bu doğrultuda geleneksel kimlik kalıpları da farklılaşmaktadır (s. 102).

Çok katmanlı bir yapı arz eden modern kimliğin kapsamlı bir şekilde gelişim gösterebilmesi için paylaşılmayan çevreye duyulan ihtiyaç artışı Wurgaft (1995: 84) tarafından vurgulanmıştır. Nitekim sürekli değişim ve yeniliği çağrıştıran modernlikle birlikte kimlikler de önceye kıyasla daha az verili ve daha dinamik bir yapı kazanmış, bu bağlamda bireyi daha az edilgen kılmıştır (Aka, 2010: 21). Geçmişte içinde doğulan sınırlı ve yavaş değişimlerin yaşandığı durağan toplum, yerini kültürlerarası etkileşimi mümkün kılan sosyal ve coğrafi hareketliliğe bırakarak ötekinin kimlik ve benlik bilgisi edinilmesindeki rolünü daha önce olmadığı kadar arttırmıştır (Özyurt, 2012: 181-185).

İnsanların birbirine benzerlik yönünden yakın olduğu toplum üyeleri ile sınırlandırılmış bir sosyal etkileşim çevresi, bireyselleşme/toplumsallaşma sürecinde birey için ayırt edici özelliklerden ziyade uyumlaşmayı ön plana çıkarmaktadır. Ancak Şimşek (2002)'in de belirtmiş olduğu gibi, birbirine bağlı olacak şekilde etkileşim içinde olunan coğrafi, kültürel ve sosyal çevrenin genişlemesi ve hareketlenmesi ile birlikte uyarılar ve bilgi edinme kaynakları artmış, bireyin üzerinde bulunduğu düzlem daha az belirgin ve hareketli bir hal almıştır. Bu da benlik kaygısı ve kimlik sorununun artmasına, gündelikleşmesine ve normalleşmesine sebebiyet vermiştir (s. 39). Birey “tek doğru gölünün” öngörülebilir ve güven verici atmosferinden “değerler çatışması okyanusunun” geniş, çok parçalı ve kestirilmesi güç düzlemine geçmiştir. Bu koşullar Akça (2005: 9-10)'nın da ifade etmiş olduğu gibi, ötekiyle fazlaca etkileşim kurma imkânı ve zorunluluğunu da bir arada getirmiştir.

Modernite, bireyin farklı arka planlarda kendini sınama ve görme imkânı bulduğu/durumunda kaldığı zengin ve hareketli bir sosyal çevre sunarken, görece tek yönlü ve durağan geleneksel kimliğe de dinamiklik ve buna paralel bir şekilde belirsizlik yüklemiştir. Kimliğin inşasında kullanılacak referans noktalarındaki ve bilgi kaynaklarındaki artış, benlik-kavramı için de çeşitlilik sağlamıştır. Bu noktada kimliğe dair genel bir açıklama yapmaksızın benlik ile ilişkilendirilmesinin anlam kargaşasına sebebiyet verebileceği düşünüldüğü için konu odağını bozmaksızın temel boyutta kimliğe değinilmesi uygun görülmüştür.

Kültür ile kimlik arasındaki bağlantıyı görselleştiren Côté (1996) dönemsel açıdan sosyal uzayın niteliğini ve kimliğin hangi perspektiften değerlendirildiğini karşılaştırmalı olarak tablolar vasıtasıyla ortaya koymuştur. Aşağıda yer verilen Tablo 3.1 incelendiğinde; modern-öncesi dönemden geç-modern döneme gidildikçe bireyin çevresini oluşturan diğer insanların yapısındaki farklılaşma görülmektedir. İlk konumda, birey ile içinde doğup büyüdüğü kültürü yansıtan toplum üyeleri arasındaki ilişkinin ön plana çıktığı ve bu ilişkinin geleneksel bir yapı arz ettiği, ayrıca geçmiş kuşakların etkisi altında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Geç-modern dönemde ise; bireyin bulunduğu pozisyona, kimliğine ve kendine dair bilgi edinmesi gereken/edinebileceği kaynakların homojen nitelikteki sosyo-kültürel çevre sınırlarının oldukça ötesine geçtiği, yalnızca yabancı kişilerin değil, değerlerin ve şeylerin de tesiri altında bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3.1. Kültür – Kimlik İlişisine Yönelik Bir Çerçeve: Üst Kavramlar (Côté, 1996: 418)

Analiz Seviyesi	Sosyal-Yapısal Dönem		
Sosyal Yapı:	Modern-öncesi	→ Erken-modern	→ Geç-modern
↕			
Etkileşim ⁶⁴ :	Postfigüratif	→ Kofigüratif	→ Prefigüratif
↕			
Kişilik:	Gelenek-yönelimli	→ İçsel-yönelimli	→ Diğer-yönelimli

Bir önceki tablo ile bağlantılı olacak şekilde Tablo 3.2 değerlendirildiğinde; modern-öncesi dönemde homojen ve görece dar bir sosyo-kültürel uzay kapsamında bireyin kimliğinin daha çok “şekillendirildiği” ve kendisine sunulduğu, bu açıdan “verili” olarak nitelendirilebileceği görülmektedir. Geç-modern dönemde ise çok parçalı ve dinamik olması yönüyle tam anlamıyla aşinalığın geliştirilmesi mümkün olmayan geniş bir sosyo-kültürel uzay dâhilinde, bireyin çevreyi bir fail olarak keşfetmesi ve yaşam boyu sürececek bu keşif

⁶⁴ Kuşaklar arasındaki ilişkiler bazında ağırlık olarak yönlendirici ve biçimlendirici rol üstlenilmesini ifade eden postfigüratif, kofigüratif ve prefigüratif kavramları sırasıyla yaşlı kuşağın, kuşaklar arasındaki karşılıklı etkileşimin ve genç kuşağın şekillendirici rolünü vurgulamaktadır (Maden, 2018: 185).

süresince kendini ve buna bağlı olarak çevreyi ve yine buna bağlı olarak kendini⁶⁵ tanımlama eylemini sarmal bir bütünlük teşkil edecek şekilde daimi kılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Tablo 3.2. Kültür – Kimlik İlişkisi Temelinde Kimlik Şekillenme Örüntülerinin Kültürel Prototipleri (Côté, 1996: 421)

Analiz Seviyesi	Sosyal-Yapısal Dönem		
	Modern-öncesi	Erken-modern	Geç-modern
Sosyal Kimlik: (Sosyal Yapı)	Verili	→ Kazanılmış	→ Yönetilmiş
Kişisel Kimlik: (Etkileşim)	Bağımlı	→ Bireyselleştirilmiş	→ İmaj-Yönlü
Ego Kimlik: (Kişilik)			
a. Yapı	Engellenmiş	→ Kazanılmış	→ Dağılmış/ <i>Diffused</i>
b. Süreç	Benimsenmiş	→ İnşa Edilmiş	→ Keşfedilmiş

Kimlik inşası aynı zamanda benlik-kavramı için de önemli seviyede kaynak oluşturacaktır. Her ne kadar bahsi geçen bu iki kavramın çevreden ve ilişkisellikten bağımsız düşünülmesi mümkün görünmese de arz ettikleri psiko-sosyal yapı göz önünde bulundurulduğunda kimliğin ağırlıklı olarak sosyo-kültürel; benliğin psiko-öznel perspektiften ele alındığı görülmektedir. Yine de kimlik araştırmalarında içsel ve bilişsel unsurların tamamen göz ardı edildiğinden bahsetmek doğru olmayacaktır (Styker ve Burke, 2000: 288; Szabo ve Ward, 2015; Atak, 2011), nitekim psikolojik perspektifle ele alınan araştırmalarda “bi-reye daha yakın” incelemelerin yapıldığı görülmektedir (Côté, 2006: 8; Ratner ve Berman, 2016). Yine de karşılıklı sosyal etkileşim temelinde yaşam boyu kimlik inşa sürecine değinilmesi (Berzonsky, 1990; Sokol, 2009; Owens ve diğ., 2010), bununla birlikte kültür üst çatısı altında bireyin kendine dair görüşleri bağlamında kimliğin şekillenmesinin incelendiği ve kültür-kimlik ilişkisinin doğrudan ele alındığı pek çok araştırmanın varlığı (Cohen, 1993; Suh, 2002; Mathews, 2002) kimlik konusunda önemli bir temel

⁶⁵ Daha önce yer verilmiş olan Cattell (1950: 648)'in “...öz-farkındalık gelişim sürecinde bebeğin kendini dış dünyadan değil; dış dünyayı kendinden ayırdığının daha doğru bir tespit olacağı ...” ifadesi (bkz. s. 55) göz önünde bulundurularak sarmal bir bütünlük arz eden tanıma eyleminin başlangıcı çevre ile değil “kendi” ile yapılmıştır.

teşkil eden sosyo-kültürel bağlamı vurgulamaktadır. Ayrıca kimlik teorisi kapsamında grup üyeliği, roller ve diğer sosyal kategoriler açısından benliğe bakışın ortaya konulması da, yine kimliğin bireye dair açıklayıcılığında sosyo-kültürel ağırlıklı yaklaşımını ifade etmektedir (Stets ve Burke, 2000: 224-226; Selçuk, 2011: 23-25).

3.7.2. Varlık Koşulu ve Benlik Bilgisi Kaynağı Olarak “Öteki”

Modernite ve kapsamında ortaya çıkan kimlik probleminin benlik-kavramı ile ilişkisine, içerisinde bulunan hem çok bileşenli hem de dinamik düzlemi net bir şekilde göstermesi bakımından değinmiş olmanın yerinde olduğu düşünülmektedir. Tekrar benlik-kavramı özelinde ötekinin oynadığı role dönülmesi noktasında Chambers (2014)’in bir yazar ve şair olan Edmond Jabès’in yer vermiş olduğu “Yabancı sana sen olma fırsatı veriyor, seni bir yabancıya dönüştürerek.” (s. 26) sözünün aktarılmasının etkili olacağı düşünülmektedir. Bireyin, dünyanın merkezi olarak kendini konumlandırmasını aşmasında, olgu ve olayları daha nesnel bir bakış ile değerlendirmesinde (s. 36, 43); tartışmasız ve emin bir şekilde doğal/verili/evrensel sayılan şeylerin tartışılabilirlik kazanması ve sorgulanmaya açılmasında, nihayet bunların yerel ve tarihsel kökeninin fark edilmesinde, ötekinin radikal farklılığı anahtar bir rol üstlenmektedir (s. 137-138). Bauman (2014: 56) homojen ve tek tip yapı arz eden toplumlarda ötekilerin yabancılığının daha çok göze batacağını ve bu doğrultuda yabancılarla etkileşimi kesme talebinin daha yüksek olacağını belirtmiştir. Ayrıca, Sennett’in 1996 yılında yapmış olduğu çalışmasından⁶⁶ aktarmak suretiyle farklılık ve çeşitlilik temelli ortaya çıkan belirsizlik ve müphemliğin zorlayıcı koşullarına⁶⁷ değinmiştir. Bu koşullar çerçevesinde harekete geçilebilmesi için insanların öncelikle kendi içlerindeki ötekilikle tanışabilmesini ve sevebilmesini bir gereklilik olarak değerlendirmiştir.

---

⁶⁶ Çalışmada faydalanılan kaynak “Richard Sennett, (1996), Uses of Disorder: Personal Identity and City Life, London: Faber & Faber” olarak belirtilmiştir.

⁶⁷ Nitekim Jung (1999: 95) da değişim ve belirsizlik arz eden koşullar ile birey arasındaki mesafenin açılması neticesinde dünya görüşü ve yaşam felsefesi sorununun ortaya çıktığını belirtmiştir.

Herhangi bir tanımlama; “bir sınırlandırma, çerçeve çizme ve kapsam belirleme” olarak değerlendirilecek olursa, söz konusu sınırın dışında kalan unsurların, o çerçevenin çizilebilmesini mümkün kıldığı söylenebilir. Buradan hareketle bireyin “ben” sınırını çizebilmesi için de “ben-olmayan, ben-değil” olarak nitelendirilebilecek unsurların bir gereklilik arz ettiği görülmekte, aksi durumda; “ben”in sınırsız bir tamlık/hiçlik nesnesi halini alacağı ve ayırt ediciliğini kaybedeceği anlaşılmaktadır. Öyleyse ötekinin, ben için önemi aşikâr olmaktadır. Nitekim Decety ve Chaminade (2003) benlik gelişimi hususunda ben-öteki ilişkisini iti güç olarak görmüş, Efil (2016) de konuyu ele alan pek çok araştırmacı gibi bireyin benlik bilgisi edinmesi, kendini tanıması bakımından öteki ile karşılaşma ve temas kurmanın önemini vurgulamıştır (s. 53). Nihayetinde İspir ve Küçükalkan (2013) ben ve ötekini birbirinin varlık koşulu olarak değerlendirmiştir.

Tek bir renk olduğu varsayıldığında, onu diğer renklerden ayırt eden ve kendini tanımlayan “kırmızı”, “mavi” gibi nitelendirici terimlere gerek kalmaksızın “renk” ya da herhangi bir terimin kullanılmasının yeterli olacağı anlaşılmaktadır. Diğer renkler içinde belirli bir rengin ayırt edilebilmesi için, renk üst-kavramının kapsamında kırmızı, sarı, mavi gibi terimlere ihtiyaç duyulacaktır. Bu noktada “kırmızı” daha yakından ele alınıp bir üst-kavram olarak değerlendirildiğinde burgonya, horozibiği, nar, kiraz rengi gibi kırmızının tonları, kırmızının içinde belirli seviyede ayırt ediciliğe sahip terimler olacaktır. Renkler konusunda bilgi birikimi güçlü olmayan birinin, uzaktan kırmızının birkaç tonuna baktığı düşünülürse, bunları ayırt edememesi, bazılarını edebilse dâhi net bir şekilde isimlendirme konusunda güçlük çekmesi olası, beklenir karşılanabilecektir. Ancak bir ana renk olarak kırmızı ya da tonlarından biri, kendine pek benzemeyen bir renk ile yan yana getirildiğinde ya da söz konusu renk arka plan olarak kullanıldığında farklılıkları ölçüsünde birbirlerini dışlamak suretiyle ayırt ediciliklerinin artacağı ve bu yolla belirginlik kazanacakları gözlemlenecektir. Renklere dair bu aktarıma, benlik ve öteki tartışması bağlamında bakıldığında;

- insanlar/renkler (bir üst-kavram olarak renk) arasında benin/kırmızının (bir ana renk olarak kırmızı) varlığı için öncelikle diğer insanların/renklerin (örneğin mavinin) varlığından bahsedilmesinin bir gereklilik olduğu,

- ilişkisel bir varlık olarak içinde doğulan ve temel boyutta tesiri altında kalınan sosyo-kültürel çevreyi işaret eden biz/kırmızı (bir üst-kavram olarak kırmızı) ile ben/horozibiği (kırmızının bir tonu olarak horozibiği rengi) arasında ayırt edicilikten ziyade benzerliği vurgulayan bir ayırım olduğu,
- “ben”in/“horozibiği”nin, biz/kırmızı (bir üst-kavram olarak kırmızı) dâhilinde yer alan, bizi/kırmızıyı oluşturan diğer üyeler/tonlar ile etkileşimi değil; daha çok öteki/benzemez-renk (örneğin mavi) ile etkileşimi kapsamında belirginlik kazandığı

anlaşılmaktadır. En nihayetinde bölüm geneli ve son kısımdaki renk metaforu kapsamında; kültürün ve diğer sosyo-kültürel unsurların, öteki ve buna bağlı olarak benlik algısı üzerindeki etkisine (Cohen ve Gunz, 2002), sosyal etkileşim ve öteki bağımsız değerlendirilemeyecek olan benlik-kavramının (Kinch, 1963: 481) da karşılıklı etkileşimsel çerçevede ötekinin algılanışı üzerindeki etkisine (Markus ve diğ., 1985) yer verilmiş, bu doğrultuda öteki ile benlik-kavramı arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır.

3.8. Benlik-Kavramı ve Deneyim/Çevre: Paylaşılan ve Paylaşılmayan Çevresel Faktörler

İnsan doğasına dair kalıtsal ve çevresel etkenlerin ortaya daha net bir şekilde konulabilmesi için genetik farklılıkları en aza indirme, sabitleme uğraşısıyla, araştırmacılar tarafından sıklıkla genetik bakımdan birbirine yakın olan kardeşler ve ikizler, ayrıca genetik olarak birbirinin kopyası olan tek yumurta ikizleri üzerine araştırmalar gerçekleştirilmiştir (McCartney ve diğ., 1990; Rhee ve Waldman, 2002; Eley ve diğ., 2003; Koeppen-Schomerus ve diğ., 2003; Rushton, 2004). Çevresel faktörlerin açıklayıcılığını arttırmak için ise paylaşılan/shared ve paylaşılmayan çevre/non-shared environment olmak üzere iki temel kategori çerçevesinde konunun ele alınması uygun görünmüştür. Eşsiz/unique, özel/belirli/specific, bireysel/individual çevre gibi farklı terimlerle de ele alınan paylaşılmayan çevre kavramı 1990’lı yıllarda araştırmacıların ilgisini belirgin biçimde çekmiş ve özellikle 2000’li yıllarda konuya ilişkin yapılan araştırmalar sayıca artmış ve derinlik kazanmıştır (Plomin, 2011: 583).

Paylaşılmayan çevre kapsamında değerlendirilecek faaliyetlerin tamamının planlı bir şekilde gerçekleştirilmemesi temelinde Plomin ve arkadaşları (2001); kazalar, bazı prenatal

etkiler, hastalıklar ve benzeri durumların “sistemik-olmayan paylaşılmayan çevre unsurları” olarak değerlendirildiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte doğum sırası, cinsiyet farklılığı gibi “aile yapısı/family composition”; aile içi etkileşimde gösterilen farklı yaklaşımlar ya da bunun o şekilde algılanması gibi “kardeş etkileşimi” ve “ebeveyn-çocuk ilişkileri”; arkadaşlar, öğretmenler ve akranlarla kurulan ilişkiler ve bunlara ek olarak katılan aktiviteler, sahip olunan ilgi alanları, eğitim, meslek temelli farklılaşmış deneyimler gibi “aile-dışı/extrafamilial” başlıkları altında “sistemik paylaşılmayan çevre unsurları”nın kategorize edildiğine yer vermiştir (s. 229).

Çevresel faktörlerin insan biliş ve davranışı üzerindeki etkisini, bir ailedeki iki çocuğun çevresel unsurlar bağlamında birbirinden farklılaşmasını inceleyerek ortaya koymaya çalışan Plomin ve Daniels (1987); iki çocuğun tecrübe edindiği farklı deneyimlerin, çocukların birbirlerinden farklılaşması hususunda etken bir rol oynadığını ileri sürmüştür. Farklı deneyimler temelinde paylaşılmayan çevresel faktörlerin insan doğasına ışık tutan yönünü güçlendirmek adına farklı yaklaşımlar benimsenmesi suretiyle pek çok araştırma yapılmıştır. Konuya ilişkin yapılan araştırmalar vasıtasıyla paylaşılmayan çevre faktörlerinin; çocukların sosyal dünyayı anlamlandırma hususunda diğer insanların inanç, istek ve niyet gibi zihni durum ve süreçlerini kavraması noktasından (Hughes ve Cutting, 1999), bireylerin psikolojik iyi-olma durumuna katkı sağlayıcı bir etken olarak öz-saygı kaynaklarının açıklanmasına (McGuire ve diğ., 1993; Neiss ve diğ., 2002; Kamakura ve diğ., 2007); yeme-içme alışkanlıkları/bozuklukları (anoreksiya nevroza⁶⁸ ve bulimia nevroza⁶⁹ gibi) (Klump ve diğ., 2001), hipertansiyon, diyabet ve obezite (Carmelli ve diğ., 1994) gibi fizyolojik ve psikolojik sağlığa ilişkin getirdiği açıklamalara kadar farklı boyutlarda insan doğasına ışık tuttuğunun ortaya konulması, paylaşılan çevre faktörlerinin

---

⁶⁸ Amerikan Psikiyatri Birliği (APA/American Psychiatric Association)’nin 886 sayfalık dördüncü baskısını 1994 yılında yayınlamış olduğu Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders/DSM-IV kitabından aktarmak suretiyle Kaya ve Çilli (1997: 107) çalışmalarında anoreksiya nevroza için:

“Yaş ve boy uzunluğu için olağan sayılan bir vücut ağırlığına sahip olmayı kabul etmeme, şişmanlamaktan aşırı korku, beden algılamasında bozukluk ve menstrüasyonların kesilmesiyle karakterli bir yemek bozukluğu” tanımına yer vermiştir.

⁶⁹ Maner (2001: 22) bulimiya nevrozayı:

“Yineleyen tıknırcasına yeme epizodları, tıknırma sırasında yemeyi kontrol edememe duygusu, kilo almayı önlemek için uygunsuz dengeleyici davranışlar (örneğin kusma, laksatif, diüretik kullanımı, aşırı diyet yapma, oruç tutma, yoğun egzersiz), beden ağırlığı, biçimi ile sürekli zihinsel uğraşı ve 3 ay içinde haftada ortalama 2 tıknırma epizodu ile belirgindir.” şeklinde tanımlamıştır.

değer yitimine sebebiyet vermemelidir. Nitekim Burt ve arkadaşları (2010) paylaşılmayan çevre kapsamında gerçekleştirilen etkileşimlerin uzun dönemde birey için kalıcı etkilerinin sınırlı olabileceğine dair görüş bildirerek; bu alanda yapılan, araştırmalarca paylaşılmayan çevre faktörlerinin önemine dair ortaya konulan sonuçların, ileri sürdüğünden daha az önem arz edebileceğine dair olasılığı dile getirmiştir (s. 327-328). Toparlamak ve özetlemek adına, paylaşılan ve paylaşılmayan çevresel faktörlere dair yapılan açıklamalar ve kişiliğin farklılaştırıcı ve bütünleştirici yönü (bkz. s. 43-44) ışığında genel bir değerlendirme yapılması gerekirse; genel olarak paylaşılan çevre faktörlerinin toplumsallaşma bağlamında bütünleştirici, paylaşılmayan çevre faktörlerinin ise bireyleşme çerçevesinde farklılaştırıcı rollerle ön plana çıktığının ifade edilmesi mümkündür.

3.8.1. Psiko-Öznel Bir Kurgu Olarak Deneyim

Bireyin çevre ile etkileşimi ilk bölümden itibaren üzerinde önemle durulan bir konu olmuş, bu hususta değerlendirilebilecek pek çok bağlam defaatle ortaya konulmuştur. Yine, daha önce yer verilen Adler (1933: 3)'in insanların yaşadığı anlamlar dünyasının hakikatle bağının tam olarak kurulamaması sonucunda bir bakımdan hatalar dünyası olarak değerlendirilebileceği görüşü (bkz. s. 28), gerçekliğin de atfedilen anlamlar olduğunu işaret etmektedir. Buradan hareketle her bireyin/öznenin etkileşim temelli bilişsel çıktıları farklı bir fonksiyon eşitliği olarak ele alındığında ve söz konusu bireylerin tek tek etkileşim içinde bulunduğu unsurun/unsurların özdeş olması durumunda, bireyler için algı temelinde ortaya çıkan bilişsel sonuçların zorunlu olarak özdeş olmayabileceği anlaşılmaktadır. Açıklayıcılığı arttırması bakımından bir örnek ile ifade etmek gerekirse; "a" ve "b" olmak üzere iki farklı bireyin "bilişsel işlem süreci" fonksiyon eşitliklerinin sırasıyla $f_a(x) = 2x + 1$ ve $f_b(x) = x + 3$ olduğu varsayalım. Etkileşime geçilen unsurun algısal değeri " $x = 1$ " olarak ifade edilsin ve iki bireyin de teorik olarak tamamen özdeş x unsuru ile etkileşime geçtiği düşünülerek, algıları özelinde x 'e dair elde ettikleri bilişsel sonuçlar karşılaştırılsın. Bu durumda $f_a(1) = 3$ ve $f_b(1) = 4$ sonuçları elde edilecektir; yani bireylerin tek tek özdeş bir unsur ile etkileşimi sonucu meydana gelen bilişsel çıktılarının özdeş olmadığı görülmekte, nihayetinde söz konusu özdeşliğin zorunlu olmadığı anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki açıklama ile temel oluşturulmak istenen ifade; mevcut koşulda aynı değişkenlere maruz kalınması durumu da dâhil olmak üzere tüm deneyimlerin psiko-özel bir kurgu⁷⁰ olması mahiyetinde benzersiz bir nitelik taşıdığıdır. Smith ve arkadaşları (2012: 484)'nın kişiliği biçimlendiren çevreyi; nesnel çevre unsurları kaynağıyla oluşturulan *bi-reye özgü psikolojik bir ortam* şeklinde tarif etmesi, deneyimlerin psiko-özel esasına vurgu yapmaktadır.

3.8.2. Paylaşılmayan Çevrenin Benlik-Kavramını Zenginleştirici Yönü

Deneyimlerin özünde arz ettiği benzersizliğe rağmen, temel etken niteliğinde sosyo-kültürel ortam çerçevesinde pek çok bireyle paylaşılan, yoğun bir şekilde yetiştirilme, toplumsallaşma süreci dâhilinde gerçekleştirilen etkileşimlerin “yaygın/common deneyimler”; ağırlıklı olarak kültürel rollerin birey için görevlendirici etkisinden uzak, bu bağlamda daha az öngörülebilir olan ve görece bireye özgü etkileşimlerin de “eşsiz/bireysel/unique/individual deneyimler” olarak geniş kategorilere ayrılması mümkündür. Bu deneyimlerin gerçekleştiği çevre de –daha önce de ifade edilmiş olduğu gibi– sırasıyla “paylaşılan çevre/shared environment” ve “paylaşılmayan çevre/non-shared environment” olarak adlandırılmaktadır (Hilgard, 1962: 448; Passer ve Smith, 2009: 69-70).

Paylaşılan çevre ve bu bağlamda yaygın deneyimler kapsamında gerçekleştirilecek bir sonraki etkileşimin, arz ettiği rutinlik de göz önünde bulundurulduğunda, birey için zengin bir benlik bilgisi kaynağı olarak görülmesinin gerçekçi olmayacağı; buna kıyasla paylaşılmayan çevre dâhilinde gerçekleştirilecek olan eşsiz deneyimlerin rutinlikten uzak yapısı ile birlikte benlik bilgisi sağlama noktasında doygunluk göstermesi bakımından, benlik-kavramının zenginleştirilmesi hususunda yüksek düzeyde marjinal fayda potansiyeli barındırabileceğini ifade etmek mümkündür.

İdin doyum sağladığı sürece gerilim oluşturmaya yönelmesi yahut egoyu haz kazanımı dürtüsü ile tetiklemesi için bir neden bulunmadığını ve bu noktada idin geçici olarak görünmez olduğunu ifade eden Freud (1989: 13-14) benzer şekilde; ego ve süper-egonun uyum içinde olduğu süreç boyunca, bu iki olgunun örtüştüğü ve ayrı ayrı saptanabilir

---

⁷⁰ Psiko-özel bir kurgu ifadesi ile “algı temelli gerçekliğin doğası” işaret edilmektedir.

olma durumunu yitirdiğini not etmiş, dolayısıyla süper-egonun ego için –özellikle– eleştirici bir pozisyonda olduğu zamanlarda ego görünürlüğünün belirgin bir biçimde artış göstereceği sonucuna varmıştır. Hilgard (1962: 491) da bununla paralellik arz edecek şekilde; özellikle benlik hakkında belirsizliğe, şüpheye, endişeye mahal verdirecek, öz-eleştiri yapılmasını tetikleyecek koşullarda benlik farkındalığının yüksek noktalara çıktığını ortaya koymuştur. Paylaşılmayan çevrenin bireyin daha az aşına olduğu bir etkileşim uzayı sunmasından da hareketle; ego görünürlüğünü/benlik farkındalığını ön plana çıkaracak koşulların, yoğunlukla paylaşılmayan çevre kapsamında yer almasının daha muhtemel olacağı anlaşılmaktadır.

Aşına olunmayan, rutin bozucu ve daha az öngörülebilir bir ortam sunarak bireyin bilişsel çelişki⁷¹ tecrübe etme potansiyelini barındıran ve daha önce üzerinde önemle durulmuş olan benliğin değişime karşı direncini (bkz. s. 61-64) tetikleyici bir yapı arz eden paylaşılmayan çevre, insanların sıklıkla ve isteklilikle içinde bulunmak istedikleri şartları her zaman sağlamamaktadır. Bu durum Swann (1983) tarafından kapsamlı bir şekilde incelenmiş olduğu gibi; insanların kendini kısıtlama yoluyla mevcut benlik-kavramlarını destekleyen/doğrulayan reel ve bilişsel⁷² düzlemde kontrol edilebilir bir bölgede hareket alanını kasten daraltması mümkün olmaktadır.

Paylaşılmayan çevre dâhilinde gerçekleştirilecek etkileşimlerin benlik-kavramı zenginleştirici yönü dikkate alınarak, daimi bir şekilde paylaşılmayan çevre uzayında bulunmanın, benlik bilgisi edinilmesi hususunda ödüllendiriciliğinden bir şey kaybetmeyeceğini düşünmek doğru olmayacaktır. Sürekli yaşanan eşsiz deneyimlerin, benlik bilgisi sağlayıcı yönü önemli miktarda azalmayacak olsa dâhi; bu dinamizmin bireyleri, geçmiş deneyimleri ve süregelen benlik-kavramlarıyla uyuşmayan, kabul edilmesi zor, tutarsız bir durum içinde bırakma olasılığı belirginleşecektir. Söz konusu tutarsızlığın psikolojik iyi-

---

⁷¹ Genel anlamda olumlu nitelik arz eden benlik-kavramı içeriğinin tartışmaya açılmasına yahut yanlışlanmasına sebebiyet verecek eylemler neticesinde ortaya çıkan rahatsızlık duygusu (Aronson ve diğ., 2012: 301).

⁷² Öz-doğrulama sürecinin iki temel kategorisi sosyal çevre oluşturma ve önyargılı bilgi işleme kastedilmektedir.

olma durumunun oluşturulması ve sürdürülmesinde önem arz eden öz-tutarlılık/self-consistency (Jussim ve diğ., 1995) için tehdit edici sonuçlar doğurması beklenecektir.

Genel olarak değerlendirildiğinde: Bireyin rutin/aşına çevresinden çıkma konusunda şiddetli bir isteksizlik duymasıyla kendini kısıtlaması; bu yolla yoğun bir şekilde kendini-aldatma ile öz-doğrulama çemberi içinde hareket alanını daraltması, benliğin bilen yönünü pasivize etmesine sebebiyet verecektir. Bunun sonucu olarak da; bir anlamda dinamiklik seviyesi düşük, donuk ve nihayetinde nesnelleşmiş bir benlik-kavramına sahip olunması gibi, benlik-kavramının dinamik doğasına (bkz. s. 57-60) aykırı, sağlıklı bir durumun meydana gelmesi büyük ölçüde muhtemel olacaktır. Benzer bakımdan, neredeyse hiçbir şekilde aşinalık geliştirilemeyen, dinamizmin kaotik bir uzaya dönüştüğü, benlik-kavramı için bulunduğu konumu tayin edebileceği bir düzlem sağlamaktan uzak olacak halde paylaşılmayan çevre kapsamında etkileşimlerin daimi kılınması da; benlik bilgisi edinimi yoluyla benlik-kavramının zenginleşmesinden ziyade benlik-kavramının tutarlılığını ve bütünlüğünü tehdit edici olacaktır. Nihayetinde birikimsellik dâhilinde uyumluluk ve bütünlük arz etmeyen, benliğin bilinen yönünün görülmesine fırsat vermeksizin kısıtlı, parçalı, uyumsuz ve geçici içeriğiyle suretleşmiş bir benlik-kavramının oluşumuna yol açacağını ifade etmek mümkündür.

Yukarıda gerçeklik arz etmeyecek seviyede uç iki örnek vasıtasıyla etkileşim/deneyim ile benlik-kavramı arasındaki ilişkiye dair hem genel bir değerlendirme yapılması hem de mevcut ilişkinin anlaşılabilirliğine katkı sağlanması amaçlanmıştır. Şimdiye kadar konuya ilişkin yapılan açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda paylaşılmayan çevre kapsamında gerçekleştirilecek deneyimlerin, Hodgins ve Knee (2004)'nin belirtmiş olduğu üzere, televizyon seyretmek gibi dikkat dağıtıcı ya da beslenmek, işe gitmek gibi zorunlu olan, yani günlük yaşam çerçevesinde gerçekleştirilen pek çok rutin eylem gibi bireyi kendinden uzaklaştırıcı, öz-farkındalığını azaltıcı (s. 89) değil; benlik bilgisi edinilmesi hususunda kayda değer bir marjinal fayda potansiyeli içeren, yoğun olarak benlik-kavramını zenginleştirici olasılıklar barındırdığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, bir sonraki bölümde bir paylaşılmayan çevre unsuru olarak turistik deneyimlere odaklanılacak ve söz konusu deneyimler benlik-kavramı kapsamında değerlendirmeye alınacaktır.

BÖLÜM 4. PAYLAŞILMAYAN ÇEVRE UNSURU OLARAK TURİSTİK DENEYİMLERİN BENLİK-KAVRAMI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Küresel ölçekte çevre ile etkileşimin artması, içerisinde bulunan ortamın çapını ulus sınırlarının ötesine taşımıştır. Bu durum benlik bilgisi edinimi hususunda rutin çevrenin ötesinde farklı doğal ve kültürel değerler ile etkileşime geçilmesinin önemini arttırmıştır. Oldukça çeşitli deneyimler sunma potansiyeline sahip turizm faaliyetlerinin bu kapsamda ele alınması, bireyin benlik gelişim süreci için ne kadar ödüllendirici olabileceğini akla getirmektedir. Bu doğrultuda benlik-kavramı için yüksek düzeyde marjinal fayda potansiyeli barındıran eşsiz deneyimlerin dâhilinde yer aldığı paylaşılmayan çevrenin bir unsuru olarak turistik deneyimler incelenecektir.

4.1. Endüstrinin Ötesinde Turizm ve Turizme “İşletme” Dışı Bakış

Turizm alanında sosyo-kültürel unsurların incelenme konusu olarak zamanla daha fazla dikkat çekmesinin yanı sıra (King vd., 1993; Grünewald, 2002; Emir ve Avan, 2010; Kim vd., 2013) psikoloji ve sosyoloji paradigmatları dâhilinde gerçekleştirilen araştırmalarda da (Cohen, 1984; Larsen, 2007; Cohen ve Cohen, 2012; Pearce ve Packer, 2013) artış gözlenmiştir. Nitekim turizm alanında yapılan psikolojik araştırmaların 1990’ların sonlarında ve özellikle 2000’li yıllarda belirgin seviyede arttığı, konuya ilişkin yapılan bibliyometrik analiz ile ortaya konulmuştur (Barrios ve diğ., 2008). Yine de turizmin belirgin boyutlarda ekonomik ve yönetsel aktivitelerle ilişkilendirilerek “endüstri” olarak ön plana çıkarılmasının, turizm olgusu kapsamında bireyin ele alınışına ilk bakışta gölge düşürmesi muhtemel olmaktadır (Light, 2001: 1054). Bu durum turistik deneyimlerin insanları tanıştıran, kültürleri yakınlaştıran yönlerinin ve bu bağlamda gerek turistlerin gerekse turistik faaliyetler kapsamında etkileşime geçilen yerel halk ve diğer insanların görmezden gelinmesi yahut yeterince ele alınmaması sonucunu meydana getirmektedir (Šimková, 2014).

Dinamizmin ve değişimin dünyasında hareket özgürlüğünü “eşitsiz dağıtılan kıt bir meta” olarak değerlendiren Bauman (2014: 9) fiziki/coğrafi sabitliğin hareketsizliği mümkün kılmak için yeterli olamayacağını, daimi değişimin süregeldiği bir dünyanın parçaları olarak hareketsizliğin tercih edilebilir bir seçenek olmadığını not etmiştir. Hareketliliğin fiziki/coğrafi düzleme taşınması koşuluyla gerçekleştirilen turistik faaliyetlerin ve bir bütün olarak turizmin yalnızca maddi olarak değil, algısal anlamda da değişen dünyanın şekillendirilmesinde pay sahibi olduğunu vurgulayan Chambers (2010), insanların yaşamlarını sürdüğü pek çok yerleşim yerlerinin inşasından diğer insanlarla gerçekleştirilen ilişkilerin tanımlanmasına kadar turizmin yaşamla bütünleşmiş olan ve yadsınamayacak boyuta ulaşan şekillendirici tesiri üzerinde durmuştur. Nitekim bahsi geçen “değişim” ana teması “Bir değişim deneyimlemek amacıyla...” ifadesi ile başlayan Smith (1989: 1)’in yer verdiği turist tanımından da görülebileceği üzere, bir kavram olarak turistin tanımlanmasında da yer almaktadır.

Dünyanın pek çok yerinde insanların coğrafi ya da ruhsal değişim ihtiyacından ziyade, indirgenerek ifade etmek gerekirse, beslenme ihtiyacının giderilmesini garantileme ve sabitleme zorunluluğu içinde olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla zirai makinelere, araçlara, ilaçlara ve yiyeceklere dönüştürülebilecek ve temel gereksinimlerin doyrurulmasına hizmet edecek ürünleri satın alabilecek yerli para sirkülasyonu ve yabancı para girişı sağlaması ile düşük nitelikli personel dâhil olmak üzere emek-yoğun bir nitelik arz etmesi bakımından fazla miktarda istihdam olanağı sunması gibi (Smith, 1989: 6) turizmin sıralanabilecek pek çok reel ve parasal etkisi, potansiyel olarak tüm ülkeler ve toplumlar için odak noktası haline gelebilecek bir pozisyonu ifade etmiştir. Bununla birlikte akademik zeminde de turizmin ağırlıklı olarak işletme disiplini çerçevesi ya da perspektifiyle ele alınması, turizm olgusu dâhilinde yer bulan önemli psikolojik noktaların incelenmesi hususunda sınırlandırıcı bir etki ortaya koymuş (Pearce ve Packer, 2013: 388); bu durum işletme, yerel yönetim, destinasyon gibi işletme-pazarlama alanından kavramlar üzerinde durulmasına, ancak turist ve psikolojik süreçlerine dair benzer seviyede araştırma yapılmamasına kapı aralamıştır (Larsen, 2007: 13). Nitekim turizm deneyiminin yeterince araştırılmamış olduğunu vurgulayan Larsen (2007: 7)’e benzer şekilde; Desforges (2000: 931) turist perspektifinden seyahatin ne olduğuna ve ne anlam taşıdığına dair incelemeleri “ender” olarak nitelendirmiş, Pearce (2010: 251) da gerek turist tutumlarına gerekse tatil

esnasında diğer kişilerle gerçekleştirilen etkileşimlere ilişkin araştırmaları, turizm araştırmalarının kısa tarihi içinde niş bir alan olarak değerlendirmiştir.

Turizm ve ağırlama/hospitality kapsamında kişilik ile ilişkilendirilmiş, turizm ve ağırlama araştırmaları hususunda en büyük evirim-içi veri tabanı olarak nitelendirilen EBSCHost'un Ağırlama ve Turizm Endeksi'nde yer alan çalışmaları inceleyen Leung ve Law (2010), 160 ilgili çalışma tespit ettiğini bildirmiştir. Her ne kadar turizm ile kişilik, kimlik, benlik gibi kavramları birlikte ele almış, konunun psikolojik boyutunu incelemiş olan çalışmalar mevcut olsa da konunun ihtiva ettiği önemi ortaya koyacak şekilde, turizm alanında yapılan çalışmaların içinde yer etmesi gerektiği hacim ve derinliğe sahip olmadığı görülmektedir. Gerek turizm endüstrisinin küresel etkinliği gerekse turizme dair yapılan genel araştırmalar, bununla birlikte deneyim ve kişisel gelişimin önemi ile konuya ilişkin çalışmalar yürüten araştırmacıların ifadeleri göz önünde bulundurulduğunda, ilgili çalışmaların "yeterli düzeyde" olarak nitelendirilmekten ne kadar uzak olduğu daha rahat bir şekilde anlaşılabilecektir.

Turiste yönelik uluslararası turizm kapsamında yapılan çalışmalar doğrudan ve dolaylı olmak üzere, girişimci ve planlayıcıların atacakları adımlara ışık tutabilecek nitelikte, ağırlıklı olarak kitle turistine odaklanmıştır (Cohen, 1973). Endüstri ve akademinin odağında olan kitle turistleri, turist ile kitle turistinin özdeşleştirilmesine, hatta "turist" algısının tek tipleşmesine çanak açmıştır. Zira turist söz konusu olduğunda genellikle salt haz/eğlence odaklı seyahatin anlaşılması, turiste dair oldukça yüzeysel bir bakışı ortaya koyuyor olsa da (Cohen, 1979: 179) turizm olgusuna, turizm deneyimine ve turiste dair hassas bir şekilde gerçekleştirilecek olan araştırmaların bu sığ bakışın önüne geçilmesi hususunda faydalı olacağı düşünülmektedir.

Turizmin kültürler arasında kayda değer bir etkileşim köprüsü olarak görülmesine karşın turistlerde meydana getirdiği tutum değişikliklerinin her zaman pozitif olmadığı, Anastopoulos (1992)'un Türkiye'yi ilk defa ziyaret eden 97 Yunan turiste yapmış olduğu araş-

tırma tarafından da ortaya konulmuş olduğu gibi, negatif yönlü değişimlerin de gerçekleştiği bilinmektedir⁷³ (Gomez-Jacinto, 1999: 1024). Söz konusu olumsuz yönde tutum değişimlerinin, turistik deneyimin, burada yer verilemeyecek detayları ile birlikte, fiziksel kanıtlar desteğiyle birincil kaynaktan bilgi edinimi doğrultusunda tutum değişiminde oynadığı rol bakımından öneminin göz ardı edilmesi yanlıtıcı olacaktır. Nitekim işletmeci iktisadi bakışın dışına çıkıldığında, turizmin kültürel etkileşimi arttırıcı ve dış dünyayı yakınlaştırıcı etkisinin (Bozçetka, 2013: 6) ön plana çıkacağı dikkatten kaçmayacaktır. Öyle ki; benlik için sorgulayıcı nitelikte olabilecek kültürel unsurlar ve yaşam tarzlarıyla etkileşimi arttıran bir araç olarak turizme (Cohen, 2010a: 118) ve seyahat gerekçelerine dair Doğu'dan Batı'ya farklı kültürlerden insanların fikirleri alındığında, farklılık ve benzerliğin kültür ve etkileşim ile ilişkisinin vurgulandığı görülmektedir (Ryan, 2010: 37). Kültür ve etkileşim vurgusu kapsamında turizmin, yerel halkın kültür ve kimliği üzerinde olumludan çok yıkıcı etkilerinin gündeme taşındığı görülmüştür. Ancak kimliğin organik, yerel ve statik bir şekilde ele alınışında meydana gelen farklılaşma, bu konunun daha kapsayıcı bir zeminde değerlendirilebilmesini mümkün kılmış; Desforges (2000: 928)'un belirtmiş olduğu gibi, turizmin yalnızca mevcut yerel kimlik için bozucu, sekteye uğraticı bir unsur olarak değil; hem turist hem de yerel halk için inşa süreci daimi olan kimlik hususunda katkı sağlayıcı bir faktör olarak da incelenebilmesinin önünü açmıştır.

Turistik faaliyetler kapsamında yaşanan deneyimlerin, tek başına tutum geliştirme ya da kimlik inşa süreci gibi psiko-sosyal unsurlar noktasında değerlendirilmeyerek bir bütün olarak turizm ürünü için temel oluşturduğu hatırlanmalıdır. Zira mevcut hizmet sektöründe arzı gerçekleştirilen hizmetlerin ikamelerinden ayırt edilebilmesi, ön plana çıkarılabilmesi ve tercih edilebilirliğinin arttırılabilmesi amacıyla bir ürün bileşeni olarak destekleyici mahiyette *deneyimlerin* kullanıldığını ifade eden Pine ve Gilmore (1998); “deneyim sektörünün/ekonomisinin” zamanla pazarda görünürleşmesiyle orantılı olacak şekilde işletmelerin bir ürün olarak deneyimi kasten tasarlamasının ve sahnelenen deneyimi fiyatlandırmasının bir gereklilik arz edeceğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda deneyimin

---

⁷³ Elbette ziyaret öncesinde mevcut bulunan olumsuz tutumların, turist-yerel halk etkileşimini sınırlaması bakımından dâhil olunan kitle turizmi faaliyetleri yoluyla olumlanması zor olacaktır (Gomez-Jacinto, 1999: 1024).

biçimsiz/amorf/amorphous bir yapı arz etmediğini; aksine tıpkı bir mal, hizmet ya da herhangi bir ticari eşya kadar gerçek ve hatlarının belirlenebilir olduğunu vurgulamıştır (s. 98).

Pine ve Gilmore'un deneyim ekonomisine dair tespitleri ile paralellik arz edecek şekilde; benlik ve sembolik tüketim konuları da pazarlama çalışmaları için öncelikli bir hal almaya başlamıştır. Buradan hareketle, turistik deneyim ve ürünlerin tam anlamıyla kişiselleştirilmesinden önce turistik ürünlerin sembolik tüketiminden turistlerin ne tür faydalar sağladığı ve turistik deneyimlerin kendileri için ne ifade ettiği hakkında mümkün olduğunca net bir anlayış geliştirilmesinin önemi daha iyi anlaşılmıştır (Gazley ve Watling, 2015: 639). Müşteri tatmini ve hizmet değerlendirme sürecine ek olarak gelecekteki satın alma kararları üzerinde de etkisi olan müşteri deneyimleri (Otto ve Ritchie, 1995; Hoch ve Deighton, 1989'dan aktaran Kim, 2010: 780-781) adeta çıktı olarak deneyim arz eden turizm işletmelerince gelir garantisi sağlanması suretiyle varlığın devamlılığının korunması adına mercek altına alması elzem bir konu olmuştur (Kim, 2010: 780).

Müşteri deneyimlerinin ekonomik değerinin pazarlama teori ve pratiği tarafından vurgulandığı bu dönemde turist deneyimi araştırmalarının aciliyeti vurgulanmış (Volo, 2010'dan aktaran Bosangit ve diğ., 2015: 3), söz konusu turizm endüstrisi olduğunda deneyimin işletme sınırlarını aştığının; destinasyonun sunabileceği deneyim potansiyelinin, turist gözüyle destinasyona değer biçilmesinde üstlendiği anahtar rolün altı çizilmiştir (Oh ve diğ., 2007: 120). Deneyime dair bunca atfedilen öneme rağmen turistin turizm deneyim hissiyatı ve bu deneyimden ne beklediğine ilişkin anlayışa hizmet etme potansiyeli ile birlikte turist rolünün algılanışı ve buna ilişkin davranışların anlaşılmasına da katkı sağlayacak olan benlik-kavramı çalışmaları, turizm araştırmacıları tarafından üzerine sıklıkla eğilinen bir konu olarak ön plana çıkmamıştır (Todd, 2001). Yine de turizm deneyimi, yaşam kalitesi, seyahat ve turizmin faydalar gibi konuların literatürde giderek artan bir yer teşkil ettiği görülmektedir (Chen ve diğ., 2017: 630).

4.2. Temel Modern Seyahat Motivasyonları Olarak Kaçış ve Otantiklik Arayışı

Modern, mekanikleşen dünyada belirli kalıpların içinde sıkışan insan, başta kendi doğasına olmak üzere bir parçasını teşkil ettiği bütüne yabancılaşmakta (Aktaş Polat ve Polat, 2016: 238) bunun sonucunda algılanan varlıksal sıradanlıktan/mundane existence bir kurtulma girişimi olarak turistik faaliyetlere yönelebilmektedir (Cohen, 2010c: 30).

Daimi tekrar sirkülasyonuna girerek yoğun bir şekilde rutinleşen günlük yaşamdan kaçış mahiyetinde turistik faaliyetlerin tercih edilmesi, yalnızca geçici süreliğine bu “soğuk koridordan” uzaklaşılması değil, aynı zamanda kaçılan “günlük yaşamın” iyileştirilmesi amacını da taşımaktadır (Smith ve Kelly, 2006: 15). Özgürlük kavramıyla bağı yadsınmayacak olan turizmin; “her şeyden uzaklaşmak” başlığı altında (Caruana ve Crane, 2011: 1495) turistik deneyimler yoluyla rutin ve stres kaynağı niteliğindeki çevreden kaçış fırsatı vermesi ve bir takım psikolojik faydaları barındıran rekreatif olanakları mümkün kılması bakımından (Mannell ve Iso-Ahola, 1987) bireyi yeni ve farklı deneyimler ile buluşturması, bu bağlamda bireyin zihnî anlamda zenginleşmesini desteklemek suretiyle benlik gelişimine katkıda bulunması vurgulanmıştır (Wearing ve Neil, 2000: 394). Buradan hareketle, turizmin günlük yaşam üzerindeki iyileştirici etkisinin fiziki/maddi boyutu değil; psikolojik zemini üzerinde durulduğu anlaşılmaktadır. Yine de insanın fiziki çevreyle münasebeti hususunda algısal/duyusal faktörlerin önemi göz önünde bulundurulduğunda, bu faktörlerdeki olumlu gelişmelerin önemli ölçüde algılanan çevre üzerine yansıtacağı daha rahat bir şekilde görülebilecektir. Nitekim daha önce “Psiko-Öznel Bir Kurgu Olarak Deneyim (bkz. s. 73)” başlığı altında etkileşim içinde bulunan çevrenin yalnızca fiziki koşullar bağlamında ele alınamayacağına, bu çevrenin birey için esasen psiko-öznel bir kurgu olduğuna dair yapılan değerlendirmelerin hatırlanması, söz konusu duruma ilişkin algısal/duyusal faktörlerin öneminin kavranmasını kolaylaştıracaktır.

Günlük yaşamdan belirli bir süreliğine ayrılış, 1930’lu yıllardan beri turist tanımlamalarında ortak noktayı temsil etmektedir (Aktaş Polat, 2016b: 75). Bu bağlamda turizmin; genel anlamda toplum, özel boyutta iş yaşamı temelli geleneksel ve profesyonel rollerin bireye yüklediği belirli açılardan kısıtlayıcılık ve sıradanlığın aşılması hususunda önem arz eden fırsatlar barındırdığı bilinmektedir (Schouten, 2005; Stronza, 2001: 266’den aktaran Aktaş Polat, 2016a: 107). Söz konusu fırsatların, daha önce de ifade edilmiş olduğu üzere, mekanikleşen dünyanın yabancılaştırıcı tesirinin azaltılmasına, yabancılaşmanın

önüne geçilmesine ilişkin kayda değer tesirleri olduğu saptanmış (Aktaş Polat ve Polat, 2016), turistik yaşam⁷⁴ kapsamında gerçekleştirilen turistik deneyimlerin yabancılaşma ile mücadelesini ortaya koyan Tablo 4.1'e aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 4.1. Turizm Aracılığı ile Yabancılaşmanın Kodlarının Tersine Çevrilmesi (Aktaş Polat ve Polat, 2016: 243)

Günlük Yaşam	Turistik Yaşam
İnsan özsüzleşmiş Hegel, 2004	İnsan kendi gerçeğine ulaşır
Nesneler karşısında insanın değer yitirmesi Marx, 2003	Nesneler, insanların mutluluğu için kullanılır
Malların insanlar üzerinde egemen olması Weber, 1977	İnsanlar, nesnelere üzerinde egemendir
İnsan, dünyayı mutlu etmeye çalışır Fromm, 1996	İnsan mutlu olmaya çalışır/İnsan mutlu edilmeye çalışılır
İnsan, ekonomik amaçların aracı olur Fromm, 1996	Ekonomik araçlar, insanın gerçekliği ve otantikliğinin aracı olur
İnsan, kendinden sökülüp alınmıştır Lefebvre, 2013	İnsan, kendinden alınan özgürlüğünü geri almıştır
Manevi yoksunluk hissi Rousseau, 2010	Otantiklik ⁷⁵ ihtiyacının giderilmesi ile birlikte, geri dönen maneviyat
Maddeler dünyası Kılıç, 1984	Turistin dünyası
Kendi dünyasının ayrıntılarını üreten insan Debord, 2010	Kendisi için tasarlanmış dünyanın ayrıntılarını tüketen insan
Metalaşma Adorno, 2000	Öznelleşme

Turizm aracılığıyla günlük yaşamın rutinlerinden ve sınırlayıcılıklarından kurtulma imkânı, turistlerin seyahate yönelmesinde temel itici faktörler olarak yenilik arayışını (Šimková, 2014: 318) ve bu yolla benlik gelişimine sağlanan katkıyı (Dann, 1977) ön plana çıkarmıştır. İçerdiği eşsiz deneyim olanaklarıyla turizm, birey için pek çok yeni ve farklı çevresel koşullar sunmaktadır. Her ne kadar yeni, eşsiz deneyimlerin benlik bilgisi edinilmesi noktasında fayda sağladığı bilinse de; birey için hiçbir noktasının⁷⁶ aşinalık

⁷⁴ Aktaş Polat ve Polat (2016: 241) araştırmaları kapsamında turistik yaşamı; “turizm destinasyonuna varıştan ayrılışa kadar geçen sürede, turistlere özgü yaşam biçimi” olarak ele almıştır.

⁷⁵ TDK (2018d) otantiklik kelimesinin karşılığı olarak “Otantik olma durumu”nu; otantik kelimesinin karşılığı olarak ise (2018e) “Eskiden beri mevcut olan özelliklerini taşıyan” ifadesini göstermiştir.

⁷⁶ Anlatımı güçlendirmek için uç bir noktaya değinilmiştir.

arz etmediği çevre, “yabancı” bir çevre olacaktır. Söz konusu aşırılığa ilişkin uyarıda bulunan Cohen (1972) tamamen yabancı bir çevrede, geleneklerden kopuk bir şekilde zaman geçirmenin –özellikle de bu zaman uzun ise– rahatsızlık verici ve hatta tehdit edici bir boyut alabileceğini ön plana çıkarmıştır. Bunun için pek çok turistin evini hatırlatan bir yiyeceğe, gazeteye, yaşam alanına ya da kişiye ihtiyaç duyduğunu belirtmiş; bahsi geçen aşinalık kaynaklarının, yabancı çevrenin bireyde yol açabileceği hoşnutsuzlukların belirli ölçüde önüne geçilmesi hususunda katkısı olacağına yer vermiştir (s. 166).

Yabancılaşma temelinde turistlerin kaçış motivasyonu ile seyahatlerine yön vermesinde, daha önce ifade edilmiş olduğu gibi, yenilik arayışının ve benlik gelişiminin oynadığı ağırlıklı rol, esasında bireyin kendisine ve çevresine yabancılaşmasının önüne geçilmesi hususunda yönelinen otantiklik arayışı ile paralellik göstermektedir (MacCannell, 1989’dan aktaran Desforges, 2000: 929; Cohen, 2010c: 27). Aktaş Polat ve Polat (2016: 247)’in turistin günlük yaşamın özden uzaklaştıran yabancılaştırıcı unsurlarından kaçınarak insan doğası ile temas kurduracak her türlü turistik faaliyete katılımının, otantikliğe yönelim ile ilişkilendirilebileceğinin ifadesi, söz konusu paralelliği doğrulayıcı niteliktedir. Nitekim Kirshenblatt-Gimblett’in 1998 yılındaki çalışmasından (s. 39) aktaran Noy (2004: 85) modern turistlerin temel seyahat motivasyonlarının ağırlık merkezinde; “kirlenmemiş” olana varoluşsal bir kaygıyla yönelişin, yani otantik deneyim arayışının bulunduğunu kayıt altına almıştır.

Seyahatleri süresince turistlerin kendi toplumlarında, günlük yaşam sınırları dâhilinde karşılaşamayacakları pek çok farklı çevre unsuruyla karşılaşması olası olmaktadır. Bu çok farklı bir coğrafya kapsamında yer alan yeryüzü şekilleri ve doğal güzelliklerden, farklı bir kültür temelinde insanların giyiniş şekilleri ve kullandıkları jest ve mimiklere kadar geniş bir doğal ve kültürel çevre unsuru setini içerisinde barındırabilmektedir. Bahsi geçen otantik çevre unsurları ile turist etkileşimlerini kategorize eden Pearce (2010) turist için şok edici, şaşırtıcı bir yapı arz eden ve dönüştürücü nitelikte olan ruhani/numinous an ve deneyimlerin varoluşsal otantiklik/existential authenticity; insanların “nasıl yaşadığı” hakkında genel bir çerçeve sunan yeme-içme, selamlaşma şekli gibi günlük yaşam pratiklerini kapsayan gözlem unsurlarının ise sıradan otantiklik/mundane authenticity olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir. Buradan sıradan otantikliğin turist nazarında güçlü bir tesir bırakabileceği göz ardı edilmeksizin (Pearce, 2007’den aktaran

Pearce, 2010: 254) turist için hem varoluşsal hem de sıradan otantikliğin zenginleştirici otantiklik kaynakları olduğu anlaşılmaktadır (s. 253-254).

Turistik deneyim kapsamında temasa geçilen otantikliğin kökeninin izini süren Wang (1999) gezilen nesnelere/toured objects ve deneyimler olmak üzere, biri nesnel diğeri öznel odaklı iki ana kaynak ortaya koymuştur. Bu iki kaynaktan nesne ağırlıklı otantiklik (kendi içinde ikiye ayırmak suretiyle) ve aktivite ağırlıklı otantiklik Tablo 4.2 vasıtasıyla açıklanmıştır (s. 351-352).

Tablo 4.2. Turist Deneyiminde Üç Otantiklik Türü (Wang, 1999: 352)

Turizmde Nesne Ağırlıklı Otantiklik	Turizmde Aktivite Ağırlıklı Otantiklik
<p>a) Nesnel otantiklik, turizm kapsamında epistemolojik deneyim temelinde gerçekleşen özgünlüğe dair otantikliği ifade eder.</p> <p>b) Yapıcı/constructive otantiklik, gezilen nesnelere turistler ya da turizm arz sağlayıcıları tarafından beklenti, tercih, inanç vb. temelli yansıtılmış otantikliği ifade etmektedir. Bu bakımdan gezilen nesnelere otantikliği, sembolik otantiklik olmaktadır.</p>	<p>c) Varoluşsal otantiklik, turizm faaliyetleri tarafından aktive edilebilecek bir varoluşsal durum bütünlüğünü ifade etmektedir. Varoluşsal otantikliğin gezilen nesnelere otantikliğine bağlı olma zorunluluğu bulunmamaktadır.</p> <p>Ek Açıklama (Wang, 1999: 351-352):</p> <p>a) Nesnel otantiklik, gezilen nesnelere ile özgünlük arz eden otantik nesnelere müze benzeri kullanımlarını ve bunların turist tarafından algılanışını ifade etmektedir.</p> <p>b) Öznel otantiklik, gezilen nesnenin kendi nesnel nitelikleri değil sosyal olarak inşa edilmiş değerlerine göre oluşturulan otantikliği ifade etmektedir.</p> <p>c) Varoluşsal otantiklik, turizm deneyimi ile gün yüzüne çıkan, günlük yaşama kıyasla bireylerin kendini daha özgün ve özgür hissedebildiği kişisel ya da kişiler arası duyguları ifade etmektedir. Burada gezilen nesnelere otantikliğinden ziyade günlük yaşamın kısıtlamalarının gevşediği ya da yok olduğu katılan rutin-dışı aktiviteler ve içerisinde yer alınan paylaşılmayan çevrenin rolü daha büyüktür.</p>

Özden uzaklaştırıcı mahiyetteki günlük yaşamın dışına çıkarak turistin özgünlük arayışı içinde bulunması, diğer yer ve insanların otantikliğine yönelmesi sonucunu doğurmaktadır. Kendi özünü kaybetmiş rutin dünyasına kıyasla ziyaret edilen “özgün/otantik çevre” arz ettiği farklılık temelinde bireyin yabancılaşma çekmesine vesile olabilmektedir, nitekim aslına yabancılaşma seviyesi bireyin ne kadar yüksek ise; özgün olana aşinalık düzeyi o kadar düşük olmaktadır. Düşük aşinalık seviyesi, temas hususunda birey için bir direnç oluşturabilecek olsa da; otantik ile kurulan temas, bireyin özüne dönüşünde, bir başka

ifadeyle, yabancılaşmasının tersine çevrilmesinde katkı sağlayıcı olacaktır. Zira Wang (1999: 364) turistik deneyimler vasıtasıyla özgünle etkileşime geçiş fırsatı bulan turistlerin yalnızca sergilenen ve sahnelenen otantik bileşenleri görme değil; kendi otantikliğini, doğasını tanıma arayışı içinde de olduğunu belirtmiştir.

Otantiklik arayışı ile özellikle vurgulanan farklı yaşam stilleri ile turistin kuracağı etkileşimin, bireyin açık fikirli olması üzerinde kolaylaştırıcı bir etki sağlayacağı düşünülmektedir (Cohen, 2011: 1544). Bu bakımdan turistik deneyimlerin bakış açısını arttırıcı yöünden bahsetmek mümkündür. Ayrıca turistik faaliyetlerin duylara hitap eden *hedonik* çekiciliklerine ek olarak; statü edinme, saygı görme, kavrayış geliştirme, yeni ilişkiler kurma ve güçlendirme gibi eudaimonik/eudaimonic⁷⁷ kazanım olasılıklarını barındırmasının, genel anlamda psikolojik iyi-olma durumu için destekleyici bir nitelik arz ettiğini göstermektedir. Bu bakımdan turistik deneyimler kapsamında aktif etkileşime dâhil olan turistler için turizm, kişisel geçmişin üstüne bir tuğla daha konulması ve bu yolla bireyin kendini aşması noktasında önemli bir araç olarak ön plana çıkabilecektir (Park, Peterson ve Seligman, 2006'dan aktaran Pearce ve Packer, 2013: 390). Elbette turist rolünde otantikliğe yönelim ile benlik bilgisi edinim uğraşlarının anlamlı bir sonuç verebilmesi bakımından turistin aktif katılımı büyük bir önem arz etmektedir, zira özgün olanla temas kurulması ve benlik bilgisi edinimi gibi amaçların gerçekleştirilmesi yüksek seviyede edilgenlikle bağdaşmayacaktır (Aktaş Polat ve Polat, 2016: 242).

---

⁷⁷ Hedonik yaklaşım haz edimi ve elem sakınımını; eudaimonik yaklaşım ise mânayı ve kendini gerçekleştirmeyi vurgulamak suretiyle iyi oluşun/well-being iki temel perspektifini oluşturmaktadır (Ryan ve Edward, 2001: 141).

4.3. Turistik Deneyim

İnsanları seyahate, turistik faaliyete yönlendiren temel modern motivasyon faktörlerinin ardından Aktaş Polat (2016b: 161)'ın "Deneyim, turizm olgusunun çekirdeğidir." ifadesinden yola çıkarak turistik deneyime dair değerlendirmelere yer verilecektir.

Deneyim sürecinin her birey için ayrı ayrı eşsizliğine vurgu yapan Volo (2009: 120) turizm deneyiminin turistin "zihnî mekân"ında gerçekleştiğini ve bu bakımdan turizmin esasen "deneyimler pazarı" olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir (s. 119). Etkileşime geçilen turistik ürünlerin değeri baki olsa da gerek etkileşim kapsamında aktör mahiyetinde rol oynayan turiste gerekse bu bağlamda önem arz eden psikolojik süreçlere vurgu yapması, buna ek olarak coğrafi mekân odağından dolayı bulanıklaşan zihnî mekânı ön plana çıkarması bakımından söz konusu değerlendirmenin kıymetli olduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde, turistik deneyim söz konusu olduğunda turistin üstündeki örtüyü kaldırma girişiminde bulunan tüm yazar ve eserlerin turizm olgusuna dair daha net bir kavrayış sağlanabilmesi bakımından önemli bir katkılar sağladığı düşünülmektedir.

Turist deneyimini psikolojik bir fenomen olarak ele alan ve bu deneyimin kaynağının bir birey olarak turist olduğunu ifade eden Larsen (2007) turistin de içinde yer aldığı turizm sistemi içerisinde meydana gelen yoğun etkileşimleri, endüstrinin karakteristik bir özelliği olarak değerlendirmiştir. Söz konusu etkileşimlerin gerçekleştiği çerçeve olarak turistik deneyimlerin vücut bulduğu zaman ve mekânın kapsamı incelendiğinde, yapısı gereği, bir paylaşılmayan çevre unsuru olarak eşsiz deyimler içeren ve benlik bilgisi edinme hususunda belirgin seviyede potansiyel barındıran bir faaliyet olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Sosyologlar tarafından insan davranışlarının dört temel kategori altında toplandığına, bunların; sözleşmeli zaman/contracted time, adanmış zaman/committed time, kişisel zaman/personal time ve boş zaman/free time olmak üzere dört zaman; rutin/paylaşılan çevre ve rutin-dışı/paylaşılmayan çevre olmak üzere de iki mekân boyutu çerçevesinde ele alındığına yer veren Volo (2009: 116) deneyimin zamansal ve mekânsal boyutlarını Tablo 4.3'teki gibi görselleştirmiştir.

Tablo 4.3. Deneyimin Zamansal ve Mekânsal Boyutları (Volo, 2009: 117)

		Zamansal Boyut			
		Sözleşmeli Zaman	Adanmış Zaman	Kişisel Zaman	Boş Zaman / Free Time
Mekânsal Boyut	Paylaşılan Çevre	İş Deneyimleri	Ev ve Aile Deneyimleri	Kişisel Bakım Deneyimleri	Boş Zaman / Leisure Deneyimleri
	Paylaşılmayan Çevre		↓	↓	↓
		Turistik Deneyimler			

Turistik deneyimlerin yoğun etkileşim ve yenilik potansiyeli, bireyin günlük yaşamda tercih etmek zorunda kaldığı seçeneklere nazaran çok daha fazla alternatifle karşı karşıya kalması sonucunu doğurmaktadır (Graburn, 1983; Neulinger, 1981'den aktaran Cohen, 2010c: 36). Turistik faaliyetlerin geçici yapısı ve insanların bu esnada turist rollerine bürünerek günlük davranış normlarını askıya almaları ön plana çıkarılarak bu geçici turistik faaliyet süreci “liminoid dönem⁷⁸” olarak adlandırılmış (Aktaş Polat, 2013; Aktaş Polat, 2015a: 100), bu da çeşitlilik ve yenilik barındırmasına rağmen turistik deneyimlerin ve tesirlerinin kalıcılığından ziyade dönemselliğini ve geçiciliğini vurgulamıştır. Yine de katılım gösterilen tek bir turistik faaliyet değil; kümülatif olarak turistik deneyimler ve turistin bu faaliyetlerde gösterdiği öz-katılım/ego-involvement seviyesi göz önünde bulundurulduğunda, turistik deneyimlerin, göz ardı edilmesinin doğru olmayacağı düzeyde benliğe bırakabileceği kalıcı tesir olasılığı daha iyi anlaşılabilir. Nitekim Ourahmoune (2016: 262) bu hususta etkileşime geçilen yeni çevrenin ve genel anlamda yeniliğe tekrar maruz kalınmasının/repeated exposure önemine değinmiştir. Yine daha önce de ifade edilmiş olduğu gibi, Demirci (2015: 206) de benlik-kavramının zenginleştirilmesine ilişkin bireyin kendini farklı arka planlarda görmesine, test etmesine vesile olacak farklı

⁷⁸ Liminoid davranışlar kısa süreliğine sergilendikten sonra liminoid evreden ayrılınması suretiyle aşama aşama kaybolmakta ve yapısı gereği geçici bir özellik arz etmektedir (Aktaş Polat, 2015a: 100).

deneyimlerin oynadığı anahtar role değinmiş, söz konusu deneyimlerin münferit değil; yaşam boyu ölçekte ele alınmasının anlamlılığını vurgulamıştır.

Tatile birlikte çıkılan insanlar, tatile çıkış amacı, destinasyon imajı ve bireyin sosyo-kültürel geçmişi gibi pek çok unsurun bireyce “inşa edilecek” turizm deneyimini şekillendirici etkiye sahip olduğu, bu bağlamda turistik deneyim özelinde, deneyimin çok boyutlu bir yapı arz ettiği görülmektedir (Wearing ve Deane, 2003). Belirli bir durumda anlık bilinçli olma durumuna işaret eden *Erlebnis* ile kümülatif olarak belirli bir zaman dönemini ya da insan ömrünü kapsayan deneyimleri ifade eden *Erfahrung* kelimelerinin ayırımına dikkat çeken Larsen (2007: 9) turistik deneyimlerin bu iki ayrı kapsamda ele alınan deneyim türleri ile ilişkisine değinmiş, özellikle eşsiz deneyimlerin uzun süreli bellekte yer etmesini ve bu hatırlanabilir deneyimlerin gelecek tercih ve beklentiler için oluşturduğu temeli vurgulamıştır (s. 7, 13-14). Volo (2009: 122) da turistik deneyimlere ilişkin anıların yalnızca akademisyenler için değil destinasyon ve endüstri için de önemli olduğunu, öyle ki bu anıların, arz sağlayıcılar için yeni hatırlanmaya değer deneyimlerin oluşturulabilmesi bakımından göz ardı edilmemesi gereken anahtar niteliğindeki araçlar halini aldığı belirtmiştir. Benzer şekilde, turist deneyiminin psikolojik bir perspektifle incelenmesinin gerekliliğini vurgulayan ve bu hususta zihni süreçler, bellek ve anıların önemini ön plana çıkaran Larsen (2007) turist deneyimini; “uzun dönemli bellekte yer edinebilecek kadar güçlü, geçmiş seyahate ilişkin kişisel bir olay” şeklinde tanımlayarak (s.15) “turistik deneyim” başlığı altında incelenen hususların özüne ışık tutmuştur.

4.4. Kurumsallaşmış Turizm

Pek çok talebe tek bir noktadan arz sağlayabilecek şekilde tasarlanarak karakteristik özelliklerinden ve otantikliğinden ödün verilmesi pahasına turistik ürünlerin erişilebilirliğinin artırılması ve genele hitabı yaygınlaştırılmaktadır. Ayrıca televizyon ve internet gibi teknolojik imkânların turistik yerlerin en azından görülebilmesini mümkün kılması, “post-turistler” için evden çıkma gerekliliğini sınırlandıran bir unsur olarak görülmektedir (MacCannell, 1989’dan aktaran Ritzer ve Liska, 2004: 72). Dolayısıyla “turizmin sonunu” getiren, günlük yaşama eşitleyici unsurlar içerisinde gelişen teknolojinin ve bu doğrultuda şekillenen beklenti ve taleplerin doğrudan ve dolaylı etkilerinin önemli bir yer kapladığı anlaşılmaktadır.

Cohen (1972) yalnızca zorunluluk durumunda yaşadığı tabii çevreyi terk eden ilkel ve geleneksel insanlara kıyasla modern insanın çevresine daha “gevşek” bir şekilde bağlı olması ve insanların kendi aşına oldukları tabii çevrelerinin ötesine ilgi duymaya başlaması temelinde yabancılaşma ve yenilikle temasın takdiri bağlamında turizmin kültürel bir fenomen olarak ön plana çıkmasının mümkün olduğunu ifade etmiştir (s. 165). Buna karşın yabancılaşma ve yeniliğin çağrıştırdığı otantiklik arayışının yerini post-modern turizmde ağırlıklı olarak hedonik keyifler ve yüzeysel deneyimlere bıraktığını vurgulamıştır (Cohen, 2003: 101).

Günlük yaşam ile turistik deneyim arasındaki vurgulanan ayırt ediciliğin bulanıklaşarak bu iki unsuru birbirinden ayıran çizginin silinmesini ve farklılığın yerini benzeşime bırakmasını Lash ve Urry (1994’ten aktaran Uriely, 2005: 203) “turizmin sonu” olarak değerlendirmenin mümkün olduğunu ifade etmiştir. Bilinen anlamda turizmin sonuna değinen Aktaş Polat (2015b: 132) da turizm etkinliklerinin gündelikleşmesi yani günlük yaşama eşitlenmesi suretiyle son bulmasına dair değerlendirmelerde bulunmuştur. Bununla paralellik arz edecek şekilde; turistik deneyimlerin günlük yaşam kapsamında gerçekleştirilen deneyimlerden büyük ölçüde farklı olduğu konusunun tekrar ele alınması, turistlerin genel olarak homojenleşmesi/ağırlıklı olarak tek tipleşmesi, sergilenen objelere yönelim ile bunların deneyimin ana kaynağını teşkil etmesi ilgili literatürde öne çıkan kalıplar olarak belirtilmiştir (Uriely, 2005: 200).

4.4.1. McDisneyleşme, Sözde-Olay Talebi ve Modern Yamyamlık Yoluyla Kurumsallaşma

Tek tek turistik çekicilikler ve ürünlerle sınırlı kalmayarak geniş anlamda destinasyon ölçeğinde meydana gelen, bilinen turizmi aşındırıcı nitelikteki değişimlerin adeta küreselleştiği, turizm endüstrisi için önemli bir McDonaldlaşma/McDonaldization⁷⁹ süreci yaşanmaktadır. Her geçen gün destinasyonların birbirine benzeşerek “tema parklaşmasını”

---

⁷⁹ “Fast-food restoranlarının temelindeki ilkelerin, Amerikan toplumunun ve dünyanın geri kalan kısmının gitgide daha fazla kısmına egemen olma süreci” (Ritzer, 2011: 23).

Disneyland temelinde açıklayan Ritzer ve Liska (2004: 67-70) McDisneyleşme/McDisneyization'nin⁸⁰ dört temel ilkesini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Yüksek seviyede öngörülebilir tatiller: Turist balonu⁸¹ dâhilinde hareket, nahoş gelebilecek her şeyden uzak durma isteği, aşınaya yönelim.
- Son derece verimli tatiller: Zamanın elverdiği ölçüde paranın karşılığını almak adına görülebilecek ve yapılabilecek en fazla şeyi gerçekleştirmek için tatile gidış.
- Gayet hesaplanabilir tatiller: Tatile ilişkin maliyet, güzergâh ve programların önceden bilinebilir bir netlikte olması talebi.
- Oldukça kontrollü tatiller: Davranışları –yerel halk gibi– özgür olan kişiler ile değil; sıkı bir şekilde –endüstri çalışanları gibi– “senaryoya” bağlı olanlarla etkileşime geçme yönelimi.

Uzun planlama, yüksek bütçe ve zaman gerektirip sağlık ve yaşam riski barındıran geçmişteki seyahatlerin dönüşümünden bahseden Boorstin (1992: 84, 91-92) bu bağlamda özne rolündeki gezginin/traveller aktif rolünün, yerini daha pasif/gözleme dayalı bir “turistik” katılıma bıraktığına değinir. McDisneyleşmenin temel ilkeleri ile belirli ölçüde paralellik arz edecek şekilde; ürünün ne olduğu hakkında bir fikri bulunmamasına rağmen “sadece” paket tur dâhilinde olduğu için turistlerin “yerleri” gördüğünün altını çizer. Bu yerlerin görülmesi esnasında ise, Ritzer (2011: 148)'in de ifade etmiş olduğu gibi; gezginler için temel seyahat motivasyonlarından biri sayılabilecek yerel halkla etkileşiminin ihtimal dışı bırakılması doğrultusunda, turistlerin seyahat acentalarına talepte bulunduğunu ifade eder.

---

⁸⁰ Genel olarak ifade etmek gerekirse, turizm endüstrisi kapsamındaki McDonaldlaşma süreci, endüstrinin yapısını ve karakteristiklerini daha iyi yansıtmaması bakımından Disneyland üzerinden açıklanmış ve bu bağlamda Ritzer ve Liska (2004) tarafından “McDisneyleşme” terimi tercih edilmiştir.

⁸¹ “Şehirde turistler için oluşturulmuş koruma alanları” (Judd ve Fainstein, 1999: 35-53'ten aktaran MacCannell, 2002: 149)'ni ifade eden yapılandırılmış turist balonu otellerin, alış-veriş merkezlerinin, toplantı merkezlerinin, restore edilmiş tarihi eserlerin, stadyumların, akvaryumların ve benzeri yapıların kümelendiği alanları kapsamaktadır (MacCannell, 2001: 26). Çalışma boyunca “turist balonu” ile anlamına yer verilmiş olan yapılandırılmış turist balonu ifade edilmiş olacaktır.

Otantiklikten ender hoşlanan ve bunu nadiren talep eden turist tarafından, bir Fransız şantözün Fransızca şarkı söylemesinden ziyade Fransız aksanıyla İngilizce şarkı söylemesinin daha makbul karşılanacağı (106), bu bağlamda turistlerin giderek daha fazla “karikatür” arayışına girdiği ve sözde-olay/pseudo-event talep ettiği Boorstin (1992: 106-108) tarafından vurgulanmaktadır. “İki haftalık tatilin romantik, egzotik, ucuz ve çabasıız olmasını isteriz. Yakın bir yerde dâhi uzak bir atmosfer bekleriz. Uzağa gitsek bile her şeyin rahatlatıcı, sağlıklı ve Amerikalılaştırılmış/Americanized olmasını isteriz (Boorstin, 1992: 3).” ifadesi ile deneyimlerin temel içeriğinin, sözde-olay olarak adlandırdığı, bir çeşit sentetik yeniliğe dönüştüğüne işaret eden Boorstin (1992: 9) sözde-olayın; ölçüsüz beklentiler kaynaklı illüzyonlara inanma isteğinin temelinde yükseldiğini not etmiştir (s. 2).

Kurumsallaşmış turizm/institutionalized tourism kapsamında McDisneyleşmenin tema parklaşan destinasyonları ve “turistleşen gezginlerin” sözde-olay talepleri dikkate alındığında, daha önce üzerinde durulmuş olan; temel seyahat motivasyonları olarak yenilik arayışı, kaçış ve otantikliğin bu denklemde ağırlıklı olarak bir yer etmesinin mümkün olmayacağı rahat bir şekilde görülecektir. Burada kendi doğası dâhilindeki herhangi bir şeyin “turist bakışı/tourist gaze” altında –bir ölçüde katma değer mahiyetinde– “turistik ürün” yönünü yansıtmamasından ziyade kurumlar tarafından yapılandırılmış, metalaştırılmış, turist tarafından da yönlendirilmiş bir kurgu ve illüzyon mevzubahistir. Bu çerçevede, MacCannell’in 1992 yılındaki çalışmasından (s.5) aktarmak suretiyle, “öteki”nin benlikte sindirilmesine değinen Wearing ve Neil (2000: 395) yerel halkın kültürünün turist tarafından tüketilerek yok edilmesinin, MacCannell (1990; 2003)’ın metaforik ifadesiyle, “modern yamyamlık/modern cannibalism” olduğunu hatırlatmakta ve bahsi geçen turist tipini yansıtan benliğin gelişim yerine kendi içine çöküşü yaşayacağını ifade etmektedir.

McDisneyleşmenin irrasyonelleştirici ve mekanikleştirici/dehumanizing yönüyle turizmin doğasına aykırı hayata geçirdiği uygulamalar, sözde-olayların turistik faaliyetler içindeki artan payı ve modern yamyamlık boyutundaki turistik faaliyetler, daha önce de yer verilmiş olduğu gibi, turizmin sonunu akıllara getirirse de; Ritzer ve Liska (2004: 70) turizmin doğasına uygun arzı şekillendirici taleplerin de olacağı ve bu bağlamda turizmin bir sona ulaşmasının aksine gelişimini sürdüreceği ön görüşünde bulunmuştur.

4.4.2. Kurumsallaşmış Turizm Temelinde Benlik-Kavramı

Kurumsallaşmış turizmin turistik deneyimlere ve bu bağlamda benlik-kavramına yansımaları olacaktır. Örneğin; turizm deneyimi vasıtasıyla “benlikler” arasında gerçekleştirilmesi gereken kültürlerarası ilişki (Wearing ve Neil, 2000: 397) kontrollü, yapılandırılmış, kurumsallaşmış turizm kapsamında daralacak, pek çok potansiyel etkileşim fırsatının önu kesilmiş olacaktır (s. 396). Buna bir de turistlerce aşına olunan/rutin/paylaşılan çevrenin terk edilmesi hususunda gösterilen isteksizlik (Cohen, 1972: 167) eklenince turistik deneyimin içerebileceği yenilik ve otantikliğin, sıradanlığa yaklaşması önemli düzeyde olası bir hâl alacaktır.

Turistlerin otantiklik arayışına ilişkin olarak Breathnach (2006) MacCannell, Urry ve Hewison’ın düşüncelerine yer vermiş ve sırasıyla bu düşünürlerin perspektifinden, turistlerin; otantik olmayana karşı tepki gösterdiğini, otantik olmayandan tatmin olduğunu ve deneyimlenenin otantik olup olmadığını farkına varmadığını not etmiştir (s. 104). Turist tipolojilerine göre farklılaşan turistik deneyimlere yer veren ve kitle turisti ile kültür turistini spektral olarak iki zıt uç tipoloji olarak addeden Aktaş Polat ve Polat (2016) kitle turistinin otantik olmayan etkinlikleri talep etmesi bakımından yabancılaşmanın giderilmesine yönelik edinim sağlamasının zor olduğunu (Urry, 2009: 23’ten aktaran Aktaş Polat ve Polat, 2016: 244) ifade etmiş, bu noktada yabancılaşmanın turistik yaşama uzanmak suretiyle turistik deneyim üzerinde yapaylaştırıcı bir etkisi olacağını ileri sürmüştür (s. 245).

Paylaşılan çevreye sığınarak aşinalığı yücelten ve yenilik arayışını göz ardı eden, pazardaki herhangi bir ürünmüş gibi program ve güzergâhı önceden tasarlanmış ve olabilecek en yüksek seviyede öngörülebilirlik arz eden –öyle ki turistin karar almasına gerek kalmayacak kadar standardize edilmiş olan– nitelikteki paket tur talebinde bulunan organize kitle turisti/organized mass tourist ile turun her adımının planlanmamış yani tam olarak standardize edilmemiş olmasına karşın temel unsurları kurum tarafından ayarlanmış olan, belirli bir kısmının turistin kontrolüne bırakılması dışında organize kitle turistinin tur talepleriyle benzerlik gösteren bireysel kitle turisti/individual mass tourist ayrımını yapan Cohen (1972: 167-168) kâşif/explorer ve aylak/drifter tipleri ile birlikte dört temel turist tipine yer verdiği bir turist tipolojisi ortaya koymuş ve ilk iki tipe dâhil olanların hareket-

lerinin kurumsallaşmış turist rolleri/institutionalized tourist roles kapsamında değerlendirilebileceğini ileri sürmüştür. Bu bilgiler ışığında Aktaş Polat (2015b: 133)'ın günlük rutinler arasına serpiştirilen turistik faaliyetler çerçevesinde turistin sosyal kimliği ile turist kimliğinin iç içe geçmesinin, turistlerin içerisinde bulunduğu rutin-dışı çevre için “yabancı” olma durumunu sembolikleştirdiği ve “ötekilik” algısını buharlaştırdığı uyarısı kurumsallaşmış turistlere atfen yapılmış gibi görünmektedir.

Tüm turistik deneyimlerden aynı yararın elde edilemeyeceği, turistik deneyimin otantiklik içermeyen yönünün de olduğu genel kabulü (Aktaş Polat ve Polat, 2016: 248) hatırlandığında, turist tipolojileri spektrumunda kurumsallaşmış turist niteliklerini yansıtan kısma dâhil olan turistlerce gerçekleştirilecek turistik deneyimlerin, yenilik ve otantiklik bakımından arz edeceği sınırlılık kapsamında benlik-kavramı açısından pek zenginleştirici olamayacağı anlaşılmaktadır.

4.5. Kurumsallaşmamış Turizm

Sözde-olay ağırlıklı, mekanik yapılı, irrasyonel, doğal ve kültürel hassasiyet taşımayan, günlük yaşamla bütünleşmiş, metalaşmış, otantiklik barındırmayan ve kurumsallaşmış turizm ile bu sistem dâhilinde hareket eden turist kaynaklı sorunların, turizmin kendisi dâhil pek çok alanda bıraktığı ya da bırakması muhtemel hasar, kurumsallaşmış turizm konusunun irdelendiği kısımdaki değerlendirmeler ışığında daha belirgin bir şekilde görülebilmektedir. Öyle ki Week (2012: 186-187) ve Jacobsen (2000)'ın üzerinde durmuş olduğu gibi, turistlerin dâhi özellikle kitle turizmine karşı rahatsızlık hissetmesi söz konusu olmuş; sağlık, kirletme ve sahtelik ile neredeyse özdeşleşen olumsuz “turist” kimliğinden kaçınılacak durumlar ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda yerel değerlere ilgi, yenilik arayışı, aşına olunmayan çevre dâhilindeki yerlerin bağımsız olarak keşfi gibi farklı nitelikleri yansıtmak maksadıyla kendilerini “gezgin” olarak addedenlerin sayısında artış olmuştur. Gezgincilerin kendini nasıl tanımladıklarına yer veren Week (2012) bu kişilerin yine kendi nazarlarında turistlerden nasıl farklılaştığını ortaya koymuştur (s. 188):

“Katılımcı 1: Müzeleri, şehirlerdeki yükselen yeni binaları vb. görmeyi değil; insanların arasında olmayı, günlük yaşamların nasıl yaşandığına şahitlik etmeyi istiyorum.

Katılımcı 2: Ben turist değil, gezginim ve ikisi arasındaki fark: Biri enerji emilimine, diğeri farklı kültür ve deneyimler ile paylaşım ve öğrenime hizmet eder.

Katılımcı 3: Tipik turist destinasyonlarının ziyareti yerine bir yerin gerçek doğasının ve otantik kültürünün deneyimlenmesi ilgimi çekmektedir.”

Kurumsallaşmış turizm merceği ile bakıldığında her ne kadar olumsuz bir tablo öncelense de, bunun ötesinde, bilinen turizmin doğasına daha uygun faaliyetler de gerçekleştirilmektedir. Nitekim Wickens (2002) turist denildiğinde akla turist balonuyla kuşatılmış tek bir tipin gelmemesi gerektiğini, alt gruplara ayrılması suretiyle turist tipolojilerinin geliştirilmesinin önem arz ettiğini ileri sürmektedir. Burada bahsi geçen “turist” çatısı altındaki alt grup kategorilerinden/turist tiplerinden bazılarının üyeleri, turist balonundan çıkarak yerel halkla tanışma ve farklı fırsatları değerlendirme motivasyonu ile hareket edecektir, dolayısıyla turistik etkileşimin zorunlu olarak kültüre zararı dokunmasının ya-hut olumsuz neticelere yol açmasının beklenmesi gerçekle örtüşmeyecektir (Smith, 1989: 9).

Bireyin dâhil olduğu toplumun yabancılaştırıcı ve kısıtlayıcı unsurlarıyla baltalanan özgürlük ve canlılık hissinin geri kazanımı ihtiyacı, bireyi otantiklik arayışı doğrultusunda toplumdan uzaklaşmaya, kaçışa yöneltebilmekte ve bu romantik arayış yoluyla tüketim odaklı materyalistik toplumun ötesinin, farklı doğal ve kültürel değerlerin görülme ve tanınma fırsatı elde edilebilmektedir (Cohen, 2010b: 294-295). Yalnızca paket tura dâhil olduğu için “yerleri gören” bir kurumsallaşmış turist ile otantiklik arayışıyla hareket eden söz konusu turistin aynı kategoride ele alınmasının doğru olmayacağı aşikârdır. Buradan hareketle, farklılaşan motivasyon, deneyim ve edinim doğrultusunda turist tipolojisinin bir ucunda gösterilebilecek kurumsallaşmış turist ile diğer ucunda gösterilebilecek olan kurumsallaşmamış turistin, turistik deneyimden birbirinden oldukça farklılaşan çıktılar edineceği görülmektedir. Bu bağlamda ortak bir deneyim olarak tek başına “turistik faaliyete katılım” çatısı altında bir araya gelmesinin, benlik-kavramına özdeş ya da benzer tesirleri meydana getireceği beklentisini doğurmasının bir yanılgıya sebebiyet vereceği aydınlatılmıştır.

Turist bakışına yoğun bir şekilde maruz kalan ya da kalmasına yönelik yoğun çaba gösterilen, sergilenen ve sahnelenen otantikliklerle bezenen “ön-sahne”ler tarafından tatmin edilemeyen turistler, “arka-sahne” merakı ile hareket etmektedir. Bu hareketin kurumsallaşan turizm pazarında karşılık bularak bazı arka-sahnelerin de sahnelenmesine, tasarlanmasına sebebiyet vermiş olmasına karşın otantiklik arayışı ile yönünü tayin eden kurumsallaşmamış turistlerin, bu sahneyi de aşma gayretiyle gerçek anlamda doğal sahne arkası

arayışını sürdürmelerine engel olmamıştır (MacCannell, 1973). Söz konusu arayış sürelmekteyken, bir taraftan da kurumsallaşmış turizm kapsamında çekilen “metalaştırılmış otantiklik” perdesinin yaygınlığı ve kalınlığı doğrultusunda arz ettiği opaklık seviyesinin aşılamayacağı, perde arkasının görülemeyeceği de tartışılmaktadır.

Otantikliğin ilkel kökenleri, onun sabitlemiş gibi görünmesine vesile olsa da, zaman içinde kültürel unsurların anlamlarının değişim gösterdiğine değinen Cohen (1988), “geleşen otantiklik/emergent authenticity” terimini kullanarak kültürün metalaştırılmasının dâhi, ilgili kültürel unsura yeni anlamlar kazandırabileceğini, metalaştırma gibi yıkıcı içrikli bir eylemin bile belirli ölçüde yapıcılık barındırabileceğini ileri sürmüştür. Nitekim Belize’de yer alan, en çok ziyaretçi çeken Maya kalıntılarına bitişik olan eski bir Maya köyündeki geleneksel pratiklerin, turizm kapsamında kültürün metalaştırılmasından ne ölçüde etkilendiğini inceleyen etnografik araştırmada Medina (2003); çoğu köylünün yöreye özgü kimliği terk etmiş olduğunu, buna rağmen özgün Maya geleneklerinin özünün temsili şeklinde beliren turizm talebine cevap verme doğrultusunda köylülerin geleneklerine dair yeni erişim yolları keşfettiğini not etmiştir. Buradan otantikliğin turizm yoluyla değişebileceği, söz konusu değişimin salt yıkıcı özellikler barındırmadığı ve yalnızca sahne önü için değil arkası için de dönüştürücü bir nitelik arz edebileceği ve bu yönden karşılıklı etkileşimi vurguladığı anlaşılmaktadır.

Belirli ölçüde standardize edilmiş ve aşinalık göstergeleriyle donatılmış turist balonlarının cazibesi daha çok kitle turistleri için çekici olmakta, kurumsallaşmamış turist ise bir şekilde bu balon kapsamında hareket etmek durumunda kalsa dâhi arka-sahne arayışı içine girip suretin kökenine erişmeye çalışmaktadır. Bu gibi özgünlük ve doğallık arayışı dâhi- lindeki eylemler ve bu doğrultuda yaşanan deneyimler, söz konusu turistik deneyimi daha yüksek oranda paylaşılmayan çevre unsuru haline getirmektedir. Zira şimdiye kadar yapılan değerlendirmelerden de anlaşılabilirliği üzere; özellikle kurumsallaşmış turizm sınırları içinde gerçekleştirilen turistik deneyimlerinin aşinalık, rutin ve paylaşılan çevre ile kesişim kümeleri, paylaşılmayan çevreye kıyasla çok daha geniş bir alanı kaplamakta, bu anlamda benlik-kavramına katkısı sınırlı olmaktadır. Benlik-kavramı ile turistik deneyimlerin ilişkisine dair yapılan değerlendirme daha ileri bir noktaya taşınmadan önce, kurumsallaşmamış turizm çerçevesinde hareket eden turistlerin mercek altına alınması suretiyle edinimledikleri turistik deneyiminin incelenmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir.

4.5.1. Kurumsallaşmamış Turistlere Daha Yakından Bir Bakış

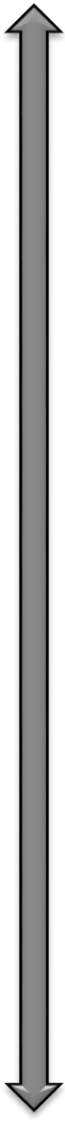
Kurumsallaşmış turizm sınırları içinde kalan turistler için Cohen (1972: 167-168)'in organize kitle turisti ile bireysel kitle turisti ayırımına yer verilmişti, şimdi kurumsallaşmamış turistler olarak öncelikle kâşif/explorer ve aylak/drifter turist tiplerine yer verilecektir. Seyahatlerine ilişkin ayarlamaları kendisi yapan her iki turist tipinden, ziyaret ettiği yerde yaşayan insanlarla etkileşim kurmaya ve dillerini konuşmaya özen gösteren kâşifler, sıkça gidilen/uğrak yerlerden/beaten track uzak durmaya çalışırken; yalnızca uğrak yerlerden değil aynı zamanda aşına olduğu yaşam şekline de mümkün olduğu kadar uzaklaşmaya çaba gösteren aylaklar, her türlü turist kurumundan kaçınmayı görev bildiği ve sıradan turist deneyimini sahte addettiği için gittiği yerlerdeki insanların evlerini ve alışkanlıklarını paylaşmaya, yerel halkın yaşam şekline uygun yaşamaya, onlarla tam anlamıyla bütünleşmeye özen göstermekte ve bunu sürdürebilmek için değişik işlerde çalışmaya gönüllü olmaktadır. Dolayısıyla üyesi olduğu toplumun geleneklerinden yalnızca en temel ve gerekli olanları sürdürmektedir. Bu noktada kâşifler bazı temel konfor ve rutinleri sürdürme eğiliminde olduğu için yenilik arayışında olmasına rağmen tam anlamıyla ya da aylaklar kadar yerel halkla bütünleşme sağlayamamaktadır. Yenilik arayışının ve bu bağlamda özgünlükle temasın en yüksek olduğu aylak turist tipinde aşinalığa neredeyse yer kalmamaktadır. Öyle ki, aylakların ne belirli bir güzergâhı, ne programı ne de söz konusu seyahatleri için önceden yüklenmiş anlamları ya da amaçları bulunmamaktadır.

Turistik deneyimi spektral bir bakış ile ele alan Cohen (1979) turistik deneyimlerin tek tip ya da yalnızca iki zıt kutup şekilde, genel bir sıklık ve yapaylık ya da ağırlıklı olarak otantiklik ile ilişkilendirilmesinin doğru olmayacağını belirtmiştir. Tamamen duyusal/hedonizm odaklı turistik deneyim temelinden anlam arayışı/eudaimonizm odaklı deneyim temelinde beş adet turistik deneyim modu⁸² ileri sürmüştür (s. 180-183). Turistik deneyimin bu beş modunu aşağıda yer alan Tablo 4.4'teki gibi görselleştirmek mümkündür.

---

⁸² Turistik deneyim modları kapsamında değerlendirilen turistik deneyimlerin içeriğini ağırlıklı olarak gerçekleştiren turistler, ilgili deneyim moduna verilen isime uygun bir turist tipi olarak adlandırılacaktır. Örneğin; rekreasyonel turist, deneysel turist gibi.

Tablo 4.4. Turistik Deneyimin Beş Modu (Cohen, 1979: 183-190'dan faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Turistik Deneyim Modu	Açıklama	Deneyimin Temel Kaynağı
Rekreasyonel / Recreational	Kurgulanmış turistik gerçekliğin tadını çıkarmak için özgün olmayan suni içerikle uyumlu rol oynar (s. 184-185).	 <p>Hedonik Arayış</p> <p>Eudaimonik Arayış</p>
Oyalayıcı / Diversiönary	Sadece sıkıntıdan ve gündelik rutinin anlamsızlığından kaçma odaklıdır (s. 186).	
Deneyimsel / Experiential	Başkalarının/ötekinin estetik ve otantik yaşam deneyimlerini gözlemlenme yoluyla kendi yurdunda temas etmekte zorlandığı ya da edemediği otantiklik boşluğunu doldurmaya çabalar (s. 187).	
Deneyisel / Experimental	Net tanımlanmış öncelik ve nihai adanmışlık hususundaki eksikler ve belirsizlikler nedeniyle bir anlam arayışı içindedir. Alternatif yaşam şekillerine tam anlamıyla bağlanmamak suretiyle onlardan belirli durum ve ihtiyaçlar için kullanışlı olabilecek örnek toplama ve kıyas yapma temel seyahat motivasyonudur (s. 189).	
Varoluşsal / Existential	Diğer turistik deneyimlerin bir "arayışı" karakterize ettiği varsayıldığında bu deneyimlerin "varoluşsallığı" temsil eden uç bir tipi işaret ettiği ifade edilebilir. Varoluşsal turist, kendi toplumsal ve kültürel değerlerinin yanında "harici ve tercihi" bir ruhsal merkeze sahip olup günlük yaşamını "sürgünde" desteklemektedir (s. 189-190).	

Turistlerin ihtiva ettiği sayı ve yerel halkla gerçekleştirdikleri etkileşim göz önünde bulundurularak ziyaret edilen yerde kabul gören yerel normlara adaptasyon çerçevesinde Smith (1989: 11) tarafından ortaya konulan turist tipolojisi aşağıdaki Tablo 4.5 aracılığıyla aktarılmıştır.

Tablo 4.5. Turist Tipleri Sıklığı ve Yerel Normlara Adaptasyonu (Smith, 1989: 11)

Turist Tipi	Yerel Normlara Adaptasyon	Turist Tipi Sıklığı
Kâşif / Explorer	Tamamen kabullenir	Nadir ↑ ↓ Yaygın
Elit / Elite	Tamamen adapte olur	
Alışılmadık / Off-beat	İyi adapte olur	
Sıra dışı / Unusual	Kısmen adapte olur	
Beliren Kitle / Incipient Mass	Aşinalığın rahatlığını/western amenities arar	
Kitle / Mass	Aşinalığın rahatlığını bekler	
Charter / Charter	Aşinalığın rahatlığını talep eder	

Turistleri tanımlayan net bir standart ya da evrensel ölçekte geçerliliği kabul edilmiş kategoriler bulunmadığı için (Mehmetoğlu, 2004: 33) tipolojilerin ağırlıklı olarak turistlerin ya da turiste ilişkin bazı olguların belirli perspektiflerden ve sınırlardan değerlendirilmesini, ele alınmasını ve anlaşılmasını kolaylaştırıcı araçlar olarak değerlendirmek mümkündür. Bu bakımdan araştırmada turist tipolojilerine dair daha çeşitli örneklerle yer verilerek araştırmanın ana amacından sapma ihtimaline yer verilmeyecektir. Zira turist tipolojilerine ilişkin yer verilen açıklamalarda, ortaya konulan turist tiplerinden seçim yapılması ya da belirli bir turist tipine araştırma kapsamında odaklanılması değil; iki ayrı turistik deneyimin birbirinden ne ölçüde ayrışabileceğinin vurgulanması suretiyle turistik deneyimlerin çeşitliliğinin aktarılması amaçlanmıştır. Şimdiye kadar yapılmış olan ilgili değerlendirmeler vasıtasıyla turist, rol ve deneyim anahtar kelimeleri bağlamında turistik deneyimlerin çok katmanlı yapısı spektral bir bakış açısıyla ortaya konulmuştur. Kurumsallaşmış turizm dâhilinde hareket eden turiste dair aktarımların ağırlıklı olarak “kitle turisti” üzerinden yapılmasına benzer şekilde; kurumsallaşmamış turist özelinde gerçekleştirilecek inceleme için de “sırt-çantalı/backpacker turisti”e odaklanacaktır.

Aylak/drifter, göçebe/gezgin/nomad⁸³, başıboş/wanderer gibi çoğunlukla sırt-çantalı turisti işaret eden pek çok terime ilgili kaynaklarda rastlanmaktadır. Bunların kurumsallaşmamış turizm çatısı altında değerlendirilebilecek turist türleri olduğu konusunda bir fikir

⁸³ “Göçebe”nin kelime anlamı TDK (2018f)’da “Değişik şartlara bağlı olarak belirli bir yöre içinde çadır, hayvan ve öteki araçlarla yer değiştiren, yerleşik olmayan (kimse veya topluluk), göçer, göçkün.” olarak

birliğinden bahsetmek mümkündür (Uriely ve diğ., 2002: 521). Sırt-çantallı turistler söz konusu olduğunda; seyahat organizasyonlarının bağımsız bir şekilde kendileri tarafından yapılmasının, bu planlama yapılırken de bütçeye uygun konaklama tercih edilerek tatilin uzatılabilmesi için hareket alanı kazanma isteğinin⁸⁴ (Loker-Murphy ve Pearce, 1995: 831; Sørensen, 2003: 851; O'Reilly, 2006: 999), ziyaret edilen yerde yaşayan yerel halkla belirgin seviyede iletişim kurulması arzusunun (Wilson ve Richards, 2008: 196), bununla birlikte öteki turistleri de kapsayacak şekilde genel boyutta diğer insanlarla tanışmaya istekli olunmasının (Loker-Murphy ve Pearce, 1995: 831), planlamada esneklik ve spontanlık doğrultusunda önceden belirlenerek sabitlenmemiş bir güzergâhla çoklu destinasyon tercih edilmesinin (Sørensen, 2003: 851; O'Reilly, 2006: 999) bilhassa ön plana çıkan temel özellikler olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda sırt-çantallı turist özelinde, kurumsallaşmamış turist genelinde yer verilmiş olan özellikler ile daha önce kurumsallaşmamış turizm kapsamında aktarılmış olan turist hareketliliği bağlamında bu turistlerin –Maoz'un 2007 yılındaki çalışmasındaki ifadeye yer vermek suretiyle– “anti-turist/anti-tourist” olarak değerlendirilebileceğini ifade eden Larsen ve arkadaşları (2011: 691) kurumsallaşmış-kurumsallaşmamış turist zıtlığını Jacobsen (2000) ve McWha ve arkadaşları (2016) gibi turist-anti-turist ikiliği üzerinden işaret etmiştir. Kurumsallaşmış turizmde olduğu gibi kurumsallaşmamış çerçevesinde oynanan turist rolü de değişik açılardan ele alınmış, farklı katmanları çeşitli terimlerle ifade edilmiştir. Loker-Murphy'nin 1996 yılındaki çalışmasında ortaya konulmuş olan sırt-çantallı turist alt gruplarını aktaran Uriely ve arkadaşları (2002: 524) kaçıcılar/rahatçılar-es-capers/relaxers, sosyal(eğlence)/heyecan arayıcılar-social/excitement-seekers, benlik geliştiriciler/self-developers ve başarılar/achievers olmak üzere psikolojik boyutta en az gereksinim tatminine yönelenden en fazla yönelene doğru sıralamaya yer vermiştir. Buna ek olarak Richards (2015) araştırmasında farklı (genç) göçebelik/gezginlik/(youth) nomadism formlarını tespit etmeye çalışmış ve bunları; sırt-çantallı/backpacker, flaş/ışılta-

---

verilmesine rağmen, Oxford sözlüğünde “nomad” kelimesinin karşılığı olarak TDK'daki “göçebe” kelimesinin karşılığına benzer bir açıklama yapılmış olduğu ve buna ek olarak “Aynı yerde fazla bir süre duramayan kimse, gezgin.” anlamına da yer verilmiş olduğu (Oxford Dictionaries, 2018) görülmüştür.

⁸⁴ Nitekim uzatılmış tatil süreleri ile de ön plana çıkan bir turist tipi olduğu belirtilmiştir.

çantallı/flashpacker (dijital ve lojistik imkânları büyük ölçüde değerlendiren “dijital gezgin”) ve küresel gezgin/global nomad (turizm sisteminden kurumlarından kaçınarak yerel halka entegre olmaya çalışan “mekân bağımsız gezgin”) olmak üzere üçe ayırmıştır. Sırtçantallı turistlerin küçük bir kısmının turistik tüketimin süreksizliğini aştığını belirten Cohen (2011: 1535) bu kategoriye dâhil olan turistleri yaşam tarzı gezgini/lifestyle traveller olarak adlandırmıştır.

Bir dış gözün kurumsallaşmamış turistleri nasıl gördüğünün yanında, bu turistlerin kendileri hakkında görüşlerine de kısaca yer vermek gerekirse; söz konusu kişilerin yaygın olarak turist-anti-turiste benzer şekilde turist-gezgin ayrımı yaptığını ve kendi turistik katılımlarının daha iyi bir turizm biçimini temsil ettiğini düşündüğüne değinmek mümkündür (Sørensen, 2003: 858). Bu olumlamanın tek başına sırtçantallı turistlerin ya da genel anlamda kurumsallaşmamış turistlerin tek elinde olmadığını ifade eden Noy (Dann, 1996; Urry, 1990’dan aktaran 2004: 85) yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren turist türleri ve bu bağlamda deneyimleri arasındaki farkın daraldığını not etmiştir (s. 79). Nitekim O’Reilly (2006: 1006) sırtçantallı turistlerin sayıca artarak yaygınlaşmaya başlamasından ve bu bakımdan başkalarının gözünde söz konusu turistik deneyime ilişkin atfedilen değerde azalma olabileceğinden bahsetmiştir. Bununla paralellik arz edecek şekilde Richards (2015) sırtçantallı turistlerin “görülebilecek” ve akademik çalışmalara belirli bir ölçekte konu olabilecek kadar artmasıyla “gerçek” sırtçantallı turistlerin doğasının daha az görülebilir bir hal aldığı tespitinde bulunmuştur (s. 342). Doğası gereği bulunduğu niş pozisyonundan ve kristal yani homojen yapısından ödün veren turizm türünde meydana gelmesi muhtemel muğlaklaşma doğal olarak nitelendirilebilecektir. Diğer turizm türlerinde de ortaya çıkabilecek bu ya da benzer gelişmeler ile türleri birbirinden ayıran belirgin çizgi, Noy’un yukarıda yer verilmiş olan “benzeşme” notu doğrultusunda, anlaşılması daha güç bir hal alacaktır.

4.5.2. Turistik Deneyimler Temelinde Benlik-Kavramına Dair Genel Bir Değerlendirme

Konuya ilişkin daha önce yapılmış olan doğrudan ve dolaylı çalışmaların aktarılacağı literatür taramasına yer vermeden önce, şimdye kadar turistik deneyimler ile benlik-kavramına ilişkin yer verilen açıklamaların genel bir değerlendirmesi yapılacaktır. Bölüm

boyunca her başlık ve alt başlık dâhilinde turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisine konu akışını bozmadan değinilmeye çalışılmış ve yalnızca bölüm içindeki bir başlık olarak değil; bir bütün olarak bu hususun irdelenmesine yönelik bölümün tamamı ayrılmış olduğundan, söz konusu ilişkinin aktarılmasına yönelik ayrıca bir başlık açılmamıştır. Yine de literatür taramasından önce kavramsal çerçevenin tamamlanacağı bu noktada genel bir değerlendirmeye yer verilmesinin konunun anlaşılmasına yardımcı olacağı düşünülmüştür.

Tablo 4.6. Kurumsallaşmış ve Kurumsallaşmamış Turizm Kapsamında Turist Tipleri

Kurumsallaşmış Turizm	Kurumsallaşmamış Turizm	Turist Tipine Yer Veren Çalışma(lar)
Kurumsallaşmış Turist Institutionalized Tourist	Kurumsallaşmamış Turist Noninstitutionalized Tourist	Cohen, 1972
Organize Kitle Turisti, Bireysel Kitle Turisti Organized Mass Tourist, Individual Mass Tourist	Kâşif, Aylak Explorer, Drifter	Cohen, 1972
Turist Tourist	Gezgin Traveller	Week, 2012; Boorstin, 1992
Post-Turist Post-Tourist	Modern Turist Modern Tourist	Post-Turist için: MacCannell, 1989'dan aktaran Ritzer ve Liska, 2004 Modern Turist için: Noy, 2004
Turist Tourist	Anti-Turist Anti-Tourist	Maoz, 2007'den aktaran Larsen ve diğ., 2011; Jacobsen, 2000; McWha ve diğ., 2016
Kitle Turisti	Kültür Turisti	Aktaş Polat ve Polat, 2016
Charter, Kitle, Beliren Kitle Charter, Mass, Incipient Mass	Sıra Dışı, Alışılmadık, Elit, Kâşif Unusual, Off-beat, Elite, Explorer	Smith, 1989
Kurumsallaşmış turist*	Sırt-Çantalı Backpacker	Loker-Murphy ve Pearce, 1995; Sørensen, 2003; O'Reilly, 2006; Wilson ve Richards, 2008
Kaçıcılar/Rahatçılar, Sosyal(Eğlence)/ Heyecan Arayıcılar Escapers/Relaxers, Social/Excitement-Seekers	Benlik Geliştiriciler, Başaranlar Self-Developers, Achievers	Loker-Murphy, 1996'dan aktaran Uriely ve diğ., 2002
Kurumsallaşmış turist	Göçebelik/Gezginlik Alt Boyutları: Sırt-Çantalı, Flaş-Çantalı, Küresel Gezgin Nomadism Sub-Dimensions: Back- packer, Flashpacker, Global Nomad	Richards 2015
Kurumsallaşmış turist	Yaşam Tarzı Gezgin Lifestyle Traveller	Cohen, 2011
Rekreasyonel, Oyalayıcı Recreational, Diversionary	Deneyimsel, Deneyisel, Varoluşsal Experiential, Experimental, Existential	Cohen, 1979

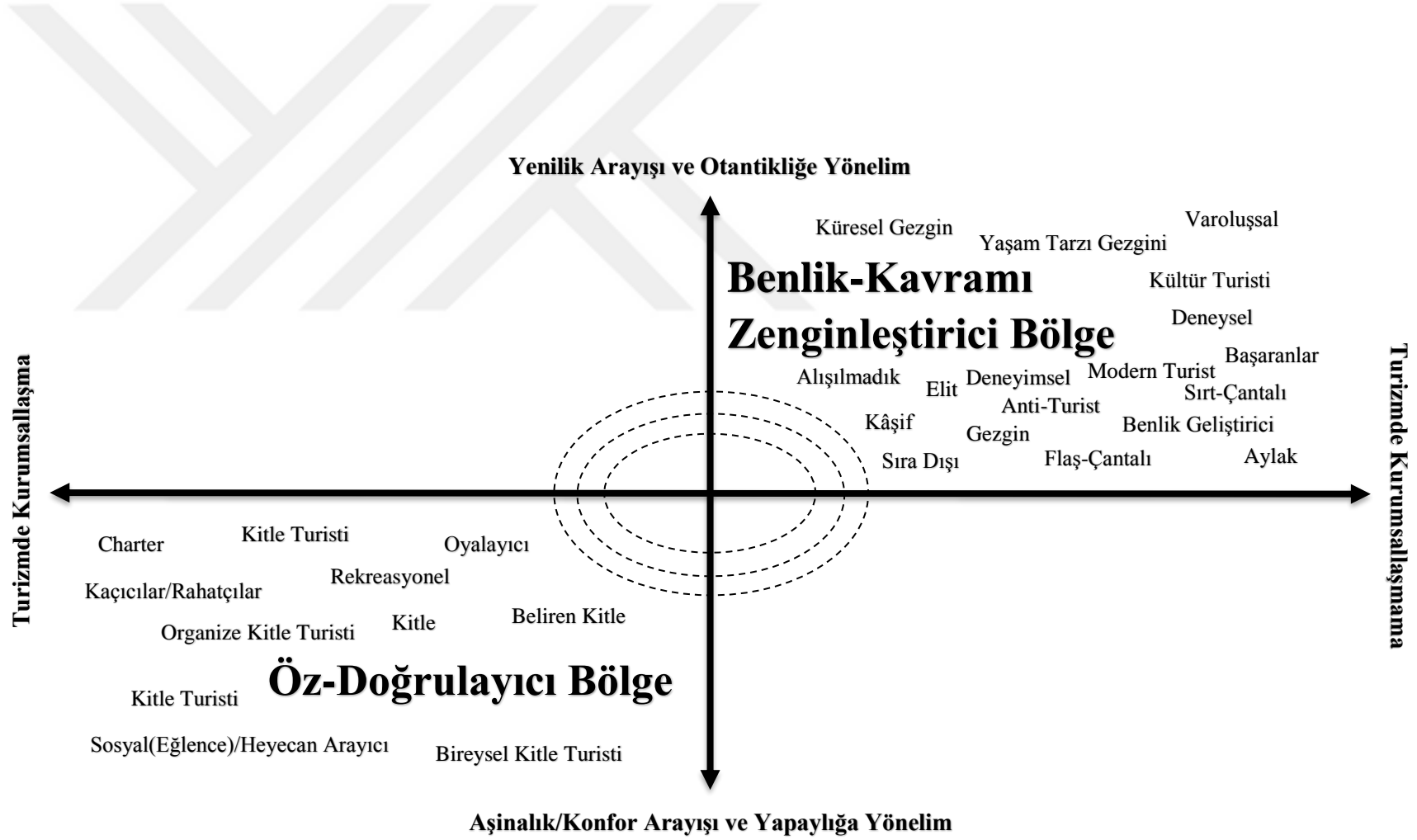
*Kurumsallaşmış turist tipine özellikle yer verilmediğinde bu şekilde belirtilmiştir.

Kaynak: "Turist Tipine Yer Veren Çalışma(lar)" sütununda yer verilen kaynaklar ve bölüm kapsamında yapılan değerlendirmeler ışığında yazar tarafından oluşturulmuştur.

Öncelikle gerek bölüme hızlı bir bakışı mümkün kılması gerekse tartışma ve sonuç bölümünde aktarımlar yapılırken kavramsal çerçeveye ait çapalar/referans noktaları teşkil etmesi bakımından bir dizi tablo ve şekle yer verilecektir. İlk olarak yukarıdaki Tablo 4.6 vasıtasıyla bölüm boyunca ayrı ayrı kurumsallaşmış ve kurumsallaşmamış turizm çatısı altında ele alınmış olan turist tipleri ortaya konulmuştur.

Kurumsallaşmış ve kurumsallaşmamış turizm kapsamında ele alınmış olan turist tiplerinin yatay ekseninde (x/apsis), turistik deneyim kapsamında edinimi muhtemel yenilik ve otantikliğin/aşinalık ve yapaylığın ise dikey ekseninde (y/ordinat) temsil edildiği, tamamen bölüm kapsamında aktarılmış olan turist tiplerinin dikey eksenindeki temel seyahat motivasyonları olarak yenilik ve otantiklik arayışı ile ilişkisini görselleştiren bir araç olarak koordinat sistemi kullanılmıştır. Aşağıdaki Şekil 4.1 aracılığıyla aktarılan koordinat sistemi, bölüm kapsamında yapılan değerlendirmeler doğrultusunda bölüm içeriğini belirli yönlerden yalın bir biçimde görselleştirmeyi amaçlamaktadır.

Şekil 4.1. Turist Tiplerinin Temel Seyahat Motivasyonları ile İlişkisi ve Spektral Konumu

Kaynak: Bölüm kapsamında yapılan değerlendirmeler ışığında yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 4.1’de yer alan turist tiplerinin hangi kaynaklarda yer aldığına Tablo 4.6’da yer verilmiştir. Koordinat sisteminde orijine yakın olan kısımda yer alan dairesel kesik çizgilere, yatay ekseninde kendisinin üyesi oldu turist tipi kutbunun zıttına yaklaşan turist tiplerinin, kutbu temsil gücü daha fazla olan uçlardaki tiplere kıyasla görece daha az kararlı/geçişken olması sonucu yer verilmiştir. Bir örnek üzerinden ifade etmek gerekirse; kurumsallaşmamış turist çatısı altında yer alan deneyimsel turist, hatırlanacağı üzere, özgünlüğe gözlem yoluyla yönelmekte ve belirli seviyede konfor noktaları talep etmektedir. Dolayısıyla kendi kutbunda yer alan bir aylak ya da küresel gezgin ölçüsünde yenilik ve özgünlük arayışında bulunmayacağı, buna karşın spektrumun karşıt bölgesinde yer alan beliren kitle turistine benzer seviyede aşinalık/konfor ve yapaylık talebinde bulunabileceği göz ardı edilmemelidir. Buradan hareketle orijine yakın noktalarda pozisyon almış olan tiplerin temel seyahat motivasyonlarının koordinat sistemi üzerinde –her ne kadar içerik bakımından yalın bir görselleştirme de olsa– daha doğru bir şekilde gösterilebilmesi adına, sistemde orijine yakın bölgede yer alan kesik çizgili oval çizimlere yer verilmiştir.

Koordinat sisteminde; bölüm boyunca ele alınmış olan turist tiplerinin haiz olduğu nitelikler, seyahat motivasyonları doğrultusunda turistik deneyim ve edinimler bağlamında işaret edilmek istenmiştir. Turistik deneyimlere ilişkin içeriği ağırlıklı olarak kapsayan koordinat sistemindeki birinci ve üçüncü bölge, araştırmanın odağındaki benlik-kavramını vurgulamak amacıyla, sırasıyla “benlik-kavramı zenginleştirici bölge” ve “öz-doğrulayıcı bölge” olarak isimlendirilmiştir. Söz konusu bölgelerin turistik deneyimin içeriği ve turist niteliklerine dair kapsamı, bölümün ilgili kısımlarında irdelenmiş olsa da bahsi geçen içerik ve niteliklerin sadeleştirilerek bir tablo aracılığıyla aktarılmasının uygun olacağı düşünülmektedir (bkz. Tablo 4.7).

Tablo 4.7. Temel Seyahat Motivasyonları Doğrultusunda Turistik Deneyim ve Edinim İçeriği Odaklı Turist Nitelikleri

Kurumsallaşmış Turist	Kurumsallaşmamış Turist
Surete bakış	Kökene temas
Kolektif bakış*	Romantik bakış
Deneyim yüzeysel	Deneyim derinlikli
Ön-sahne merakı	Arka-sahne merakı
Turist balonu çekici	Turist balonu itici
Rutin/paylaşılan çevre	Rutin dışı/paylaşılmayan çevre
Aşinalık-Yapaylık maksimum	Yenilik-Özgünlük maksimum
Sergilenen ve sahnelenen otantikliğe yönelim	Otantiklik ve doğallığa yönelim
Aşinalığın rahatlığı temelinde konfor arayışı	Yerel normlara adaptasyon temelinde bütünleşme arayışı
Standardize edilmiş plan ve güzergâh	Doğaçlama gelişecek plan ve güzergâh
Öngörülebilir deneyim ve belirli maliyet	Öngörülmesi güç deneyim ve belirsiz maliyet
Hedonizm odaklı	Eudaimonizm odaklı
Yabancılaşmanın turistik yaşama sığınağı	Yabancılaşmayı azaltıcı tesir
Kendini aldatıcı ve öz-doğrulamayı	Benlik-kavramı zenginleştirici, dehümanizasyon azaltıcı, ötekini ve dünyayı tanımlayıcı
Benliğin içine çöküşü	Benliğin gelişimi

* Kolektif bakış, çok sayıda insanın bir arada bulunmasının, deneyim için adeta ön koşul niteliğini almasını vurgularken; romantik bakış ise, mahremiyeti ve bakış nesnesiyle kurulan yarı-manevi ilişkiyi vurgulamaktadır (Urry, 2009: 81-82).

Kaynak: Bölüm kapsamında yapılan değerlendirmeler ışığında yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu noktaya kadar turist tipleri ve bu bağlamda turistik deneyime dair yapılmış olan aktarımlar, özellikle Şekil 4.1 ve Tablo 4.7 aracılığıyla kurumsallaşmış turist ile kurumsallaşmamış turiste ilişkin yer verilen değerlendirmeler, turist söz konusu olduğunda iki genel kutbu temsil eden, birbirinden belirli ölçüde ayrılan ve araştırma kapsamında odaklanılan bu turist tiplerinin genel hatları ile çizilmesi ve ortak yönlerinin ortaya konulması suretiyle daha net ve kolay bir şekilde kavranmasına yönelik katkı sağlanması niyetiyle yapılmıştır. Bu doğrultuda tüm araştırma boyunca irdelenen hususlarda yalnızca “destekleyici”, tek yönlü değil; eleştirel ve farklı perspektifler sunan düşüncelere de değinilerek bütünsel bir bakış sağlama gayreti içinde olunması göz önünde bulundurulduğunda, bu niyete dair herhangi bir şüphenin zemin bulamayacağı düşünülmektedir. Nitekim burada herhangi bir turist tipinin ek bir çaba gösterilerek ve kasıtlı kötülenmesi ya da olumlanması değil; biraz önce değinilmiş olan hassasiyet çerçevesinde çarpıcı noktalarının ön plana çıkarılması mevzubahistir. Zira ilk bölümden itibaren tümdengelimsel bir yakla-

şımla –sondan başa doğru gidilecek olursa– turistik deneyimlerin, turist tipine, turist tipinin kişiliğe, kişiliğin bilinçdışı da dâhil olmak üzere psikolojik süreçlere, bu süreçlerin de insan doğasının kalıtsal ve çevresel koşullarına dayandığına değinilmiştir. En nihayetinde bahsi geçen unsurların tek yönlü ve alternatifsiz bir rota izlemekten ziyade etkileşimsel bir bütünlük arz ettiğine dair bir yaklaşımla konunun irdelendiği son derece net bir şekilde kendini göstermektedir.

Yapılan genel değerlendirmeye tekrar dönülecek olursa, turizm bağlamında meydana gelen yer değiştirme faaliyetlerinin coğrafik ve fiziksel boyutları aştığı anlaşılmaktadır. Bu konuda turistik faaliyet sonrası dönüşün bir destinasyondan eve ulaşma ile sınırlandırılmasının doğru olmayacağını ifade eden Pocock ve McIntosh (2011: 632) dönüşü bireyin yaşamına, sosyal ilişkilerine ve kimliğine yansıyan bir evre olarak değerlendirmiştir. Yer değiştirme hareketlerinin psikolojik boyutuna değinilmesi Chambers (2010)'ın “öz-farkındalık dâhilinde başka bir yerin deneyimlenmesini içeren herhangi bir seyahat faaliyeti” olarak ileri sürdüğü turizm tanımını hatırlatmaktadır.

Paylaşılmayan çevre unsurlarının ve bir paylaşılmayan çevre sağlayıcı olarak turistik deneyimlerin birey için bilişsel, epistemolojik, hedonik, eudaimonik, psikolojik vd. potansiyel katma değerlerine rağmen insanlar aşinalıkları dışındaki doğal ve kültürel olasılıklara kapılarını kapatabilmekte, küçük olmasına rağmen daha somut kıldığı dünyası dışındaki bilinmez ve bu bağlamda tehlikeli olanla yüzleşmeye karşı önlem almak isteyebilmektedir. Bunun sonucunda bir turistik faaliyete katılım gösterilse dâhi mümkün oldukça standardize edilmiş olan kurumsallaşmış turizm kapsamında hareket edilmesi muhtemel olmaktadır (Cohen, 1972: 165). Oysaki öteki ile doğrudan temasa geçilmesi, mevcut bilinmezliklerin açıklığa kavuşturulmasına yönelik kolay erişilebilir bir birincil kaynak niteliğine (Pearce, 2010: 251) ve fiziksel kanıt sunması bakımından büyük bir kıymete sahiptir. Yine yakınlığın/proximity etkileşim ve tekrar maruz kalma ihtimallerini güçlendirmek suretiyle olumlu bir atmosfer sağlaması (Moreland ve Zajonc, 1982'den aktaran Davis ve Palladino, 1996: 660) ve nihayetinde ötekinin dehümanizasyonunun azaltılmasında etkili bir faktör olması (Hogg ve Vaughan, 2014: 261) da diğer önemli katkılar olarak gösterilebilir. Ancak kurumsallaşmış turizm faaliyetleri kapsamında aşına olun-

mayan çevrenin birey için aktive edebileceği “baş etme mekanizması” temelinde (Wearing ve Deane, 2004: 5) diğer bahsi geçen katma değerlerden istifade edilmesi ya çok zor olacak ya da mümkün olmayacaktır.

Turistik deneyimlerin öteki ve dünyanın tanımlanması, yeni beceri ve yetkinlikler geliştirilmesi, sürdürülebilir bir yaşam yürütülmesi gibi sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik temelli davranışların benimsenmesindeki üstlendiği rollerin (Pearce ve Packer, 2013: 401) üstünün örtülmesinden ziyade görünür kılınmasının, bahsi geçen potansiyel faydaların hayata geçilmesi ve yayılması hususunda anlamlı olacağı düşünülmektedir. Rutin dışı arz ettiği yapı ve birey için sunma potansiyelini barındırdığı pek çok eşsiz nitelikteki deneyimle bir paylaşılmayan çevre unsuru olarak turistik deneyimlerin, Pearce (2010: 257)’in özellikle vurgulamış olduğu gibi, birey ve toplum yaşamı için ortaya koyduğu çıktılarının bronz ten ve hediyelik eşyalara indirgenmesi; psikolojik sağlık ve gelişim, öğrenme, tutumsal tesirler gibi bütünsel etki alanlarının ve faydalarının göz ardı edilmesine sebebiyet verecektir. Ben ile öteki ve gerçek ile fantezi arasındaki yolcuğu simgeleyen turizm, birbirinden zıt görünen hayata dair önemli olguların kavranmasına (Wearing ve Wearing, 1999’dan aktaran Wearing ve Neil, 2000: 399), öz-iletişime yönelinmesine (Wang, 1999: 363), öz-kimliğe ilişkin sorulara yanıt aranmasına (Desforges, 2000: 937), kendilik arayışında ilerleme kaydedilmesine (Wearing ve Deane, 2003: 5), ve bu bağlamda gerek benlik-kavramının zenginleştirilmesine gerekse bütünsel bir bakış açısı geliştirilmesine katkı sağlayan bir araçtır.

4.6. İlgili Çalışmalar/Literatür Taraması

Kavramsal çerçevenin ve özellikle turistik deneyimlerin benlik-kavramı kapsamında irdelendiği dördüncü bölüme ilişkin tamamlanmış olan genel değerlendirmenin ardından, bu başlık altında, konuya dair daha önce yapılmış olan doğrudan ve dolaylı yönden alakalı çalışmalar dâhilinde literatür taramasına yer verilecektir. Her ne kadar kavramsal çerçeve oluşturulurken literatürdeki araştırmalardan bağımsız bir açıklamalar bütünü oluşturulmamış ve belirli ölçüde çalışmaların irdeleme ve tartışmalarına dair eklemeler yapılmış olsa da; daha çok ilgili çalışmaların bulgu, tartışma ve sonuçlarına odaklanılacak olan bu

kısının, yürütülmekte olan çalışmanın gerek literattürdeki yerinin gerekse diğer çalışmalarla ilişkisinin anlaşılmasında destekleyici olması bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Turist deneyimi ve doğasına dair ele alınan çalışmalarının yetersizliğine değinen Cohen (1979: 179)'in işaret ettiği boşluğun nasıl doldurulduğıyla ilgilenen Pearce (2010) turizm araştırmaları dâhilinde gerçekleştirilen tutum çalışmalarını mercek altına almış ve genellikle tutumların Likert ölçeğinde yer alan ifadelere indirgenerek irdelenme çabasında olunmasını eleştirmiştir. Nitekim Pearce ve Packer (2013) seyahat hikâyeleri temelinde yapılan araştırmalarda, önemli hikâyelerin birden fazla kez başkalarına anlatılmasının muhtemel olduğunu ve bu yolla bireyin belleğinde/hafızasında katı ve kalıcı bir yer edindiğini, dolayısıyla ilgili araştırmalarda bu hikâyelere odaklanılmasının daha doğru olacağını vurgulamıştır.

- Araştırmada bellekte/hafızada kalıcılığını koruyabilmiş turistik deneyim temelli hatıralar üzerinden veri toplanmasının, indirgemeci yaklaşımdan sakınma gayretini ve araştırma sorusunun nitelikli bulgular üzerinden cevaplanmasına yönelik gösterilen hassasiyeti ortaya koyması beklenmektedir⁸⁵.

Özgürlüğün turizmde nasıl kurgulandığına eğilen Caruana ve Crane (2011) farklı turistik deneyimler ve bu deneyimler kapsamında gerçekleştirilen etkileşimler bağlamında konuyu incelemiş, özgürlüğün değişken bir yapı arz ettiğini ve katılım gösterilen turizm türüne göre farklılaştığını tespit etmiştir.

- Böylece turist tipi temelinde şekillenecek olan turistik deneyimlerin, gerek deneyimlenecek unsurlar gerekse deneyimlerin edinimi konusundaki etkisi özgürlük kavramı üzerinden bir kez daha vurgulanmıştır.

Kimlik gelişimi ve kimlik konusuna ilişkin turizm motivasyonuna yönelik literatür taraması yapan Bond ve Falk (2013) belirtilen turizm motivasyonunun turizm deneyimi ve

---

⁸⁵ Tez çalışması kapsamında yürütölen araştırma odağında literatür taramasının değerlendirilmesi ve ilişkilendirilmesi noktasında yapılan aktarımlarda, belirginlik teşkil etmesi bakımından madde işareti kullanımı tercih edilmiştir.

edinimi hususunda oldukça önemli bir etken olduğunu, bu deneyimlerin de bireyin kimliği üzerinde kurucu, sürdürücü ve tekrar oluşturucu roller oynayabildiğini belirtmiştir. Buna ek olarak en temel hedonik ihtiyaçların giderilmesi hususunda dâhi itici bir faktör olarak kimliğe ilişkin turizm motivasyonlarının izinin sürülebileceğini ileri sürmüştür (s. 439).

- Kişiliğin turistik deneyimleri etkilediği gibi, karşılıklı etkileşim bağlamında, bu deneyimlerin de kişilik ve benlik gibi birey psikolojisinin unsurları üzerinde etkili olduğu desteklenmiştir.

Turizm araştırmalarında psikolojik yönlerin irdelenmesinin önemine değinen Pearce ve Packer (2013) bazı önemli araştırma temaları olarak; motivasyon ve destinasyon tercihi, tutum ve tatmin, bellek/hafıza ve kişisel gelişimi sıralamıştır.

- Turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisini geçmiş turistik deneyimlere ilişkin bellekte/hafızada yer alan hatıralar ışığında ele alan tez çalışması kapsamında yürütülen bu araştırmanın, işaret edilen önemi ihtiva etmesi arzu edilmektedir.

Kırsala yapılan uzun soluklu seyahatlerin motivasyon kaynağı ve bu seyahatlere ilişkin turistik deneyimlerin içeriğine dair araştırma yapan White ve White (2004) günlük yaşamdan kaçış, yenilik ve otantiklik arayışı itici faktörleri dâhilinde deneyimlenen dönüştürücü tesirleri ön plana çıkarmış, söz konusu turistik deneyimler neticesinde bireylerin “öteki” ile arasındaki kısalan mesafeyi, kazandığı beceri ve perspektifleri not etmiştir. Benzer şekilde, paylaşılmayan çevre kapsamında gerçekleştirilen turistik deneyimler olarak denizaşırı seyahat deneyimlerine odaklanan Pocock ve McIntosh (2011) söz konusu deneyimler sonrası ilk yurda dönüş zamanlarında zorlayıcı, rahatsızlık verici ve hayal kırıklığına temel oluşturucu –zaman içinde normalleşen– uyumsuzlukların tetiklenebileceğine değinmiştir. Bununla birlikte bu turistik deneyimlerin aile ve arkadaş ilişkileri, iş fırsatları ve genel boyutta yaşam şekli üzerindeki şekillendirici etkisine dikkat çekmiştir.

- Çalışmalarda aşinalık ve rutinin kırıldığı paylaşılmayan çevre kapsamında gerçekleştirilen turistik deneyimlerin dönüştürücü etkileri üzerinde durulmuştur. Buradan hareketle kurumsallaşmamış turistlerin bahsi geçen tesirlere daha açık olması beklenmektedir.

Turistik deneyime dair veri elde edilmesinde blogların yapısı gereği yüksek düzeyde kullanışlı bir araç olduğunu vurgulayan Volo (2009) turistik deneyimi kavramsal olarak bir paylaşılmayan çevre faktörü olarak ön plana çıkarmış ve turistik çekiciliğe ilişkin daha önce edinilmiş olan bilgilerin turistik deneyim için zenginleştirici bir etki yapacağını aktarmıştır. Yalnızca turistik deneyime dair veri elde edilmesi hususunda değil; aynı zamanda bu deneyimlerin kişisel anlamını arttırıcı bir araç olarak bloglara değinen Bosangit ve arkadaşları (2015) uzun dönemli seyahatlerin benliğin gelişimi bağlamında kalıcı etkilerini incelemiştir.

- Bu çalışmaların turistik deneyim için deneyime dair hatırdaki kalanların önemini, geçici birer faaliyet olarak turistik deneyimlerin kalıcı tesirlerini ve bu deneyimlerin benlik gelişimine katkılarını ön plana çıkardığı görülmektedir. Araştırmada bu hususların geniş bir perspektifte ele alınarak ilgili yazına katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Seyahatin yaşamlarının önemli bir bölümünü temsil ettiği yaşam tarzı gezginleri için Cohen (2011) hareketliliğin, bireylerin kimliklerinin bir parçası olduğunu ve öteki ile etkileşim bağlamında kendi konumunu netleştirici bir araç olarak işlev gördüğünü kayıt altına almıştır. Sırt-çantalı turistlerin turistik deneyimlerine ilişkin anlatılarını ele alan Noy (2004) öteki ve otantiklikle temas, farklı arka planlarda kendini görme fırsatı aracılığıyla bireysel limitleri keşif, benlik keşfi, içsel değişim, kültürel sermaye edinimi, öz-güven/self-confidence artışı gibi pek çok psikolojik tesir çerçevesinde turistik deneyimlerin kayda değer derinlikte benlik gelişimine vesile olduğunu vurgulamıştır. Turistik deneyimlerin kimlik ve benlik gibi öznel çıktılarına odaklanan Desforges (2000) aşına olunmayan/paylaşılmayan çevrenin benlik-kavramı zenginleştirici yönünü, eşsiz deneyimlerin daha geniş/küresel bir perspektifle bireyin kendini değerlendirme imkânı sağlamasını ve seyahatin genel boyutta yaşama anlam katıcı yönünü altını çizerek ortaya koymuştur.

- Yapılan tespitler doğrultusunda kurumsallaşmamış turizm çerçevesinde hareket eden turistlerce gerçekleştirilen turistik deneyimlerin, belirgin seviyede benlik-kavramı ile ilişkilendirilebilecek içerik barındırdığı anlaşılmıştır.

Gezginlerin nazarında gezginliğin ne olduğunu inceleyen Week (2012) buradan hareketle turist-gezgin ayrımını ortaya koyan Tablo 4.8'i ileri sürmüştür.

Tablo 4.8. Gezinler Tarafından Turist ve Gezinlere Atfedilen Özellikler (Week, 2012: 193)

Turist	Gezin
Turizmi modern yaşamın bir parçası olarak kabul eder	Moderniteyi reddeder
Konfor, oyalanma, rahatlama ve eğlence arar	Otantiklik arar
Bunları (konfor...) sunan destinasyonları tercih eder	Uğrak yerlerden kaçınmaya çalışır
Turist balonunda yaşar	Yerel yaşamla bütünleşir
Yerel kültürü tanımaz, yabancıdır	Yerel kültüre saygı göstermeye çalışır
Destinasyonlarını “yakalamak” için kamera kullanır	Kamera kullanımından kaçınır
Savurgan bir şekilde harcama yapar	Tutumlu bir şekilde harcama yapar
Kısa “tatiller”	Uzun seyahatler

Gezinlerin kendilerinden kaynaklı meydana gelen bazı olumsuz etkileri abartmaya yönelik bir tutum içinde olduğunu not etmiş, olumsuzluk arz eden noktaların karamsarlığı arttırması yerine en başta kabullenilmesinin ve bunların iyileştirilmesine yönelik adımlara dönüştürülmesinin önemine değinmiştir.

Genç göçebelik/gezinlik/youth nomadism fenomeni üzerine araştırma yapan Richards (2015) nitel bir çalışma yürütülmemiş olması bakımından sonuçların motivasyon ve davranışların anlaşılması hususunda istenilen derinlikte olmayabileceği uyarısında bulunarak (genç) göçebeliği/gezinliği; flaş-çantalı, sırt-çantalı ve küresel gezgin olmak üzere üçe ayırmış ve bu üç tipin seyahat motivasyonlarını aktarmıştır. Yerel halkla etkileşim, diğer kültürleri keşif, bilgi edinimi, benlik bilgisi edinimi ifadelerine söz konusu turist tiplerinin yüksek düzeyde katılım gösterdiği öne çıkmıştır. Kendi içlerinde ise; bu ifadelere sırt-çantalı turistlerin flaş-çantalılarından, küresel gezginlerin ise bu iki turist tipine kıyasla çok daha fazla katılım gösterdiği tespit edilmiştir.

Bireylerin bir yaşam tarzı haline getirecek boyutta neden seyahat ettiğini (yaşam tarzı gezginleri) ve bu turistik deneyimlerin kendilerine ne ifade ettiğini inceleyen Cohen (2010c) daha önce bulunulmayan bir çevrede hareket etmenin; karşı tarafın bireyden beklentilerini sınırlandıran ya da yok eden tanınmazlık yani anonimlik örtüsüyle özgürlük hissi vermesi, Batı tüketimciliğinden ve yabancılaşılardan toplumdan seyahat vasıtasıyla uzaklaşma fırsatı sağlaması, benlik (kavramı) arayışına, benlik bilgisi edinimine ve benlik keşfine zemin oluşturması, aşına olunmayan koşullarda bireyin kendini sınamasına ve tanınmasına katkı sağlaması, sınırlılıklardan kaçış ve otantiklikle temas faydası içermesi bakımından yaşam tarzı gezginlerinin bu turistik deneyimleri önemsedğini kayıt altına almıştır. Yaşam tarzı gezginlerinin kimlik algısını araştıran Cohen (2010b) söz konusu

turistik deneyimlerin bazı gezginler için mevcut kimlik karmaşasını arttırıcı bir rol oynadığına değinmiş ancak geç modernite bağlamında bunun yalnızca ilgili turistik deneyimlerle ilişkilendirilmesinin doğru olmayacağını eklemiştir. Bunun dışında, yaşam tarzı gezginleri için bu deneyimlerin daha somut ve belirgin bir kimlik algısı sağlayıcı yönüyle de ön plana çıktığını ifade etmiştir. Bir başka çalışmasında yaşam tarzı gezginlerinin benlik arayışı üzerinde duran Cohen (2010a) seyahatin, turistik deneyimlerin benlik bilgisi edinme sürecine katkı sağlayıcı olduğunu, bazı yaşam tarzı gezginlerinin bu turistik deneyimler vasıtasıyla “kendilerini bulduğunu” düşündüğünü, bazılarının ise benliğin farklı bağlamlarda çoklu performans sergilemeye müsait bir kavram olduğunu ifade ettiğini, dolayısıyla benliğe ilişkisel açıdan yaklaştığını aktarmıştır. Bunlara ek olarak; yaşam tarzı gezginlerinin, Urry'nin 2002 yılındaki çalışmasında yer vermiş olduğu “post-turist”lerden belirgin biçimde ayırt edilebileceğini belirtmiştir. Yaşam tarzı gezginlerinin turizme romantik bakışı, kendi benliklerini bulma yönelimi ve genel olarak içinde buldukları anlam arayışı bakımından ön plana çıktığını not etmiş ve turizm-benlik bağlamında yapılacak çalışmaların önemini vurgulamıştır.

Kurumsallaşmış ve kurumsallaşmamış turizm çatısını gözeterek sırt-çantalı turisti mercek altına alan Uriely ve arkadaşları (2002) bu turistlerin kurumsallaşmamış turizm kapsamında hareket eden turistlerin özelliklerini yansıttığını not etmiştir. Ayrıca turizm türlerinin bilişsel ve psikolojik süreçlerden bağımsız ele alınmasının ve benzer şekilde, tek yönlü olarak bu süreçler tarafından şekillendiğinin varsayılmasının doğru olmayacağını vurgulamıştır. Bir kitle turistinin çeşitli gerekçelerle sırt-çantalı turist aktivitelerine katılım gösterebileceğini ve bu bağlamda farklı edinimler yaşayabileceğini aktarmıştır.

- Week (2012), Richards (2015), Cohen (2010a; 2010b; 2010c) ile Uriely ve arkadaşları (2002)'nin çalışmaları bir bütün olarak göz önünde bulundurulduğunda turist tiplerine göre turistik deneyimin farklılaştığı ve sırt-çantalı turist özelinde kurumsallaşmamış turist kapsamında değerlendirilebilecek olan turistlerin, gerçekleştirdikleri turistik deneyimler bağlamında benlik-kavramını zenginleştirici edinimler yaşadığı anlaşılmaktadır.

Sırt-çantalı turist kavramını incelemeye alan Loker-Murphy ve Pearce (1995) bulgular ışığında bu turist tipinin özelliklerini sıralamıştır. Buna ek olarak geçmişe kıyasla sırt-çantalı turizmin belirli bir ölçüde daha standardize bir yapı almaya başladığını, bu gelişmelerin gerçek “aylak/drifter”ların tamamen bağımsız seyahat/fully independent travel (FIT)’e yönelmesi hususunda teşvik edici olabileceğini ileri sürmüştür.

Sırt-çantalı turistlerin söylem ve eylemleri hakkında araştırma yapan Cohen (2003), söz konusu turistlerin söylemlerine nazaran pratikte “daha az” sırt-çantalı turist olduklarını ileri sürmüştür. Sırt-çantalı turistik faaliyete artan yönelimin kaynaklarını irdeleyen O’Reilly (2006) bu kapsamda gerçekleştirilen turistik deneyimlerin kalıcı etkisine değinmiş, kimlik gelişimine, kariyer ve sosyal alanlara katkısını vurgulamıştır. Ancak gün geçtikçe sıklaşan bu tür turistik etkinliklerin olağanlaştığına ve statü değiştirici karakteristiğinin aşındığına dair uyarıda bulunmuştur. Larsen (2007) turistik deneyimi; seyahat öncesi, esnası ve sonrası şeklinde üç aşamada psikolojik perspektifte ele almış, daha sonra Larsen ve arkadaşları (2011) benzer bir perspektifle sırt-çantalı turistlerin diğer turistlerden ne derece farklılaştığını incelemiştir.

- Araştırma sonuçları sırt-çantalı turistlerin kendini daha bireysel kategorize ettiğini, lüks ve rahatlama gereksiniminin daha az olduğunu, her iki turist kategorisinin de kendisini yüksek düzeyde kâşif olarak nitelendirdiğini, nihayetinde bazı psikolojik değişkenler ışığında sırt-çantalı turistlerin düşündüklerinden biraz daha turist/gezgin ayrımındaki turiste yakın olduğunu ortaya koymuştur. Bu bakımdan Cohen (2003) ve O’Reilly (2006)’nin sonuçlarının paralellik gösterdiğini ifade etmek mümkündür. Araştırma sonuçları turist tiplerinin turistik deneyim ve edininim hakkında bilgilendirici olduğunu doğrulamaktadır. Ancak bir turist tipinin veya turistin zamanla farklılık gösterebileceğini, bu bağlamda konunun dinamik bir yapı arz ettiğini ortaya koymaktadır. Buradan, araştırma kapsamında uygulandığı gibi, tek tek detaylı ve katı sınırlarla çerçevesi çizilmiş turist tiplerine odaklanmaksızın turist tipolojilerinin spektral bir yaklaşımla bölge/hareket alanı temelli olmak üzere bütünsel bir şekilde ele alınmasının daha anlamlı olacağı anlaşılmaktadır.

Kültürler arası geçerlilik ve güvenilirliğe sahip sırt-çantalı turist kişisel gelişim ölçeği/backpacker personal development scale (BPDS) geliştirmeye yönelik çalışan Chen ve arkadaşları (2017) ölçeğin kabiliyet/capability, duygu/emotion, beceri/skill, dünya görüşü/worldview ve öz-bilinçlilik/self-consciousness olmak üzere beş boyuttan oluştuğunu ortaya koymuştur. Buna ek olarak Batılı sırt-çantalı turistlerin, turistik deneyimleri daha “bireysel” bir kişisel gelişim yolu olarak değerlendirdiğine de yer vermiştir.

- Çalışmada sırt-çantalı turistlere ilişkin kişisel gelişim ölçeği ortaya konulmaya çalışırken kültürler arası farklılığın gözetilmesi, bireylerin spektral turist tipolojisinde aynı ya da yaklaşık bir tipe yahut genel anlamda bir kutba karşılık gelmesinin tek başına benzer edinimleri sağlayacağını garantiemediğini hatırlatmaktadır. Dolayısıyla yürütülen araştırmada dengeleyici bir araç olarak turizmde kurumsallaşma seviyesinin denkleme dâhil edilmiş olmasının, üzerinde çalışılacak ve önerilecek turist tipolojisi için katkı sağlayıcı olacağı görülmektedir. Ayrıca turist tiplerinin, farklı kültürleri temsil eden turistlerin örnekleme dâhil edilmesi suretiyle ele alınmasının araştırmalara derinlik sağlayabileceği anlaşılmaktadır.

Çalışma kapsamında şimdiye kadar yapılmış olan aktarımların araştırmanın üstüne inşa edileceği zemini ve ilişki içinde bulunduğu çevreyi temsil etmesi bakımından çalışmanın ihtiva edeceği anlam için temel oluşturacağı düşünülmektedir. Beşinci bölümde, kavramsal çerçeve ve literatür taramasının ardından, baştan sona araştırma sürecini ifade eden kısma yer verilecektir.

BÖLÜM 5. TURİSTİK DENEYİMLER İLE BENLİK-KAVRAMI ARASINDAKİ İLİŞKİ – ARAŞTIRMA SÜRECİ

Çalışmanın beşinci bölümünde, yapılan araştırmanın uygulamasına ilişkin aktarımlar yapılmıştır. Bu kapsamda öncelikle araştırmanın hangi amaçla gerçekleştirildiğine, bu doğrultuda yöneltilmiş olan araştırma sorusuna ve araştırma kapsamını ortaya koyan şekle yer verilmiştir. Ardından araştırmanın arz ettiği önem belirtilmiş ve araştırmanın yöntemi, verilerin analizi ve bulguların yorumlanması aktarılmıştır. Daha sonra çalışmanın bir nihayete erdirileceği tartışma ve sonuç kısmına yer verilmiştir.

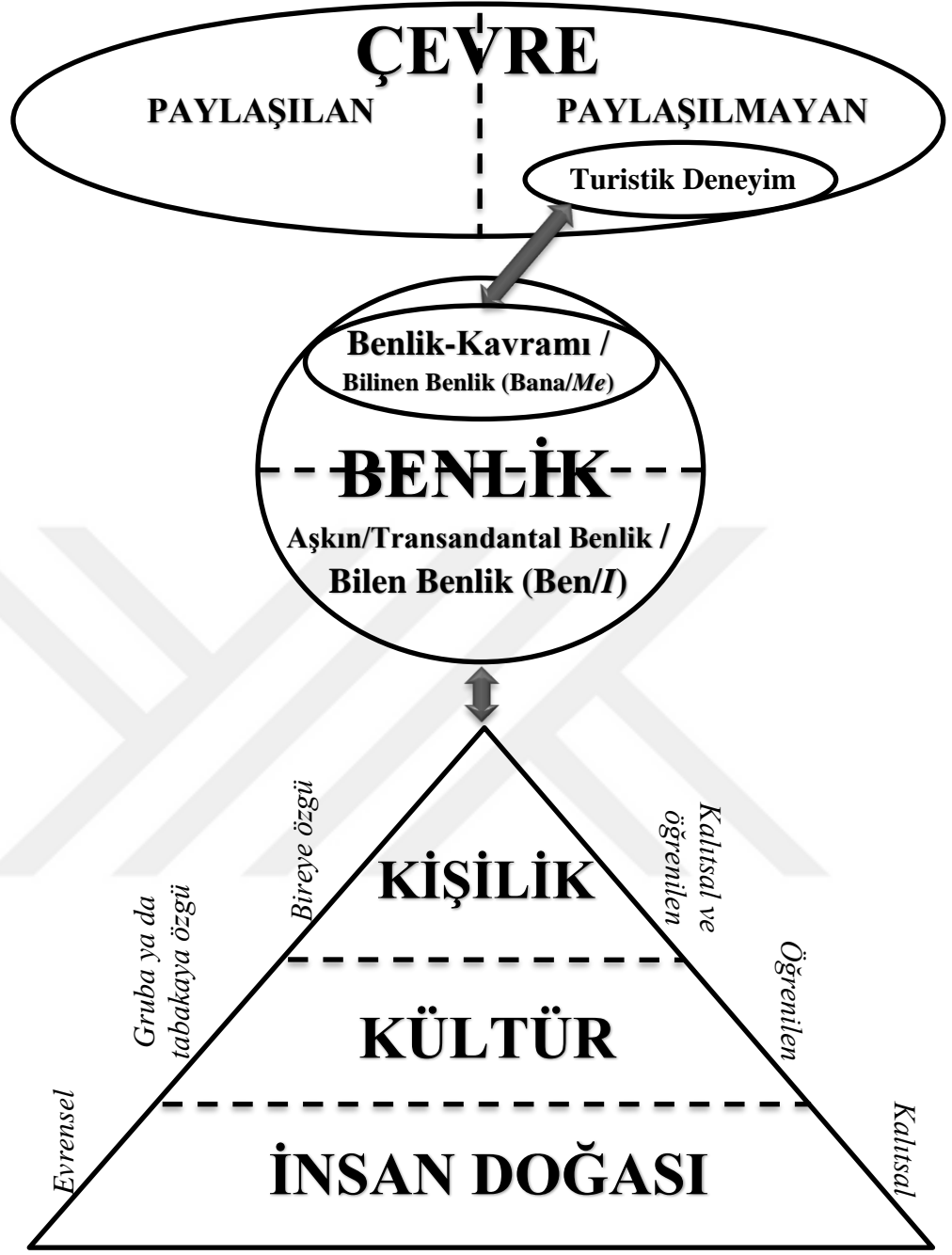
5.1. Araştırmanın Amacı

Geçici bir yapı arz eden turistik faaliyetlerin bireye kalıcı tesirleri incelenmiştir. Bu doğrultuda bir paylaşılmayan çevre unsuru olarak turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisinin ortaya konulması araştırmanın ana amacını ifade etmektedir. Bu ilişki incelenirken, her turistik deneyimin özde olmamasından yola çıkılarak veriye-dayalı turist tipolojisi bağlamında bir değerlendirme yapılmasının amaca daha uygun olacağı düşünülmüş ve buradan hareketle araştırma sürecine yön verilmiştir.

5.2. Araştırma Sorusu ve Kapsam

Konuya dair yapılan aktarımların işaret ettiği gibi kişilik ve benliğin turist tipolojisi, turist tipolojisinin de turistik deneyim ile ilişkisi gözetildiğinde, araştırmanın kapsamı çerçevesinde ana odak unsurunun sorgulanarak ağırlığın deneyim yerine neden tipolojiye verilmediğinin irdelenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Geçici nitelikteki turistik faaliyetlerin benlik-kavramı ile ilişkisi ele alınırken yoğunlukla mercek tutulan noktaya turist tipolojisi yerine turistik deneyimlerin yerleştirilmesi, odaklanılan unsurun doğru tayin edilmediğini mi göstermektedir?

Sorunun cevaplanabilmesi için öncelikle Şekil 5.1’de ana hatlarıyla görsellik kazandırılmış olan araştırmanın kapsamı çerçevesinde; insan doğasıyla bağlantısı koparılmadan kişilik konusuna ilişkin ve benlik olgusu dâhilinde benlik-kavramına dair yapılmış aktarım-

Şekil 5.1. Araştırmanın Kapsamı

Kaynak: Çalışmanın bütünü kapsamında yapılan değerlendirmeler ışığında yazar tarafından oluşturulmuştur⁸⁶.

⁸⁶ Kişilik, kültür ve insan doğasının yer aldığı üçgenin oluşturulmasında; “McConnell, J. V., & Philipchalk, R. P., (1992), Understanding Human Behavior, Seventh Edition b., Harcourt Brace Jovanovich College Publishers, p.: 407” kaynağındaki İnsan Zihni Programlamada Üç Katmanın Eşsizliği/Three Levels of Uniqueness in Human Mental Programming başlığıyla aktarılmış olan şekilden faydalanılmıştır.

lar ve değerlendirmeler hatırlanmalıdır. Bu bilgiler doğrultusunda gerek insanın verili potansiyelinin gerçekleştirilmesinde gerekse bireyin benlik-kavramını zenginleştirerek kendini tanımasında ve bu bağlamda kişiliğine, psikolojik çerçevesine uygun bir pozisyon olarak hareketlerini tayin etmesinde çevresel faktörlerin arz ettiği kritik önem daha iyi anlaşılacaktır.

- Zengin bir benlik bilgisi edinim potansiyeli içermesi bakımından paylaşılmayan çevrenin ön plana çıkması,
- paylaşılmayan çevresel faktörlerin benlik-kavramına marjinal faydası yüksek olacak şekilde katma değer sağlayıcı önemli bir yön barındırması,
- turistik deneyimlerin bir paylaşılmayan çevre unsuru olarak doğal ve kültürel boyutta pek çok farklılık deneyimleme olasılığı içermesi bakımından göz ardı edilemeyecek düzeyde eşsiz deneyim yaşama imkânı sunabilecek olması,

çevresel faktörlerden turistik deneyimlerin mercek altına alınmasının anlamlılığını vurgulayan temel noktalar olarak ön plana çıkmaktadır.

Turistik deneyimler yerine doğrudan turist tipolojisine odaklanılmamasının nedeni; turistik deneyimlerin belirli kriterler temelinde kategorik bir şekilde ele alınmasını ifade eden tipolojilerin kökene yani birey/turist özelinde deneyime inilmesi hususunda arz edeceği kısıtlayıcılıktır. Nitekim temel araştırma nesnelere biri olarak ele alınan benlik-kavramının, turistlerin kategorik görüntüsünü ortaya koyan ve niteleyen (suret) mahiyetteki turist tipolojisi ile ilişkisinin incelenmesinden ziyade bireyin turist olarak yaşadıklarını içeren ve nitelenen (öz) mahiyetteki turistik deneyim ile ilişkisinin araştırılmasının amaca daha uygun ve anlamlı olacağı düşünülmüştür. Yine de araştırmanın turistik deneyim odağında yürütülmesinin ardından açıklayıcılığı arttırmak adına bulguların kategorik ve katmanlı görünümünün elde edilebilmesi ve “bir adım geriden” irdelenmesinin mümkün kılınabilmesi için veriye-dayalı turist tipolojisi bağlamında bir değerlendirme de yapılmıştır. Buradan anlaşılacağı gibi; araştırmanın ana amacı doğrultusunda odaklanılmamış olan tipoloji, bulguların boyutlandırılması noktasında araçsallaştırılmak suretiyle araştırma sürecine dâhil edilmiştir.

Nihayetinde, burada yer verilen unsurlar tek taraflı değil; karşılıklı etkileşimleri göz önünde bulundurularak değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma kapsamında kişilik ve benliğin, bireyin tüm düşünce ve eylemlerine olduğu gibi turistik faaliyetlerine de tesiri inkâr

edilmeksizin, geçici bir yapı arz eden turistik faaliyetlerin benlik-kavramı ile ilişkisi ele alınmış ve kaynaklık eden zemine turistik deneyimler yerleştirilmiştir. Bu doğrultuda “turistik deneyimler ile benlik-kavramı arasında nasıl bir ilişki olduğu” sorusu turist tipolojisi bağlamı göz ardı edilmeyerek araştırmanın ana hareket noktasını oluşturmuştur.

5.3. Araştırmanın Önemi

Türkçe yazında konuyla doğrudan ilişkilendirilebilecek bilimsel çalışmaların sayıca az olduğu ve ilgili çalışmaların, genel mahiyette konunun kavranması hususunda yeterli anlam derinliğini arz etmediği anlaşılmıştır. Mevcut çalışmaların yazarları tarafından çalışma alanının derinleştirilmesine katkı sağlanması doğrultusunda araştırmacıları konuya davet eden, yönlendiren öneriler yapıldığı, yalnızca benlik yahut benlik-kavramı özelinde değil, genel boyutta psikoloji perspektifi ile turizm alanında yapılacak araştırmaların gereklilik niteliğinde olduğunun ifade edildiği görülmüştür (bkz. Bölüm 4).

İngilizce yazında ise; ağırlıklı olarak kavramsal çerçeve dâhilindeki dördüncü bölüm ve literatür taraması kapsamında yer verilmiş olduğu üzere, az sayıda çalışmanın “benlik” ve “benlik-kavramı” konularını görece odaklı bir şekilde ele aldığı tespit edilmiştir. Yine bu çerçevede psikolojik süreçleri inceleyen yazarlar tarafından ilgili konuların araştırılmasının son derece elzem olduğunun ısrarla vurgulandığı belirtilmiştir (bkz. Bölüm 4). Bunlara ek olarak, doğrudan benlik-kavramı olmasa da yabancılaşma, otantiklik (arayışı), kimlik, kişilik, benlik gibi psikolojik süreçlere atıf veren çalışmalar da dâhil olmak üzere; turist tipolojisi bağlamında turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisinin bütüncül bakış benimsenerek ortaya konulmasına yönelik bir araştırmaya yer veren hiçbir çalışmaya rastlanmamış olması, tez çalışması kapsamında yürütülmüş olan bu araştırmanın özgünlüğünü ve önemini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle araştırmanın ve bir bütün olarak çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı ve yapılacak ilgili çalışmalar için bir kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir.

Araştırma, her ne kadar pratik katkılarına odaklanılmadan tasarlanmış olsa da; genel olarak kişiselleştirilen ürünlerin ve ürün bileşenlerinin içinde deneyimin ön plana çıktığı dikkate alındığında, özünde deneyim bulunan turistik ürünlerin arzı ve sunumu hususunda faaliyet gösteren kamu ve özel kurumlar için de çalışmanın istifade edilebilir bir kaynak olabileceği anlaşılmaktadır. Nitekim çalışmanın bir bütün olarak ilgili kurumların odak

noktası olan turistlerin gözünden turistik deneyime dair içerik barındırması ve turizm deneyimine ilişkin aktarımlar içermesi, bununla birlikte konunun psikolojik süreçler çerçevesinde ele alınması bağlamında tüketici davranışlarına dair çıkarımlar yapılmasına imkân tanınması hususunda uygulayıcı taraflar için fayda sağlayabileceği düşünülmektedir.

5.4. Araştırmanın Yöntemi ve Tasarımı

Nicel yöntemler ve istatistiksel analizler neticesinde elde edilebilecek istatistiksel genellemeler ve sayısallaştırılmış bulgular nicel araştırmaların ön plana çıktığı bazı temel noktaları işaret etmektedir. Ancak araştırma sorusunun ifade ettiği kompleks konunun keşfedilmesi hususunda derinlemesine inceleme yürütülmesine verdiği imkân temelinde tercih edilen nitel araştırma yönteminin ve yapılan içerik analizinin araştırmanın amacına azami koşullarda hizmet edeceği düşünülmüştür. Böylece araştırma nesnesinin etraflıca ele alınması suretiyle konuya ilişkin ayrıntılı bir anlayış geliştirilebilmesine katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Bulgular, tartışma ve sonuç kısımlarının daha iyi anlaşılabilmesi için bu kısımlardan evvel araştırmanın nasıl tasarlandığının ortaya konulmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırma inşasının temelini işaret edecek kurgu ve varsayımlar öncelikle açıklanacak, yürütülmüş olan çoklu durum çalışması izah edilecektir. Bununla birlikte veri kaynağına dair bilgi aktarılması bakımından maksimum çeşitlilik örnekleme hakkında paylaşımlar yapılacaktır. Bunu veri toplama aracına, sürecine ve araştırmanın kısıtlarına ilişkin bilgi paylaşımı takip edecektir. Nihayetinde “Verilerin Analizi ve Bulguların Yorumlanması” başlığına geçilmeden önce araştırma çerçevesinde inandırıcılık, aktarılabirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik konularına yer verilecektir.

5.4.1. Araştırmanın Kurgusu ve Varsayımlar

Araştırma kurgusunun net bir şekilde anlaşılabilmesi adına Şekil 5.1 aracılığıyla özetlenmiş ve görselleştirilmiş olan araştırma kapsamının göz önünde bulundurulmasının ve bu doğrultuda kavramsal çerçevenin çizilmiş olduğu ilk dört bölümdeki değerlendirmelerin akılda yer etmiş olmasının kayda değer seviyede katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Turistik deneyimler ile benlik-kavramı arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada araştırma, belirli varsayımlar temelinde kurgulanmıştır. Bu varsayımlar ışığında tasarlanmış olan kavramsal çerçevenin aktarımı sonrasında araştırmanın desenine yön vermesi hususunda en etkili olan temel varsayım; “turistik deneyim” olgusunun pratiğe yansımada farklılıklar arz ettiğidir, yani her bir turistik deneyimin özdeş bir şekilde değerlendirilmesinin doğru olmayacağıdır. Dolayısıyla turistik deneyimlere ilişkin veri elde edilirken söz konusu farklılıkların ortaya konulmasının ve verilerin analiz sürecinde anlamlı bulgulara dönüştürülebilmesi için kategorize edilmesinin, bu anlamda turist tipolojilerinin tespit edilmesinin amaca uygun olacağı düşünülmüştür. Nitekim turist davranışının anlaşılmasına ışık tutan, belirli ölçüde birbiriyle iç içe geçmiş olan motivasyon, tipoloji ve deneyim⁸⁷ unsurları kavramsal çerçeve kapsamında ele alınmıştır. Her ne kadar ana odak noktasını deneyim/turistik deneyimler oluştursa da kalan iki unsura da –deneyime kıyasla daha yüzeysel olacak şekilde– araştırma kapsamında yer verilmiştir.

Turistik deneyimler, daha önceden farklı araştırmacılar tarafından ortaya konulmuş olan çeşitli turist tipolojilerinden birinin ya da birkaçının doğrudan benimsenmesi bağlamında değil; elde edilen veriler ışığında katılımcıların koordinat sistemi üzerindeki konumuna, dâhil olduğu bölgeye⁸⁸ göre değerlendirilmiştir. “Turizmde kurumsallaşma (-)” ile “turizmde kurumsallaşmama (+)” bahsi geçen koordinat sisteminin x eksenini, “yenilik arayışı ve otantiğe yönelim (+)” ile “aşinalık/konfor arayışı ve yapaylığa yönelim (-)” ise y eksenini temsil etmektedir. Bu iki eksenin pozitif ve negatif kutupları kendi içinde dörde bölünerek x ve y eksenlerinin her biri sekiz parçaya ayrılmıştır⁸⁹ (bkz. Şekil 5.2).

---

⁸⁷ Aktaş Polat (2013: 17)’in da belirtmiş olduğu gibi, turist davranışının ele alınmasında yararlanılan üç temel yaklaşım; turist motivasyonu, turist tipolojisi ve turist deneyimidir.

⁸⁸ Söz konusu bölgelerin, bulguların aktarımı sonrasında yapılacak olan tartışma ve değerlendirme kısmında, turistik deneyim-benlik-kavramı ilişkisi bağlamında turist tipolojileri olarak nitelendirilmesi öngörülmektedir.

⁸⁹ X ekseninin orijinin sağında kalan pozitif kutbu dörde, solunda kalan negatif kutbu dörde bölünerek toplamda eksenin tamamı sekize bölünmüştür. Y ekseninin orijinin üstünde kalan pozitif kutbuyla altında kalan negatif kutbu için de benzer işlem uygulanmıştır.

Şekil 5.2’de yer alan koordinat sistemleri, turistik deneyimlerin kategorize edilmesinde ve bu doğrultuda turist tiplerinin belirlenmesinde kullanılacak olan çerçeveyi göstermektedir. Turist tiplerine göre deneyimler farklılık arz ettiğinden, turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisi –daha önce de ifade edilmiş olduğu gibi– veri kaynaklı tipoloji bağlamında incelenecektir. Turist tipleri ise koordinatta gösterilen beş bölge kapsamında tespit edilecektir. Şu halde bölgelerin anlaşılmasının büyük bir önem arz ettiği görülmektedir, ancak öncelikle eksenler üstündeki noktaların mahiyetinin ortaya konulmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Bir görselleştirme aracı olarak koordinat sisteminin;

- eksenleri üstündeki noktaların orijine olan uzaklıklarının önemsenmediği, yani bu noktaların birbirlerine kıyasla herhangi bir anlamda hiyerarşik üstünlüklerinin bulunmadığı varsayımı ifade edilmeli, dolayısıyla koordinat sisteminin bir görselleştirme aracı olarak kullanıldığı sabitlenmelidir.
- x ve y eksenlerinin pozitif kısımlarında, negatif kısımlarında da olduğu gibi, dörder; toplamda eksenleri üstünde sekizer nokta belirtilmiştir.
- eksenleri üstündeki sekizer noktanın, her eksen için belirlenmiş olan dörder kriterin varlık (+) ve yokluk (-) durumuna göre konumlandırılmış olduğu not edilmelidir.

Daha açık bir şekilde ifade edilebilmesi için eksenler üstündeki noktaların ne anlam ihtiva ettiği açıklanmalıdır.

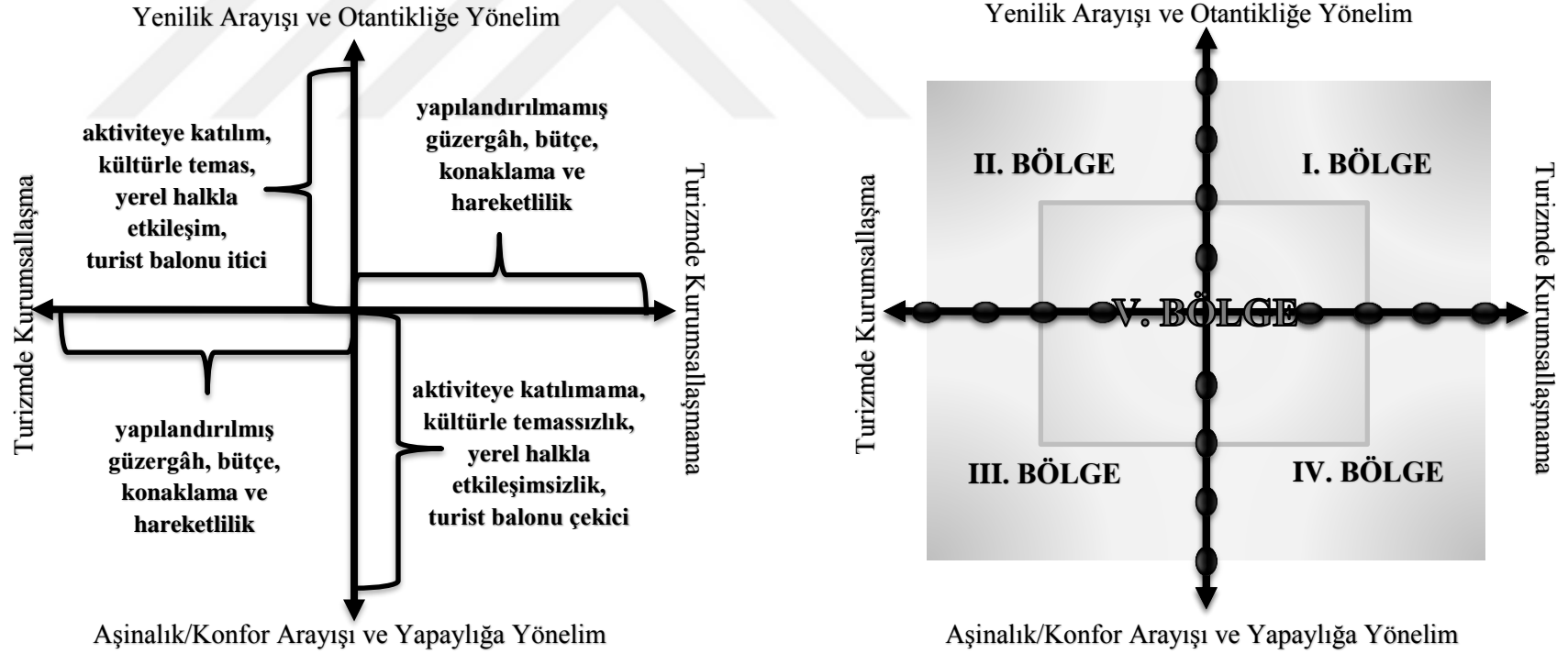
Kavramsal çerçeve kapsamında yapılan aktarımlar ve ilgili literatür ışığında “turizmde kurumsallaşma (-)” ve “turizmde kurumsallaşmama (+)”nın yer aldığı x eksenini için belirlenmiş olan dört kriter; güzergâh, bütçe, konaklama ve hareketlilik olarak belirlenmiştir. Bu dört kriterin belirlenme gerekçesi turizmde kurumsallaşma ve kurumsallaşmamanın ele alındığı yerler hatırlandığında rahatlıkla anlaşılacaktır. Nitekim turist tiplerinin ayrışmasında belirleyici bir rol oynayan (bkz. kitle turisti-sırt çantalı turist ayrımı) bu dört unsurun yapılandırılma seviyeleri, turizmde kurumsallaşma seviyesine belirgin düzeyde yansımaktadır. Bahsi geçen dört kriterin bir turistik faaliyet için arz ettiği temel, statik ve dinamik yönleriyle turizmin (konaklama ve seyahat unsurları gibi) göz önünde bulundurulmasıyla kolaylıkla anlaşılacaktır.

Katılımcıların x eksenindeki konumlarının belirlenmesine yönelik; geçmiş tüm tatillerini göz önünde bulundurarak tatil öncesinde olası güzergâhlarını, bütçelerini, konaklama yerlerini ve sürelerini, destinasyon içerisindeki hareketliliklerini çoğunlukla planlayıp planlamadıklarına dair veri elde edilmiştir. Her bir katılımcı için kriterler; çoğunlukla planlı olup olmama yani yapılandırılıp yapılandırılmama durumuna göre tespit edilmiştir.

“Yenilik arayışı ve otantikliğe yönelim (+)” ve “aşinalık/konfor arayışı ve yapaylığa yönelim”in yer aldığı y eksenini için belirlenmiş olan dört kriter; aktiviteye katılım/katılmama, kültürle temas/temassızlık, yerel halkla etkileşim/etkileşimsizlik ve turist balonu itici/çekici olarak belirlenmiştir. Bu kriterlerin çıkış noktası, temel seyahat motivasyonlarından kaçıştan ziyade yenilik arayışı/otantikliğe yönelim olmuştur. Söz konusu arayış ve yönelişin gerçekleşme seviyesi bir destinasyonun bütünden özele (turist balonu), işletmeler aracılığıyla ya da değil (yerel halkla etkileşim), doğrudan kültür bağımlı ya da bağımsız (aktiviteye katılım ve kültürle temas) olmak üzere sunduğu turistik deneyimlerin özünü yansıttığı düşünülen ve literatürde yeri olan unsurlar üzerinden tespit edilmiştir.

Katılımcıların y eksenindeki konumlarının belirlenmesine yönelik; yine benzer şekilde geçmiş tüm tatillerini göz önünde bulundurarak genellikle turistik faaliyetler kapsamında sunulan farklı aktivitelere katılım (at binme, paraşütle atlama, hiking yapma, raftinge katılma, parasailing yapma gibi) gösterip göstermediklerine, ziyaret ettikleri yerlerin yöresel kültürleriyle temas (yöresel yiyecek-içeceklerin tadımına, müziklerin dinlenmesine, dansların izlenmesine, el sanatlarının satın alınmasına yönelim gibi) edip etmemelerine, yerel halkla etkileşim (profesyonellerle iletişim kurmak gibi zorunlu etkileşimlerin ötesinde yöreyi ve yöre halkını tanımaya yönelik etkileşime geçilmesi) kurup kurmamalarına ve turist balonunun kendileri için itici ya da çekici olma (tatil için ayrılan vaktin çoğunun turistlerin yoğunlaştığı turistik çekim merkezleri ve şehir merkezleri gibi yerlerde geçirilmesi ya da geçirilmemesi) durumlarına dair veri elde edilmiş ve her bir katılımcı için kayıt altına alınmıştır.

Şekil 5.2’de görselleştirilen koordinat sistemine dair şimdiye kadar yapılan açıklamalar, eksenler ve eksenlerin üstündeki noktaların daha iyi anlaşılmasını sağlamaya yönelik olmuştur. Bu açıklamaların ardından koordinat sistemine yer verilmesinin daha anlamlı olacağı düşünülerek, ilgili şekil aşağıda konumlandırılmıştır.

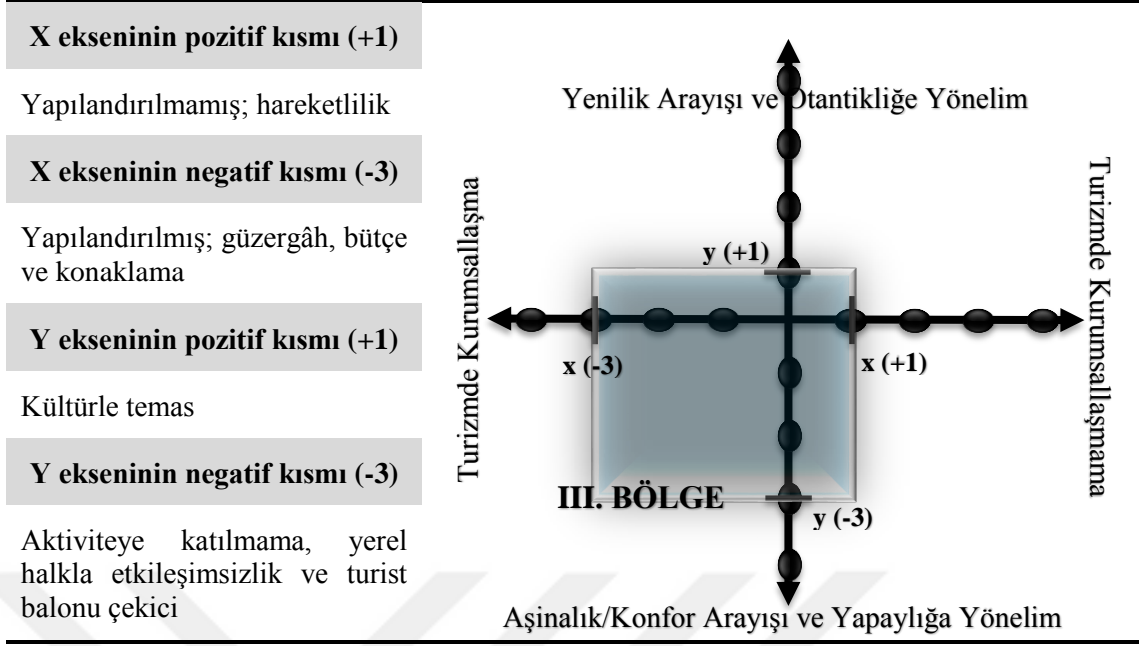

Şekil 5.2. Turist Tipolojisi Belirlenmesinde Kullanılacak Olan Çerçeve/Koordinat Sistemi

Eksenler üstündeki sekizer noktanın daha iyi anlaşılabilmesi adına yalın bir örneğe yer verilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir, ardından koordinat sistemindeki bölgele-
rin izahı yapılacaktır. Örneğin bir katılımcıdan elde edilen verilere göre; katılımcının geç-
mişteki tüm tatillerini göstererek, çoğunlukla tatil öncesinde A-B-C-A noktalarını belirle-
diği, yani tekrar çıkış noktasına dönmek üzere ziyaret edeceği yerleri belirlediği, tatil için
detaylı ya da değil, riayet edilen bir bütçe oluşturduğu, tatil süresince konaklayacağı yer-
leri ve süreyi önceden belirlediği, ilgili işlemleri yaptığı ve son olarak ziyaret ettiği des-
tinasyonlar (B ve C noktaları için ayrı ayrı) içindeki hareketliliğini planlamadığı, yani
hangi müzeleri göreceğine, nerelerde yemek yiyeceğine, ne tür etkinliklere katılacağına
gibi hususlara dair destinasyonda turist olarak geçireceği süreyi çoğunlukla önceden plan-
lamadığı belirlenmiş olsun. Bu aşamada x eksenine dâhilindeki dört kriterin varlık/yapılan-
dırılma-yokluk/yapılandırılmama durumları netleştirilmiş olmaktadır⁹⁰. Devamında, ör-
neğin y eksenine dair aynı katılımcıdan; geçmişteki tatillerinde çoğunlukla destinasyonda
sunulan farklı aktivitelere katılım göstermediği, yöresel lezzetlerin tadımı konusunda is-
tekli olduğu ve bunu hayata geçirdiği, yerel halkla etkileşim kurmadığı ve tatil için ayır-
dığı vaktinin çoğunu turistik çekim merkezlerinde geçirdiği verileri alınmış olsun. Şimdi
bu katılımcının, turist tipolojisine ilişkin oluşturulmuş olan koordinat sistemindeki yeri-
nin belirlenmesine yönelik, elde edilen veriler doğrultusunda x ve y eksenlerindeki po-
zisyonu özet bir tablo ve koordinat sistemi yardımıyla görselleştirilerek somutlaştırılsın
(bkz. Şekil 5.3).

---

⁹⁰ Araştırmanın ana odağının turistik deneyimleri olduğu ve derinlemesine ele alındığı, seyahat motivas-
yonları ve turist tipolojisini de içermesine rağmen bu hususlarda daha yüzeysel bir inceleme yapılabildiği
daha önce belirtilmişti. Bu durum göz önünde bulundurularak ilgili cümledeki “netleştirilmek” fiiline anlam
yüklenmeli ve araştırma kapsamında seyahat motivasyonu, tipoloji ve deneyim bağlamında yapılan akta-
rılar bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Şekil 5.3. Varsayımsal Katılımcının Koordinat Sistemindeki Yerinin Belirlenmesi

Şekil 5.3'te varsayımsal katılımcının; x ekseninin pozitif kısmında bir, negatif kısmında üç, y ekseninin pozitif kısmında bir, negatif kısmında üç kritere göre koordinat sisteminde konum aldığı görülmektedir. Koordinat sistemindeki konum için "(x,y)" şeklinde gösterim yapılacağı ve sıfır ile pozitif değerlerin bu gösterimde benimseneceği düşünülürse, söz konusu katılımcının pozisyonunun ve buna bağlı olarak bölgesel konumunun (1,1) olarak gösterilmesi gerekecektir. Bu durumda tam olarak III. bölgede, yani x ekseninin pozitif kısmında sıfır, negatif kısmında dört, y ekseninin pozitif kısmında sıfır, negatif kısmında dört kritere göre konumlanan bir katılımcının pozisyonunun (0,0) olarak gösterilmesi gerekecektir ve takip eden süreçte burada belirtilen haliyle ifade edilecektir.

Koordinat sisteminde katılımcıların konumlarının belirlenmesi hususunda yapılmış olan açıklamaların ardından bölgelere dair aktarım yapılacaktır. Araştırmanın kapsamı ve kavramsal çerçevesi bağlamında, konuya ilişkin literatürden iki ideal/kristal bölgenin yansıdığına dair aktarım yapılmış ve bu durum Şekil 4.1 vasıtasıyla görselleştirilmişti. Hatırlanacağı üzere söz konusu iki ideal bölge; Benlik-Kavramı Zenginleştirici Bölge (I. bölge) ve Kendini Aldatıcı – Öz-Doğrulamayı Bölge (III. bölge) olarak adlandırılmıştır. Gerek bu iki bölge, gerekse diğer bölgeler veriler zemininde tekrar değerlendirilecektir. Ayrıca bulguların aktarılmasının ardından bir turist tipolojisi önermesi yapılması düşü-

nülmektedir. Ancak öncesinde, hangi konumların hangi bölgeler kapsamında değerlendirileceğinin aktarılması gerekmektedir. (4,4)'ün I., (0,4)'ün II., (0,0)'ün III., (4,0)'ün IV., (2,2)'nin V. bölgeyi tam olarak ifade ettiği açıktır, bunlarla birlikte harici konumların da hangi bölgelere dâhil edileceği Tablo 5.1 aracılığıyla aktarılmıştır.

Tablo 5.1. Koordinat Sistemindeki Bölgelerin Temsil Ettiği Konumlar

Bölgeler	Bölgelerin Temsil Ettiği Konumlar
I. Bölge	(2,3), (2,4), (3,3), (3,4), (4,3), (4,4)
II. Bölge	(0,2), (0,3), (0,4), (1,2), (1,3), (1,4)
III. Bölge	(0,0), (0,1), (1,0), (1,1), (2,0), (2,1),
IV. Bölge	(3,0), (3,1), (3,2), (4,0), (4,1), (4,2)
V. Bölge	(2,2)

Tablo 5.1'de altı çizili aktarılan konumların ilgili bölgeleri tam anlamıyla temsil etmesi, italik aktarılan konumların ise ağırlıklı olarak ilgili bölgelerde yer alması bakımından, bu konumların bölge temsillerinin izah gerektirmeksizin anlaşılacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla koyu aktarılan konumların açıklanmasıyla koordinat sistemindeki bölgeler hususunda gölgede kalacak bir nokta bulunmayacağına inanılmaktadır.

Koyu aktarılan konumların bölge temsillerinin belirlenmesinde tam temsil ifade eden bölgeler ile ideal bölgeler, referans noktaları olarak saptanmıştır. Örneğin birinci bölgenin tam temsilini sağlayan konum olan (4,4) turizmde kurumsallaşmama ile yenilik arayışı ve otantikliğe yönelim hususunda üst seviyeyi temsil etmektedir. Dolayısıyla orta seviyede kurumsallaşmamayı ile ortanın üstünde yenilik arayışı ve otantikliğe yönelimi (2,3) ve üst seviyede yenilik arayışı ve otantikliğe yönelimi (2,4) ifade eden konumlar I. bölgede temsil edilmiştir. Turizmde kurumsallaşmanın, aşinalık arayışı ve yapaylığa yönelim ile ilişkili olduğu daha önce ifade edilmiş olan ideal bölge aracılığıyla belirtilmiştir. Buradan hareketle üst seviyede (0,2) ve orta-üst seviyede kurumsallaşma (1,2) durumuna rağmen –beklenenin aksine– söz konusu konumların orta seviyenin altında yenilik arayışı ve otantikliğe yönelim durumunu ifade etmemesinden dolayı ($y \neq 0$, $y \neq 1$, $y = 2$) bu konumlar III. bölgede değil; II. bölgede temsil edilmiştir. Koyu aktarımı yapılan diğer dört konumun temsilinin de benzer mantıkla yapılmasından ötürü konumların bölge temsiline ilişkin açıklamaya devam etmenin yersiz olacağı düşünülmüş ve konunun aydınlatılmış olduğu kanaatine varılarak araştırma desenindeki bir sonraki konuya geçilmiştir.

5.4.2. Çoklu Durum Çalışması ve Maksimum Çeşitlilik Örneklemesi

“Sınırlı bir bağlamda daima gerçekleşen türde bir olgu”, durum/case olarak belirtilirken (Miler ve Huberman, 1994: 25’ten aktaran Merriam, 2013: 40); “durum çalışması/case study, sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesi” olarak tanımlanmıştır (Merriam, 2013: 40). Olay incelemesi, vaka çalışması, örnek olay çalışması gibi farklı isimlerle de kullanıldığı bilinen durum çalışması (Aytaçlı, 2012: 2) kapsamında inceleme konusu olarak ele alınabilecek durumlar; bireysel yaşam döngülerinden, örgütsel ve yönetsel süreçlere kadar (Yin, 2018: 35) tek bir kişiyi ya da farklı kişileri, programları, olayları ve aktiviteleri kapsayabilmektedir (Creswell, 2016: 100).

Yin (2013: 321), durum çalışmaları dâhilinde kompleks yapıdaki belirli fenomenler üzerine derinlemesine inceleme yürütüldüğünü ifade etmiş, Meyer (Gummesson 1998: 76’dan aktaran 2001: 330) de incelenen konuya bütünsel bir bakış sağlaması bakımından durum çalışmasını ön plana çıkarmıştır.

Sosyal olgulara dair nasıl ve niçin sorularının sorulması ve ilgili olgu ya da olguların derinlemesine incelenmesi doğrultusunda yürütülen araştırmalarda durum çalışmasının tercih edilebileceğini belirten Yin (2018: 3), ayrıca davranışsal olaylar üzerinde araştırmacının önemsenmeyecek/little miktarda ya da hiç kontrolünün bulunmamasının ve çalışma odağında tamamen tarihsel/“dead” past/entirely historical değil, çağdaş/güncel/contemporary bir fenomenin/durumun bulunmasının, durum çalışması araştırmaları için daha uygun olacağını ifade etmiştir (s. 2).

Yürütülen araştırmada odaklanılan durumu “turistik deneyimler”, analiz birimlerini ise anlık olarak turistik bir faaliyet dâhilinde turist rolünü oynayan bireylerin turistik deneyimleri değil; “bireylerin geçmiş turistik deneyimlerine ilişkin anıları” temsil etmektedir. Bu noktada geçmiş turistik deneyimlere ilişkin anıların “tamamen tarihsel” bir fenomen olarak değerlendirip değerlendirilemeyeceği, dolayısıyla durum çalışması araştırması için uygun olup olmadığı akıllara gelmektedir. Cevap Yin’in bir fenomen için tamamen tarihsel nitelendirmesine kıyasla zıtlık arz ettiğini işaret etmiş olduğu “çağdaş/güncel/contemporary” nitelendirmesinde hangi noktaları ön plana çıkardığında yatmaktadır. Nitekim Yin (2018: 13) çağdaş/güncel’in yalnızca yaşanan mevcut an/şimdi için değil; yakın geçmiş ve şimdinin ortak akışı için de kullanıldığını belirtmiş, konuyla ilgili kimsenin hayatta

olmadığı ve sadece dosyalar ve diğer unsurlar aracılığıyla dolaylı veri elde edilebilek durumları dışladığına işaret etmiştir. Böylece belirtilmiş olan analiz biriminin ve genel anlamda yürütülen araştırmanın durum çalışmasına uygun olduğu anlaşılmaktadır. Araştırma kapsamında yalnızca birden fazla katılımcıdan elde edilecek verilerin analiz edilecek olmasından değil; ayrıca turistik deneyimlerin bölgeler bazında değerlendirilecek olmasından da ötürü, yani gerek pek çok analiz birimi örneğinin incelenecek olmasından ve bu doğrultuda veri toplanarak analiz edileceğinden gerekse analiz biriminin alt birimlere ayrılarak mercek altına alınacak olmasından dolayı çoklu durum çalışması yürütülmesi uygun görülmüştür.

Veri elde edilecek katılımcıların seçiminde analiz birimi dikkate alınarak amaçlı örnekleme yapılmıştır. Bu doğrultuda on sekiz yaş ve üstü Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından veri elde edilmiş, bu kişilerin mevcut durumda herhangi bir turistik faaliyet içinde olmamalarına ve son turistik deneyimlerinin üstünden en az bir ay geçmiş olmasına özen gösterilmiştir. Geçmiş turistik deneyimlere dair bireylerin anılarının güncel ya da yakın geçmişli tatil deneyimlerince bastırılmamasına, yine bireylerin turist rolünden/ilgili liminal evre ve liminoid davranışlardan (bkz. Aktaş Polat 2013; 2015) sıyrılıp günlük yaşama geçiş süreçlerinin tamamlanmış olmasına dikkat edilmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında konuya bütüncül bir yaklaşım sergilenmesinden dolayı katılımcıların heterojen bir yapı sergilemesi hususunda gayret gösterilmiş, amaçlı örnekleme türlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yoluyla elde edilen verilerin arz edeceği çeşitlilik sayesinde, veriler arasındaki ortak noktaların ve farklılıkların tespit edilmesi hedeflenmiştir. Her ne kadar nitel araştırmalarda verinin miktarından ziyade kalitesi ön plana çıkıyor ve durum çalışmalarında derinlemesine bilgi alınabilmesi adına az sayıda katılımcıdan veri elde edilmesi uygun görülüyor olsa da (Baltacı, 2018), yürütülen araştırmada maksimum çeşitlilik örnekleme ile veri elde edilmesi, konunun geniş bir perspektifte ele alınması ve tez izleme jürisinin yönlendirmeleri çerçevesinde katılımcı sayısının görece/bir miktar geniş tutulmasının yerinde olacağı kanaatine varılmıştır.

5.4.3. Veri Toplama Aracı

Kavramsal çerçeve dâhilinde yapılan aktif okumalar, diğer akademisyenlerle çalışma genelinde yapılan tartışmalar/fikir alış-verişleri ve konuya ilişkin gerçekleştirilen literatür taraması ardından araştırma sorusunun cevaplanabilmesine yönelik taslak bir mülakat formu oluşturulmuştur. Katılımcılara ait demografik ve diğer ilgili bilgilerin edinildiği kısım hariç tutulmak üzere mülakat formunun, gerek taslak gerekse nihai hali düşünüldüğünde, kategorik olarak üç bölüme ayrılması mümkündür. Katılımcılar tarafından seyahatin/tatilin ne ifade ettiği, tatillerin nasıl kurgulandığı, niçin tatile çıkıldığı gibi soruların yer aldığı seyahat motivasyonu, araştırma kurgusunun aktarıldığı kısımda detaylı bir şekilde yer verilen verilerin elde edilmesine yönelik soruların yer aldığı turist tipolojisi ve katılımcıların tüm geçmiş tatil deneyimlerine ilişkin anılarının içinde en hatırlamaya değer bulduğu ve kendilerini özel hissettikleri an hakkında, turistik deneyimler neticesinde yaşam pratiklerine ve bakış açılarına yansıyan kalıcı tesirlerin varsa neler olduğuna ve kendilerini ifade etme hususunda turistik deneyimlerin etkilerinin olup olmadığına dair soruların yer aldığı turistik deneyim/benlik-kavramı ilişkisi bölümleri mülakat formunun temelini oluşturmaktadır (bkz. Ek 1, s. 264).

Taslak mahiyetindeki mülakat formuna nihai hal verilme sürecinde, kurum çalışanlarının ve tez izleme jüri üyelerinin de dâhil olduğu pek çok akademisyenle düzensiz görüşmeler yapılmıştır. Bunlara ek olarak turizme “endüstri dışı bakış” perpektifiyle pek çok çalışmaları bulunan ve turizm sosyolojisi, turist psikolojisi gibi turizm olgusu dâhilinde insan odaklı bir akademik uzmanlığa sahip olan iki akademisyenin 19.12.2018/20.12.2018 tarihinde saat 17.00 - 05.00 arasında, 24.12.2018 tarihinde saat 19.30 - 22.30 arasında, 26.12.2018 tarihinde saat 18.30 - 22.00 arasında uzmanlık bilgilerine başvurulmuştur. Ayrıca nitel bir araştırmacı olarak nitelendirilebilecek, gerek nitel araştırma mantığına gerekse bilgisayar destekli bir nitel veri analizi programının kullanımına ilişkin, hedef kitlesi lisansüstü öğrenciler ve akademisyenler olan bazı öğrenim programlarında hocalık yapmış olan bir akademisyenle neredeyse her hafta görüşmeler yapılmış ve uzman görüşünden istifade edilmiştir. Devam eden süreçte de, yani verilerin toplanması ve analiz edilmesi gibi takip eden her adımda da ilgili akademisyenin görüş ve değerlendirmeleri ciddiyetle dikkate alınmıştır. Alınan uzman görüşleriyle eş zamanlı bir şekilde yürütülmüş olan iki deneme görüşmesinin ardından mülakat formuna nihai hal verilmiştir. Yine

de araştırma sorusunun cevaplanmasına yönelik konu hakkında derinlemesine bilgi edinebilmesi amacı ve veri elde edilen katılımcıların çeşitliliği göz önünde bulundurularak nihai mülakat formu yarı yapılandırılmış olarak tasarlanmış; görüşmeler esnasında, görüşmenin akışına uygun olacak şekilde ilave sorularla desteklenmiştir.

5.4.4. Veri Toplama Süreci

Toplamda gerçekleştirilmiş olan kırk beş mülakatın dokuzu Sakarya’da geriye kalan otuz altısı İstanbul’da gerçekleştirilmiştir. 04.01.2019 tarihinde yapılan ilk görüşmeyle başlayan veri toplama süreci 04.02.2019 tarihinde tamamlanmış olan son görüşmeyle sonlandırılmıştır. Bu süreçte özel işletme sınırları içinde de görüşmeler yapılmış, ancak elde edilen verilerin önemli bir çoğunluğu kamuya açık alanlarda gerçekleştirilen görüşmeler aracılığıyla elde edilmiştir.

Katılımcı adayı ile görüşme yapılmadan evvel araştırmacı/görüşmeci, öncelikle kendini tanıtmıştır. Katılımcı adaylarına doğrudan araştırmanın amacı ya da araştırma sorusuna ilişkin bilgi vermeksizin, kişinin geçmişte yapmış olduğu tatiller hakkında bir görüşme olacağının belirtilmesi gibi, mülakat soru formunun genel mahiyette kapsamı ifade edilmiştir. Bununla birlikte görüşme kapsamında hiçbir kişisel bilginin talep edilmeyeceği, taraflarından alınan bilgilerin üçüncü şahıslarla paylaşılmayacağı ve elde edilen verilerin yalnızca bilimsel araştırmalar kapsamında kullanılacağı hususunda güvence verilmiş, görüşme kapsamında sorulan sorulara tamamen uygun gördükleri biçimde yanıt verebileceklerine ve diledikleri anda görüşmeye ara ya da son verebileceklerine açıklık getirilmiştir. Bu şekilde katılımcıların örtülü onaylarının⁹¹ alınmasının ardından görüşmeye başlanmıştır.

Görüşme esnasında katılımcıların kimliklerini gösterebilecek hiçbir kayıt alınmamış ve gizlilik ilkesine titizlikle uyulmuştur. Tüm görüşmelerde göz teması kurulmasına, beden

---

⁹¹ Kâğıt üzerinde imzalı bir onay formunun katılımcılar için güven verici olmaktan ziyade endişe verici olarak değerlendirilebileceği düşüncesiyle örtülü onay almanın daha yerinde olacağı düşünülmüştür.

dilinin kullanımında temel unsurlara özen gösterilmesine, ikinci çoğul şahıs zamiri kullanılarak hitap edilmesine dikkat edilmiştir. Görüşme sürecinin “işselleşmemesinin” ve doğal bir atmosferde geçmesinin sağlanması adına görüşmeci dış görünüş mahiyetinde tam anlamıyla profesyonel bir imaj oluşturmamıştır. Veri toplama sürecinin önemli bir bölümünün kamuya açık alanda gerçekleştirildiği ve söz konusu çerçevenin formal bir yapı arz etmediği düşünüldüğünde, bu yapı içinde belirli seviyede zıtlık oluşturmamak ve doğal atmosferi zedelememek niyetiyle kasten takım elbise giyimi tercih edilmemiştir. Bununla birlikte pantolonla birlikte her daim gömlek gibi yakalı ve koyu renk tonlu giysiler tercih edilmiş ve bu giysilerin markalarının kolay görülemeyecek şekilde olmasına ve herhangi bir ırk, etnisite, ideoloji unsuru yansıtmamasına dikkat edilmiştir.

Katılımcıların onay vermesi durumunda görüşmeler kayıt altına alınmış, diğer durumlarda görüşmeci tarafından not alınmıştır. Mülakat sorularına yanıtların alınmasının ardından katılımcılara ayırdıkları sürenin arz ettiği önem ifade edilip teşekkür edilerek görüşmeler sonlandırılmıştır.

5.4.5. Araştırmanın Kısıtları

Bir bilimsel çalışmanın hazırlanması sürecinde karşılaşılabilecek genel anlamda zaman sınırlılığı ve maddi yetersizliklere ilişkin kısıtlar, bu çalışma için de geçerliliğini korumuştur. Bununla birlikte çalışmanın tüm süreçlerine belirli ölçülerde yansıyan ve ön plana çıkan temel kısıt; psikoloji perspektifiyle turizm disiplinin irdelenmesi hususunda, belirtilmiş olduğu üzere, uluslararası/İngilizce literatürde ek çalışmalara ihtiyaç duyulması ve Türkçe literatürün istenilen doygunluğu içermekten oldukça uzak oluşu olmuştur. Bunun yanında, benlik-kavramı gibi belirli açılardan problematik olarak nitelendirilebilen ve bir yönüyle aşkınlık arz eden bir konu üzerinde çalışılması olarak belirtilebilir. Burada ifade edilmek istenen; multidisipliner nitelikteki bu çalışma kapsamında çok boyutlu ve girift bir yapı arz eden benlik-kavramı konusunun sınırlandırılması ve ele alınması süreçlerinin yüksek bir konstanrasyon gerektirmesine rağmen profesyonel ve günlük yaşamın sahip olduğu farklı odakların bu yoğunlaşmayı zorlaştırmasıdır.

5.4.6. Geçerlilik ve Güvenilirlik: İnandırıcılık, Aktarılabilirlik, Tutarlılık ve Teyit Edilebilirlik

Creswell (2016: 250-253) nitel araştırmalar kapsamında araştırmacılar tarafından sıklıkla tercih edilen sekiz adet “geçerlilik stratejisi”ne (inandırıcılık stratejisine) yer vermiş ve nitel bir çalışmada bu stratejilerden en az ikisinin uygulanmasına yönelik tavsiyede bulunmuştur. Bunlardan ikisi olarak “akran incelemesi ya da sorgulaması” ve “dış denetim”in bu çalışmaya nasıl dâhil edilmiş olduğuna dair bilgi edinmek için, daha önce izahı veri toplama aracı başlığı altında aktarılmış olan kısma bakılabilir. Bununla birlikte “zengin, yoğun betimleme” ile “araştırmacı önyargılarının açıklanması” stratejilerinin çalışma kapsamında nasıl hayata geçirilmiş olduğunun anlaşılması için araştırmacının kurgusu ve varsayımlar başlığının kapsadığı içerik ziyaret edilebilir. Ayrıca, diğer geçerlilik stratejilerinden “olumsuz durum analizi”ni görece kısmî karşılama ihtimali olmasına karşın “üçgenleme” stratejisinin dört uygulama alternatifinden⁹² biri olan veri kaynağı üçgenlemesi⁹³nin uygulandığı çoklu durum çalışması ve maksimum çeşitlilik örnekleme başlığı kapsamında aktarılanlar göz önünde bulundurulduğunda anlaşılacaktır.

Aktarılabilirliğinin ve tutarlılığın güçlendirilmesine yönelik olarak; araştırma yönteminin ve yürütme süreçlerinin aktarımında mümkün mertebede açık ve niteleyici bir yol izlenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte elde edilen verilerin analizinin ardından, bulguların yorumlanarak aktarılması sürecinde doğrudan alıntılar yapılarak ham verinin de okuyucular için belirli ölçüde görülebilir/şeffaf kılınması sağlanmıştır. Ayrıca bulguların öznel

---

⁹² Çoklu veri toplama yöntemi/metod üçgenlemesi, çoklu veri kaynağı/veri kaynağı üçgenlemesi, çoklu araştırmacı/araştırmacı üçgenlemesi, çoklu kuramsal/bakış açısı/teori/perspektif üçgenlemesi kullanılması, üçgenleme stratejisinin dört uygulama alternatifi olarak gösterilmektedir (Glesne, 2015: 66). Yin (2013: 323-324) bu dört alternatif arasından veri kaynağı ve metod üçgenlemesinin durum çalışmasının geçerliliğini güçlendirmede ön plana çıktığını ileri sürmüştür.

⁹³ Veri kaynağı üçgenlemesi “farklı özelliklere sahip katılımcıların araştırmaya dâhil edilmesi ve bu şekilde farklı algıların ve yaşantıların ortaya konularak çoklu gerçekliklere ulaşılması” olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 279).

yargılar odağında değil; veriler temelinde yorumlası hususunda azami gayret gösterilmiştir. Buna katkı sağlaması açısından verilerin kategorizasyonu ve görselleştirilmesine de yardımcı olan bilgisayar destekli nitel veri analiz programından faydalanılmıştır.

Araştırma boyunca kullanılan veri toplama araçları, ham verilere ilişkin ses kayıtları, ses kayıtlarının yazıya aktarıldığı dosyalar, zihin haritalarının oluşturulmasında faydalanılan yazılımda ve analizlerde yararlanılan bilgisayar destekli nitel ve karma analiz programında kullanılan içerik, araştırma notları ve diğer ilgili materyallerin incelenmeye hazır bir şekilde muhafaza edilmesi suretiyle teyit edilebilirliğin sağlanmasına yönelik hassasiyet gösterilmiştir.

5.5. Verilerin Analizi ve Bulguların Yorumlanması

Verilerin analizinde öncelikle seyahat motivasyonu ve benlik-kavramı ana-temalarına ilişkin temaların ve kodların genel görünümünün ortaya konulması amaçlanmış ve bu doğrultuda iMindMap v.11 yazılımı aracılığıyla görselleştirilen zihin haritalarına yer verilmiştir. Daha sonra ana-temanın bileşenleri arasındaki ilişkilere yer verilmiştir. Bu ilişkilerin aktarımının mümkün olabilmesi için; verilerin kodlama işlemleri, kod dağılımları, kelime bulutları, durum/vaka modelleri ve analiz kapsamında gerçekleştirilen diğer tüm işlemler, nitel ve karma yöntemler için bir veri analiz programı olan MAXQDA-Analytics Pro v.18.2 aracılığıyla tamamlanmıştır. Analiz sürecinin mümkün mertebede analitik ve teorik kapsamda yürütülmesi hususunda azami dikkat gösterilmiştir. Bu bağlamda verideki tema ve örüntülere odaklanması suretiyle kodlama yapılırken salt yalın bir nitelik arz eden betimleyici kod oluşturulmasından kaçınılmış, tematik bir analiz gerçekleştirilmesi doğrultusunda hareket edilmiştir.

5.5.1. Kodlama: Temaların ve Kodların Belirlenmesi

Verilerin organize edilmesi ve analitik soruların cevaplandırılmasına yardımcı olan kodlama, tematik fikir çerçevesi oluşturulması maksadıyla verilerin kategorize edilme sürecidir (Gibbs, 2007: 38-39). Bu süreçte ana-temalar kapsamında, verilerden anlamlı bölümler çıkartılmasıyla kodlar ve kodların ortak bir fikir temsil edebilmesi için ilişkili olan-

larının bir araya getirilmesiyle oluşturulan temalar/kategoriler (Creswell, 2016: 186) belirlenmiştir. Kod oluşturma sürecinde, taslak çalışmaları tamamlandıktan sonra, eş-zamanlı bir şekilde kod hiyerarşisi üzerinde de çalışılmıştır. Böylece kodlar arasındaki ilişki gözetilerek alt-kodlar oluşturulmuş ve aynı zamanda olası kopya/tekrar kodların meydana gelmesi engellenmiştir. Analize tabi tutulan mülakat sayısı bağlamındaki verilerin hacmi ile konunun bütünsel ve derinlemesine bir bakışla irdelenmesine yönelik gösterilen gayret göz önünde bulundurulduğunda, bu sürecin sağlıklı bir şekilde tamamlanabilmesi için bilgisayar destekli yazılımların/programların kullanılmasının kolaylaştırıcı ve mümkün kılıcı desteğinin önemi bir kez daha ön plana çıkmıştır.

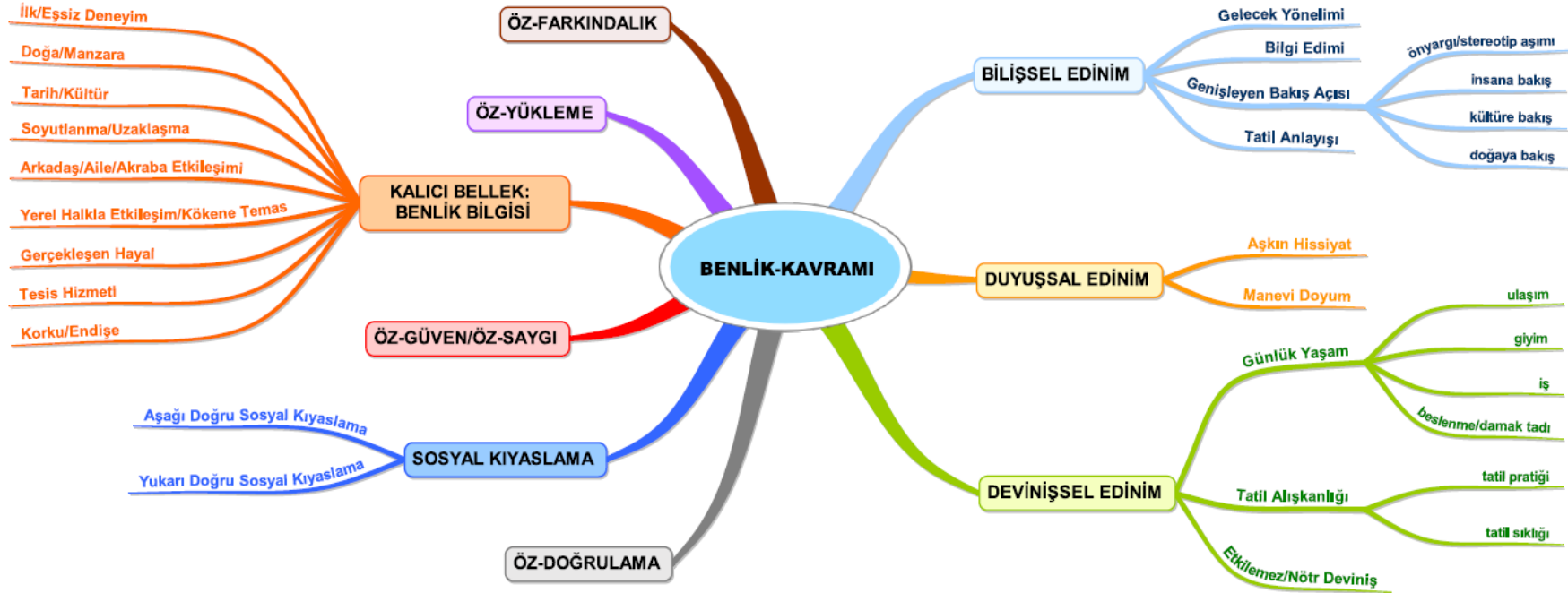
Benlik-kavramı ana-temasına ilişkin analiz sonuçları ve bulgulara geçmeden önce seyahat motivasyonları özelinde katılımcı profiline dair bilgi verilmesinin, takip edecek analizlerin ve bulguların anlamlandırılmasında bir zemin, bağlam oluşturulması bakımından önem arz ettiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda katılımcılara ait demografik ve ilgili diğer bilgilerin yer alacağı, ayrıca seyahat motivasyonlarına dair bilgi verileceği kısmın aktarımı daha önce yapılacaktır. Buna paralel olarak benlik-kavramı ve seyahat motivasyonu ana-temalarının, temaları ve kodlarıyla ilgili aktarımlar yapılırken de bu durum göz önünde bulundurulacak ve öncelik seyahat motivasyonu ana-temasına yer verilecektir.

Her iki ana-temanın da temaları oluşturulurken literatürdeki mevcut bilgilerden faydalanılmıştır. Nitekim temaların adlandırılması için tercih edilen sözcüklere bakıldığında, yine çalışmanın kavramsal çerçevesi kapsamında üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak durulmuş olan turizm ve psikoloji literatüründen kavramların olduğu fark edilecektir. Söz konusu seyahat motivasyonu ve benlik-kavramı ana temalarının temalarına ve kodlarına ilişkin görselleştirme, Şekil 5.4 ve 5.5 aracılığıyla aktarılmış ve iMindMap v.11 yazılımı kullanılarak oluşturulmuş olan zihin haritaları vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. İlgili şekillerden de görülebileceği gibi; merkezi konumdaki ana-temalar ile birlikte temaları ifade eden sözcüklerin tüm harfleri, kodları ifade eden sözcüklerin yalnızca baş harfleri büyük yazılmıştır. Alt-kodları ifade eden sözcüklerin ise tüm harfleri küçük yazılmıştır. Bu gösterim şeklinin ilişki haritalarının verildiği araştırmanın daha ilerideki kısımları için de korunmasına özen gösterilmiştir.

Şekil 5.4. Seyahat Motivasyonu Ana-Temasının Temalarına ve Kodlarına İlişkin Zihin Haritası

Şekil 5.5. Benlik-Kavramı Ana-Temasının Temalarına ve Kodlarına İlişkin Zihin Haritası

Seyahat motivasyonu ana-temasının kaçış ve yenilik/keşif temaları literatür kaynaklı/tümdengelimci/kavrama-dayalı/concept-driven oluşturulmuş ve kavramsal çerçevede açıklamalarına yer verilmiştir. Yine de hatırlatıcı mahiyette bu temalara ilişkin birer cümleye yer verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Seyahat motivasyonlarından kaçış ile günlük yaşamın mekanikleşmiş/tekdüzeleşmiş rutininden ve sınırlayıcılıklarından bir turistik faaliyet gerçekleştirilmesi amacıyla uzaklaşılması noktasında bireyin güdülenmesi; yenilik/keşif ile yaşanan yerde mevcut olmaması bakımından bir turistik faaliyet aracılığıyla bireyin aşinalıktan ziyade otantiklik ve farklılık kümesinin elemanlarıyla etkileşime geçmesine yönelik güdülenmesi işaret edilmektedir.

Kaçış temasının kodları olan özgürlük, yenilenme ve rutinden kaçış ile yenilenme kodunun alt-kodları olan eğlenme ve dinlenme, buna ek olarak, yenilik/keşif temasının kodları olan doğa, benlik, kültür, yer ve insan da veriler ışığında/tümevarımcı/veriye-dayalı/data-driven oluşturulmuştur.

Benlik-kavramı ana-temasının temalarının ve kodlarının oluşturulma süreci de seyahat motivasyonu ana-teması ile önemli ölçüde benzerlik göstermektedir. Bilişsel edinim, duyuşsal edinim, devinişsel edinim, öz-farklındalık, öz-tanımlama/self-definition, öz-güven/öz-saygı, öz-doğrulama, kalıcı bellek: benlik bilgisi ve sosyal kıyaslama temalarına ek olarak sosyal kıyaslama temasının kodları olan aşağı doğru sosyal kıyaslama ve yukarı doğru sosyal kıyaslama kavrama-dayalı oluşturulmuştur. Bu noktada söz konusu benlik-kavramı ana-temasının temalarına ilişkin birkaç cümlelik kısa tanımlara yer verilmesinin, kavramların hatırlanmasına ve bulguların anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bilişsel, duyuşsal ve devinişsel edinim⁹⁴: İnsanların bilişsel, duyuşsal ve devinişsel özellikleri Erkuş (2012: 4) tarafından

“Bilişsel: Bir uyarıcının alındıktan sonra bellekteki bilgilerle karşılaştırılmasını, işlenmesini içeren düşünme, başarı, zekâ, karar verme gibi, daha çok üst beyin kabuğunda gerçekleşen özelliklerimiz.

---

⁹⁴ İnsan davranışlarının/öğrenme ürünlerinin sınıflandırılmasına yönelik yapılan çalışmalar sonucunda üç temel öğrenme ürünü olarak bilişsel, duyuşsal ve devinişsel alan ileri sürülmüştür (İslim, 2006: 4).

Duyuşsal: Daha çok bilişle bağı olarak harekete geçen veya biçimlenen limbik sistem ile hormonal sistemin işleyişine dayanan korkudan sevince kadar duygular, ilgiler gibi özelliklerimiz.

Devinimsel: Bilişsel ve duygusal özellikler tarafından harekete geçirilen koşma, yazma, derste parmak kaldırma gibi kasal eylemlere dayanan özelliklerimiz.”

şeklinde tanımlanmıştır. Söz konusu kavramların psikoloji literatüründe tartışılan derinlemesine karşılıklarından ziyade bu çalışma kapsamında yalın ve indirgenmiş çerçevede (sırasıyla içeriğin zihin, duygu/his ve davranışla ilişkilendirilmesi gibi) ele alındığı belirtilmeli ve göz önünde bulundurulmalıdır.

Öz-farkındalık: Arseven (2016: 74) öz-farkındalığın “içinde bulunduğumuz zamanda benlik algımıza odaklanma oranımız” tanımına yer vermiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, daha önce, “Bireyin kendine, kişiliğine içerden bakışı ve bakabilme müktedirliği öz-farkındalık/self-awareness; bu bakış neticesinde benliğine dair elde edebildiği bilgiler yani benliğinin bilinen yönü ise benlik-kavramı/self-concept⁹⁵ olarak nitelendirilmektedir (Aronson ve diğ., 2012: 241)” şeklinde bir açıklamaya yer verilmişti (bkz. s. 46).

Öz-tanımlama: Bireyin kendine dair görüşü/düşüncesi, öz-tanımlama (Sullivan 1964: 217’den aktaran Feiner, 2000: 15) olarak ifade edilmektedir⁹⁶.

Öz-güven/Öz-saygı: Genel ya da kısmi bakımdan bireyin kendine inancı (Colman, 2014b), yeteneklerine, kapasitesine ve yargısına güveni, öz-güven/self-confidence (APA

---

⁹⁵ Hatırlatılması mahiyetinde benlik-kavramının genel bir tanımına da yer verilmiştir. Kavramsal çerçevede ilgili bölümde yapılan aktarımlar ve çalışmanın geneli düşünüldüğünde benlik-kavramının belirli bir bölüme değil, genel benlik-kavramına/global self-concept odaklanıldığı aşikârdır.

⁹⁶ Bem’in benlik-algısı teorisinin/self-perception theory özü; bireylerin kendi duygu, tutum ve diğer içsel durumlarına ilişkin çıkarımlarına, kendilerinin aleni/açık/overt davranışları ve/veya bu davranışların meydana geldiği bağlamı gözlemleyerek ulaşmalarıdır. İçsel durumlarına ilişkin ipuçlarının zayıf, belirsiz ya da yorumlanamaz olması halinde birey, kendine ait çıkarımlar yaparken, dışsal ipuçlara dayanan/dışsal ipuçlarından yararlanan dış bir gözlemci gibi hareket etmektedir (Bem, 1972). Benlik bilgisi edinilmesi hususunda bir kaynak olarak benlik-algısı gösterilmektedir (Baumeister, 1996’dan aktaran Gezici ve Güvenç, 2003). Ayrıca bireyin kendine dair davranışsal, çevresel/bağlamsal ve psikolojik algısının (benlik-algısı dâhilinde) davranış değişikliği üzerinde belirgin bir rol oynayabileceği de ileri sürülmüştür (Kopel ve Arkowitz, 1975). Bu açıklamalardan hareketle, öz-tanımlamanın, benlik-algısı sürecinin bir çıktısı olarak değerlendirildiği belirtilmelidir.

Dictionary of Psychology, 2019a); kendini değerli hissetmesi, değerlerini, karakterini ve haysiyetini önemsemesi, takdir etmesi, öz-saygı/self-respect⁹⁷ (APA Dictionary of Psychology, 2019b).

Kalıcı bellek: Benlik bilgisi: Benlik ve bellek arasındaki karşılıklı bağıllık üzerine odaklanan benlik-bellek sistemi/the self-memory system kavramsal çerçevesi kapsamında; bellek, benliğin veri tabanı olarak ele alınmaktadır (Conway, 2005). Bu bağlamda (uzun dönemli/kalıcı) bellekte yer edinmiş ilgili anılar incelenmiştir.

Sosyal kıyaslama: İnsanların kendi düşünce ve yeteneklerini değerlendirmeye yönelik bir güdülerinin bulunduğu kabulü (Festinger, 1954) zemininde, birey ile öteki arasında; yargı, deneyim ve davranışlar üzerinde etkili olan temel psikolojik bir mekanizma olarak gerçekleştirilen kıyaslamalardır (Corcoran ve diğ., 2011). Sosyal kıyaslama teorisi/social comparison theory kapsamında; kıyas nesnesinin kıyaslama yapan kişiye göre daha iyi, daha az iyi ve görece benzer durumda olması doğrultusunda, sırasıyla yukarı doğru sosyal kıyaslama/upward social comparison, aşağı doğru sosyal kıyaslama/downward social comparison ve yatay sosyal kıyaslama/lateral social comparison olarak adlandırılan üç tür sosyal kıyaslama türü önerilmiştir (APA Dictionary of Psychology, 2019e).

Öz-doğrulama: Bireyin kronikleşmiş öz-bakışına/*self-view* dair, iyi ya da kötü olması bağımsız olmak üzere, bilgi arayışı içinde olmasıdır (APA Dictionary of Psychology, 2019c). “Öz-doğrulama süreciyle insanlar, fiili sosyal çevrelerinde ve zihinlerinde kendi benlik-kavramlarını doğrulayan ve onaylayan sosyal bir gerçeklik inşa imkânını bulmaktadır” (Lecky, 1945; Secord ve Backman, 1961; 1965’ten aktaran Swann, 1983: 33).

Benlik-kavramı ana-temasının temaları kapsamındaki kodları ve alt-kodları (bkz. Şekil 5.5) veriye-dayalı oluşturulmuştur. Ana-tema bileşenlerinin verisel kaynağının işaret edilmesi doğrultusunda tema, kod ve alt-kodlara ilişkin veri alıntılarında araştırmanın bu noktasında yer verilmemesinin gerekçesi; analiz ve bulgular çerçevesinde yapılan aktarımlar boyunca şeffaflığın sağlanmasına yönelik kayda değer miktarda veri alıntısı paylaşılacak olmasıdır.

---

⁹⁷ Self-respect ve self-esteem kavramlarının literatürdeki kullanımlarına ilişkin bir değerlendirmeye daha önce yer verilmişti (bkz. dipnot 63, s. 62).

5.5.2. Katılımcılara Ait Demografik ve Diğer Bilgiler

Bulguların aktarımında turist tipolojileri perspektifinde turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisinin mercek altına alınacağı bölüme geçilmeden önce katılımcılara dair demografik ve ilgili diğer bilgilere yer verilmiştir (bkz. Tablo 5.2). Bu bilgilerin ileride paylaşılacak bulguların daha anlamlı kılınması yönünde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Tablo 5.2. Katılımcılara Ait Demografik ve Diğer Bilgiler

Mülakat Sırası	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Katılım Gösterilen Son Turistik Deneyim (Ay Önce)	Turistik Deneyime Katılım Sıklığı (Genel Yıllık Ortalama)	Yurtdışında Turistik Deneyime Katılım (Evet/Hayır)	Görüşme Süresi (Dakika)
1	Kadın	35	Lisansüstü	6	3-4	Evet	32.56
2	Kadın	31	Lisansüstü	12	2-3	Hayır	23.06
3	Erkek	36	Lisansüstü	5	2-3	Evet	34.00
4	Kadın	29	Lisans	12	3-5	Evet	31.39
5	Erkek	38	Lisansüstü	3	0,5 ⁹⁸	Evet	31.37
6	Erkek	28	Lisans	6	2-3	Evet	19.47
7	Erkek	29	Lisans	1	5-6	Evet	46.01
8	Erkek	29	Lisans	5	6-7	Evet	13.12
9	Kadın	33	Lisans	2	5-6	Hayır	18.14
10	Kadın	28	Lisans	6	6-7	Evet	23.52
11	Erkek	63	Lisansüstü	6	1-2	Evet	20.19
12	Kadın	28	Lisans	4	6-7	Evet	27.50
13	Erkek	35	Lisans	7	1-2	Evet	23.00
14	Kadın	50	Lisansüstü	4	5-6	Evet	22.26
15	Kadın	26	Lisans	4	6-7	Evet	18.41
16	Kadın	35	Lisansüstü	3	7-8	Evet	22.27
17	Kadın	47	Ortaokul	3	7-8	Evet	21.13
18	Erkek	40	Lisansüstü	5	8-9	Evet	49.10
19	Erkek	36	Lisansüstü	6	20-25	Evet	36.38
20	Erkek	38	Lisansüstü	6	1-2	Hayır	47.37

⁹⁸ İki yılda bir, katılımı ifade etmektedir.

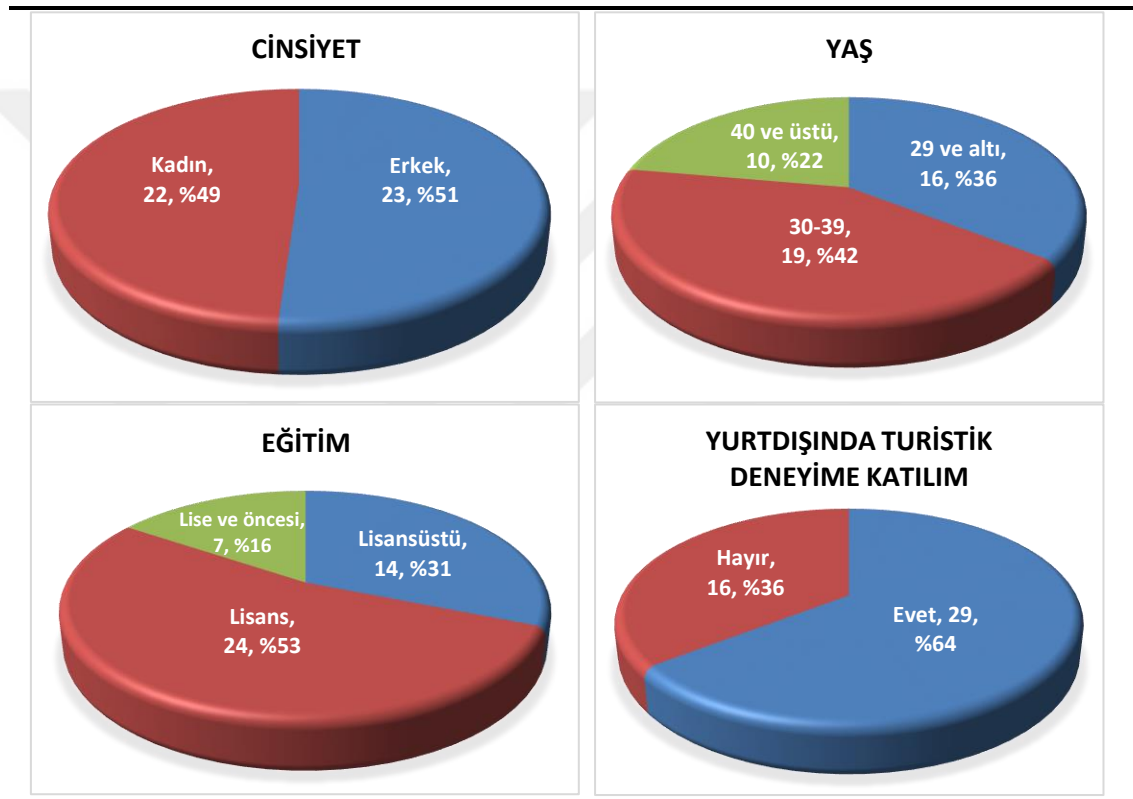
Tablo 15 (Devamı)

Mülakat Sırası	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Katılım Gösterilen Son Turistik Deneyim (Ay Önce)	Turistik Deneyime Katılım Sıklığı (Genel Yıllık Ortalama)	Yurtdışında Turistik Deneyime Katılım (Evet/Hayır)	Görüşme Süresi (Dakika)
21	Erkek	18	Ortaokul	5	3-4	Hayır	14.00
22	Kadın	34	Lisans	2	40	Hayır	10.14
23	Erkek	41	Lisans	3	35	Hayır	19.12
24	Erkek	40	Lisans	1	50	Evet	16.00
25	Erkek	30	Lisans	1	12-15	Evet	08.45
34	Kadın	30	Lisans	6	2-3	Hayır	13.45
35	Kadın	65	Lisans	4	1-2	Evet	17.00
36	Erkek	19	Lise	1	10	Hayır	33.00
37	Kadın	35	Lise	5	1	Hayır	09.15
38	Erkek	26	Lisans	7	3-4	Hayır	13.41
39	Erkek	31	Lisans	20	10	Hayır	28.17
40	Kadın	49	Lise	2	6	Evet	10.54
41	Kadın	59	Lise	6	3-4	Hayır	15.05
42	Kadın	35	Lisans	1	1	Hayır	18.00
43	Kadın	28	Lisansüstü	3	12-13	Evet	21.28
44	Erkek	24	Lise	6	10	Evet	11.50
45	Kadın	34	Lisansüstü	1	3-4	Evet	18.31

“Katılım Gösterilen Son Turistik Deneyim (Ay Önce)” sütunu, katılımcıların en son çıktıkları tatilden itibaren kaç ay geçmiş olduğuna dair ifadelerini yansıtmaktadır ve ortalaması 4,71 ay olarak belirlenmiştir. “Turistik Deneyime Katılım Sıklığı (Genel Yıllık Ortalama)” kısmı, turistik deneyime geçmiş katılım sıklıklarını düşünerek katılımcıların, yılda ortalama kaç defa tatile/seyahate çıktığı sorusuna verdiği yanıtı içermektedir. “Yurtdışında Turistik Deneyime Katılım (Evet/Hayır)” sütunu ise; katılımcıların bir turistik deneyim kapsamında yurtdışında bulunup bulunmadığını ortaya koymaktadır. Görüşmecinin/araştırmacının katılımcılarla iletişim kurması sürecinde; görüşmecinin kendini tanıtmayı, kişiyle neden iletişim kurulduğunu ifade etmesi ve olası görüşmeye dair özellikle amaç ve kapsama ilişkin bilgi paylaşımında bulunması, mülakat odağında görüşmenin tamamlanmasının ardından iletişimin sonlandırılmasına kadar sürdürülen etkileşim hariç

olmak üzere; yalnızca mülakat odağında yapılan görüşmenin özüne, yani ilk mülakat sorusunun sorulmasından son mülakat sorusuna alınan yanıtın tamamlanmasına kadar geçen süreye “Görüşme Süresi (Dakika)” sütunda yer verilmiştir. Görüşmeler 8 dakika 45 saniyeden 49 dakika 10 saniyeye kadar aralıkta gerçekleştirilmiş olup ortalama görüşme süresi 22 dakika 25 saniye olmuştur.

Tablo 5.2 vasıtasıyla yapılan aktarımlara dair oransal (yüzdeler) bilgilerin paylaşılması adına cinsiyet, yaş, eğitim ve yurtdışında turistik deneyime katılım kısımları grafikleştirilmiş ve bu görseller bir bütün olarak Şekil 5.6 aracılığıyla aktarılmıştır.

Şekil 5.6. Demografik ve Diğer Bilgilere Dair Oransal Grafikler⁹⁹

Erkek ve kadın katılımcı oranının oldukça dengeli olduğu Şekil 5.6’ya bakıldığında ilk dikkat çeken unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Katılımcıların yaş aralığı 18’den 65’e

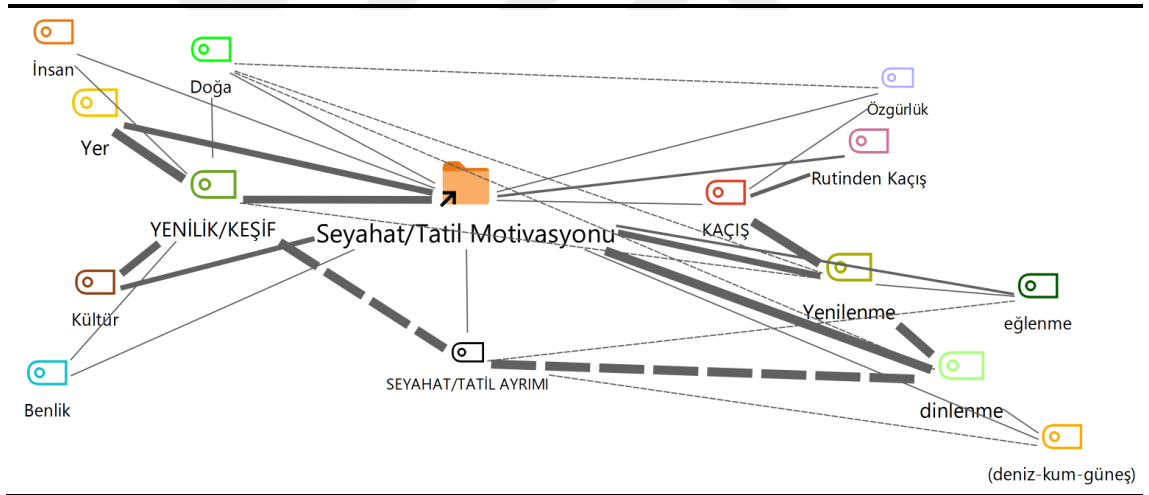
⁹⁹ Şekil 5.6 aracılığıyla aktarılmış olan görsel, grafiklerden oluşmasına ve “Grafik 5.1” olarak adlandırılmak istenmesine rağmen tez yazım kuralları/şablonu gereği “şekil” olarak ifade edilmesinin arz ettiği gereklilikten hareketle bu ve çalışmada yer alan bütün grafikler “şekil” olarak adlandırılmıştır.

kadar değişiklik göstermektedir, bununla birlikte yaş ortalaması 34,68 olarak belirlenmiştir. Ağırlıklı olarak lisans mezunu olan katılımcıların yine önemli bir kısmı yurtdışında turistik deneyime katılım göstermiş olduğu anlaşılmaktadır.

5.5.2.1. Katılımcıların Seyahat/Tatil Motivasyonları

Katılımcılara ait diğer bilgiler kapsamında seyahat/tatil motivasyonları Şekil 5.7’de görülebileceği üzere haritalandırılmıştır. İlişki haritasına bakıldığında yenilik arayışı ve keşfin önemli bir seyahat motivasyonu olduğu, bu kapsamda özellikle –genel anlamda– yeni yerler görme ve kültürler tanınmanın itici bir güç olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Her ne kadar kaçış teması, turistik deneyime katılım hususunda tek başına güçlü bir güdüleyici olmasa da, kaçış başlığı altında ve yenilenme bağlamında bir pozisyon arz eden dinlenmenin en büyük güdüleyici faktör olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte yine rutinden kaçış ve eğlenme arzusu doğrultusunda da katılımcıların turist rolü oynamaya yöneldiği tespit edilmiştir.

Şekil 5.7. Seyahat/Tatil Motivasyonu İlişki Haritası

Katılımcılar tarafından çoğunlukla seyahat ve tatil arasında bir ayırım yapılmamış olmasına rağmen, ayırım yapıldığında bunun özellikle yenilik/keşif ve dinlenme ile ilişkili olduğu görülmüştür. Nitekim verilerden/mülakat (M)’lardan yapılan alıntılardan da görülebileceği gibi (M18, M17, M2), bu ayırım söz konusu olduğunda; seyahatlere daha çok yenilik/keşif, tatillere ise dinlenme yüklemesi yapılmıştır.

M18: “Seyahat deyince, macera ve yeni bir deneyim, ufkunu açıyor; tatil deyince, tamamen dinlenmek.”

M17: “Seyahat deyince, bilgi edinmek, gezmek-görmek daha çok akla geliyor; tatil deyince, daha çok huzur, dinlenme akla geliyor.”

M2: “Benim için seyahat de tatil de hem kendi içinde, iç içe, hem de farklı kavramlar olması itibariyle farklı anlamlar da ifade etmekte.”

İlişki haritasında dikkat çeken bir diğer nokta; turistik faaliyetler kapsamında doğayı görme, doğanın içinde olma gibi istekleri ve durumları ifade eden yenilik/keşif temasındaki doğa kodunun, kaçış teması dâhilindeki özgürlük dinlenme ve yenilenme kodları ile karşılıklı ilişkisi olmaktadır. Bu da katılımcılar için doğanın yalnızca yenilik arayışı ve keşif boyutuyla (örneğin M20) değil, aynı zamanda kaçış boyutuyla da ön plana çıktığını (M4, M23) göstermektedir.

M20: “Tabiat anlamında bir zenginlik görebilmek, yeni bitki türleri, hayvan türleri görebilmek, yeni bir iklimi deneyimlemek... Doğal tabiat varlıklarını yakından görebilmek.”

M4: “Ben kapalı bir ortamda çalışıyorum, doğayı çok seviyorum. Doğa olsun, temiz hava olsun, kafamı dağıtayım, her şeyi bir yere bırakayım.”

M23: “Şehir bazlı düşünmüyoruz genelde, daha çok kırsal ve doğa eksenli düşünmüyoruz. Gittiğimiz yerin insanlardan uzak olmasını tercih ediyoruz... Serbestlik, doğa, dinlenmek.”

5.5.2.2. Katılımcıların Seyahat/Tatil Motivasyonlarına Daha Yakından Bir Bakış

Haritanın içeriğine daha fazla temas edilebilmesi adına katılımcıların seyahat/tatil motivasyonlarını ifade ettikleri kısımlarda kullanılan kelimelerden bulutundan faydalanılacaktır. Ancak öncesinde, ileride benlik-kavramına dair incelemelerde bulunulacağı hatırlanarak modeldeki yenilik/keşif teması dâhilindeki benlik kodunun pozisyonu vurgulanmak istenmektedir. Yukarıdaki Şekil 5.7’den de görülebileceği üzere, benliğe yönelim ya da kendinin keşfi hususunda belirli seviyede turistik deneyime yönelim söz konusu olmasına rağmen (M16, M18, M45, M7) bu araştırma dâhilindeki katılımcıların geneli için bunun güçlü bir motivasyon kaynağı olmadığı anlaşılmaktadır.

M16: “Kendi içime döndüğüm bir süreçtir, yol ve tatil.”

M18: “Beni biraz daha ben ve orijinal yapıyor gibi geliyor.”

M45: “Normalde yaşadığım hayata farklı bir açıdan bakmak diyebiliriz.”

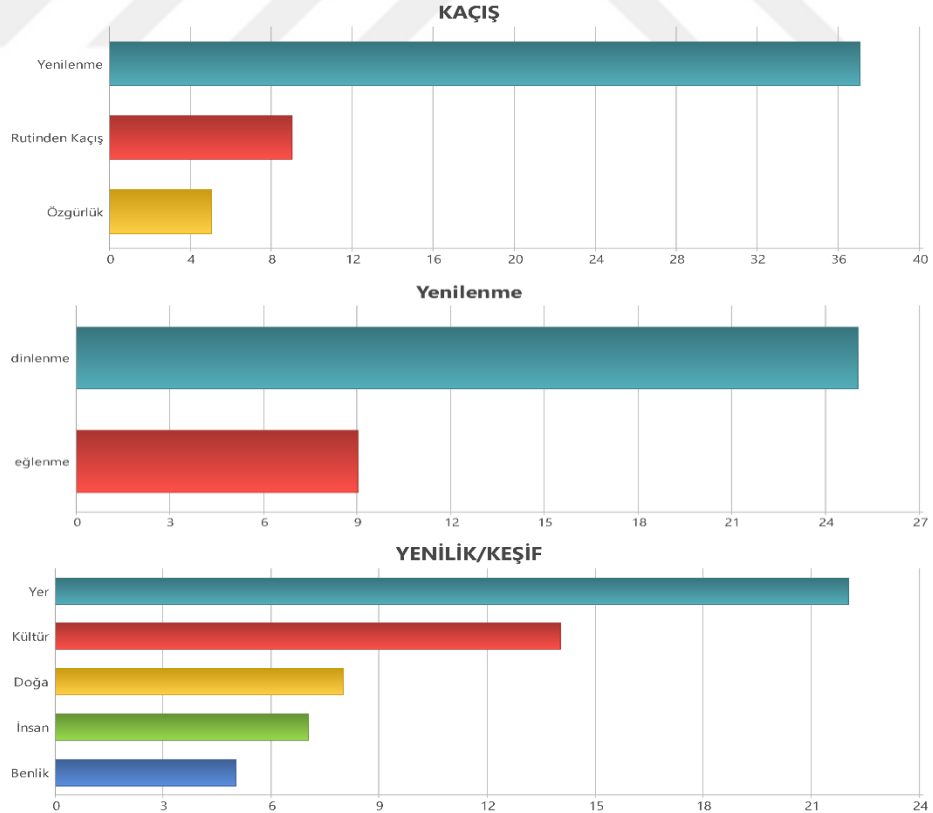
M7: “Kendime bir şeyler katabilmesi için, belki de kendimi bulmak için.”

Yine bu durum aşağıdaki kelime bulutunda da (bkz. Şekil 5.8) gözlemlenebilmektedir.

Şekil 5.8. Seyahat Motivasyonu Ana-Teması Kapsamındaki Kelime Bulutu

Bulutlu oluşturulan kelimeler içinden en yüksek düzeyde vurgulanarak ön plana “dinlenmek” kelimesinin çıktığı görülmekte, bununla birlikte yer, tatil ve gitmek (gitmiştik) kelimeleri ilk bakışta göze çarpmaktadır. Haritadaki ilişkileri yansıtmaması bakımından bu kelimelerin ön plana çıkması anlaşılır olsa da, burada kelime bulutuna yer verilmesinin amacı, haritayı belirli ölçüde somutlaştırmaya yardımcı olmasıdır.

Şekil 5.9. Kaçış ve Yenilik/Keşif Temalarının Kod Dağılımı

İlişki haritasının somutlaştırılması hususunda yardımcı olacak bir diğer unsur olarak Şekil 5.9 aracılığıyla aktarılmış olan ilgili kod dağılımlarına bakıldığında kaçış teması dâhilindeki en ağırlıklı kod olarak yenilenmenin öne çıktığı görülmektedir. Bu durum, katılımcıların kaçış maksadıyla katılım gösterdikleri turistik faaliyetlerde yoğunlukla yenilenme arayışı içinde olduklarını (M20, M2), söz konusu yenilenmeyi de eğlenme değil çoğunlukla dinlenme yoluyla sağladıklarını (M9, M28, M43, M4) ortaya koymaktadır.

M10: *“Uzun süre çalışmaktan kaynaklı stresten kurtulmak, deşarj olmak.”*

M2: *“Yenilenmek için, kendimi ödüllendirmek için, ruhumu yenilemek için ve bunu bir ihtiyaç olarak gördüğümünden bu ihtiyacı gidermek için; yani daha mutlu, daha pozitif yaşamayı sürdürmek için.”*

M9: *“Genel anlamda dinlenmek.”*

M28: *“Dinlenme, tek kelimeyle dinlenme.”*

M43: *“Tatil denildiğinde aklıma ilk dinlenmek, su kenarları gelir.”*

M4: *“Tatilime gideyim, rahatlayayım, eğlence değil benimki, rahatlama.”*

Harita göz önüne getirildiğinde, yenilik/keşif teması dâhilindeki yer ve kültür kodlarının katılımcıların turistik deneyime katılmada temel motivasyon kaynakları olduğu hatırlanacaktır (yer: M16, M14, M13; kültür: M20, M7, M2).

M16: *“Yeni bir yer göreyim, yeni bir yer keşfedeyim diye yola çıkarım.”*

M14: *“Yeni yerler görmeyi çok seviyorum açıkçası.”*

M13: *“Görmediğim yerleri görüp deneyimlemek.”*

M20: *“Yeni yiyecekler denemek, yeni yaşam biçimlerini gözlemlemek, tarihi zenginliği yakından canlı canlı görebilmek.”*

M7: *“Yeni kültürler öğrenmek”*

M2: *“Başka kültürlerle, başka tarih, müze, sanat, bu tarz yapılar görmek”*

Kod dağılımları, yer ve kültür motivasyon kaynaklarını sırasıyla doğa, insan ve benlik kodlarının takip ettiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bir kez daha vurgulanmak istenirse, katılımcıların temel seyahat/tatil motivasyonları arasında benlik bilgisi edinimini göstermediğinin altı çizilmelidir.

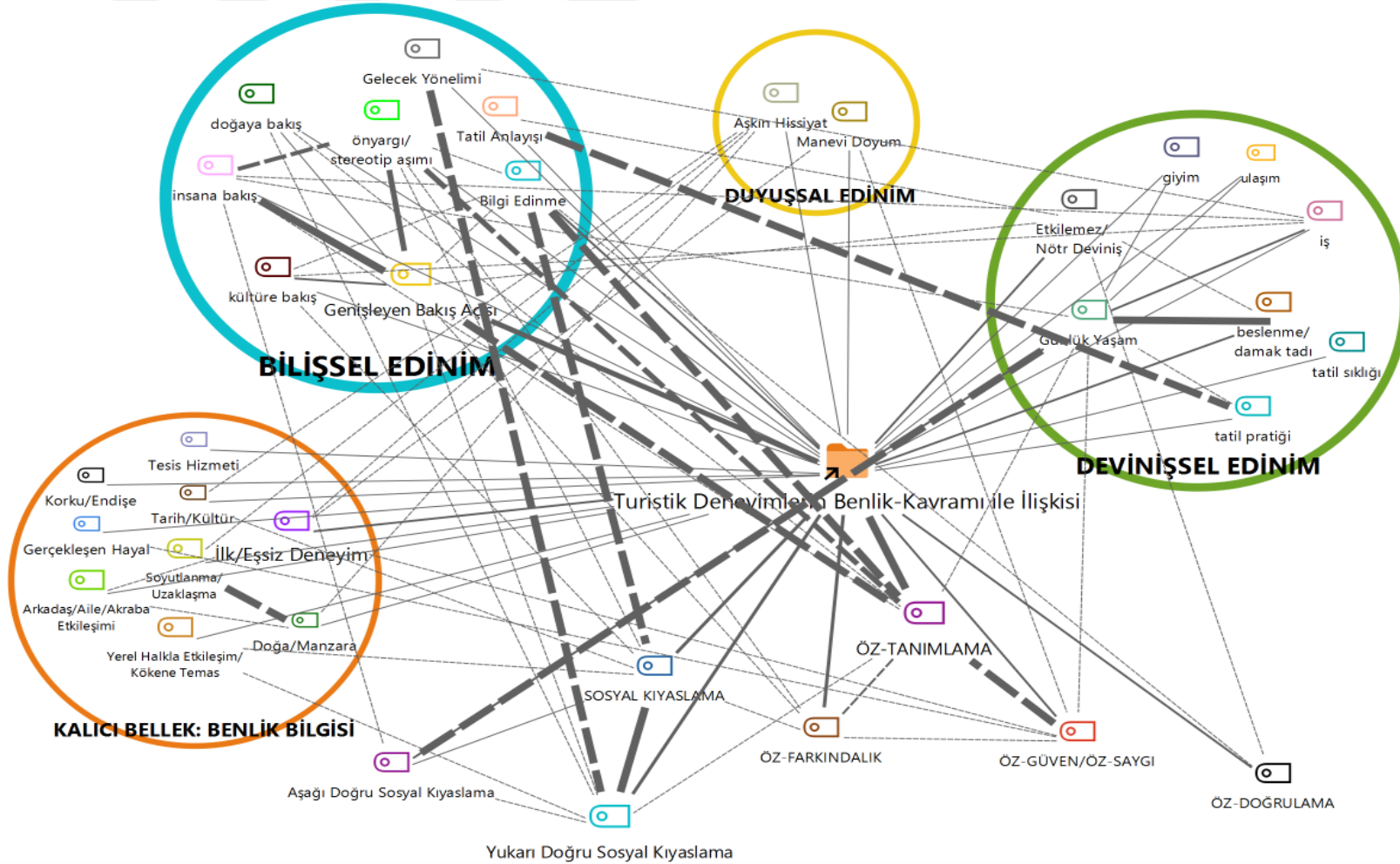
5.5.3. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi

Bu kısımda turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisine dair bulguların aktarımı ve yorumlanmasına yer verilecektir. Burada izlenecek olan yol; başta bütünsel bakışın sağlanmasına yönelik, koordinat sistemindeki bölgeler gözetilmeksizin tüm katılımcıları kapsayan ve tüm karşılıklı ilişkileri gösteren bir bütünsel ilişki haritasını incelemek olacaktır. Sonrasında yine bu haritadaki her bir tema için ayrı ayrı odaklı ilişki haritaları ele alınacaktır. Böylece mevcut ilişkilerin derinlemesine değerlendirilmesi mümkün olacaktır. Daha sonra katılımcıların koordinat sistemindeki konumları dolayısıyla yer aldıkları bölgeler bağlamında oluşturulmuş olan ilişki haritaları mercek altına alınacaktır. Ardından, sonuç ve önerilerin öncesinde, tartışma ve değerlendirme başlığı altında; söz konusu koordinat sistemi bölgeleri çerçevesinde karşılaştırmalar yapılacak ve bir turist tipolojisi önerisi getirilecektir.

Turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisinin incelenmesi hususundaki ilk adım olan bütünsel bakış çerçevesinde, ilişki haritasında ön plana çıkan ilişkiler tema, kod ve alt-kod bağlamında aktarılacak, değerlendirmelere daha sonra her bir tema odağında yapılacak incelemeler kısmında yer verilecektir.

5.5.3.1 Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Bütünsel Bakış

Turistik deneyimlerin doğrudan, belirgin seviyede ilişkili olduğu üç tema, iki kod olduğu Şekil 5.10 incelendiğinde görülmektedir. Öz-tanımlama, öz-farkındalık ve sosyal kıyaslama söz konusu temaları, yukarı doğru sosyal kıyaslama ve genişleyen bakış açısı ise kodları ifade etmektedir. Turistik deneyimlerin özellikle öz-tanımlama ve genişleyen bakış açısı ile doğrudan ilişkisinin güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Zira dolaylı ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda; öz-tanımlama'nın bir tema olan öz-güven/öz-saygı ile, ayrıca bilişsel edinim temasının kodları olan bilgi edinme ve genişleyen bakış açısı ile ve genişleyen bakış açısı kodunun alt-kodu olan önyargı/stereotip aşımı ile güçlü ilişkileri olduğu göze çarpmaktadır. Bilişsel edinim teması kapsamındaki genişleyen bakış açısı kodunun özellikle kendi alt-kodları olan önyargı/stereotip aşımı ve insana bakış ile arasındaki güçlü ilişki dikkat çekmektedir. Yine bilişsel edinim teması dâhilindeki tatil anlayışı kodunun devinişsel edinim teması dâhilindeki tatil pratiği kodu ile ilişkisi açıkça görülmektedir.

Şekil 5.10. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi: Bölge Bağımsız – Tüm Karşılıklı İlişkiler – Bütünsel Bakış

Şekil 5.10'da sosyal kıyaslama dikkat çeken bir diğer tema olarak ön plana çıkmaktadır. Sosyal kıyaslama teması ve kodlarının ilişkili olduğu üç kodun ikisi bilişsel edinim biri devinişsel edinim teması dâhilindedir. Söz konusu ilişkilerin sosyal kıyaslama ile bilgi edinme, yukarı doğru sosyal kıyaslama ile gelecek yönelimi ve aşağı doğru sosyal kıyaslama ile günlük yaşam arasında olduğu anlaşılmaktadır. Devinişsel edinim teması kapsamında içinde günlük yaşam kodunun, kendi alt-kodlarından beslenme/damak tadı ile arasındaki güçlü ilişki dikkate değerdir. Bunlara ek olarak Kalıcı bellek: Benlik bilgisi teması dâhilindeki iki kod olan; doğa/manzara ile soyutlanma/uzaklaşma arasındaki ilişki kendini belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır.

Turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisini tüm karşılıklı ilişkiler bağlamında gösteren ilişki haritası (Şekil 5.10) aracılığıyla aktarılanlar genel bir perspektifle ele alındığında; güçlü ilişkilerin özellikle bilişsel edinimde toplandığı görülmektedir. Bu durum, turistik deneyimlerin bilişsel/düşünsel boyuttaki kalıcı tesirini vurgulamaktadır. Ayrıca bilişsel edinim ile öz-tanımlama ve sosyal kıyaslama arasındaki ilişki de dikkat çekmektedir. Turistik deneyimlerin, bireylerin kendini tanımlamaları noktasında önemli bir etken olduğu, bu tanımlamaların özellikle genişleyen bakış açısı, önyargı/stereotip aşımı ve bilgi edinme doğrultusunda gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bilgi edinme ile sosyal kıyaslama arasındaki ilişki bu bağlamda ele alındığında; öz-tanımlamalara, turistik deneyimler esnasında yapılan sosyal kıyaslamaların dolaylı olarak kaynaklık ettiği düşünülmektedir. Turistik deneyimlerin bilişsel süreçlerin ötesinde davranışlara da yansıdığı devinişsel edinim kapsamındaki ilişkiler dikkate alındığında fark edilmektedir. Bu geçici deneyimlerin günlük yaşama tesirlerinin başta beslenme/damak tadına yansıdığı görülmektedir. Yine bireylerin tatil pratikleri üzerindeki şekillendirici etkenlerin özellikle turistik deneyimler aracılığıyla gelişimine katkı sağlanmış olan tatil anlayışları ile ilişkili olduğu göze çarpan bir diğer güçlü ilişki olarak ön plana çıkmaktadır.

Turistik deneyimlerin kalıcı bellek: benlik bilgisi teması kapsamındaki ilişkisinde ilk/eşsiz deneyim kodunun diğer kodlara göre daha belirgin olduğu, bu bağlamda turistik deneyimlerin hafızada yer bırakan anılar edinilmesinde, bir paylaşılmayan çevre unsuru olarak daha önce bireylerin hayatlarında yeri olmayan deneyimler sağlaması bakımından önem arz ettiği anlaşılmaktadır. Gerek söz konusu eşsiz deneyimlerin bireylerin kendilerini farklı bir arkaplanda görmesine fırsat sağlaması gerekse bu aşına olunmayan deneyimlerin hafızada yer etmesi bakımından benlik-kavramını zenginleştirici bir rol oynadığı ifade edilebilir.

Kalıcı bellek: benlik bilgisi teması ile duyuşsal edinim teması arasındaki karşılıklı ilişki, temalar arası ilişkiler hususunda dikkat çeken bir diğer noktadır. İlişki haritası, turistik deneyimler zemininde yaşanan aşkın hissiyat ve manevi doyumun (duyuşsal edinim) hafızada yer edici ilk/eşsiz deneyimler yaşanması, eşsiz doğa/manzara atmosferinin bir parçası olunması, farklı tarihi/kültürel yerlerle etkileşime geçilmesi ve insanı hissizleştiren daimi dış uyaranlardan soyutlanma/uzaklaşma yoluyla bir süre sıyrılınması temelinde meydana geldiğini düşündürmektedir. Yine manevi doyumun sağladığı öz-güven/öz-saygının dışa vurumunun günlük yaşama yansısıyla meydana geldiği, ilişki haritasının akıllara getirdiği bir diğer çıkarımdır.

Turistik deneyimlerin özellikle olası kıldığı genişleyen bakış açısı, önyargı/stereotip aşımı ve sosyal kıyaslama yoluyla bireylerin benliklerine odaklanmasına vesile olan ve öz-farkındalık sağlayan yönünün yine bireylerin kendilerini tanımlamasına yani öz-tanımlamasına yansıdığı, ilişki haritasında ilgili tema ve kodlar takip edildiğinde anlaşılabilir.

Odaklı ve derinlemesine incelemelere geçilmeden önce, turistik deneyimlerin öz-doğrulama ile ilişkisine de değinilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir. Zira hatırlanacağı gibi, veri elde edilen katılımcıların seyahat motivasyonları arasından benlik bilgisi edinimi (benlik) güdüsünden ziyade mevcut çevreden ayrılma, rutini kırma (kaçış) bağlamında sükûnet ve huzur bulma yoluyla deşarj olma (dinlenme ve yenilenme) arayışı ağırlık arz etmektedir¹⁰⁰ (bkz. Şekil 5.7). Bu durumun öz-tanımlamanın aksine öz-doğrulama tetiklemesi beklenmektedir. Yine de ilişki haritasından da görülebileceği üzere, turistik deneyimlerin öz-doğrulama ile ilişkisi diğer çoğu benlik-kavramı ana-teması dâhilindeki temayla ilişkisine nazaran daha az belirgin yani beklenenin aksine daha zayıf olmuştur. Bu husus öz-doğrulama temasının odaklı ve kapsamlı bir şekilde ele alınacağı kısımda tekrar mercek altına alınacaktır.

---

¹⁰⁰ Katılımcıların yenilik arayışı ve keşfe yönelim (yenilik/keşif) bağlamında yeni yerler görme ve farklı kültürlerle temas (yer ve kültür) arayışı da ağırlıklı seyahat motivasyonlarını oluşturmaktadır. Bu durum göz ardı edilmeksizin yenilik/keşif temasının kodlarından biri olan benliğin yani benlik bilgisi ediniminin diğer kodlar arasında belirgin bir ağırlığının bulunmadığı vurgulanmak istenmiştir.

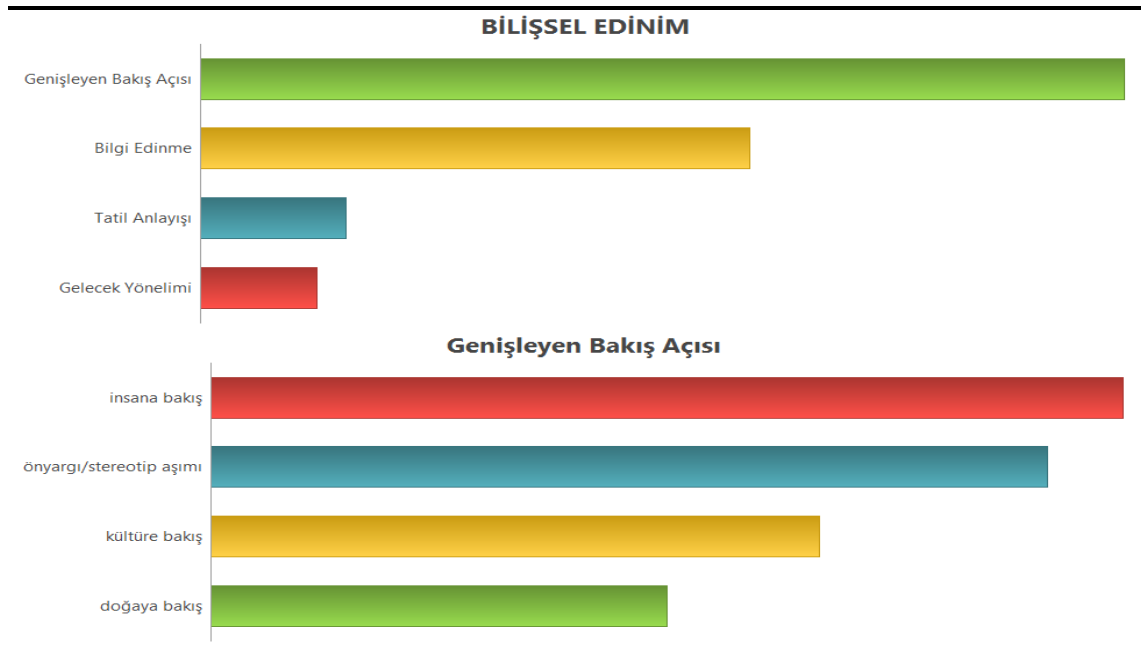
5.5.3.2. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odaklı Bakış

Şekil 5.10 aracılığıyla aktarılmış olan tüm karşılıklı ilişkilerin gösterildiği bütünsel ilişki haritasının genel boyutta incelenmesinin ardından benlik-kavramı ana-temasının dokuz teması ayrı ayrı derinlemesine mercek altına alınacaktır. Bu doğrultuda mevcut ilişkiler belirtilmesinin ötesinde, verilerden birebir alıntılama yapılması suretiyle ilgili bulguların aktarımı ve yorumlanması yapılacaktır.

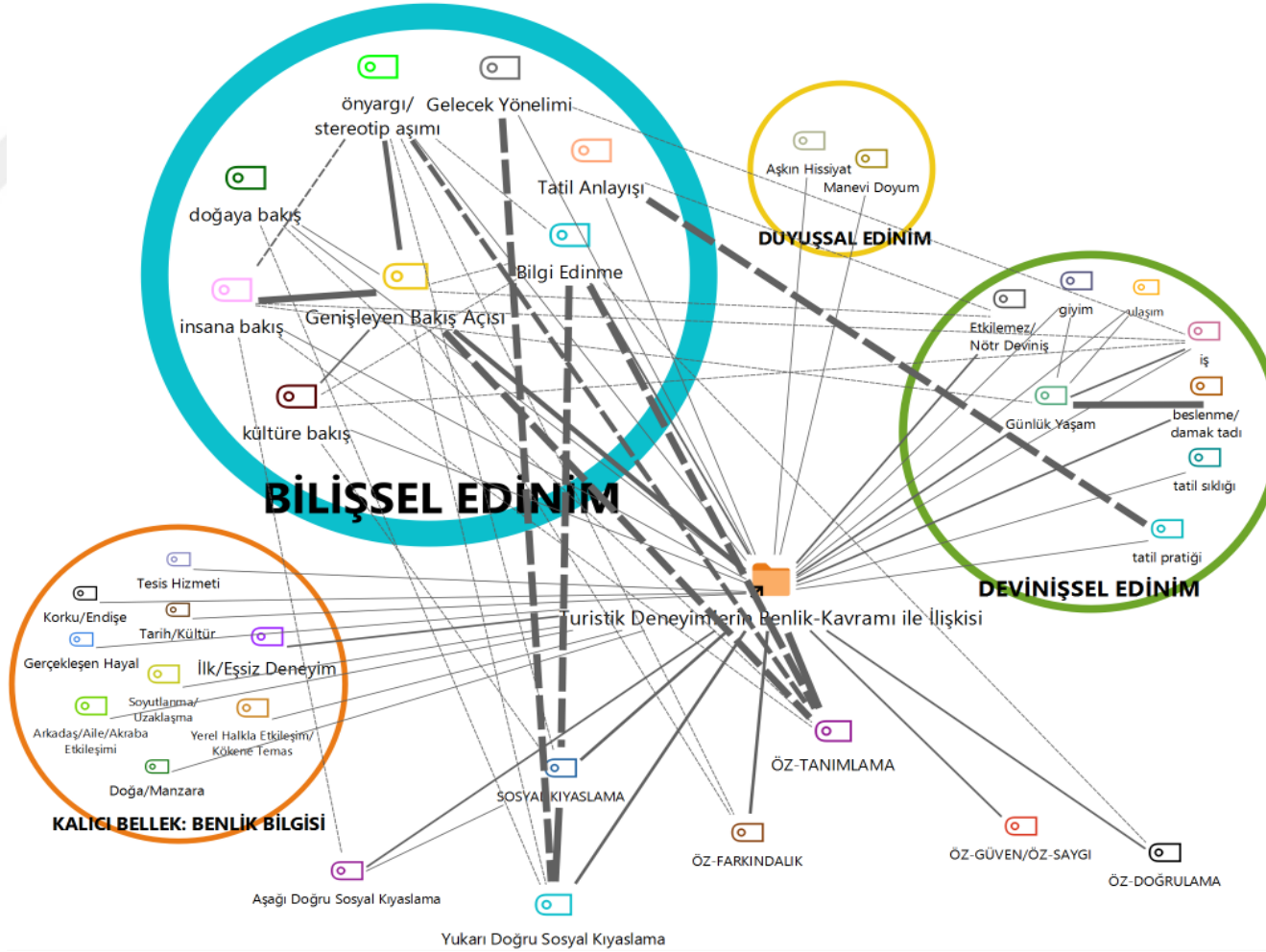
5.5.3.2.1. Bilişsel Edinim Odağında Değerlendirme

Turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisinin bilişsel edinim odağında haritalandırıldığı Şekil 5.12’de tüm karşılıklı ilişkiler değil; yalnızca bilişsel edinim teması, yani tema dâhilindeki kodların ve alt-kodların kendi içinde ve diğer temalarla karşılıklı ilişkisi görselleştirilmiştir. Turistik deneyimlerin bilişsel edinim hususunda arz ettiği önem, bütünsel ilişki haritasının değerlendirildiği kısımda da vurgulanmıştı, bu aşamada söz konusu vurgunun altında yatan unsurların ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Şekil 5.11 ve 5.12’den görülebileceği üzere; genişleyen bakış açısı, bilgi edinme, tatil anlayışı ve gelecek yönelimi kodları, bilişsel edinim teması dâhilinde yer almaktadır. Bu kodların tema içerisindeki ağırlıkları Şekil 5.11’de belirtildiği gibidir. Yine Şekil 5.11’de gösterilmiş ve ağırlıklarına göre sıralanmış olan insana bakış, önyargı/stereotip aşımı, kültüre bakış ve doğaya bakış alt-kodları ise genişleyen bakış açısı kodu kapsamındadır.

Şekil 5.11. Bilişsel Edinim Temasının Kod Dağılımları

Şekil 5.12. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Bilişsel Edinim

Bilişsel edinim temasının incelenmesinde öncelikle genişleyen bakış açısı kodu ve alt-kodları, daha sonra bilgi edinme, tatil anlayışı ve gelecek yönelimi kodları, tema ağırlıklarına uygun olacak şekilde mercek altına alınacaktır.

Genişleyen Bakış Açısı;

Turistik deneyimlerin kazanımını desteklediği önemli bilişsel edinimlerden biri, bireylerin bakış açısının genişlemesine sunduğu katkı olarak ön plana çıkmaktadır. Elde edilen veriler; bir paylaşılmayan çevre unsuru olarak turistik deneyimlerin olumlu anlamda farklı bakış açıları benimsenmesi, hayatın algılanış şeklinin değiştirilmesi ve düşünsel/yargısal esneklik kazanılması gibi hususlarda bireylerin bilişsel kazanımlar elde etmesine katkı sağladığını işaret etmektedir. Verilerden birebir alıntılanma suretiyle konuya ilişkin yapılan aktarımlara aşağıda yer verilmiştir.

M18: *“Hayatla ilgili birçok algımı değiştiriyor.”*

M29: *“Orada yaşadıklarım benim de bakış açımı değiştirdi.”*

M16: *“Esneklik, tek kelimeyle esneklik, esneyebilmemi sağlıyor.”*

M8: *“Daha katı baktığım şeylerde daha yumuşak bakabiliyorum.”*

M24: *“Olayları siyah-beyaz görmenin ötesinde grinin tonlarını fark etmemi sağladı.”*

M1: *“Gezdiğim yerler perspektifimi hep yükseltir... Bakış açımda çok değişiklik meydana getirdi.”*

M29: *“Biraz daha insanın vizyonunun gelişmesine, görüş açısının genişlemesine sebebiyet veren bir şey, o yüzden önemli.”*

M19: *“Başka bir gözün açılıyor gibi oluyor, bunun hayatına yansımaları da mutlaka oluyor diye düşünüyorum uzun vadede.”*

M17: *“Kültürü de daha genişliyormuş, dünyaya bakış açısı da daha genişliyormuş, bu konularda bana büyük katkıları olduğunu düşünüyorum.”*

Farklı çevresel bağlamlarda öteki ile buluşma imkânı tanıyan turistik faaliyetler, bireylerin alternatif düşünüş, davranış ve nihayetinde yaşayış şekilleri hakkında bilgi sahibi olmasına olanak tanımaktadır. Öyle ki; söz konusu olanak, deneyimleme, gözlemlene yani yerinde görülme, belki bir parçası olma durumlarını sağlaması bakımından daha etkili olmaktadır. Söz konusu olanakların bireye farklı açılardan yansımaları mümkün olmaktadır. Bunlardan biri de alternatiflere daha açık hale gelmesi yoluyla bakış açısının genişlemesi, bu doğrultuda bilişsel bir edinim sağlanmasıdır. İlgili veri alıntıları aşağıdaki gibidir:

M12: “O zaman yargımlarken biraz daha yumuşatıyorsunuz, “orada olsam ben de böyle yapardım” gibi şeyler diyorsunuz.”

M18: “Burada saygısızlık olarak kabul edilen şeyler yurtdışında çok normal karşılanabiliyor, bakıyorum, burada da bazı insanlar benzerini yapıyor, bir şey demiyorum, olabilir bu diyorum.”

M45: “Bakış açımın da farklılaştığını düşünüyorum. Farklı şehirlerde bulunup oradaki insanları, ortamı gördükten sonra tabii ki kendi hayatın değişime uğruyor. Farklı bakıyorsun olaylara biraz daha.”

M20: “Başka tür yaşamların, yaşam şeklinin mümkün olduğunu bilmek, bunu herkes bilebilir ama bunu yakından görürsen senin için gerçekten farklı bir yaşam mümkün olur. Bunu bilmek bile insanın hayata bakış açısına bir zenginlik getirir.”

Fiziksel/coğrafi yer değişimi ve yeni yerler keşfetme ile sınırlı olmayarak farklı insanlarla temas noktasında da bir köprü görevi gören turistik deneyimler, belki de birey için daha önce ihtimal dâhilinde olmayan çeşitli yaşamların mümkün olduğunu, kültürel bağlamları içinde göstermektedir. Söz konusu gösterim, teması mümkün kılacak kadar yakınlaşma potansiyelini de barındırdığından bireylerin farklılıklara karşı tolerans kazanmasına, daha hümanist olmasına ve kendilerini bir dünya vatandaşı olarak görmelerine vesile olabilmektedir. Bu vesile olasılığının somutlaştığı, konuya ilişkin veri alıntıları aşağıdadır.

M20: “Ben bakış açısının zenginliğinin ne kadar çok kültür tanınırsa o kadar artacağını, insana o kadar şey katacağını, insanı daha hümanist biri haline dönüştüreceğini düşünüyorum.”

M3: “Olaylara daha olumlu bakmamı sağlıyor, yeni yerler görmek, yeni insanlarla iletişim kurmak, fiziksel yer değişikliği, orada bulunmak beni tatmin ediyor. Farklı insanlarla karşılaşıyorsunuz sonuçta, farklılığı görmüş olmak sizin daha toleranslı olmanızı sağlıyor.”

M18: “Adım atıyorum, dünyada birçok yere adım atıyorum, bu, benim yalnızca buralı olmadığımı, dünyanın bir parçası olduğumu düşündürüyor. Memleketim dünyaymış gibi hissettirmeye gerçekten yardımcı oluyor.”

Genişleyen Bakış Açısı: İnsana Bakış;

Farklı insanlarla aynı ortamı paylaşma, tanışma ve onları kendi çevreleriyle birlikte gözlem nesnesi haline getirme yoluyla insanlara dair kurguların daha sağlam bir zeminde yeniden inşasına, turistik deneyimlerin sağlayabileceği katkı ortaya konulmuştur. İlgili veri alıntıları aşağıdadır.

M13: “İnsanları tanıma fırsatım oluyor, insanlara dair fikir sahibi oluyorum.”

M44: “Sonuçta biriyle iyi anlaşmak için dine, dile, ırka gerek yok.”

M10: “Daha farklı insanlar gördükçe, insanlara hoşgörüyle yaklaşma gibi bir durumum ortaya çıktı. Havalimanında bile gittiğiniz zaman, birçok farklı etnik kökenden aileler görüyorsunuz.”

M43: “Doğu’yu çok gezdim, severek de gezdim. Özellikle Antep ve Urfa bölgesindeki insanların dışarıdan gelen insanlara karşı daha içekapanık olduklarını görmüştüm... Halkın yaşayışını gördükten sonra belli şeylere daha çok dikkat etmeye çalışıyorsunuz. Gittiğiniz yerdeki insanlar çok zor durumda yaşıyorsa en azından bununla ilgili bir farkındalık oluyor sizde ve belki o insanlara daha fazla yardımcı olmaya çalışıyorsunuz.”

M30: “Yurtdışına çıkmadan önce yabancı insanlara bakışım biraz farklıydı. Sadece buraya gelen turistler; yabancı dil konuşuyor, nasıl bir hayatı var ya da İstanbul’a turist geliyorsa kesin zengindir diye düşünüyordum. Ama özellikle Balkan coğrafyasına gittiğimde, oradan buraya gariban insanların da geldiğini fark ettim. Özellikle yabancılara karşı bakışım değişti. Avrupa’dan gelenler bile benden daha gariban olabilir.”

Bireyin kendinden belirgin ölçüde farklı bulduğu insanlara karşı dâhi hoşgörü geliştirilmesi, iletişim yönelimi ile becerisini arttırması ve en nihayetinde insan olma paydasında diğer insanlarla buluştuğunun, benzer acı ve sevinçleri paylaştığının farkına varması gibi bireylerin insanlara karşı bakışı konusunda, turistik deneyimlerin etki potansiyelinin geniş bir çapa sahip olduğu anlaşılmaktadır (bkz. ilgili veri alıntıları).

M19: “İnsan her yerde insanmış gibi bir düşünceye varabiliyorsun.”

M7: “Daha kendi çevremdeki insanlarla iyi anlaşırdım ve kendim gibi olmayan insanlardan pek haz etmezdim. Ama insan gerçekten zamanla dünyanın farklı ülkelerinden çok farklı prensiplere sahip olan insanları görürken daha iyi iletişim kurabiliyor.”

M12: “Bir yere gitmeden önce, yurtiçinde de öyle, doğuya gittiğiniz zaman, Kars için düşünelim, oradaki insanlardan kendinizi çok farklı sanıyorsunuz. Gittiğiniz zaman sadece dil farkı olduğunu görüyorsunuz, bu abartı değil, sadece dil farklı. Bütün mimikler, öncelikler, dertler, tasalar aynı, insanın hiçbir yerde değişmediğini görmek farklı hissettiriyor... İnsanın her yerde aynı olduğunu düşündüm.”

M20: “Bir kere insanın küçük dünyasında, kendine kurguladığı çevrede yaşaması insanın bakış açısını daraltır. Biraz örneklemek zor olacak ama, farklı coğrafyalardaki farklı insanlarla tanışmak, onları görmek, yaşamlarına birazcık da olsa ortak olmak, insanların hem birbirlerinden ne kadar farklı hem de birbirleriyle ne kadar aynı olduğunu hatırlatır. Bunu öğrenip bilmek değil, dönem dönem görmek gerekir. Afrikalı bir

ailenin de çok benzer sorunları olduğunu görmek belki insanı hem şaşırtır hem de rahatladır. Bazı problemlerin farklı versiyonlarıyla mücadele edildiğini görmek, insana olan saygıyı ve insanın hoşgörüsünü de arttırır.”

Genişleyen Bakış Açısı: Önyargı/Stereotip Aşımı;

Öteki ile etkileşim bağlamında ben-değil bilgisi edinimine yönelik turistik deneyimlerin kolaylaştırıcı etkisi ifade edilmiştir. Söz konusu öteki tesirinin, insanların “ötekiler” hakkında kurgulamış oldukları temelsiz ve asılsız düşüncelerin yerini bilgiye ve kanıta dayalı, mesafe azaltıcı bir farkındalığa bırakması hususunda yardımcı olduğu anlaşılmaktadır. İlgili veri alıntılarının bu durumun somutlaştırılmasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

M9: *“Önyargılı olmamayı öğreniyorsun.”*

M11: *“Önyargılı, sabit fikirli olmamak, tek bir doğru olmadığını”*

M31: *“Genelde kalıp düşüncelerle tutarsız oluyor tanıdığınız zaman, böylece o kalıp düşüncelerden arınmış oluyorsunuz.”*

M29: *“Ben çok önyargısız değildim galiba, sonra birkaç farklı kültürden insanı tanıdığınız zaman daha önyargısız oluyorsunuz.”*

M45: *“Olaylara bakış açım önyargılı değil de; daha açık fikirli bir şekilde bakıp değerlendirip hemen yargılamadan karar verebiliyorum.”*

M12: *“İnsanın hiçbir yerde değişmediğini görmek farklı hissettiriyor. O zaman yargılarken biraz daha yumuşatıyorsunuz, “orada olsam ben de böyle yapardım” gibi şeyler diyorsunuz... O önyargılarda kalmadı, bir yerde o yüceltmeler de kalmadı. Hepsi ortaya doğru geldi, o da beni çok rahatlattı yani.”*

Turistik deneyimlerin, bölgeler ya da toplumlar hakkında öznel bir perspektifle geliştirilmiş olan kalıp-yargıların nesnel bir perspektifle tekrar gözden geçirilmesine ve değerlendirilmesine destek olduğunun, bu bağlamda önyargıların/stereotiplerin aşımında bir kaldıraç görevi görebildiğinin ifade edilmesi mümkündür. Bu durumu örneklendirebilecek veri alıntılarına aşağıda yer verilmiştir.

M1: *“Bakış açımda çok değişiklik meydana getirdi. Hindistanlılar’a karşı çok negatiftim, insanların söyleyişlerinden dolayı, “Hindistan şöyle, tecavüze uğrarsın vs” zaten yemekler hakkında negatiftim, Amerika’dakileri beğenmiyordum, pozitifleşti yani, oradaki insanları tanıyınca, iletişim kurunca, yemeklerini tadınca, festivallerine gidince, festivallerinden bir şeyler de aldım. Tabii ki değişti, bakış açım pozitifleşti, yani tatilden sonra negatifleşen bir durum olmadı.”*

M17: “Diğer taraftan önyargılı olduğum insanlara karşı, çevreye karşı daha objektif bakmayı... Gitmeden önce önyargım varsa bir yer hakkında, onun iyiye döndüğü zamanlar olmuştur. Mesela Arabistan'daki insanlar hakkında farklı şeyler duyuyordum, oraya gittiğimde öyle olmadığını gördüm. Bazı Türkiye'nin içerisinde de bazı yerlerdeki için farklılardır, şöyleledir denilen, önyargılı çevremden duyduğum şeylere karşı kendimde oluşan o tepkiyi oralara gidince yenmişimdir. Sonra döndüğümde de; hayır, sizin dediğiniz gibi değil, onlar şöyleler, böyleler diye onlara anlatmışımdır, yanlış biliyorsunuz gibisinden.”

Genişleyen Bakış Açısı: Kültüre Bakış;

Benimsenen yaşam şeklinin, tek meşru ve doğru yaşam şekli olmadığını anlaşılması, farklılıkların keşfedilmesi, yaşam şekillerinin kültürle ilişkisinin ve içinde şekillenilen kültürün insanlık kültürüyle olan bağının farkına varılması, nihayet bütün bunların benimsenen yaşam şekline yansımalarının görülmesi noktaları ile turistik deneyimlerin ilişkisini işaret eden veri alıntıları aşağıdaki gibidir:

M35: “Değişik kültürlerin yaşamına özendim.”

M43: “Bunun kültürel bir şeyden kaynaklandığını tahmin ediyorum. Kültürün karakteri etkilediğini görüyorum.”

M19: “Diğer kültürle temas ettikçe ona göre şekilleniyorsun, ona göre pişiyorsun. Kültürel olarak mutlaka etkileniyorsun.”

M18: “Örnek verecek olursam; dediğim gibi, toplumsal olarak kültürel farklılıkları görüyorum, bazı şeyleri çok fazla sorun ettiğimi düşünüyorum.”

M5: “Farklı kültürleri tanımak gerçekten insanı etkiliyor. Bizden daha farklı insanlar, deneyimler, anlayışlar, yaşayışlar, tatil anlayışları, yemek kültürleri var, bunları görmek güzel. Bizim mutfak lezzetimizden farklı mutfak lezzetlerini keşfetmek, benim için yemek özel bir şey, öyle bir şeyi keşfetmek güzel oluyor.”

M20: “Başka tür yaşamların, yaşam şeklinin mümkün olduğunu bilmek, bunu herkes bilebilir ama bunu yakından görürsen senin için gerçekten farklı bir yaşam mümkün olur... İnsan yakından görmediği yaşam biçimlerinden, kültürlerden korkar, onun farklı olduğunu zanneder. Bizler farklıyız fakat bir yandan da aynıyız. Farklılığı zenginlik, aynılığı da sevgi şefkat duyabilmek için sebep olarak görmek ile bu mümkün olabilir.”

Genişleyen Bakış Açısı: Doğaya Bakış;

Kültürel unsurların kayda değer ölçüde doğal çevreyi dışlamak suretiyle inşa ettiği şehirlerde yer verilen “sentetikleştirilmiş/parklaştırılmış doğa”nın ötesinde, gerçek bir doğal atmosfer içerisinde bulunmanın doğayı tekrar düşünmeye sevk ettiği, ona duyulan sevgi ve saygıyı tetiklediği belirtilmiştir. Söz konusu anların turistik deneyim kapsamında gerçekleştiği, bu bağlamda turistik deneyimlerin bireylerin doğaya bakışlarının revize edilmesinde payı olduğu görülmüştür. İlgili veri alıntıları aşağıdadır.

M3: *“10 yıl önce, Trabzon/Karadeniz tatilinden sonra doğaya daha düşkün oldum, doğaya karşı düşkünlüğümü arttırdı.”*

M2: *“Özellikle çevre kirliliği konusunda daha da bilinçleniyorum. Oralarda gördüğüm kirlilikler, insanların çöpleri atması vs. bunlar beni çok daha fazla üzüyor.”*

M9: *“Doğayı görmek, mesela Marmaris’te denizin berraklığını görmek, Trabzon’da etraf çok yeşildi. Batum’a giderken otobüsle, göz alabildiğince yeşildi etraf. İster istemez insanı hem rahatlatıyor, hem etkiliyor, hiç öyle görmediğin için. Pamukkale de öyle, anlatmakla olmuyor, kendin görmen lazım... Doğaya karşı sevginiz-saygınız artıyor.”*

M12: *“Mesela önceden çok çok umursamadığım doğayı korumak, şehrin içinde park olsun vs. ülkemizde çok fazla rastladığımız bir şey değil, park olur ama; yürüyüş parkuru vardır, iki ağaç vardır, üç tane salıncak vardır, bizde park kültürü öyledir. Yurtdışına gittiğinizde o parklarda dokunulmamış, çalılar, çırpılar, yabani otlar, öyle bırakılmış, belirli bir yürüyüş yeri açılmış, o da bildiğimiz toprak, insanların olduğu gibi koruması beni çok etkilemişti, evet, olduğu gibi dursun. Berlin’in ortasında bakımsız bir ağaçlık var, daha doğal bir ortan var, biz neden bütün ağaçların dibine kasnak geçiriyoruz demiştim.”*

Bilgi Edinme;

Genel anlamda bilgi birikimini zenginleştirmek, özellikle tarihi ve kültürel konularda merak ve öğrenim seviyesini arttırmak, bazı fiile yansıtacak beceri geliştirici bilgiler de sağlamak, turistik deneyimlerin bireylerin bilgi edinimi noktasında oynadığı bazı temel roller olarak ön plana çıkmaktadır (bkz. ilgili veri alıntıları).

M4: *“Bilgi birikimimi, genel kültürümü arttırdı.”*

M3: *“Etkileşim sonrası edinilen yerel bilgiler”*

M10: *“Kültür edinmem konusunda etkili oldu.”*

M33: *“Kampı nasıl yapacağım sorusu yanıt buldu.”*

M20: “Örneğin köy yaşamını bilirim, diyebiliyorum.”

M30: “O ülkeye, yöreye ait gördüğüm şeyleri araştırmamı, döndüğümde bilgi edinmemi sağladı.”

M11: “Daha fazla öğrenme isteği, daha fazla araştırma ve kadim uygarlıklar konusunda daha fazla okuma zamanı bulma isteği uyandırdı bunlar.”

M15: “Her gittiğim kültürde farklı bir şey öğreniyorum. Bunlarda bu şekilde olabiliyor, bu şekilde yaşanabiliyor, biz böyleyiz ama böyleleri de var diyorum.”

M7: “Eskiden sadece belli başlı kitaplar okurdum, artık okuduğunuz kitaplar haricinde farklı kültürleri çok fazla araştırıyorsunuz. Çünkü birileri ile konuşurken bir şey duyuyorsunuz, ilginizi çekiyor, artık siz de onu araştırmaya başlıyorsunuz.”

M17: “Gidip görüyorum, bilgi sahibi olunca, o konu hakkında bilgi sahibi olduğum için, bildiğim konularda veya gezdiğim yerlerden konular açılınca gördüklerimi anlatabiliyorum. Tarihsel olsun, yöresel olsun, yemek konusu olsun, beni daha bilgili bir insan yapıyor. En çok sevdiğim tarafı bu.”

Turistik deneyimin birey tarafından mevcut bilinenler için fiziksel kanıt sağlama mahiyetinde sunduğu fırsatlar çerçevesinde bilinenin kalıcılaştırılması, güçlendirilmesi ve desteklenmesi mümkün olabilmektedir. Buna ek olarak; bireylerin kendi kültürlerinin farklı kültürlerle bağlantılarını keşfetmesinde, bu vesileyle hem farklı kültürleri hem de kendi kültürünü daha yakından tanıma imkânı bulmasında, insanlık kültürünün bütünsel tablosu karşısında münferit görünen kültür adalarının bağlamsallığını ve ilişkiselliğini kavramasında da turistik deneyimler bir zemin oluşturabilecektir. Bu hususlara işaret eden ilgili veri alıntılarına aşağıda yer verilmiştir.

M43: “Makalelerde, kitaplarda okuyoruz ama gidip görünce çok daha farklı oluyor.”

M29: “Okumanın haricinde, onu deneyimlediğiniz zaman daha kolay fikir üretebiliyorsunuz, karşılaştırabiliyorsunuz.”

M9: “Gezi programlarında görüyorsun, televizyondan, bilgisayardan, insan o kadar da değildir diyor, ama oraya gidip baktığında gerçekten de güzel olduğunu görüyorsun, ekrandan görmek aynı etkiyi yapmıyor.”

M19: “İtalya’da Vatikan’da şapele çıkmıştık, yukarıya. Alaturka tuvaletler olduğunu gördüm, bunun bize ait bir şey olduğunu zannediyorsun, oysaki bu o coğrafyanın binlerce yıldır sahip olduğu bir şey olduğu için Ortodoksluk’a da girmiş, belki biz onlardan öğrendik. Tarihi hamamları gezerken de hep onu düşündüm, biz çok temiz bir milletiz vs. dersin ama Osmanlı hamam sistemi Roma hamam sistemi üzerinden ilerlemiş.”

Tatil Anlayışı;

Farklı konularda bilgi edinimine zemin hazırlayan turistik deneyimler, söz konusu tatillerin kendi olduğunda da bireyler nazarında keşfedici bir yön içerebilmektedir. Bu keşfin somutlaşarak davranışları etkilemesi düşünülmeyecek şey değildir. Devinişsel edinim teması incelendiğinde tatil anlayışındaki değişimlerin tatil alışkanlıklarına/pratiklerine yansması irdelenecektir, ancak bilişsel edinim teması kapsamında düşüncel süreçler öncelenecek değerlendirme yapılması daha uygun olacaktır.

Farklı doğal ve kültürel yerlerin ziyareti nasıl birey için ilgili hususlarda şekillendirici bir etki meydana getirebiliyorsa, yine alışılmışın dışında katılım gösterilen tatiller de, bireylerin tatil anlayışlarında farklılaşmaya kapı aralayabilmektedir. İlgili veri alıntıları aşağıdaki gibidir:

M13: *“Sonraki tatiller üzerinde şekillendirici oluyor.”*

M11: *“Turizm deneyimi, başka tatil deneyimleri için de etkili oluyor.”*

M3: *“Benim için farklı bir şeydi, ilk kez dağlara, yaylalara çıktık, denizin dışında olduğu için tatil anlayışından farklı geldi ve bu beni etkiledi.”*

M31: *“Türkiye’de ilk defa Kaş’a gittiğim seneyi söyleyebilirim. Benim için yaz tatilinin anlamını değiştirdi orası. Kaş’ta kendi kültürüme yakın bir yaz tatili olduğunu gördüm. Ben hep Bodrum’a giderdim, Serdar Ortaç, Demet Akalın dinlemek yerine, Radyo Eksen çalan bir yerde denize girebiliyorum, hep aynı tip insan, o da benim kendime, kültürüme yakın hissettiğim yer.”*

M5: *“İki yurtdışı seyahatim tatile bakış açımı değiştirdi... Bundan sonra tatillerimi öyle yapmak isterim. 10-15 gün gidip sahil kenarında güneşlenip oraya sabit kalmaktansa; yurtdışında daha önce hiç görmediğim bir şehir daha cazip olur. Yurt dışına gidip 10-15 tane şehri 10 günde pıt pıt pıt gezmeyi değil; 3-4 gün bir şehre odaklanıp oranın her bir tarafını gezmeyi, yemeğine, kültürüne, insanına temas edeyim, öyle gezeyim istiyorum. İki defa öyle yaptım, bundan sonra da bu tarz bir tatil kurgulamayı isterim. Hatta her sene tatil yapmak yerine iki senede bir böyle bir tatil yapıp bu şekilde yapmayı tercih ederim.”*

Gelecek Yönelimi;

Meslek tercihi ve bu bağlamda nerede yaşanılacağına tasarlanması gibi geleceğe dair yönelimlerin insan hayatındaki alınması gereken en önemli kararlardan biri olduğu aşikârdır. Nihayetinde bu kararların hayata geçirilmesi durumunda bireyin tüm yaşamına sirayet edeceği açıktır. Turistik deneyimlerin böylesine önem arz eden bir konuyla ilişkili

olması dikkat çekicidir. İş yaşamına ve yaşanılacak yere ilişkin fikirlerin, gelecek yönetimlerinin turistik deneyimler çerçevesinde nasıl etkilenebileceğinin somut örnekleri aşağıdaki veri alıntıları vasıtasıyla ifade edilmiştir.

M22: *“Beni çiftliğe taşınmaya yönlendirdi, böyle bir projem var. Gittiğim yerlerde taş evler görmeye itti, benim dekorasyon algımı da biraz değiştirdi.”*

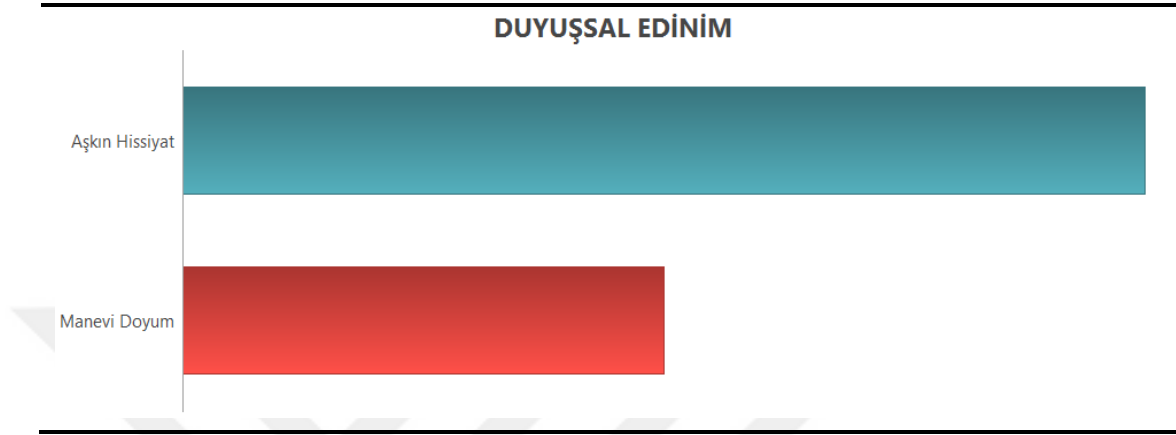
M34: *“Gelecek planı yaparken, ileride yaşayacağım yer konusunda beni etkiliyor. Ege’de yaşamayı tercih ediyorum diğer yerlere nazaran... İleriki yaşantımda beni kısıtlayacak bir işte çalışmamayı tercih ediyorum, istediğim zaman gezip yeni yerler keşfetmek adına. Dolayısıyla bu aslında hayatımı etkilemiş oldu bir yerde. İş planı yaparken ve yaşayacağım yeri seçerken buna dikkat ederek karar vereceğim.”*

M36: *“Genelde ailemle tatile çıktığımız zaman sakin kasabalara gideriz, insanların durgunluğu, sokakların boşluğu, geleceğim hakkında düşüncemi değiştirdi. O insanlar çok daha stressiz, her yer yürüme mesafesinde, tatil ihtiyaçları bile olmayabilir rahatlıktan, gelecekte mesleğimi de ona göre tercih etmeyi istiyorum, mühendis oluyorum, ne kadar mümkün olur bilemiyorum ama bir şekilde olmasını gözeteyeğim.”*

M39: *“Kesinlikle İstanbul’dan kaçacağım. İstanbul haricinde bu kadar güzel yer gördükten sonra, bu kadar iyi insanlar gördükten sonra İstanbul’da kalmak, hakikaten, bu şehir hakikaten vahşi. Toplu taşınması, koşuşturması, gürültüsü, kaosu olsun, onu benim iliklerime kadar hissetmemi sağladı. Havası bile, Sakarya’ya gidip mesela Kerem Ali Dağı’na çıktım 4 kere, Sakarya’ya gidip o ilk nefeste buranın ne kadar böyle “başkasının teri gibi” nefes olduğunu fark ediyorum. Tatillerin öyle bir etkisi olmuştur, beni en çok o noktada etkilemiştir. Zaten ailemi de Edremit’e yerleştirttim, savdım İstanbul’dan. İnşallah ben de belki bir erken emeklilikle, zaten niyetim, benim bir taraftan da o, bir dağ evi olsun, bir şeyler yapayım, ekolojik tarım kısmına ilgim var. TATUTA-Tarım Turizm Takas oluşumunda çalışmıştım on bir gün, Flora diye bir dağ evinde, bu Olimpos/Çıralı’nın Beycik Köyü’ndeki çiftte özendim. Onlar lavanta yetiştiriyor, yağını çıkartıyor, bir şeyler satıyor, on bir gün onların yanında karın tokluğuna çalışmıştım. Dolayısıyla benim de hayatım o oldu. Bu da çok etkileyici ve değiştirici bir şey; görüp böyle, “Evet bu, ben bu olacağım!” demek. İnşallah ben de Kaz Dağları’nda öyle bir ortam kurabilirim. Şimdilik işte biraz daha çilemizi doldurmaya çalışıyoruz.”*

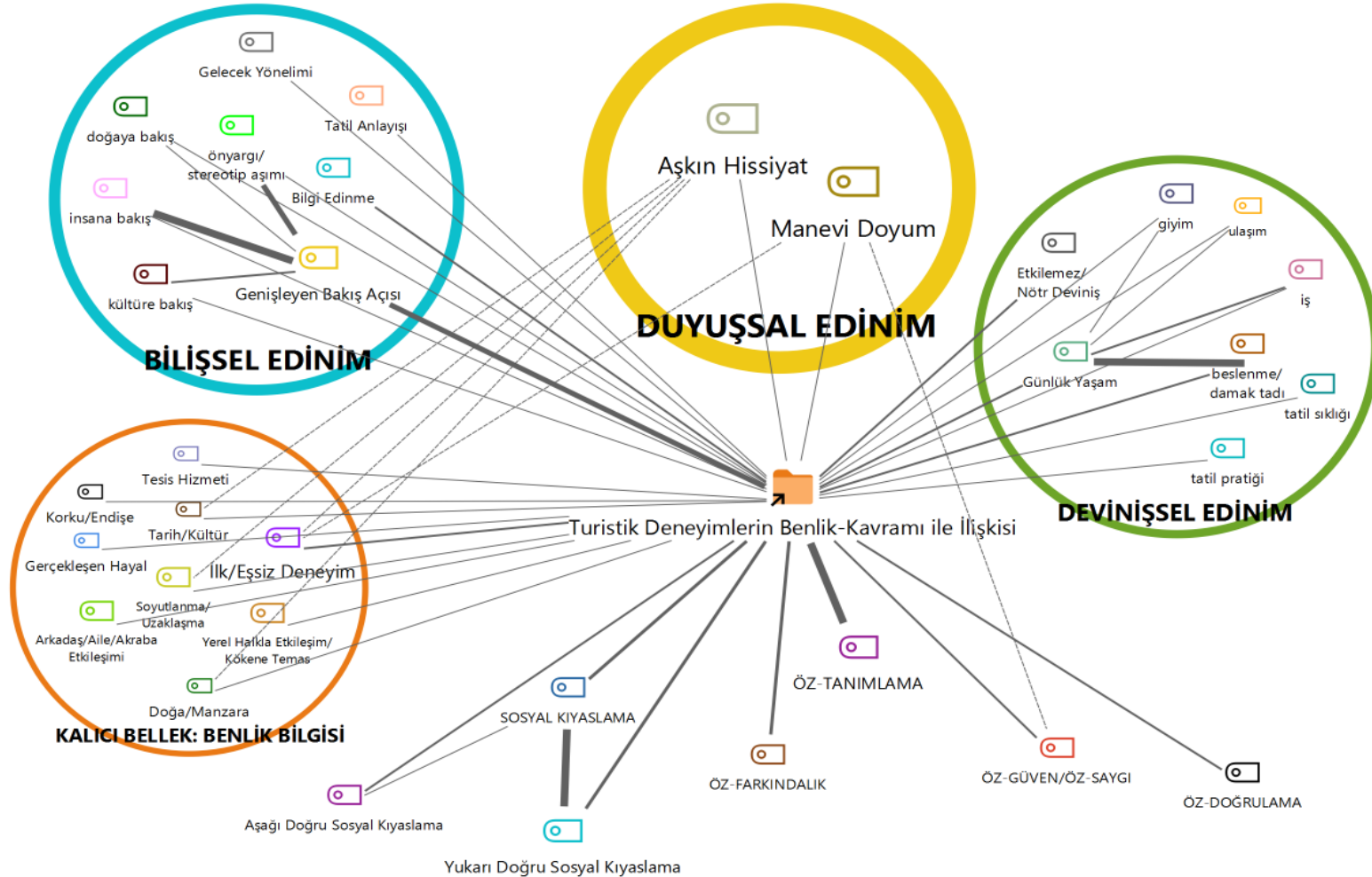
5.5.3.2.2. Duyuşsal Edinim Odağında Değerlendirme

Şekil 5.14, duyuşsal edinim odağında turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisini göstermekte iken; Şekil 5.13 de duyuşsal edinim temasının kod dağılımlarını görselleştirmektedir.

Şekil 5.13. Duyuşsal Edinim Temasının Kod Dağılımları

Duyuşsal edinim temasına dair inceleme, tema kapsamındaki kodların ağırlıklarına göre yapılacaktır. Yani öncelikle aşkın hissiyat, daha sonra manevi doyum kodları kapsamında değerlendirmelere yer verilecektir.

Şekil 5.14. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Duyuşsal Edinim

Aşkın Hissiyat;

Turistik deneyimler vasıtasıyla günlük yaşamın rutinleşmiş renksiz mekanikliğinden sıyrılmak mümkün olabilmektedir. Böylece günlük yaşam için önem arz eden ve vazgeçilmez olarak nitelendirilen kurgusal unsurların paranteze alınması ve en geniş anlamda evren-insan bütünleşmesi, estetik ve mâna arayışı, zamansızlık hissi gibi aşkın hisler duyulabilmektedir. İlgili veri alıntıları aşağıdadır.

M33: *“Kendimi daha rahat, doğayla iç içe hissetmeye başladım.”*

M45: *“Daha yüce bir şeyi hissettim. Orada her şeyin benden daha yüksek olduğunu hissettim, hayranlık duydum, huzurlu, sessiz ve mutlu hissettim, diyebilirim.”*

M14: *“Ruhum çok huzur buldu, “yüzyıllarca buradan kimler geldi kimler geçti, ne olaylar yaşandı, neler hissettiler, insanlar neler yaşadı burada” diye düşündüm.”*

M43: *“Huzur, rahatlama, kendimi serbest bırakmıştım. Şehir içinde illa bir yere yetişme telaşı oluyor, kafada belirli bir plan oluyor, o aralıkta onu düşünmemiştim. Sadece gözüme güzel göründü, kokusu güzeldi, içim huzurla dolmuştu, çok mutlu olmuşum, onu hiç unutamam.”*

M16: *“2016 Kasım ayında antik havuzda yüzdüm, Pamukkale’de. Çok hoş bir deneyimdi ve bu deneyimi çocuğum ve eşimle beraber yaşamış olmam, o dönemdeki oranın tenhaliği da bana sanki 2016 yılı değil de sanki daha eski bir dönemmiş hissiyatı yarattı. Tek tip sanki, orada zaman kavramının durmuş olması beni çok etkilemişti.”*

M39: *“Dediğim gibi; o göktaşı yağmuru, onu görürken o heyecan. Kerem Ali Dağı’nın zirvesine çıkmıştık, türbede kalmıştık geceleyin. Türbenin arkasında bir bulut denizi ve dolunay vardı. Oradaki o nefes kesilmesi anı, yani öyle anlar yaşayıp sonrasında, işte, öyle 2 günlük bir an yaşayıp ondan sonra 1 ay onun tadını damakta hissetmek, onu diyebilirim.”*

Manevi Doyum;

Hac ve umre seyahatleri yapılması gibi doğrudan inanç turizmi dâhilinde gerçekleştirilen turistik deneyimlerin yanı sıra; günlük yaşamın sıradan/olağan sınırlarının dışına çıkılması suretiyle hayret uyandırıcı, eşsiz doğal ve kültürel çevre unsurlarıyla etkileşime geçilmesini mümkün kılan turistik deneyimlerin de manevi doyum yaşanması hususunda bir etken olabileceği anlaşılmaktadır (bkz. ilgili veri alıntıları).

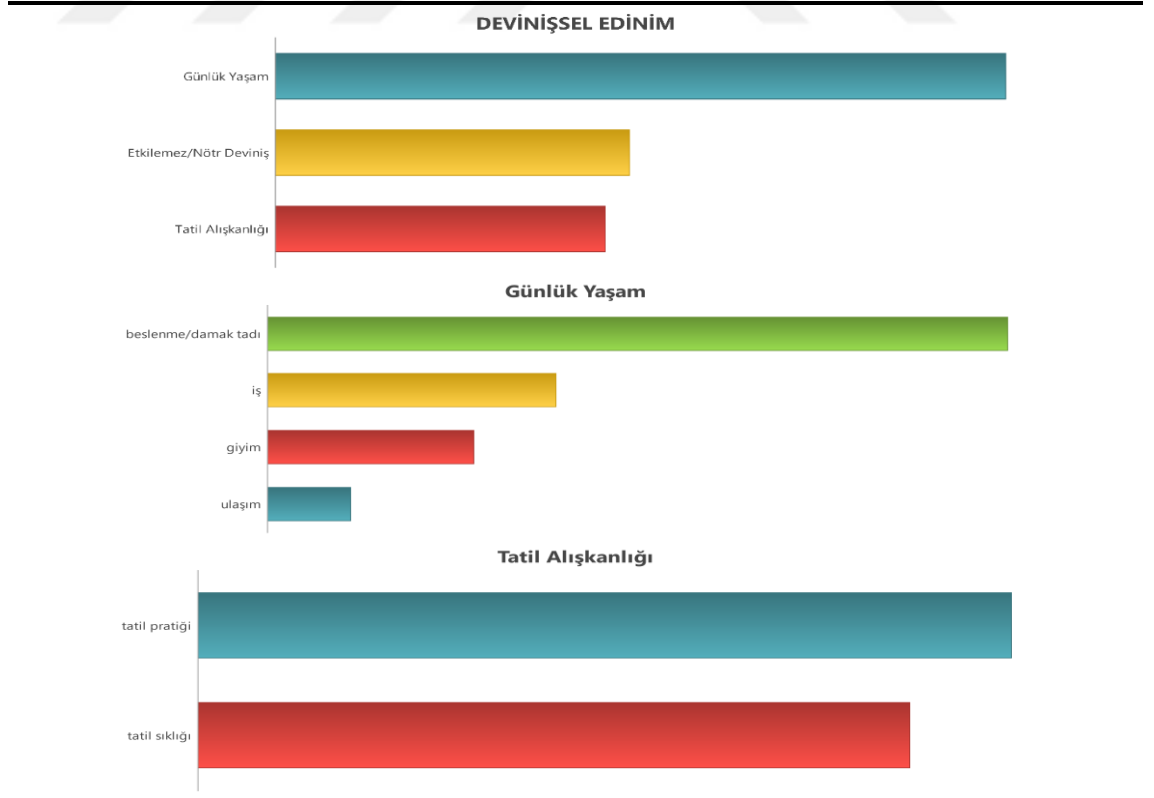
M10: *“Hayatın çok kısa olduğu, doğanın ve insanların Allah tarafından yaratıldığı, inancımın daha güçlendiğini söyleyebilirim.”*

M18: “Diğer tarafta kendimi çok elit hissetmişim. Hayata şükretmem gerektiğini düşünmüştüm, çünkü herkesin ulaşabildiği bir şey değil bu. Bir tespit yapmıştım –kendimi övmek için söylemiyorum–; sen kendin, birçok şeye ulaşmışsın, bir nevi kaymak tabakadaki bir insansın ki Allah’a şükürler olsun, hamdolsun ki sen bunlara ulaşabiliyorsun ve hiç de öyle kendine bir şeyden sakınmadan yapabiliyorsun. O bana gerçekten çok büyük bir tatmin duygusu, tatmin de değil, şükretme, hamd etme, onun dışında başka bir şey daha var, benim bir parçamı biraz daha parlatan, biraz daha beni ekstra ben yapan bir şey, orijinalleştiren bir şey hissettiriyor.”

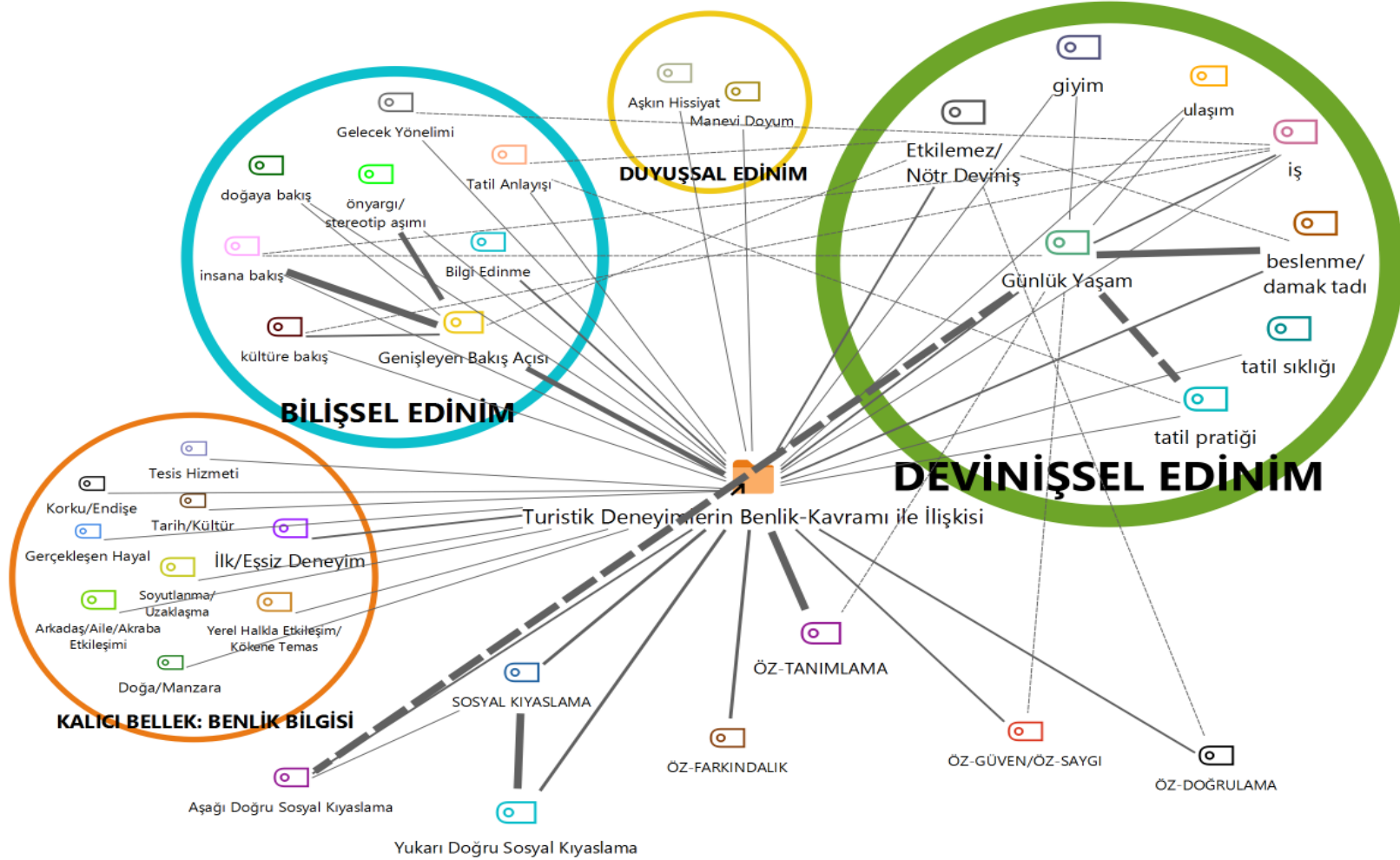
M17: “Hac ve umre seyahatlerim çok kutsal, çok farklı. Diğer tatillerimi göz önünde bulunduracak olursam onların içerisinde en uygulandığım, en yoğun maneviyatımın arttığını düşündüğüm, Kâbe’yi karşımda gördüğüm an, onun dışındaki diğerleri; tamam sevinç katmıştır, huzur katmıştır ama bana en çok etkisi olan hacca gitmem, o atmosferde yaşadığım maneviyat... maneviyatımda artış sağladı, o şekilde yansıdı hayatıma.”

5.5.3.2.3. Devinişsel Edinim Odağında Değerlendirme

Devinişsel edinim odağında turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisini gösteren ilişki haritasına Şekil 5.16’da; devinişsel edinim temasının kod ve alt-kod dağılımlarını ifade eden görsele Şekil 5.15’te yer verilmiştir.

Şekil 5.15. Devinişsel Edinim Temasının Kod ve Alt-Kod Dağılımları

Şekil 5.16. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Devinişsel Edinim

Devinişsel edinim teması mercek altına alınırken, daha önceki temaların incelinmesinde gözetilmiş olduğu gibi, tema kapsamındaki kod ve alt-kodların ağırlıkları dikkate alınacaktır. Bu bağlamda sırasıyla günlük yaşam kodu ve alt-kodları, etkilemez/nötr deviniş kodu ve tatil alışkanlığı alt-kodları çerçevesinde bulgular aktarılacaktır.

Günlük Yaşam;

Günlük yaşamın geneline sirayet eden davranış kalıplarının edinilmesine ek olarak kapsamı daha dar, belirli faaliyetler odaklı davranışların öğrenilmesi ve bunların yerleşik hale getirilmesi noktasında da turistik deneyimlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Aşinalık sınırlarının ötesindeki farklı çevresel unsurlarla geçilen etkileşim, öğrenme ve öğrenilenlerin benimsenerek günlük yaşama yansıtılması hususunda yüksek marjına fayda sağlamaktadır. Bu doğrultuda turistik deneyimlerin konuşma şeklinden sosyal çevreye, yemek yeme şeklinden yaşam alanı kullanım tercihine kadar bireyin günlük yaşamına kalıcı anlamda tesir ettiği noktalar olmaktadır. Buradan hareketle, birey için farklı yaşam pratiklerinin mümkün olduğunu gösteren, hareket alanını arttıran değerli bir unsur olduğunun ifade edilmesi mümkündür. Aşağıda ilgili veri alıntılarında bazılarına yer verilmiştir, bu alıntıların bahsi geçen ilişkiyi daha anlaşılır kılacağı düşünülmektedir.

M40: *“Daha rahat davranmayı öğretti bana.”*

M3: *“Doğanın içinde olmaya daha fazla çalıştım.”*

M24: *“Dalışla tanışmam tatilde oldu, yaşam tarzıma dönüştü.”*

M38: *“Vardır, konuşma şeklim bile değiştı. Bir anı bile anlatarak muhabbet edilebiliyor.”*

M41: *“Orada tanıdığın insanların vermiş olduğu şeyleri buraya da yansıtmaya çalışıyorsun.”*

M22: *“Tatillerim genelde doğada olduğu için, kendi terasımda bir şeyler yetiştirmeye başladım.”*

M29: *“Dostluklar geliştirmek, hala görüşüyor olmak, otel sahibiyle olsun, orada tanıştığımız diğer arkadaşlarımızla olsun, hala yazışıyoruz.”*

M7: *“Normalde iki çatal, iki bıçakla yemek yiyerek yaşayan biriydim. Eliyle yemek yiyen insanlarla aynı ortamda vakit geçire geçire artık öyle insanla da aynı masaya oturup karşılıklı bir şeyler yiyebilirim.”*

M33: *“Kamplara gittikten sonra daha sakin yerleri tercih etmeye başladım... İnternet, telefon gibi şeylerden uzaklaşmaya başladım... Minimalist yaşamın günlük yaşamıma da etkisi olmuştur, daha az eşya kullanmama sebep olmuştur.”*

- M43: *“O insanlara daha fazla yardımcı olmaya çalışıyorsunuz. Bir yerde hayvanlara kötü muamele edildiğini görüyorsunuz, o sizde çok farklı bir iz bırakıyor. Sonrasında kedilere köpeklere karşı, etrafta gördüğünüz hayvanlara karşı daha duyarlı olmanızı sağlıyor.”*
- M12: *“Sırt çantası taşıma alışkanlığım gelişti. Önceden hiç kullanmadığım bir şeydi, şimdi hangi seyahate gitsem valiz değil, asla, sırt çantası tercih ediyorum sürekli... Su şişesi taşıma alışkanlığı edindim diyebilirim. Yurtdışında sürekli su şişesi taşıyordum, artık burada da öyle. Satın aldığım, plastik bir su şişesini sürekli yanımda taşıyorum, onun orada bulunmasını rahatlık gibi hissediyorum.”*
- M1: *“Orada öğrendiğin şeyleri de uyguluyorsun tabii, mesela Thailand’da kremler aldım, burada da kullanıyorum... Bir de masaj olabilir. İlk defa masajı Hindistan’da yaptırdım, ondan sonra genelde yaptırırım, her gittiğim tatilde mutlaka bir masaj yaptırıyorum, günlük yaşamda da yaptırıyorum arada. Eskiden masaja verilen parayı çok diye düşünürdüm ama bir kere deneyimledikten sonra çok olmadığına karar verdim.”*
- M2: *“Belki günümüzde şehirlerde yerlere atılan bir çöp bizi o kadar rahatsız etmiyorken; bir doğal güzelliğe atılmış çöp hakikaten daha fazla rahatsız ediyor ve bu insanı günlük yaşamında da hassaslaştırıyor... Orada sergilediğiniz davranışlar biraz daha kaygısız ve rahat, bunu günlük hayatımda da uygulamaya çalışıyorum aslında, keşke oradaki gibi, dünyanın dışında biraz da kalarak, çok fazla gündem üzerinde düşünmeden yaşayabilmeye çalışıyorum.”*
- M16: *“Bana yavaşlama sağladı, yani, şehir hayatında herkes koşarak hareket eder, bir hızın içerisinde olur. Bir hedefe yetişmeye çalışan bir halimiz var, her seyahat dönüşünde, her tatil dönüşünde mutlaka yavaşlamış olurum. Ama çok hızlı döneriz geriye, biz de hızlanırsak. İstanbul gibi bir yerde yaşıyoruz, yavaşlamaya pek hakkımızın olmadığı bir yerde yaşıyoruz. Zaman kıstasını mutlaka kullanmak zorundayım, ben uysam da etkileşimde bulunduğum kişilerle uyuşmıyorum, ister istemez ondan sapıyorum. Gün içerisinde de, İstanbul’da da, tatildeki o zamansızlık hissini, zamanın durduğu hissini yakalamaya çalışırım, o anlardaki gibi hissetmeye çalışırım, o pratiği hayatıma aktarmaya çalışıyorum ama çalışan, dört yaşında bir çocuğu olan bir insan için çok da mümkün olan şeylerden bahsetmiyorum.”*

Günlük Yaşam: Beslenme/Damak Tadı;

Daha önce tadılmamış ya da yerinde yeme fırsatı bulunmamış yiyecek-içeceklerin denenmesi, hatta varlığından haberdar olunmayan yiyecek-içeceklerin tadılması turistik deneyimler vasıtasıyla mümkün olabilmektedir. Yine bireyin alışkın olduğu damak tadının ve yemek kültürünün dışından deneyimler yaşaması da mümkün olmaktadır. Bu deneyimler

neticesinde farklı yiyecek-içeceklerin bireyin günlük yaşamının bir parçası haline gelebildiği aşağıda aktarılmış olan ilgili veri alıntılarında da görülebilmektedir.

M42: *“Ama çibörek, artık günlük yaşantımızda.”*

M27: *“Tattığım lezzetlerin birkaçını evde yapıyorum şu anda.”*

M39: *“Çayı şekersiz içmeye alıştım, şeker bitmişti çünkü, bulamamıştık.”*

M29: *“Masala çayını günlük hayatta da kullanmak, konuştuğumuz gibi.”*

M31: *“Birkaç tane özel Avrupa’dan sevdiğim peynir almaya çalışıyorum. Onun dışında pek değişen bir şey değişmiyor burada.”*

M8: *“Mesela hiç rakı içmezdim, ilk defa tatilde içtim ve sonra içmeye devam ettim, yemediğim birkaç şeyi yemeye devam etmişimdir, o tür şeyler olabilir.”*

M45: *“Orada deniz ürünü, ilk defa orada yediysem karidesli makarnayı, burada artık kendim de yapıyorum ya da dışarıda da yiyorum. O tarz şeyler var.”*

M19: *“Hollanda’daki peynirleri burada da aramaya başlamıştım, her gördüğümde de dikkatimi çeker. Dolayısıyla lezzetlerle ilgili böyle şeyler oldu.”*

M18: *“Günlük yaşamımda mesela, yeme tercihlerimde değişiklikler oluyor. Başka ülkelerde yediğim, tattığım farklı şeyleri burada da arıyorum ve arayıp bulup burada da yiyebiliyorum.”*

M9: *“Mesela yemediğin bir şeyi yiyorsun, sonra burada görünce de alabilirsin. Örneğin Bursa’nın kestanesi, iskenderi meşhur, orada yediğinle burada yediğini karşılaştırıyorsun. Farklı yemekler öğreniyorum ve pişirebiliyorum.”*

M20: *“Yeme içme alışkanlıklarımı ciddi ölçüde şekillendirdi. Şunu söyleyebilirim, şehirde büyümüş, memleketine hiç gitmemiş biri belki bu alışkanlıkları çok daha az benimser. Bu anlamda, yeme içme anlamındaki alışkanlıklarımı etkilemiştir.”*

M7: *“Normalde çok fazla yemek seçen biriydim, hala seçiyorum ama eskiye nazaran bence çok daha geliştim. Normalde mantardan nefret ederim ama zorda kalınca yemiş olduğum için, şu anda pizza üzerinde örneğin mantarı çıkarttırıyorum.”*

M1: *“Diyelim pattai yiyorsun orada, burada da yapıyorsun, Hindistan’da mesela chicken tikka masala yedim, ondan sonra onu yapmaya başladım ve hala da yerim. Amerika’da Hint yemekleri sevmiyordum ama Hindistan’a gittikten sonra sevmeye başladım, Hint yemeği yemeye başladım.”*

- M3: *“Kuymak vd. yemekleri önceden yememiştim, şimdi daha çok yemeye başladım... Tattığım yemekleri daha sık talep ediyorum... Yurtdışında farklı deniz ürünleri, kabuklu canlılar ilk defa yedim, şimdi de gördüğüm yiyorum. Daha önce tatmayı istemediğim yiyeceklerdi, yemek alışkanlıklarımı değiştirebiliyor.”*
- M5: *“Porto'nun kendine özgü bir şarabı var, onu almak isterim her fırsatta. Burada her yerde bulamıyorum, belirli noktalarda var, param yettiği müddetçe almayı tercih ederim. O seyahatten önce Porto şarabının varlığından bile haberim yoktu, geldikten sonra belirli bir süre oradaki alışkanlığı devam ettirmeye çalıştım.”*
- M2: *“Yani mesela bu yemeklerde de olabilir. Benim orada tattığım bir şeyi, gelip evde kendim de yapabiliyorum ya da talep edebiliyorum. Örneğin; daha önce yine tatmış olmama rağmen karides, kalamar gibi deniz ürünlerine karşı çok önyargılıydım ve asla yemek istemiyordum, fakat bir tatilim esnasında yine deneyip bu kez hoşuma gitmesi sonucu artık günlük hayatımda da karides ve kalamar yemeyi talep eder hale geldim.”*
- M4: *“Şimdi buradaki Kore restoranlarına gidiyorum (sahipleri de Kore'li), tonlarca para veriyorum. Yani oradaki kimbab diyelim 1 tl iken; ben burada 45 tl veriyorum ki özellikle her ay burada bütçe ayırıyorum. Mesela yosun yemezdim, şimdi cips gibi yosun yiyorum. Mesela bunu kendi çevreme de yansiyorum, annem mesela Kore yemeği yapmayı öğrendi, ben de Kore yemekleri yapmaya başladım, internette araştırıyorum. Yiyemezken bu hale geldim, hatta Kore yemek yarışmasına katıldım. Onun gibi tabii ki de bu benim hayatımı etkiledi. Şimdi çok rahat Kore yemeği yiyebiliyorum, iğrenç de olsa deniyorum.”*

Günlük Yaşam: İş;

Turistik deneyimlerin mevcut tam zamanlı işler için zenginleştirici bir rol oynayabileceği, potansiyel (hobi temelli, bkz. M24) yarı-zamanlı iş imkânlarını ortaya çıkarabileceği ve destekleyebileceği, hatta profesyonel yaşamı baskılayabileceği (M39) tespit edilmiştir. Söz konusu baskılamamın, bireyin istekleri doğrultusunda gerçekleştiği, profesyonel yaşamın aslen birey nazarında kısıtlayıcı; turistik deneyimlerin ise özgürleştirici olarak değerlendirildiği not edilmelidir. Dolayısıyla “profesyonel yaşamın baskılanması” ifadesi olumsuz bir anlam yüklenmemiştir.

M29: *“Bir şeyler katıyordur, çalışmalar açısından da mesela, bir şey olduğu zaman buradan şuradan irtibat kurayım diyorum. İtalya'dan Nepal'den, onlarla ilgili bir karşılaştırma yapsak nasıl olur diye düşünüyorum.”*

M24: *“Dalışla tanışmam tatilde oldu, yaşam tarzıma dönüştü. Dalış eğitmenliği de yapıyorum, tutku haline geldi.”*

M43: “Doğu’yu çok gezdim, severek de gezdim. Özellikle Antep ve Urfa bölgesindeki insanların dışarıdan gelen insanlara karşı daha içekapanık olduklarını görmüştüm. Burada öğrencilerim hususunda da bunu fark ediyorum. Bunun kültürel bir şeyden kaynaklandığını tahmin ediyorum. Kültürün karakteri etkilediğini görüyorum, dolayısıyla onları açmak için, onlara karşı daha farklı bir yaklaşım sergilemeye çalışıyorum. Oradan, onların kültüründen, gezdiğinizden bahsedebilirsiniz, bu onlarda rahatlama hissi oluşturuyor.”

M39: “Dolayısıyla elimden geldiğince istifa edip işlerden, 2 ay sonra tekrar işe girerek, o süreleri giderek daha da uzun hale getirmek, korka korka denize girmek gibi, o son istifayı verecek güne yaklaşıyorum.”

Günlük Yaşam: Giyim;

Turistik deneyimlerin yalnızca bireylerin günlük ya da etkinlik-bağımlı (düğün, davet gibi) giyim tercihleriyle değil; aynı zamanda nerede ne giyilmesi hakkında görüşleri ve bu görüşlerin kendi ve çevresindekiler için pratiğe dönüşmesi hususuyla da ilişkili olduğu anlaşılmıştır. İlgili veri alıntıları aşağıda paylaşılmıştır.

M12: “Şimdi daha yürüyüşe uygun, spor ayakkabılar giyiyorum”

M29: “Onların kültürel giysilerini aldık, bir düğün falan olsa giyerim, çok pırlıtlı şeyler olduğu için.”

M18: “Günlük yaşamda giyinişimde farklılaşmaya yol açıyor. Oralarda aldığım şeyleri, örneğin gömlekleri, şapkaları giyiyorum.”

M7: “Giyim kuşama çok dikkat ederdim, en azından masamda olan kişinin, birlikte vakit geçirdiğim kişinin belirli bir klasmanda olmasını tercih ederdim. Bir süre sonra bunları da görmeyi bırakıyorsunuz. Şu anda yanımda t-shirtle ya da yırtık bir kıyafetle de olsa yadırgamam.”

M39: “Pantolonum vardı, şort olabiliyordu, işim bu şekilde giyinmemi zorunlu kılmıyordu her gün onu giyebilirdim. Biraz daha o deneyimi şehirde de devam ettirmek, kısıntılarını alabilmek için istek oluyor. Hem onlara yapışmış anıları seviyorum hem de hakikaten rahatlar, gerek yok başka bir şeye, dolayısıyla onlar benim üniformam. Sürekli onları giyiyorum, işe giderken de farklı bir üniforma giyiyorum.”

Günlük Yaşam: Ulaşım;

Farklı yaşam şekillerini gözlemlene ve etkileşime geçme imkânı tanıyan turistik deneyimler, bireylerin ulaşım tercihlerinin farklılaşmasına etki edebilmektedir. Uygun koşullarda toplu taşıma kullanılmasının; trafik yoğunluğunu azaltması, havanın daha az kirlenmesine katkı sağlaması, kaynakların israf edilmemesi gibi pek çok açıdan olumlu sonuca açıldığı genel olarak bilinen bir durum olmasına karşın, bunu yaşamlarına adapte etmiş

bir yerde bulunmak, bunu gözlemlemek hatta bunun bir “provasını” yapmak bireyin ulaşım tercihlerinin değişmesine vesile olabilmektedir. Bununla birlikte turistik deneyimler kapsamında yaşananların, özel ya da toplu taşıt tercihinin ötesinde taşıt kullanmama tercihi ya da taşıt kullanma sıklığı pratiğiyle de ilişkili olduğu görülmüştür.

M14: *“Arabayı daha az kullanmaya başladım. Her Avrupa ülkesine gittiğimde toplu taşımayı kullanan çok insan olduğuna dikkat ettim ve toplu taşıma kullanmanın daha mantıklı olduğunu buldum. O da bir arti değer kazandırdı açıkçası bana.”*

M12: *“Aslında oldu, ilk yurtdışına çıktığımızda çok fazla yürümüştük, aşırı yürümüştük, günde 20km yaptığımız olmuştur, bir şehri tamamen yürüyerek gezmiştik. Her yere giderken otobüs kullanmak zorunda olmadığımızı fark ettim. Bu benim günlük yaşamdaki ulaşım alışkanlıklarımı değiştirdi. Önceden iki durak bile olsa ‘ne yürüyeceğim, otobüse bineyim’ derdim, şimdi bir yere gidiyorum, ‘buradan burası yarım saat, çok uzak değil’ diyorum. İnsanlar ‘ne demek yarım saat, otobüse binelim’ diyor. O değişti, onu net olarak söyleyebilirim.”*

Etkilemez/Nötr Deviniş;

Psiko-öznel bir kurgu olan deneyimlerin bireye özgü yapısı göz önünde bulundurulduğunda her birey için istisnasız tüm turistik deneyimlerin zorunlu olarak günlük yaşam pratikleriyle ya da benlik-kavramına ilişkin diğer konularla benzer seviyede ilişkili olamayacağı kabul edilecektir. Nitekim aşağıda yer verilen veri alıntıları, turistik deneyimler kapsamında günlük yaşam pratiklerinin etkilenmeyebileceğine ilişkin örnekleri temsil etmektedir.

M30: *“Günlük yaşamıma çok da bir katkısı olmadı.”*

M21: *“Tatilde yaşadığım bir şey buradaki hayatımı etkilemez.”*

M31: *“Alışkanlıklarımda değişen bir şey olduğunu sanmıyorum.”*

M42: *“Tatilleri kendimize uygun seçeriz, o yüzden çok etkilemez.”*

M13: *“Günlük yaşama çok büyük etkisi olmaz... Tatilde olan tatilde kalır.”*

M5: *“Çok keskin değişimler pek hayatımda olmadığı için, sadece tatil anlayışımı değiştirdi.”*

M6: *“Yok, günlük yaşantımı etkileyen bir şey olmaz. Beni etkileyen bir yer de olsa, yaşantımı etkilemez.”*

M15: *“Günlük hayatıma yansıyan çok bir şey olmadı... normal yaşantıma etki etmiyor, düşünce olarak beni genişletiyor.”*

M28: *“Tatil insanın dinlenmesi, soyutlanması bakımından çok önemli. Bana bir şey katması açısından tatilin önemli olduğunu düşünmüyorum... Tatillerimden etkilenme diye bir şey söz konusu olmadı.”*

M17: *“Günlük yaşamımda bir değişiklik olmadı. Kendi yaşamımı sürdürebileceğim yerlere gittiğim için gittiğim yerlerin de bana hiç değişik bir katkısı olmadı, yine evime, şehrim, ülkeye geldiğimde aynı rutinlerle devam ettim.”*

M37: *“Çok etkisi olmadı bence. Tatilin o anlamda katkısı olmadı, büyümeyle alakalı, yaşanmışlıklarla alakalı bir değişime uğruyor insan ama tatilin böyle bir etkisi olduğunu düşünmüyorum... Yani, ilk zamanlarda biraz etkisi oluyor, biraz daha güzel bakmaya başlıyorsun o tatilin etkisiyle ama sonrasında maalesef tekrar günlük yaşama dönüyor.”*

Tatil Anlayışı: Tatil Pratiği;

Bir boş zaman etkinliği olması bakımından turistik deneyimlerin tatil anlayışı kapsamında tatil pratiği ve tatil sıklığı ile ilişkisi, devinişsel edinim dâhilinde, günlük yaşam haricinde ele alınmıştır. Turistik deneyimlerin bilişsel/düşünsel süreçler ve günlük yaşam pratikleri üzerindeki olumlu kalıcı tesirlerin meydana gelmesinde destekleyici, mümkün kılıcı bir payı olması gibi, tatil pratiği üzerinde de benzer etkilerinin olduğu görülmektedir (bkz. ilgili veri alıntıları).

M31: *“Tatildeki davranışlarım kesin değişti, ilk gittiğimle şimdiki arasında çok fark var.”*

M14: *“Evet, yurtdışı tatillerinde git gide daha rahat olmaya başladım, eskiden daha çok geriliyordum”*

M3: *“İlk kez dağlara, yaylalara çıktık, denizin dışında olduğu için tatil anlayışından farklı geldi ve bu beni etkiledi. Doğanın içinde olmaya daha fazla çalıştım.”*

M36: *“Özellikle kamp tatili konusunda bilinçlendirdi, planlı olmak, yer seçimi, daha az insanla gitmek gerekir. Küçük bir sorun (uyku) tüm tatili engelleyebiliyor.”*

M26: *“2-3 yıl önce bir İzmir gezisine kadar tarihi yerler pek ilgimi çekmezdi. Orada Efes Antik Kenti'nin de dâhil olduğu bir tur yapmıştık, o biraz etkilemişti. Bundan sonra gittiğim yerlerde bu tarihi yerleri görmeye gidebilirim dedim. O beni biraz değiştirdi diyebilirim, o tatildeki değişiklik.”*

M19: “Daha sakin tatilleri sevdiğimi fark ettim, yalnız olmayı tercih ettiğimi fark ettim. Tatilin yalnızca Bodrum’a Marmaris’e gitmek olmadığını, bir koyda da beş gün geçirebildiğimi fark ettim. Kamp tatilinin bana göre olmadığını öğrendim. En azından bir tuvalet ve yatağın benim için olması gerektiğini öğrendim... Neler hoşlanıp hoşlanmadığını, tatil klişelerinin yersiz olabileceğini, kalabalık tatillerin her zaman iyi olmadığını, önemli olan tatile kiminle gittiğin olduğu ya da tek başına gitmen ve kendi istediğin şeyi yapmanın önemini öğrendim.”

M1: “Ben mesela eskiden gittiğim yerlere çay taşırdım, bulamadığım için mutlaka siyah çay götürürdüm. Ama şimdi gittiğim yerin içeceğini içiyorum, kesinlik çay götürmüyorum, içmiyorum da. Mesela Thailand’da, en son oraya gittiğim için orası aklıma geliyor, Thailand’da matcha çayı daha güzel, matcha çayı içtim altı gün, şimdi artık, aksine onların tercihlerini tercih etmeye çalışıyorum. Mesela burada ne yeniyor sabah; balık yeniyor, tamam ben de balık yedim. Ben artık adapte oluyorum, çünkü ancak o şekilde deneyimlediğimi düşünüyorum... Fransa’ya gidiyorsun mesela Louvre müzesi görülecek, tik at, tik meselesi. Ama son zamanlarda tatil deneyimi kazandıkça daha spontan şeylerin daha fazla zevk verdiğini keşfettim, evet, artık çoğunlukla spontanım.”

M5: “Bundan sonra tatillerimi öyle yapmak isterim. 10-15 gün gidip sahil kenarında güneşlenip oraya sabit kalmaktansa; yurtdışında daha önce hiç görmediğim bir şehir daha cazip olur. Yurt dışına gidip 10-15 tane şehri 10 günde pıt pıt pıt gezmeyi değil; 3-4 gün bir şehre odaklanıp oranın her bir tarafını gezmeyi, yemeğine, kültürüne, insanına temas edeyim, öyle gezeyim istiyorum. İki defa öyle yaptım, bundan sonra da bu tarz bir tatil kurgulamayı isterim. Hatta her sene tatil yapmak yerine iki senede bir böyle bir tatil yapıp bu şekilde yapmayı tercih ederim... Öncesinde yaptığım tatillerde ne kadar sıkıldığımı keşfettim. 30 derece sıcaklığın altında kumsalda bütün gün yatıp, denize girip çıkıp, o tarz bir tatilin bana uygun olmadığını gördüm, tercih etmemeye çalışıyorum. Daha çok 10-15 günlük böyle bir tatil planlamaktansa ya da bir yazlığa gidip orada kapalı kalmaktansa 2-3 gün daha önce hiç görmediğim bir yerde tatil yapmak bana daha iyi gelmeye başladı açıkçası.”

Tatil Anlayışı: Tatil Sıklığı;

Turistik deneyimler kapsamında yaşananların birey için ödüllendirici yönlerinin yüksek olduğu yahut birey tarafından o şekilde algılandığı düşünülmektedir. Zira turistik deneyimlere katılımın, yalnızca tatil pratiklerinde farklılaşma sağlayabileceğini değil; tekrar tatile çıkma isteğini, yani turistik deneyimlemenin yinelenmesi ve arttırılması talebini de tetikleyebildiğini ifade etmek mümkündür. Aşağıdaki ilgili veri alıntıları da bu durumu işaret etmekte ve somutlaştırmaktadır.

M37: “Tekrar gitmeyi istiyorum.”

M10: “Daha çok gezme/görme isteğim oldu.”

M43: “Farklı yerleri görme isteği uyandırıyor.”

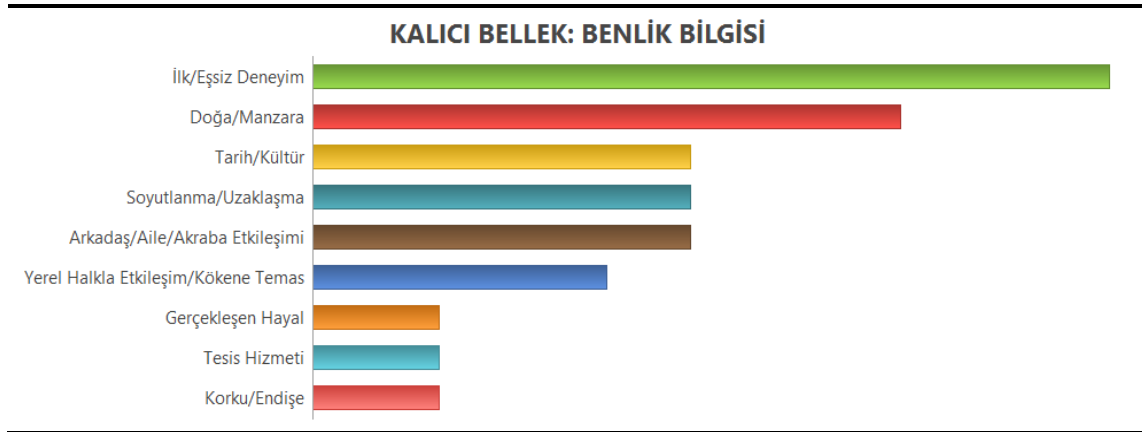
M34: “Tatil ve gezmek olayı kafamda sürekli var ve hiçbir zaman da bitmeyecek bu istek.”

M30: “O anları bir daha yaşayabilmek için daha çok gayret sarf etmeme... Oraya gidip farklılığı gördüğümde, heyecanını hissettiğimde, buraya döndüğümde ben biraz daha para biriktirip farklı duyguları bir daha yaşamak istediği fark ettim.”

M1: “İleride daha fazla gezip görme motivasyonumu artırıyor. Daha fazla gezince, birkaç yer daha görünce belki daha farklı düşüneceğim, belki bu beni daha farklı bir yere götürecektir diye düşünüyorum... O yüzden herhalde sürekli bir gitme isteği duyuyorum.”

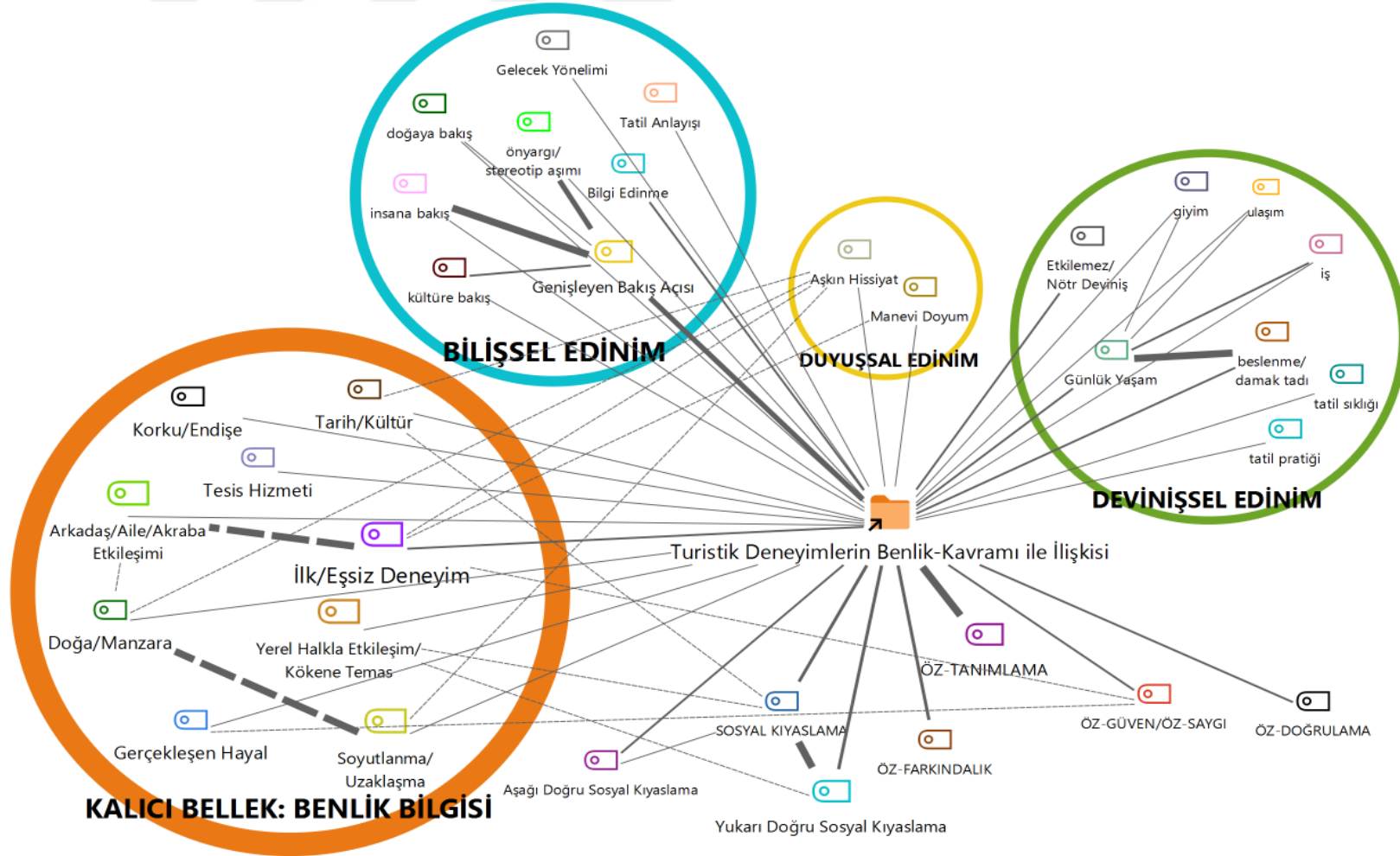
5.5.3.2.4. Kalıcı Bellek: Benlik Bilgisi Odağında Değerlendirme

Kalıcı bellek: benlik bilgisi teması odağında, tema kapsamındaki kodların değerlendirilmesine geçilmeden önce Şekil 5.18 aracılığıyla aktarılan ilgili ilişki haritasının incelenmesi yerinde olacaktır. Yine gerek ilişki haritasının daha iyi anlaşılmasına gerekse takip edecek değerlendirmelerin daha net bir şekilde anlamlandırılmasında Şekil 5.17 vasıtasıyla görselleştirilmiş olan temanın kod dağılımlarının göz önünde bulundurulmasının katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Şekil 5.17. Kalıcı Bellek: Benlik Bilgisi Temasının Kod Dağılımları

Kalıcı bellek: benlik bilgisi temasının mercek altına alınmasında, diğer temalar için de uygulanmış olduğu gibi, kodların tema içindeki ağırlığı gözetilecektir. Dolayısıyla kodların değerlendirilme sırası Şekil 5.17’deki kod dizilimini takip edecektir.

Şekil 5.18. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Kalıcı Bellek: Benlik Bilgisi

Bellek, benliğin veri tabanı olarak değerlendirildiğinde ve birey için önem arz eden anıların uzun dönemli/kalıcı bellekte konumlandırıldığı düşünüldüğünde, “unutulmaz” olarak nitelendirilen ve “turizm/tatil” denildiğinde hafızadaki diğer ilgili anılara kıyasla akla ilk gelen, görece detaylı bir şekilde çağrılabilen turistik deneyimlere ilişkin anıların bireyin benlik-kavramı için de önem arz edeceği anlaşılabilecektir. Dikkatin odaklanmasına ve algının açmasına yardımcı olan aşına olunmayan bir çevrede farklı deneyimler yaşanması, “her günün sıradanlaşmış bir parçası içinde akıntıya kapılmaya” kıyasla birey ve benlik-kavramı için daha kayda değer etkilerin meydana gelmesini tetikleyecektir.

Turistik deneyimler kapsamında hafızada yer eden, önem atfedilen anılar kategorik olarak incelendiğinde; ilk defa deneyimlenen yahut birey açısından “eşsiz” olarak nitelendirilebilecek, günlük yaşamın sıradanlığının oldukça ötesine taşmış anıların ön plana çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte kültürel çevreyle sarmalanan bireyin doğal çevre içinde kendini görmesinin, doğal güzelliklere, manzaralara şahitlik etmesinin, tarihi ve kültürel değerlere temas etmesinin, onlara dair “fiziksel kanıtlar” edinmesinin, bağlamında gözlemleyebilmesinin, mümkünse bir parçası olabilmesinin turistik deneyim tabanlı diğer yüksek önem atfedilen anı kategorileri olduğu anlaşılmıştır.

Turistlerin ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik arz sağlayan ilgili tesislere dair anıların, bir turist olarak yaşanan diğer deneyimlere nazaran belirgin seviyede gölgede kalmış olduğu dikkat çekilmesi gereken önemli bir nokta olarak görülmektedir. Bu durumun turizm endüstri kapsamında faaliyet gösteren tesislerin, turizm olayının gerçekleşmesinde oynadığı mümkün kılıcı ve destekleyici rolün ehemmiyetini azaltmadığı; ancak turizm tesislerine endüstri dışı bir perspektifle de yaklaşmanın önemini hatırlattığı söylenebilir. Tartışma ve sonuç bölümünde daha kapsamlı bir şekilde ele alınacak söz konusu hususa dair değerlendirmeler bu kısmında uzatılmayacak, *sosyal kıyaslama* temasına geçilmeden önce kalıcı bellek: benlik bilgisi teması kodlarının veri alıntıları sıralanacaktır.

İlk/Eşsiz Deneyim;

- M38: “İlk kamp kurduğum zaman çok aklımda kalıcıydı. Sevdiğim insanlar vardı etrafımda, ilk kamp tecrübem olduğu için oldukça keyif verici olmuştu.”
- M8: “Olimpos'ta hiç tanımadığım insanlarla oturup ateşin başında diğer turistlerle ve yerel halktan insanlarla sohbet yapmıştık, forum gibi bir şey oldu, ilginç bir şey oldu, o çok güzeldi.”
- M28: “Kennedy Uzay Merkezi'nden çok etkilenmişim. Teknoloji yönüyle, saç teli gibi milyonlarca kablo, bir insan beyninin üretebileceği bir yapıt olarak Apollo 13'e baktığımda bayağı etkilenmişim, bunu bir insan mı yaptı, insanlığın elinden mi çıktı bu kadar ince ayrıntı, gerçekten muhteşem bir şeydi.”
- M36: “En unutamadığım Akyaka'da arkadaşlarla kampa gitmiştik, 2 çadırımız vardı, planladığımızdan fazla arkadaşla gittik, gölge yer yoktu, gece boyu uyuyamadık, matları unutmuşuz, 3 gün planlamıştık, bazı arkadaşlar erken ayrıldı, taşları hissederek uyuduk, sabah 7'de doğan güneş direkt suratımıza geldi.”
- M26: “Alaçatı'da rüzgâr sörfü denemiştik, o biraz ilginçti. Çok haz almıştım, ilk aklıma bu geliyor. Günlük yaşamda denemediğim, daha önce hobim olmayan ve ilk defa denediğim için ayrıca oradaki atmosfer de çok değişik gelmişti. Ortam da çok farklıydı, diğer insanların da genelde ilk deneyimiydi, o tatil farklıydı benim için.”
- M22: “Kastamonu'da kaybolmak, çok güzel bir şeydi. O kaybolduğumuz zaman, nasıl diyeyim, orada yolumu bulmak yerine, orayı bir şekilde yaşayarak bir gezme oldu, o güzel bir deneyimdi, en çok hoşuma giden bu olmuştur herhalde. Bir filmin içinde geziyormuş gibi hissettim. Ben olmayan biri, benim yerim olmayan bir yerde tamamen yabancılık duygusu, böyle bir şey hissettim.”
- M7: “Bir gün kuzenime dedim, gel seninle şimdi çok farklı bir şey yapacağız; hiç bilmediğimiz bir otobüse bineceğiz, ineceğiz bir otobüse daha bineceğiz, gidebileceğimiz yere kadar gideceğiz en dipte, hiç tanımadığımız, hiç görmediğimiz, filmlerden falan görmediğimiz insanlarla tanışacağız. Gerçekten bunu yaptık. İnsanlara burası neresi diye sordum, çünkü İngilizce bilmiyorlar. Zaten birçok kişi boş boş baktı, bu kim, diye.”
- M4: “Çadır, kamp tatiline çıktığımda, ilk kamp deneyimimde -18 derecede karın üstünde yatmıştım. Hayatım boyunca bunu hiç unutmam. Çünkü bütün böbreklerimi sabah kalktığımda o kara bırakmıştım. Abant'ta gölün kenarında, kalın bir kar vardı, hatta saplanıp çıkamadığımı biliyorum. Bu benim için büyük bir aktiviteydi, sabah kalktığımda ellerimden kan akıyordu, bardakları tutamıyordum, hiç unutmayacağım bir deneyimdi.”

- M12: “Yurtdışına ilk kez çıktığımda, ilk geçirdiğim gece çok etkileyici olmuştur. Aslında hiçbir şey de yoktu, otelin balkonuna çıkıp oturdum ve şunu düşündüm “şu an evimden binlerce km uzaktayım, şurada ölsem kimse bilmez”, yani gece o akşam, bir saat kadar balkonda oturdum. Berlin’deyim binalara bakıyordum, Türkiye’den çok farklı, tamamen konfor alanının çok çok dışında oluyorsun. O an çok etkileyiciydi, hala hatırlıyorum.”
- M23: “Bir arkadaşımınla bir yere gitmiştik, orada bütün paramızı bitirip otostopla geri dönmüştük. O bayağı bir zorlu yol olmuştu bizim için. Normalde otostopla seyahat yapıyorduk gençlik yıllarında ama o zaman nedense gece saatlerine kadar bayağı zor ilerlemiştik. Maceralı oldu, ya biz burada ne yapacağız diye bir durum olmadığı için, biraz zorlu, biraz yorucu, güzeldi aslında. Tabii o anda güzel gelmeyebiliyor ama sonra o badireyi atlattıktan sonra ‘ne badireler atlattık’ diyorsunuz.”
- M41: “Antalya’nın içinde, hiç zamansız, aklımızın estiği gibi –daha gençtik o yaşlarda– gece barlara çıkmıştık. Çocuklarımız da yanımızda, kucağımızda, onlara ayrı minderler yapılmış, odalar yapılmış, çocuğu da görüyorsun, eğleniyorsun, çocuklar orada oyun odasında oynuyorlar. O an çok hoşuma gitmişti, çok değişik gelmişti. Rahattık, özgün müzikler çalan bir yerdi, kafa dinlendi, sabah ezan okunuyor, biz halen oradayız. Oradaki ilgi, alaka güzeldi, hani sanki normalde bir evde oturur gibi bir rahatlık ortamı vardı, o hala aklımdadır, içimde kalmıştır oranın özgürlüğü, tadı, tuzu.”
- M12: “Doğu ekspresinde en özel hissettiğim an, trende olduğum andı. Yolda bir yerden bir yere gitme, o yolculuk kısmı beni her zaman çok etkilemiştir, çok hoşuma giden bir şey. Oturuyorum ve yanımda manzara değişiyor, bir yerden bir yere geliyorum, iniyorum ‘burayı hiç bilmiyorum’, çok hoşuma giden anlar onlar olmuştur. Yeni bir yere ilk ayak bastığınız an ‘şu an ne yapacağım?’. Gardasınızdır, ‘tourist information’a koşarsınız yurtdışında, harita almaya çalışırsınız, nereye gideceğiz, şu an hiç bilmediğimiz bir yerdeyiz. Yurtiçinde mesela Kars tarafına indiniz, ‘hiç bilmediğim bir şehirdeyim’. Genelde gezme anlarından ziyade beni genelde ilk anlar, yolculuk ve yolculuğun bittiği an çok etkiler.”
- M27: “Antalya tatilimde, 17 yaşlarımda civarıdaydım, güzellik yarışmasına katılmıştım. Birinci olamamıştım ama. Kendimi özel hissetmişim. Çok özel hissettim, tatilden dönmek istemedim, aileme baskı da yaptım, bir iki gün daha uzatalım diye. Hayatımda çok fazla bu şekilde atraksiyon yoktur, çok enteresan ve özel oldu benim için, o sahneye çıkmak güzeldi yani. Bir de Ruslarla birlikte sahneye çıkmıştım, biraz cesaret etmişim herhalde, beni çıkarmışlardı daha doğrusu, ben o kadar girişken bir insan değilim. Türk olduğum için oradaki insanlar beni daha çok desteklemişti ama tabii birinci olamadım yani, olsun, sağlık olsun, iddiam da yok zaten, maksat eğlenmekti, eğlendim, güzel geçti, anı bıraktılar bana.”

M39: “*Likya yolunun sonunda, 13 gün beraber yürüdüktan sonra, o sırada sevgili değildik ve sadece el sıkıştık ve ben aşkıttım. Sonra Kaş’a varmıştık, orada çocuklarla voleybol oynamıştık. Çocuklar voleybol oynuyordu zaten, biz de 20km yol yürümenin yorgunluğuna rağmen çantaları atıp –o yolumuzun sonuydu çünkü– orada ekleşmiştik onlara, voleybol oynamıştık. Sonra ben askere gittim zaten, bayağı vurucuydu yani. Asker dönüşü neyse ki kabul edildim de birlikteliğimiz başladı, devam ediyor. O Kaş’ta voleybol oynamak ve bir sürü gün batımı ve bir sürü dolunay yürüyüşü, ama o 13 günlük o Likya yolu, her anı pasparlak çok muhteşem bir tatildi, hayatımdaki en güzel ardeşık 13 gün diye bilirim.*”

M20: “*Bunun dışında, rutinin dışına çıkarak at binmek, çok etkileyici geldi. Onu bambaşka bir şey olarak gördüm, ata her bindiğimde bunu hissettim. Her seferinde başka bir varlıkla ortaklaşa bir şey paylaşmak ve bunun başka bir türde oluşu, hayvan oluşu, onunla bir takım olmak ve beraber seyahat etmek bana etkileyici geldi... Benim en sevdiğim hayvanlardan biridir at. Ata binmek, atı sürmek. Bu bir araba değil; atın bir planı var aslında. Araba sürerken hangi devirde kullanacağını, hangi yöne gideceğini sen belirlersin. Atla öyle değil, atla bir takım olursan bir yere gidebilirsin. Belki bir engele sürersin, ata ne kadar zıplaması gerektiğini sen söylemezsin, onun kararını o verir. Hangi adımları atacağına, yolun neresine basacağına o karar verir. Aslında beraberce yapılan bir faaliyettir o, bir paylaşımıdır, araç kullanmaya benzemez. Seni de hissetmek ister, senin de onu hissetmen gerekir ki bir iş başarılabilirsin. Bu da haliyle hayatta gördüğümüz o mekanik durumdan fazlasıyla farklı bir durum. Doğanın içine girdiğin zaman orada ortak olman gerekiyor, sahip ya da hükmeden olmak değil; arabaya sahip olursun ama ata kısmen sahip olursun. Onu belirleyemezsin, eğer her şeyi belirleyeceksen yapamazsın zaten, öyle at sürülmez, yapılamaz. Doğada ata biniyorsan kararın bir kısmını ona bırakman gerekir ve güvenmen gerekir, bunun gibi.*”

Doğa/Manzara;

M37: “*Karadeniz turu, doğayla iç içe olma, şelaleleri gezme, o çok güzeldi.*”

M14: “*Manzara da çok güzeldi, Toskana da ayaklarımın altındaydı. Beni aldı götürdü,*”

M39: “*Sürekli hatırlıyoruz, en vurucu etkisi; orada bir saat kavramı yoktu, gün batımı/gün doğumu vardı.*”

M33: “*Bolu’da kamp yapmıştım. En güzel kamp yaptığım yer orasıydı. Daha önce gittiğim yerlere göre, insanlardan daha uzaktı, ormanın içinde*”

M11: “*Karlarıyla Kayseri’deki, Kırgızistan’daki Tanrı Dağları’nın kar manzarası beni çok büyüledi, ikisini birden görüp dönmek çok etkileyiciydi.*”

- M10: *“Daha sakin huzurlu, deniz kenarı olabilir, bu tarz yerlerde bulunduğum zaman hem doğayla iç içe olmak, bunlar beni özel hissettiriyor. Doğayla iç içe bulunmak.”*
- M18: *“Malta’da da bir kubbeli bir yer var, denize bakan, banklar var ve etrafı görüyorsun. O kadar güzel bir manzara var ki; şurada heykel olup manzaranın parçası olmak varmış, dedim.”*
- M43: *“En çok Kırgızistan’ı sevmiştim. Çok uçsuz bucaksız dağları var, saatlerce gidiyorsunuz, saatlerce uzanan dağlar. Yapı yok, ağaçlar falan... Sanırım uzaktan baktığınızda kırmızı görünüyor dağlar, yanlarına yaklaştığınız zaman onların gelincik olduğunu görüyorsunuz, her yer gelincik. Doğayı çok seviyorum, İstanbul’da çok doğayla iç içe olamıyoruz, orada gördüğüm şeyler beni çok etkilemişti, çiçekler, dağların durumu, oranın havası denilebilir, çok etkilemişti beni.”*
- M45: *“Norveç, öyle bir yere hayatımda hiç gitmemiştim. Oslo’dan Bergin’e giden trene binmiştim. Uzun bir yolculuktu. Akşam bindim, sabaha doğru gözümü açtım, camdan baktım, bir yerden geçiyoruz ama böyle kar, göl, cennet herhalde burası, demiştim. Geçerken şans eseri oranın ismini okudum Vos diye. Sonra Bergen’e gittim, sonra tekrar Vos’a geri döndüm sırf orayı gündüz gözüyle görebilmek için. Aslında doğası, bir tane gölet var, etrafında dağlar var, çok farklı geldi bana, hiç öyle bir yer görmemişim.”*

Tarih/Kültür;

- M29: *“2015 senesi, Nepal. İnsanları da çok iyiydi, kültür mirası içerisinde tapınakları vs. çok güzeldi.”*
- M6: *“İtalya’da bulunmak; farklı bir kültür, farklı bir yapı, farklı bir dokusu olması. Oradaki tarihi yapıların korunmuş olması.”*
- M11: *“Gaziantep’teki Çingene Kız mozaiklerini gördükten sonra, Viyana’daki sanat eserlerini görmek çok farklı oldu benim için, güzel deneyimlerdi.”*
- M40: *“Çok farklı bir kültürle karşılaştım. Tayland’a gitmişim, Bangkok’taki kültürü hala unutamıyorum. Çok farklı bazı şeyler var, dikkatimi çeken detaylar oldu. Bizde tamamen tersi olan davranışlar gördüm, çok farklıydı bize göre.”*
- M16: *“2016 Kasım ayında antik havuzda yüzdüm, Pamukkale’de. Çok hoş bir deneyimdi ve bu deneyimi çocuğum ve eşimle beraber yaşamış olmam, o dönemdeki oranın tenhalığı da bana sanki 2016 yılı değil de sanki daha eski bir dönemmiş hissiyatı yarattı. Tek tip sanki, orada zaman kavramının durmuş olması beni çok etkilemişti.”*

M20: “Antik kentlerse apayrı bir şey, ben her yönüyle merak ediyorum. Oradaki taş işçiliği bile benim ilgimi çekiyor, etkileyici geliyor. Özellikle görkemli binalar, her şeyi ilgimi çekiyor. Nasıl planlamışlar, tiyatrosunu nereye koymuş, dükkanları nerede, hepsinin nedenini öğrensem sıkılmam... İyi korunmuş antik kentlerde bulunmak, örneğin Asos, bana çok etkileyici geldi. Eski insanların yürüdüğü yollarda yürümek, onların ne hissettiklerini, neyi deneyimlediklerini düşünmek etkileyici bir deneyimdi.”

M14: “Özellikle Roma’yı çok beğenmiştim, Roma çok değişik gelmişti bana çünkü; o kadar fazla tarihi eser, o kadar çok kültür var ki, kaldırıma oturup etrafı hayran hayran seyrettiğimi biliyorum. Beni çok etkilemişti... İlk Roma’ya gittiğimde çok etkilendim. Bir de Siena beni çok etkilemişti, orada da saatlerce oturup etrafı seyrettim, elimde de pizza vardı, hiç unutmuyorum, o kadar her şey net ki, çok etkilendim. O eskinin, tarihin korunması, ortaçağın ruhu, yerdeki taşların bile korunması beni çok etkiledi.”

M18: “Barselona’da Neu Camp’ın oraya gitmiştim, orada futbol tarihi gösteriliyordu. Futbolu çok seven bir insan değilim ama oturulmuş bir tarih çalışılmış, bunun bir kültürel değeri var onlar için, orada şaşırmıştım... Binbir Gece Masalları’ndan çok hoşlanmıştım Azerbaycan Devlet Bale ve Operası’nın sergilediği... Bir de İtalya’da Fondane de Trivi/Aşk Çeşmesi’nden çok etkilenmiştim. Fantastik bir görüntü var ve İtalya’da birçok yerden etkilenmişim aslında şimdi düşünüyorum da, İspanyol Merdivenleri çok hoşuma gitmişti özellikle, o kadar kalabalık, o kadar çok insan var ki, dünyanın her milletinden insan var sen de arada bir milletçiksin, o renklerden birisin, o hoşuma gitmişti. Bir de Sistine Şapeli’nden çok etkilenmiştim. Şapelin kubbesinin etrafında yürüyorsun, sen de kıvrıla kıvrıla yan döne döne yürüyorsun, en son çıkıyorsun, her yeri görüyorsun, o çok hoşuma gitmişti.”

Soyutlanma/Uzaklaşma;

M43: “Huzur, rahatlama, kendimi serbest bırakmıştım. Şehir içinde illa bir yere yetişme telaşı oluyor, kafada belirli bir plan oluyor, o aralıkta onu düşünmemiştim.”

M38: “Etraftaki sessizlik, doğanın ortasındaki bir alanda olmak, kimse telefonla ilgilenmedi, zaten çekmiyordu, telefonları komple bıraktık, konuşabilme imkânımız oldu her şeyi, o daha çok etkiledi beni.”

M33: “Bolu’da kamp yapmıştım. En güzel kamp yaptığım yer orasıydı. Daha önce gittiğim yerlere göre, insanlardan daha uzaktı, ormanın içinde, kendimi toplumdandan daha uzakta hissettim, daha iyi hissettim.”

M41: “Tabii ki, burada stresli bir yaşamla mücadele ediyoruz. Kendi stresimiz olmasa bile çocukların günlük yaşamları, sıkıntıları oluyor. İnsan yaşadığı yerdeki baskı altından atmış oluyor, daha rahat, insanlara karşı bir değişimini fark ediyorsun.”

M2: “Bulduğum, yaşadığım çevreden farklı özelliklere sahip olduğu için Bodrum, farklılık hissettiriyor. Mesela deniz kenarında, sahilde yenilen bir yemeğin vereceği hissiyat, şehir içindeki herhangi bir restoranda yenilecek yemekten farklı bir ambiyans sunuyor ve farklılık hissettiriyor.”

M34: “Bodrum ve Bodrum’un sahil kasabaları beni etkiledi. Şehir merkezine uzak olması, sakinliği ve insanı dingin hissettirmesi aslında daha çok beni etkileyen kısmı oldu. Suyunun temiz olması ve daha önemlisi insanların rahat olması ve benim de orada rahat hareket edebiliyor olmam, beni etkiledi.”

M39: “5 gün yürüdüktan sonra onları otomatik takip eder oldu vücutlarımız, her şeyi duyabilir olduk, huzur dolduk, konuşmadan anlaşabilir olduk. Bu şehirler bizim bu duyularımızı ve algılarımızı köreltiyormuş onu deneyimledik orada ki, bir gece de şehirde kaldık Kalkan’da, orada o iş makinelerinin gürültüsü, şu anda duymuyoruz, alıştığımız çünkü, ama o kadar doğada kalınca, o çok vurucu bir şekilde gösteriyor.”

Arkadaş/Aile/Akraba Etkileşimi;

M19: “Yurtiçinde arkadaşlarımda geçirdiğim deneyimler, diğer insanların anlamlı hale getirdiği deneyimler.”

M21: “Antalya’da otururken birkaç grup şarkı söylemeye başladık, gün batımı zamanıydı, gitar çalınıyordu, atmosfer çok güzeldi, insanların etkileşime geçmesi çok hoşuma gitmişti.”

M16: “2017’nin başında da Nurngern’deydim, eşimle birlikteydik orada da, sisin arasında göle bakmak ve orada şarkı söylüyor olmak benim için çok özel bir andı. İkisi de çok özeldi. Beni resetlediğini düşündüren iki andı.”

M41: “Tatile daha çok akraba ve yakın ilişkilerim olduklarımda daha mutlu oluyordum. Hep beraber bir yerlerde gidip yemek yememiz, değişik yerler göstermeleri, gezmelerimiz, sohbetlerimiz, daha çok anı kalıyordu.”

M31: “Arkadaşlık üzerinde %100 tesiri oluyor. Bazı şeyleri beraber yapıp yapmamayı çok ciddi şekilde etkiliyor. En azından sorunlarla karşılaşıp o sorunları çözme, etkiliyor... Roma’da bir akşam yemeğimiz vardı, o var, çok güzel bir gruptuk, çok keyifliydik, o var.”

Yerel Halkla Etkileşim/Kökene Temas;

M24: “Bolu tatili: Çok fazla köylülerle bir arada olmak, adada olmak, farklı din-kültür-insan deneyimi yaşamak, süper bir deneyimdi.”

M31: “Atina’da bir meyhaneye gitmiştik, o da çok keyifliydi, bir sürü Yunan geldi, bizi içeriye, dansa çağırdılar, bu etkileşimi de sağlayan organik bir şeydi. Yine yakınlar bize ama yine değillerdi de bir yandan. Ama bir yakınlık demek çekiyor insanı.”

- M19: *“Yurtdışında ise; bir tanıdığım arkadaşım vardı İtalyan, taksi şoförüydü. Beni kimsenin göremeyeceği, hem İtalya'nın merkezinde hem de Toskana Vadisi'nde kimsenin göremeyeceği yerleri gördük, bir İtalyan gibi yaşadım üç gün boyunca. Onlar gibi yedik, onların ailesi içerisinde temas ettik, o mesela, hiç unutamadığım bir tatilimdi, çok güzel hissetmiştim kendimi.”*
- M15: *“Yunanistan'da çok mutlu olmuştur. Eğlenceleri gördüğümde çok keyif almıştım. Hem bize benziyor hem benzemiyor, o benim çok hoşuma gitmişti. Daha bir rahatlar, daha kendilerine göre yapıyorlar, kimse kimseyi ilgilendirmiyor, herkes kendi keyfine düşkün, o beni çok etkilemişti, çok da hoşuma gitmişti. Yargılayıcı gözlerden uzakta, kimse kimseye bakmıyor, kimse kimseyle ilgilenmiyordu. Kimse kimseyi irdelemez, o benim çok hoşuma gitmişti.”*
- M25: *“Barselona'ya gittiğimde orada bir festival vardı. Barselona'daki vebada ölen insanların anısına yapılan bir festivaldi. Müthiş bir ortamdı. O dini bir ritüel aslında, öyle bir festivale dönüştürmüşler ki, korkunç bir şölen halindeydi. Aslında andıkları şey de, insanları vebadan kurtaran bir azizin adına dini bir bayram ama dini bir bayram olmasına rağmen korkunç bir alkolün tüketildiği, insanların müzikle coştugu, şehrin, hükümetin desteklediği çok eğlenceli bir festival.”*
- M1: *“Hindistan'da kız evine götürmüştü beni orada özel hissetmiştim, ailesi bana yemek yapmıştı, turistik deneyim dışında, yerel halkla etkileşime geçiyorsun, sana yemek yapıyor, yerel yemek yiyorsun. Bir de, biz bir kere eski eşimle Ayvalık'a gitmiştik, öyle dolaşıyoruz, on üç sene evvel, bu kadar popüler değilken; biz tam yoldan giderken, adamın biri elinde bir tepsi yerel tulumba tatlısıyla yürüyordu, alın alın alın dedi, sevap olur, mutlaka alın dedi, o zaman kendimi baya güzel hissetmiştim. Çünkü turistik bir yerdesin ve adam bir şey satmak istemiyor, tamamen sevabına, biri ölmüş onun için dağıtıyor, o hoşuma gitmişti, yerel halkla iletişim diyebilirim.”*
- M5: *“Çevreyi gördüm. Oradaki yerel yemekleri yedim, içkileri içtim. Festival vardı, ona katıldım iki-üç günlük sürede. Tamamen oraya özgü etkinlikler vardı, müzelerini gezmek falan vardı, onlardı benim çok özel ve etkilenererek ayrıldığı tatil... Porto'ya gitmiştim, orada festivale denk geldim, bir anda kendimi festivalin içinde buldum. Sabaha kadar oradaki insanlar gibi eğlendim, onlar gibi yiyip içtim, mesela o benim için çok harika bir deneyimdi. Katoliklerin inancıyla alakalı bir festivaldi. Her şehrin bir azizi oluyormuş, o azizin doğum günü müymüş neymiş, ona katıldım. İnsanlar çılgınca eğleniyordu açıkçası, ben çok çılgınlık yapmadan eğlenmeye çalıştım. Bir de oraya gittiğimde şarap bağlarını gezip şarap tatma. Bu ikisi benim için hiç unutulmayan şeyler, hep aklima “tatil” denince bunlar geliyor.”*

Gerçekleşen Hayal;

- M13: *“Dublin/İrlanda’ya 15 yıldır gitmek istiyordum, görmek istediğim bir bar vardı, orada oturup, yerel müziği dinleyip bira içmek benim için paha biçilemez bir deneyimdi.”*
- M4: *“Kore’ye indiğimde, ilk gittiğim an nefes alamıyordum. ‘Allah’ım geldim mi?’ dedim, hayalimdi. Ben secret’a çok inanırım. Kore’de gitmek ve görmek istediğim her şeyin fotoğrafını beş altı yıl öncesinden bir secret olarak evimin her yerine asmıştım. Yöresel kıyafetlerini görmek istemiştim, hambok defilesinde çalışmıştım. İnsan müzedeki ayıyı görünce neden ağlar? Hayaldi ve şimdi karşıma gelmişti. Kore’de yirmi gün geçirdim ve nefes almadan geçirdim. Geldim, işte buradayım dediğim anlar, kesinlikle oydu, yirmi günün de yirmisini de anlatmam gerekiyor. Üç sene sonra tekrardan Kore’ye gittim, yine aynı şey, yine gitsem, yine aynı şey.”*
- M7: *“Çocukken çok fazla yapmak istediğim şeyler vardı. Bizim İngilizce kitaplarımız hep Cambridge’in kitaplarından olurdu. Kitaplarda hep Mr. Brown, Mrs. Smith’in olaylarında hep London Eye’i görürdük onu çok merak ederdim, Buckingham Sarayı’nı çok merak ederdim, bir gün kraliçeyi ben de göreceğim derdim, selamlamasına gittim, çok mutlu oldum. Çok saçma bir şey, sonuçta bir kadın bir kalabalığa el sallıyor ama en azından yıllarca kitaplarda okuduğum bir şey yapmış oldum, o beni çok mutlu oldu. Sonra Taj Mahal’i filmlerden gördüm, hikâyesini okumuştum, çok etkilenmiştim, ortaokuldayken bir gün buraya ben de gideceğim demiştim, bir gün gerçekten oraya gittim, sanki insan daha önceden yapmak istediği şeyleri yapınca, erişince mutlu oluyor, insan o sınırları kaldırıyor ve her şeyi yapabiliyorsunuz.”*

Tesis Hizmeti;

- M3: *“Bazı aldığım hizmetler de kendimi özel hissettirdi.”*
- M2: *“Konaklama yaptığımız otelde verilen hizmet bana kendimi çok özel hissettirdi. Çünkü otel de boştu açıkçası, sadece bize yönelik bir kahvaltı, akşam yemeği hazırlığı, personelin neredeyse etrafımızda dört dönüyor oluşu, güler yüz, bunlar bana kendimi çok özel hissettirdi.”*
- M29: *“Nepal’de turizm organizasyonu açısından da bir şey var. Küçük butik bir otelde kalmıştık. Otel sahibi çok yardımsever bir adamdı. Turistlere çok ilgili davranıyordu, bizzat kendisi bir sorun olduğunda ilgileniyordu. Orada annem bir kaza geçirdi, düştü, kafasını çarptı. Biz de ertesi gün Himalayalar’da helikopter turu yapacaktık, onu düşünüyorduk nefes açısından sıkıntı olur mu diye. Onu da arkadaşına yönlendirmişti, planlıyordu adamcağız. Sonra o akşam, annem öyle düşünce, otel sahibi geldi, kendi arabasıyla oradaki uluslararası bir hastaneye götürdü. Sonra gidemedik tura ama hiç önemli değildi. Misafirperverlikleri, yardımseverlikleri, insanlıkları güzeldi yani.”*

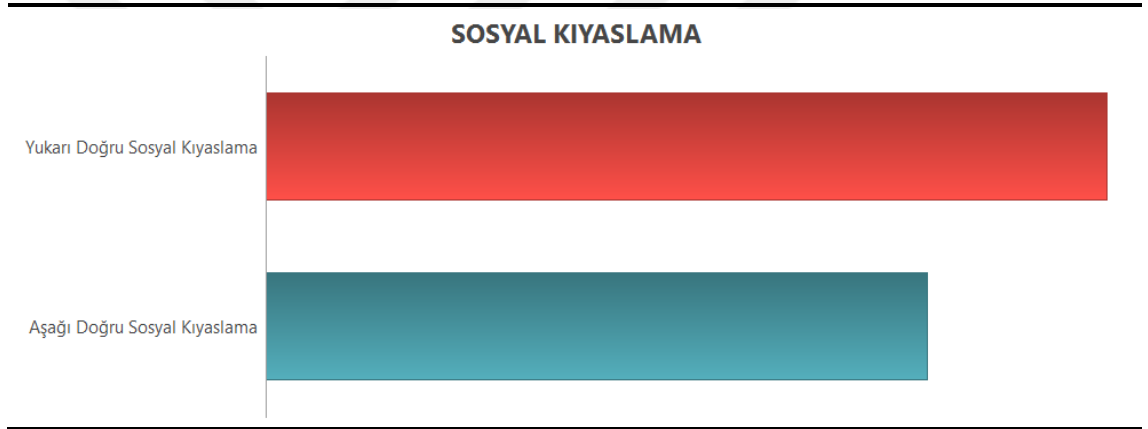
Korku/Endişe;

- M42: “Kastamonu’da Ilgaz Dağları’ndan geçerken, merkeze doğru giderken hava kararmaya başladı. Bu kadar doğanın içinde olmamalıydık dedik ve korktuk, 1 sene sonra Bolu yolu üzerinde çok ciddi dolu yağdı. Çocuklarla çaresizliği hissettik, korktuk.”
- M20: “Onun dışında, bir keresinde denizde çok açıldığımda zorlayıcı bir geri dönüş halim oldu, galiba ters bir akıntı nedeniyle, o da etkileyici ve ürkütücü bir deneyimdi, üzerimde etki bırakan bir deneyimdi... Açılıp geri dönememek, gücünü son raddesine kadar kullanmak, sıfırı tüketmek, gücünün tükendiğini hissetmek ve yine de atabilersen daha birkaç kulaç daha atmaya kendini ikna edebilmek. O, bitip tükenmek belki şehir insanının günlük hayatta kullandığı bir şey ama; gerçekten tükenmek. Bir büro işi yaptığınızı düşünün, bilgisayarda bir metni yazıya döküyorsunuz, en fazla yorulduğunuz anı düşünsen bile bir satır daha yazabilirsin, ama bir kulaç daha atamayacağını bilmek, ama işte, yine de insan atıyor herhalde, ya da ben sıfırı tüketmedim, sıfırı tüketmeye yaklaştım, o anlamda etkileyiciydi. Dönemeyebilirdim, vazgeçebilirdim, vazgeçtiğin nokta, teslim olduğun nokta aslında, yine de biraz daha var mı, gücüm var mı diye düşünüp bir kulaç daha atmak.”
- M7: “Olumsuz bazı şeyler var, Sırbistan’a giderken, karayoluyla Sırbistan’ı geçtim, bir gece yolculuğuydu. Daha önce Irak’a gittiğim için pasaportumda Irak vizesi vardı. Bana birkaç kişi Irak vizemin olmasının sorun olabileceğini söyledi. Ben Schengen Vizesi almayacağım için sorun olmaz diye düşündüm, sınırda sorun çıkarabilirler dediler. Sırp askerler sınırda bekliyordu, uzun namlulu silahlarla bindiler, pasaportları toplayacağız dediler. Yanımdaki Makedonyalıya sordum, neden askerler topluyor diye, o da burada hep askerler yapar dedi. Verdim pasaportumu, verirken de acaba bir şey olabilir mi diye düşündüm. Birazdan bir asker geldi, pasaportu salladı, bu kimin dedi. Baktım, kırmızı, benimdir ama bu kadar kişi arasından bana mı piyango vuracak dedim, ses çıkarmadım. Pasaportun içini çevirdi, Türk kim burada dedi. Tek Türk herhalde ben değildir dedim, sonra fotoğrafa baka baka gezmeye başladı. Bu sefer baktım, galiba beni arıyor, el kaldırdım, o benim olabilir, dedim. Neden daha önce senin olduğunu söylemedin, dedi. Beni aradığınızı nereden bilecektim, dedim. Ama biz Türk diyoruz, sen Türk değil misin, dedi. Belki benden başka Türkler de vardır, dedim, otobüsten kimseyi tanımıyorum. Tamam, sen bizimle geleceksin, dedi. Önce korktum, tahmin ediyordum Irak yüzünden olduğunu, diğer pasaportları verdiler herkese, seninle aşağıda konuşacağız, dediler. Korktum, şimdi gece vakti, bir tane binaya sizi sokacak, tamam asker falan ama, kamera aradım şahsen, önünde durayım, bana bir şey yapamazlar diye

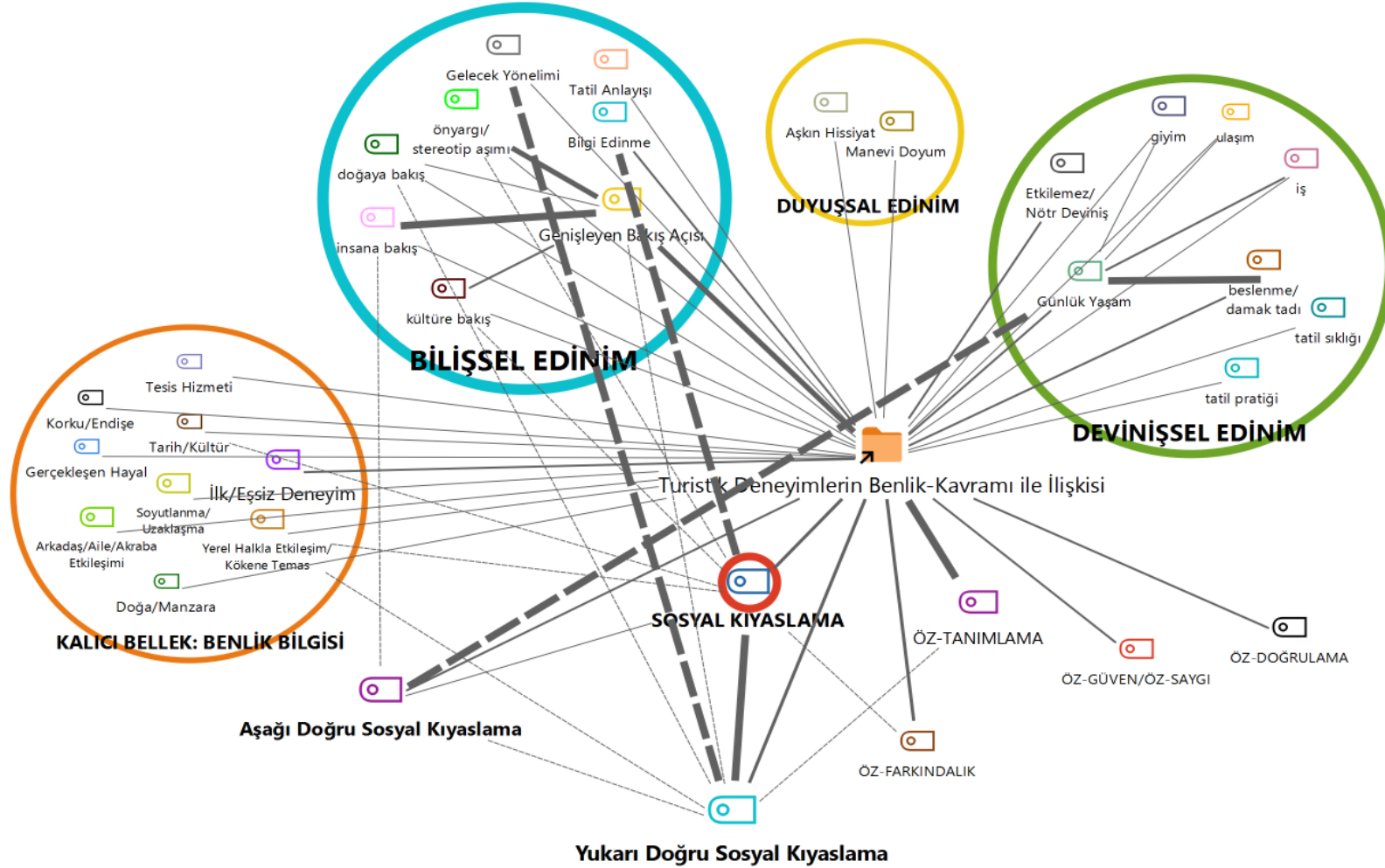
düşündüm... Çantamı aldılar, açıp yere döktüm. Her şeyi tek tek incelediler, ellerinde eldivenlerle, birisi ayağıyla itekliyor eşyaları. Çok korktum hatta birkaç yerde konuşamadım, dilim tutuldu, ağlayacaktım neredeyse, bırakın beni diye. Konsoloslğumu arayın, babamı arayın, ben buradan gitmek istiyorum, geri Makedonya'ya döneceğim, dedim. Hayatım boyunca bir daha Sırbistan'a gitmem herhalde, çok olumsuz karşılandım. Daha önce bir arkadaşım da anlatmıştı, o da Sırbistan'a giderken onda da Suudi Arabistan vizesi sorun olmuş. Anladığım kadarıyla Orta Doğu ülkelerine gidenlerden çok hoşlanmıyorlar.”

5.5.3.2.5. Sosyal Kıyaslama Odağında Değerlendirme

Şekil 5.20’de sosyal kıyaslama odağında turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisini görselleştiren ilişki haritasına yer verilmiştir. Şekil 5.19 aracılığıyla ise sosyal kıyaslama temasının kod dağılımları aktarılmıştır.

Şekil 5.19. Sosyal Kıyaslama Temasının Kod Dağılımları

Şekil 5.20. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Sosyal Kıyaslama

Turistik deneyimler kapsamında gerçekleştirilen sosyal kıyaslamaların genellikle ülkeler, bölgeler ve kültürler gibi daha çok bireyin sosyal kimliği çerçevesinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Sosyal kıyaslamalar vasıtasıyla bireyin kendi sosyal kimlik unsurlarına dair bilgi edinmesi ve bu bağlamda konumlandırma yapması kolaylaşmaktadır. Kıyaslama nesneleri üzerinden elde edilen bilgilerin bireyin kendi kültürünü, sosyal kimliğini, bunların bağlamı ile ötekilerle ilişkisini ve nihayetinde kendini tanımada oynayacağı rol kendini açık etmektedir. Elde edilen veriler; turistik deneyim dâhilinde yapılan yukarı doğru sosyal kıyaslamaların daha çok düşünsel/bilişsel, aşağı doğru sosyal kıyaslamaların ise davranışsal/devinişsel yansımaları olabileceğini işaret etmektedir. Konuya ilişkin veri aktarımlarında öncelikle, doğrudan aşağı ya da yukarı doğru bir mahiyet içermeyen sosyal kıyaslama örneklerine, daha sonra yukarı ve aşağı doğru sosyal kıyaslama örneklerine yer verilecektir.

Sosyal Kıyaslama;

- M32: *“Bir öngörün oluyor, başka bir yerle kıyaslama imkânın oluyor, bu değerli bence.”*
- M3: *“Tatilde daha az nüfuslu bir yere gidiliyor (İstanbul’a kıyasla) oradaki yaşam koşullarını görmek farkındalık sağlıyor.”*
- M19: *“Özellikle yurtdışı tatillerine gidince Türkiye’nin gerçekliğinden farklı olduğunu görüyorsun hayatın. Biz misafirperver olduğumu iddia ederiz mesela, onların da öyle olduğu yerleri görüyorsun.”*
- M31: *“Atina’da bir meyhaneye gitmiştik, o da çok keyifliydi, bir sürü Yunan geldi, bizi içeriye, dansa çağırdılar, bu etkileşimi de sağlayan organik bir şeydi. Yine yakınlar bize ama yine değillerdi de bir yandan.”*
- M15: *“her gittiğim kültürde farklı bir şey öğreniyorum. Bunlarda bu şekilde olabiliyor, bu şekilde yaşanabiliyor, biz böyleyiz ama böyleleri de var diyorum. Bunlara da daha normal bakmaya başlıyorum, böyle insanlar da varmış, buna göre de hareket etmek lazım diye düşünüyorum.”*
- M28: *“Onlar ne yapıyorlar, nasıl davranıyorlar, bilime nasıl bakıyorlar, insan ilişkilerinde nasıllar, çevre düzenlemesinde, şehircilikte, planlamacılıkta nasıllar. Çünkü biz öyle büyütüldük; Türk’tür, yücedir, uludur, şöyledir, ama dışarıya çıktık mı farklı farklı şeyler gözlemleyebiliyoruz.”*
- M45: *“Trafığe bakış açım üzerinde etkisi oldu, sistemsiz olarak, oradaki sistemin nasıl işlediğiyle ilgili olumlu veya olumsuz, kıyaslıyorum. Başka bir şehirde gördüğüm şeyleri kendi yaşadığım şehir ya da ülkeyle kıyaslıyorum. Trafik bunların başında geliyor. İnsanların birbirlerine davranışı, gözlemlediğim şekilde. Mesela kiliseye giderken o giyinmiş halleri,*

bizimle kıyaslıyorum. Bir kıyaslama oluştu aslında kendi yaşadığım yerle oralar arasında.”

M4: *“Gördüğüm her şeyi burada kıyaslıyorum. Burada neden böyle ya da bizde neden böyle... Gittiğim yerleri birbiri ile kıyaslıyorum. Düzen, şehir düzenliliğine bakıyorum, orada nasıl, burada nasıl, Avrupa’da nasıl, Asya’da nasıl... İtalya’da buraya oturuyorsun, sonra kalkıp başka yerde yıkıyorsun. Fransa’nın yerleri küçük küçük, tuvaletin kapısını kapatamadım, sığamadım. Her şeyini kıyaslıyorsun. En çok yaptığım şey; her ülkenin kesinlikle marketine, yerel pazarlarına giderim, ne satıyorlar bakarım. Fransa’da pazarlarda turuncu, yeşil, mavi, aklına gelebilecek bir sürü peynir çeşidi görmüştüm. Pazar/market fiyatlarına bakmayı severim, her ülkenin marketine gider incelerim ne satıldığını. Kıyaslamadan kaynaklı, her gördüğümü kendi ülkemle kıyaslıyorum. Oraya gittiğimde ülkemi, buraya geldiğimde onları kıyaslıyorum. Bu her şeyi kapsıyor; giyim, davranış, ahlak, görgü, içki, aklınıza gelebilecek her şeyi kıyaslıyorum ben.”*

M7: *“Avrupa’ya git-gel, aslında hemen hemen aynı kültür. Tamam, zaten bir yerini alırsanız, bunların hepsi aynı, kraliyet ailelerinden gelme, aynı hükümdarlar yönetmiş, aynı kültürleri yerleşmiş. Mesela Amerika’yı çok merak etmiyorum, gitmedim ama, zaten burası Menderes’in deyimiyle “Küçük Amerika” gibi bir şey, çünkü ben de öyle olduğumu düşünüyorum. Aynı adamların kültürünü yaşıyoruz. Amerikalılarla çok seyahatlerde denk geliyorum. Konuşuyoruz; aynı markalardan kıyafetler giyiyoruz, o da Burger yiyor siz de yiyorsunuz, kullandığımız parfümler aynı, bilmem kaç bin km. ötede benimle aynı parfümü kullanıyor dedim. Aynı hayatı yaşıyoruz aslında. Elimde telefon Apple, kullandığım bilgisayar MSI, hep zaten tamamen adamların dünyasındayız, onların çizdiği sanki bir senaryoda oynuyoruz. Onun için çok farklı gelmiyor... Evet, biz bir doğuluyuz ki asla batılı olarak tanımlamam, kendimi doğulu olarak tanımlarım, Güneydoğuluyum, bundan da gurur duyarım, kendi kültürüm, kendi toprağım. Sanki bazı şeyleri biz kendi kültürümüz olarak düşünüyoruz ama kendi kültürümüz değil, bazı çağdaş özellikleri de almamız gerektiğini düşünüyorsunuz. Gerek şahsınızda bir farkındalık hissediyorsunuz gerekse bunu etrafa yayıyorsunuz... Kanada çok farklı gelmiyor, sanki daha doğu taraflar daha bize göre farklı. Bir de Hindistan’a gittim ben, orada da bunu çok hissettim. En basiti, yediğiniz pilav bile farklı, pirinç bile farklı, her şey farklı. Adamların sadece kültürleri diyoruz ama yedikleri yemek farklı, konuştukları dil çok farklı, kullandıkları alfabe bile çok farklı, hiç ömrümüzde görmediğimiz şey. Eminim şu an sokakta birçok kişiye sokakta sorsak bize Hint demez; Latin alfabesi haricinde bir Arap harfi biliyoruz Kiril harfi biliyoruz, adamların kullandığı çok farklı, bir Japon’u Çin’i tanıyoruz, bunları daha farklı. Bir Tayland’inki çok farklı, bir Tayvanlı ile tanışmıştım, bunun yazdığı bir şey o kadar ilgimi çekmişti ki, bazı arkeoloji müzelerinde hiyeroglif yazı görüyorum, hatta Konya’da müzeye gittiğimde yazılan tabletleri görmüştüm. Hakikaten tuhaf çarpılar var, yan çizmişler, açılı çizikler atmışlar, her biri farklı manaya geliyor. Ne ilginç diye bakıyoruz. Bir Tayvanlınunki de*

öyle, onun da yazdığı çok çok farklı bir şey. Sanki doğu tarafının her şeyi daha farklı, bize çok uzak, gerçekten uzak doğu. Sokaklarda yaşayan insanlar, sokaklarda bildiğiniz bir dünya var, gidip onları tanımak çok daha farklı diye düşünüyorum.”

Sosyal Kıyaslama: Yukarı Doğru Sosyal Kıyaslama;

- M37: *“Daha sade, daha koşturmasız bir hayatları var gibi geldi bana, özendirim yani orada yaşayan insanlara.”*
- M41: *“Oralarda insanlar birbirine daha saygılı, burada her an stres, kavga, gürültü, her şey daha fazla, insan özlüyor oradaki ortamı bulunduğu yerde de yaşamayı, mümkün değil burada.”*
- M29: *“Bursa’ya gittiğimizde bir şey dikkatimi çekmişti, transfer için minibüse bindik, hemen yer vermeye çalışıyorlar, şoförü sohbet ediyor, kimseyi azarlamıyor falan, ne kadar insancılar, ne kadar iyi insanlar demiştim.”*
- M12: *“Para ile ilgili çok şey düşündürdü. Onların ekonomik şartlarına baktığınızda onların sizden imkânları elbette daha iyi ama kendi içlerinde değerlendirildiğinde, çok çok büyük farklar olmadığını görüyorsun. Eklemek orada 2,5€ mesela.”*
- M29: *“Nepal’de öyleler; insanlar hiç birbirlerine kötü söz söylemiyorlar, bağırıyorlar, hiç kimsenin birbirine sesinin yükseldiğini göremiyorsun. Onda da şu anı unutamıyorum. Biz Katar’dan transfer yaptık, dönüşte de Dubai’ye gittik. Nepal’deki yoksulluğa rağmen insanların ne kadar hoşgörülü olduğunu gördük.”*
- M4: *“Mesela Kore’de insanlar sigaraları belirli noktalarda içerler, ama Avrupa’da böyle bir şey yok. Avrupa’da da aslında yolda çok yürürken sigara içen görmedim, bu mesela Türkiye’ye has bir şey. Koreliler de sürekli içer ama Avrupa’da insanlar sabah işe giderken de içiyorlar. Kore’de de sorun değil, içki ucuz ama onlar sabahın köründe başlamıyorlar. Onların metrosuna bindiğinde o içki kokusunu alamazsın.”*
- M39: *“İstanbul haricinde bu kadar güzel yer gördükten sonra, bu kadar iyi insanlar gördükten sonra İstanbul’da kalmak hakikaten, bu şehir hakikaten vahşi. Toplu taşıması, koşturması, gürültüsü, kaosu olsun, onu benim iliklerime kadar hissetmemi sağladı. Havası bile, Sakarya’ya gidip mesela Kerem Ali Dağı’na çıktım 4 kere, Sakarya’ya gidip o ilk nefeste buranın ne kadar böyle ‘başkasının teri gibi’ nefes olduğunu fark ediyorum.”*
- M15: *“Yunanistan’da çok mutlu olmuştum. Eğlenceleri gördüğümde çok keyif almıştım. Hem bize benziyor hem benzemiyor, o benim çok hoşuma gitmişti. Daha bir rahatlar, daha kendilerine göre yapıyorlar, kimse kimseyi ilgilendirmiyor, herkes kendi keyfine düşkün, o beni çok etkile-*

mişti, çok da hoşuma gitmişti. Yargılayıcı gözlerden uzakta, kimse kimseye bakmıyor, kimse kimseyle ilgilenmiyordu. Kimse kimseyi irdelemez, o benim çok hoşuma gitmişti.”

M5: “İtalya’ya (Güney tarafına) gittiğimde, öğle vaktinde insanların çalışmadıklarını gördüm. Çok rahatlar, bizdeki gibi koşturmaca, acelecilik yok, insanlar birbirlerine saygısız davranmıyor, daha güler yüzlüler, daha çok yardım etmek istiyorlar. Bir restorana gittiğiniz zaman çok daha rahat iletişim kurabiliyorsunuz. O dili bilmeseniz bile insanlarla daha rahat iletişime geçebiliyorsunuz, derdinizi anlatabiliyorsunuz. Bizde mesafe daha fazla, ikimiz de Türkçe biliyor olmamıza rağmen, o mesafe daha aşılamaz durumda.”

M18: “Gerçekten bizim Türkiye’de bazı şeyleri gözümüzde aşırı büyüttüğümüzü düşünüyorum, bu aşırı büyütmeden dolayı birçok şeyin de problem haline geldiğini düşünüyorum. Bu sadece kültürel anlamda değil, siyasi, birçok anlamda. Mesela biz kendimizi çok misafirperver bir millet olarak adlandırırız. Hayır değiliz, kesinlikle, hele son 50 yılda, son 20 yılda tamamen değişti bu. Kimse kimseye bir bardak su bile vermez, evinin kapısını çalsan, adamı döverler. Biz bunu çok abartmışız, aşırı bireyselleşen bir toplum haline gelmişiz ve bu beni tedirgin ediyor. Eskisi gibi insanlara yanaşamayacağım konusunda beni tedirgin ediyor.”

M7: “Mesela birçok defa karı koca çift –genellikle bunu İsveçlilerde, Finlandiyalılarda, İskandinavlarda– bunlar evli, küçük çocukları falan var, hostellerdeler, geziyorlar, o kadar ilginç ki. Bunlarla hep konuşuyorum, genelde erkeklere diyorum, zor olmuyor mu karınızla çocuğunuzla? Hayır diyorlar, bir tanesi Almanya’ya otostopla gezdiklerini söyledi, küçük çocukla zor olmadı mı dedim otostop, hayır zaten duruyorlar diyor, kamyonlara turlara binip gidiyoruz dedi. Tamam bu bana çok tuhaf geldi, otostop yapmam ama şahsen bence çocukla zor, yine de bence bir eşle gidilebilecek bir tatil. Bunu çocukla yapabilen insanları görünce, hep diyorum, ben de yapabilirim diye ama biraz da sizin beraber olduğunuz kişinin uyum sağlaması lazım.”

M40: “Mesela bizde olan bir şeyi söyleyeyim ve onun yanlış bir şey olduğunu gördüm. Biz çok fazla detaycıyız, çok fazla irdeliyoruz her şeyi, hiçbir şeye doğal yaklaşmıyoruz, hep kafada bir sürü şeyle yaklaşıyoruz. Bunların yanlış olduğunu gördüm... Otobüslerde, metrolarda hava 30-35 dereceyken bile hiç kimse kokmuyor, pudrayla ve diğer önlemlerle dikkat ediyorlar. Biz temiziz diye ifade ediyoruz, onlar çok daha dikkatli... Orada benim görüp en çok sevdiğim ve çok ilginç ve doğru gelen bir şey; toplu taşıma araçlarında yaşlıların kalkıp çocuklara yer vermesi. Bu çok acayip bir şey ve çok güzel bir şey. Düşününce de çok haklı olduklarını gördüm, çocuk sahibi biri olarak. Çocukların ne kadar bitkin, yorgun olduklarını fark ettim. Daha önce hiç fark etmemiştim ben. Kültürümüz de öyle, çünkü nedir; çocuk kalkar, yaşı fark etmez, büyük oturur, yaşlı demiyorum, büyük oturur, bu yanlışmış ve yanlış olduğunu orada gördüm. Bizdeki yanlış aslında. Çocukları anlayamıyoruz, orada ben bunu gördüm, bunu fark ettim.”

M14: “Daha çok gittiğim yerle Türkiye’yi kıyaslıyorum. Yurtdışında insanların çok daha fazla saygılı olduklarını, yardımsever olduklarını görüyorum. Ama ben sadece Avrupa’ya seyahat ettiğim için, yani ne Uzak Doğu’ya gittim, ne Amerika’ya gittim, hep kültürel olarak gelişmiş ülkelere gittim. Tabii asla Türkiye’yi de yargılamak istemiyorum ama, nasıl diyeyim, örnek teşkil eden ülkeler hep sosyal olarak gelişmiş ülkeler, onu da belirtmek istiyorum, yanlış anlaşılmasın söylediklerim... Roma’yi, Siena’yi ilk gördükten sonra İstanbul’u düşünmüştüm. O kadar üzülüm ki, çok canım da yandı açıkçası, bunu çoğu insanla da paylaştım. ‘Niye biz bu kadar korumamışız değerlerimizi, insanlar bu kadar korurken her şeylerini, bir taşı bile’ dedim. Orada bir tane heykeliğin dâhi etrafını çevirmişler. Roma’da metronun yapılması 30 seneye yakın sürmüş çünkü kazdıkça altından bir tarihi eser çıkıyormuş. Yani bu kadar insanlar değer veriyor. Bizim elimizde bu kadar değer var, biz bunu niçin yurtdışına yansıtmıyoruz, dünyaya tanıtamıyoruz yeteri kadar ya da bunu niye yeteri kadar koruyamıyoruz, diye düşündüm. Canımı çok yakmıştı, hatta onu da hep paylaşırım. Roma’da kaldırımı oturup gözümde yaş geldiğini bile bilirim, o kadar canım yanmıştı. Türkiye’de, İstanbul’da, İzmir’de, Anadolu’da neler var ama ne bunu biz dışarıya yansıtabiliyoruz ne de koruyabiliyoruz maalesef.”

Sosyal Kıyaslama: Aşağı Doğru Sosyal Kıyaslama;

M35: “İnsanımızın çilesini görüp daha anlayışlı olmamı sağladı.”

M29: “Temizlik anlayışları bizden kat kat farklı. Hijyen sıvıları götürdüm. Zaten hava kirliliğinden dolayı maske götürdüm, %90’a yakın hava kirliliği var orada. Tepelerde bile çok hava kirliliği var, fabrikalarda filtreleme yok.”

M19: “Bir de bizim hizmet sektörümüzün kıyasla daha iyi olduğunu düşündüm. En son Ukrayna’ya gittik, bütün servis elemanları çok suratsız, robot gibiler, belki kültürden kaynaklı, bizde hizmet sektörü gerçekten çok iyi, biz kralız yani.”

M43: “Halkın yaşayışını gördükten sonra belli şeylere daha çok dikkat etmeye çalışıyorsunuz. Gittiğiniz yerdeki insanlar çok zor durumda yaşıyorsa en azından bununla ilgili bir farkındalık oluyor sizde ve belki o insanlara daha fazla yardımcı olmaya çalışıyorsunuz.”

M12: “Belki bazı insanlarda ‘ne kadar medeni ülkeler, biz niye böyleyiz’ diye düşündürüyordur. Ben hep gittiğim yerde kusurları da görmüşümdür. Paris’te mesela bir kadın vardı, ağacın dibine çocuğuna hacet gördürüyordu. Türkiye’de biri bunu yapsa ‘medeniyetsiz, kaba’ denir, Paris’e insanlar çok özeniyor, ama Paris’te de insan bunu yapıyor.”

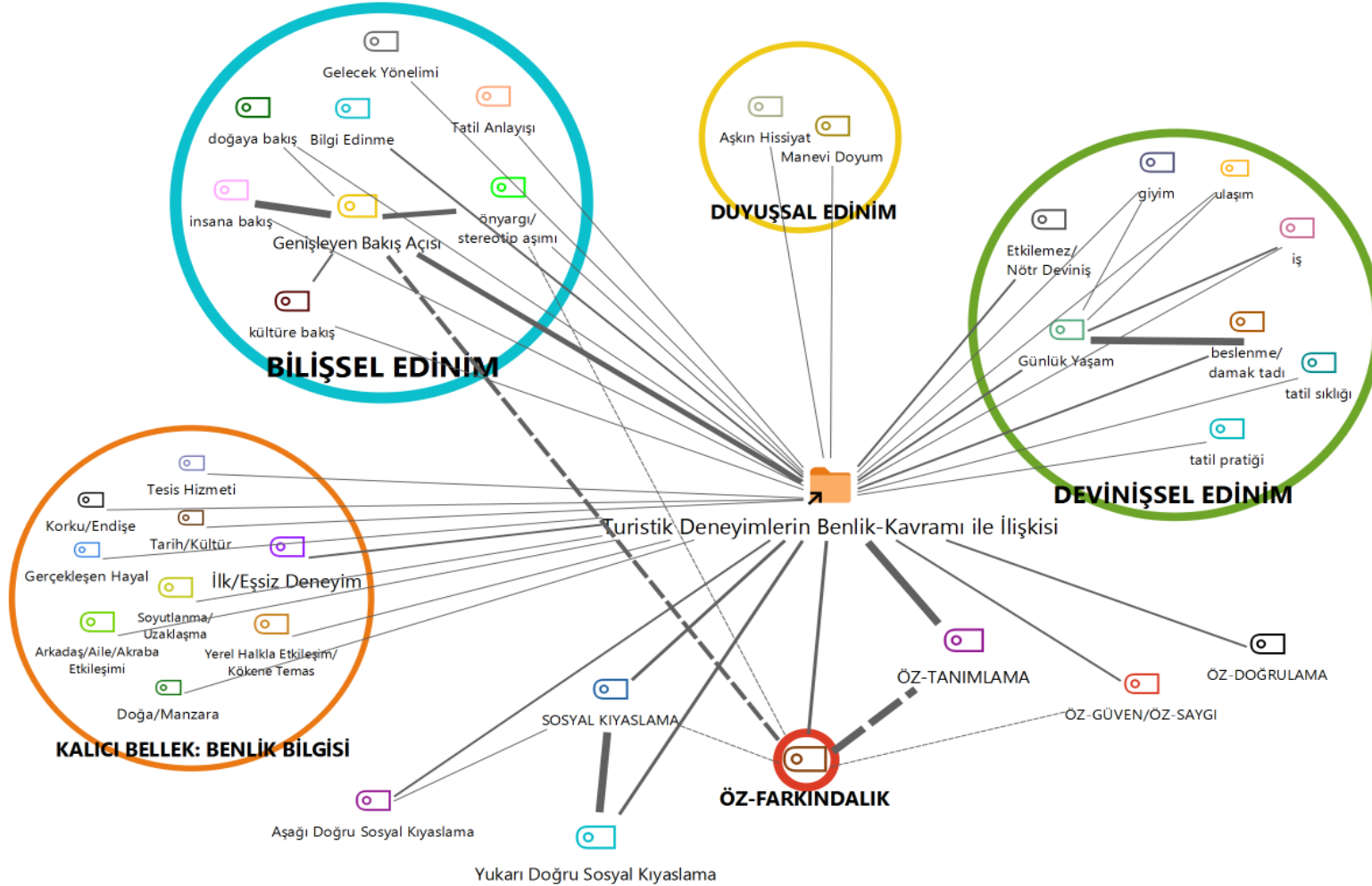
- M4: “Ama bir Fransa’ya git, leş yani, ben hayatımda böyle leş kokan bir ülke görmemiştim. Hem soğuklar, Avrupa insanıyla konuşurken, sürekli insanlarda bir içki kokusu var, bu beni çok rahatsız ediyordu. Kore’de o kadar kokmuyor, onlar akşam içmeyi daha çok seviyorlar, gün içinde içiyorlar ama bunun kokusu seni rahatsız etmiyor, ama Avrupa’da ediyor.”
- M14: “Türkiye’nin bir artısını gördüm, bizde hizmet sektörü çok ilerlemiş durumda, yeme-içme sektörü, restoranlardaki temizliği, saygıları, hizmet sunumları mesela Türkiye’de çok çok daha üstün. Avrupa’da nereye gittiysem yeme-içme sektörünün her zaman Türkiye’nin gerisinde olduğunu iddia edebilirim. Mesela garsonların insanlara davranışı, hizmetleri, yemek kalitesi Türkiye’de çok iyi mesela.”
- M44: “İlk yurtdışına çıkarken “Avrupalı, Avrupalı” diyoruz ya, acaba nasıl insanlardır diye korktum, acaba ayak uydurabilir miyim diye. İlk kaygım yabancı dil üzerineydi, hepsinden daha iyi konuştuğumu gördüm, hiçbir sorun yaşamadım o konuda. Daha medeni olduklarını düşünüyordum, hayır, ben daha medeniyim. Hiç korktuğum gibi değildi ve bundan sonra kendimi değiştirmeye yönelik bir şey yapmadım. Şahsen konuşursak ben bir insanın Türkiye üzerindeki önyargılarını kırabilecek seviyede olduğumu düşünüyorum açıkçası ama maalesef çoğu zaman da uğraşmıyorum.”
- M1: “En son gittiğim yerde şunu fark ettim; Thailand’da ilk turistik yerlere gidiyorsun, çok güzel, herkes mutlu, çünkü herkes gezmeye gelmiş, çok pozitif hissediyorsun. Ama biz birkaç gün yerellerle takıldık, öyle hissetmedim. Biz turistik yerlere gidelim dedik. Thailand fakir bir ülke, yereller mutsuz, bir de yerellerin takıldığı yere gittik, adamlar kendi aralarında, bizimle pek iletişim kurmuyorlar, turistik değil çünkü, kendi aralarında takılıyorlar ama çok da eğlenmiyorlar, kendi dillerinde konuşuyorlar, biz anlamıyoruz, en iyisi turistik yere gidelim dedik... Fakir yerlerde insan negatifliği hissediyor. Bir hafta Bangkok sıkır demişlerdi gerçekten de sıktı. Çünkü fuhuş vs çok ya orada, o yüzden o şehir benim moralimi bozmuş olabilir. O kötü tarafını görünce insanda biraz, kötü bir deneyim oluşabiliyor. İnsanlığın fakirliğini görünce kötü hissediyor... Hindistan’da her yerde dilenen, sakat, günde bir dolara çalışan kadınları görüyorsun. Kadın kafasında bütün gün kütük taşıyor, görüyorsun orada birebir görüyorsun. Uzuvarlarını kaybetmiş dilenen insanları görüyorsun, bir tarafta bakıyorsun Taj Mahal, insan kendini garip hissediyor, insanın kendini kötü hissettiği de oluyor, her zaman iyi hissetmiyor.”

5.5.3.2.6. Öz-Farkındalık Odağında Değerlendirme

Öz-Farkındalık ile sonrasında öz-güven/öz-saygı, öz-doğrulama ve öz-tanımlama temaları odağında yapılacak incelemelerde, söz konusu temalar kapsamında kod bulunmadığı için kod dağılımlarının verilmesi de mümkün olmayacaktır. Bu yüzden doğrudan Şekil 5.21 aracılığıyla ilişki haritasına yer verilmiş, öz-farkındalık teması odağında turistik deneyimler ile benlik-kavramı arasındaki ilişki görselleştirilmiştir.

Şekil 5.21’den de görülebileceği gibi; öz-farkındalık temasının bilişsel edinim teması kapsamındaki önyargı/stereotip aşımı koduyla ve sosyal kıyaslama ile öz-güven/öz-saygı temalarıyla ilişkisinin yanında, özellikle bilişsel edinim temasının bir kodu olan genişleyen bakış açısı ve temalardan biri olan öz-tanımlama ile ilişkisi göze çarpmaktadır. Bu bağlamda katılım gösterilen turizm hareketleri çerçevesinde deneyimlenen paylaşılmayan çevresel unsurların, birey tarafından aşına olunan ve aslen içinde hayat sürdürülen paylaşılan çevresel unsurlarla kıyaslanmasını tetiklediği ifade edilebilir. Buna ek olarak, kıyas nesnesi haline getirilmese dâhi, söz konusu deneyimlerin içerdiği yenilik ve farklılık temelinde bireylerin bakış açılarında genişlemeye sebebiyet verebileceği görülmektedir. Söz konusu gelişmeler yoluyla bireyin bilişsel mevcudiyetine “yeni bir tuğla eklendiğinde” bu süreç ve içinde bulunulan bağlam, bireyin “tuğlanın eklendiği yere” yani kendi mevcut konumuna ve durumuna aktif bir şekilde bakışına zemin oluşturabilmektedir. Diğer bir ifadeyle öz-farkındalık için yakıt sağladığının ifade edilmesi mümkündür. Nihayetinde bahsi geçen süreç ve bağlam kaynağından bireyin kendine dair memnuniyet verici nitelikte (öz-güven/öz-saygı) tanımlayıcı bir içerik edinebildiği (öz-tanımlama) analizler neticesinde tespit edilmiştir.

Konuya ilişkin bulgular için somutlaştırıcı nitelikte olan ilgili veri alıntılarına aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 5.21. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Öz-Farkındalık

- M4: *“Orada kendimi keşfettim.”*
- M21: *“Orada kendimi bulmuş gibi oldum.”*
- M10: *“Kendimi tanımama daha çok vesile oluyor.”*
- M7: *“Genel olarak kişiliğimde bir takım değişiklikler olmuştur.”*
- M40: *“Her şeyi cebe koyup gitmek gerekiyor, sıfırlayıp da gitmek gerekiyor.”*
- M27: *“Tatil dönüşü insanlar hayatın stresini daha iyi anlıyor, neler için savaştığımızı daha iyi anlıyor.”*
- M45: *“Başka yerlerdeki davranışlarımla buradaki hayatımı kıyaslayarak, kendi kendimi kıyaslayarak etkisi oluyor.”*
- M31: *“Bazı kültürleri tanımadığın zaman daha pozitif ya da negatif etkileri oluyor. Ona göre de bir karakter konumlandırması yapabiliyorsun kendi üzerinde.”*
- M19: *“Kendimi keşfettim... Neler hoşlandığını keşfetmek açısından önemli olabilir... Kendimi tanımlarken mutlaka o deneyimleri kullanıyorum, başkalarına kendimi anlatırken de o deneyimleri kullanıyorum.”*
- M11: *“Bir tatile gittiğiniz zaman bir kibrit çakılmış oluyor, o kibrit ateşe dönüşüyor, aleve dönüşüyor ve bir orman yangınına dönüşüyor, oradaki deneyim sizi farklı yerlere götürmüş oluyor... Turizm faaliyeti sizi değiştiriyor ve dönüştürüyor.”*
- M1: *“Kendimi o şekilde; ah, evet, bekâr, genç bir kadın ve geziyor tek başına, güzel bir şey, perspektifime olumlu oldu. Gezdiğim yerler perspektifimi hep yükseltir. Çünkü burada belirli bir şeyde kendini, nasıl derler, kendine alışyorsun, kendinin ne kadar özel olduğunu görmüyorsun, alışyorsun bir şekilde. Ama oraya gittiğinde”*
- M39: *“Özellikle ilk Likya yolunda başımıza çok güzel şeyler geldi. Ama bir sonraki Likya yolunda da başımıza çok kötü şeyler geldi, sağanak yağdı böyle bir şeyler oldu. İlk Likya’da ben ‘evet, o kadar planlamayacağım, akışına bırakacağım, lanet olsun bu içimdeki mühendise, biraz bırak gitsin, kendisi aksın, neden tutuyorsun, neden programlıyorsun’ şeklinde bir yaklaşım kazanmıştım. Sonrasında gelen aksiliklerle, biraz daha tekrar hesapçı, eskiye dönüş gibi bir şeyler oldu, gidip gelen bir durum, öyle çok bariz söyleyebileceğim bir şey değil... Ama tatiller, tatil de değil o; kaçışlar beni çok güzel tanıttı, kendime kendimi ve dedi ki; böyle yaparsan mutlu olursun, kısmına getirdi bilincimi... Benim rutin yaşantım beni ifade etmiyor, artık ben onu anladım. Bilgisayar başında kod yazmakla –evet, yapabiliyorum, para da getiriyor– ama mutlu değilim bununla. O mutlu olmamamı bana gösteren şeyler de; tatillerde ne kadar mutlu olduğum.”*

5.5.3.2.7. Öz-Güven/Öz-Saygı Odağında Değerlendirme

Öz-güven/Öz-saygı odağında turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisini bir ilişki haritası üzerinden gösteren Şekil 5.22 aşağıdadır. Şekil incelendiğinde, bireyin bir anlamda odağını dıştan içe çevirmeye vesile olabilen turistik faaliyetler çerçevesinde edinilen özellikle ilk ve/veya eşsiz nitelikteki tecrübeler ile yaşanan manevi hissiyat ve doyum deneyimlerinin, kendine daha fazla güven duymasına ve kendi nazarında kendini saygın görmesine vesile olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim ilgili tema ve kodlar arasındaki ilişki-den hareketle bu çıkarıma varılması mümkün olmaktadır. Bununla birlikte, gerek emin olunamayan bireysel yetkinliklerin test edilmesine gerekse geçmişten beri hedeflenmiş bazı amaçların hayata geçirilmesine olanak tanıyan turistik deneyimlerin yine bireyin kendine duyduğu güvenin ve saygının artması noktasında bir paya sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca burada mevzubahis edilen birey için daha çok düşünsel ve hissi mahiyetteki olumlu çıktıların aynı zamanda belirli ölçüde davranışlara da yansıdığı ve tüm bunların bireyin kendini tanımlaması üzerinde kayda değer sevide rol oynadığı elde edilen bir diğer bulgu olarak not edilmelidir. İlgili tema kapsamına giren bazı veri alıntılarını aşağıda paylaşılmıştır.

M21: *“Kendime olan özgüvenim arttı.”*

M3: *“Kendime ait doyum düzeyim artıyor.”*

M44: *“Korkmuyorum, zorluklar durduramıyor.”*

M18: *“Egomu seviyorum, oradaydım demek, şahit olmak, bunu ifade etmek hoşuma gidiyor.”*

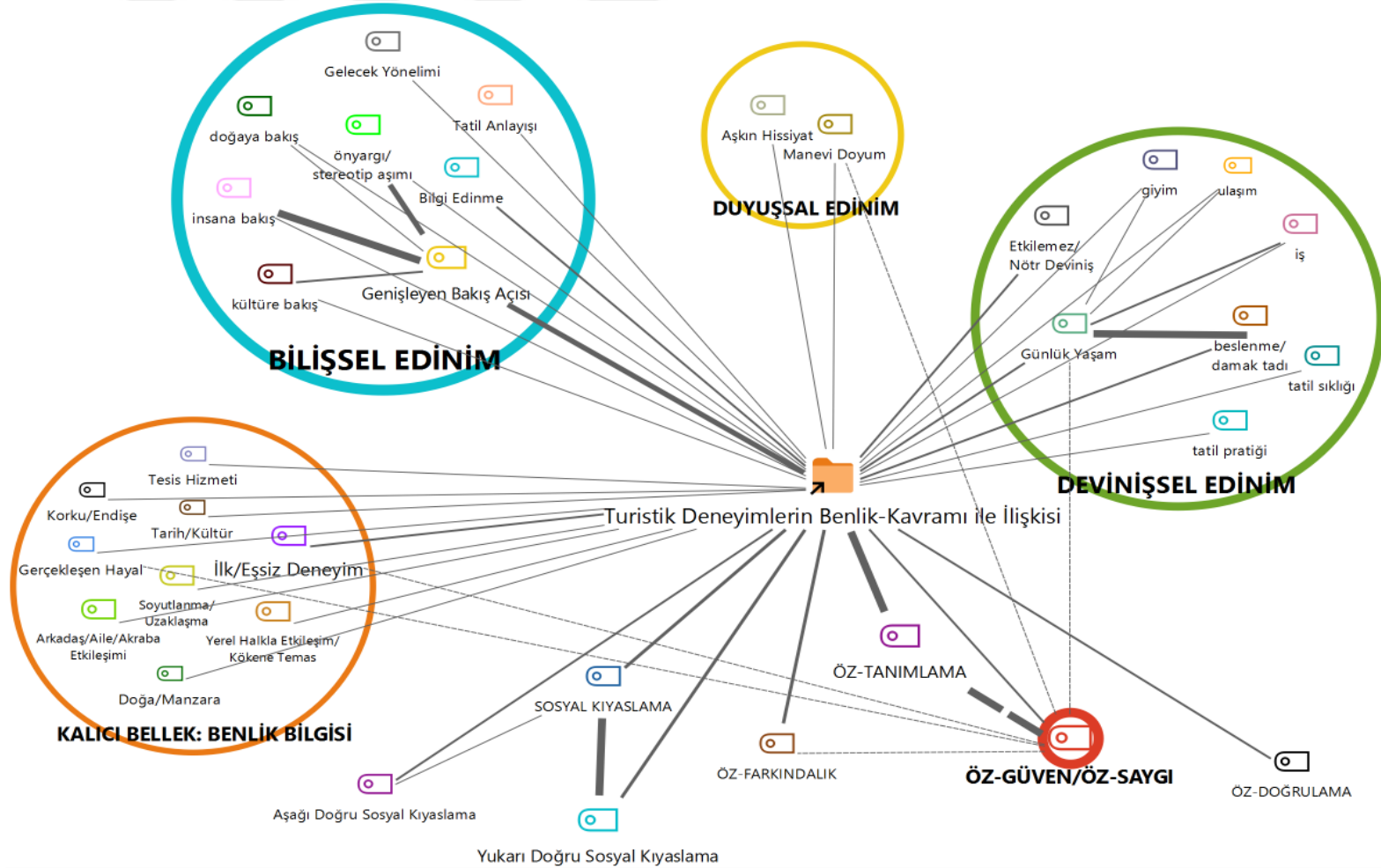
M30: *“Yabancı dille iletişim kurabilecek miyim, diye çekincelerim vardı, oraya gidince gayet başarılı olduğumu gördüm, bunun bana büyük bir artısı oldu.”*

M27: *“Benim için, o sahneye çıkmak güzeldi yani. Bir de Ruslarla birlikte sahneye çıkmıştım, biraz cesaret etmişim herhalde, beni çıkarmışlardı daha doğrusu, ben o kadar girişken bir insan değilim.”*

M34: *“Özgüven duygusu açısından tetikleyici unsur tatil olayı... Zaman zaman deneyimlerimi paylaşmışlığım var, gittiğim gördüğüm yerleri paylaşıyorum. Özgüven açısından da gelişim deneyimledim.”*

M17: *“Daha özgüvenli yapıyor... Kendi başına insanın seyahat etmesi bile bir özgüven katıyor, bazı şeyleri yapabilirim, ben de gidebilirim, herkes yapabiliyorsa ben de yapabilirim, böyle bir özgüven veriyor.”*

Şekil 5.22. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Öz-Güven/Öz-Saygı

- M39: *“Tabii bizim yaptığımız ‘tatlı su survivor’lığı’. O bir tamamlanmışlık hissi veriyor, tatmin ediyor. İş yerlerinde genelde tatmin olamıyoruz. Sonuç olarak o tatmini yaşıyor, hatta o tatmini yaşantımda yalnızca orada alabiliyorum diyebilirim.”*
- M1: *“Şurada da böyle bir şey vardı” diyince seni, başka insanların gözünde farklı kılıyor. Başka insanlar sadece resimde görebilirken sen bizzat oraya gitmişsin, bu bile beni çok çok başka, kendi gözümde, ukalalıktan değil, ne kadar şanslıyım dememe vesile oldu. Kendimi şanslı hissetmeme, dünyanın %95’iyle kendimi kıyasladığımda ne kadar şanslıymışım diyorum... Bana bir özgüven geliyor. Ne zaman tatile gitsem bana bir özgüven gelir.”*
- M4: *“Hiç dilim yok benim, ilk gittiğimde Kore’ye, hiç kimseye sormadan, sanki orası kendi memleketimmiş gibi, aldım arkadaşlarımı rehberlik yaptım. Hâlbuki hayatımda ilk defa gitmiştim. İlk o zaman anlamıştım ki; yön duygum gerçekten gelişmiş. İlk başta Kore’yi sevdiğim için mi böyle diye düşündüm, ama daha sonra Paris’i de görmediğim halde gezdirdim. O zaman anladım ki; gerçekten yön duygumun olduğunu, insanları gezdirebildiğimi anladım. Bunun bana kesinlikle bir artı olduğunu düşünüyorum. O yüzden şimdi hiç korkum yok, hiç dil bilmeden bütün ülkelere gidip, istediğimi bulabiliyorum. Bu benim için, bence iyi bir şey.”*
- M7: *“Gerçekten bir kişiyi değiştirmeye çalışıyorsunuz, yaşadığınız şeyleri anlatıyorsunuz, birçok kişi paylaşıyor. Sizin gibi birçok insan görüyorsunuz, bazen sizin yaşadığınız bir tecrübe bir başkasına ışık oluyor ve gerçekten o, ona karanlık bir gecede kutup yıldızı gibi yol gösteriyor, o da bir şeylerin peşinden gidiyor. İlk defa tek başıma Almanya’ya gittim, ilk defa yurtdışına çıkıyorum, hiçbir şey bilmiyorum, hatta havaalanında falan nasıl gümrükten geçeceğimi bilmiyorum derken; şu anda bakıyorum, gittiğim hostellerde insanlar bana şuraya nasıl gidelim, burada ne yapalım, şurada nasıl bir kıyafet giyersek sorun olmaz, şu tapınakta ne yapılır, mesela durmadan Hindistan’da şunu yapıyorum. Mesela ben Kamboçya’ya geçmedim ama geçen arkadaşlarım var diyorum, anlatıyorum, görmediğim yerler hakkında birçok bilgi sahibiyim. Not alanlar oluyor, kesinlikle gidip göreceğim diyenler. Hayatınızın bir parçası oluyor... Sanki insan daha önceden yapmak istediği şeyleri yapınca, erişince mutlu oluyor, insan o sınırları kaldırıyor ve her şeyi yapabiliyorsunuz.”*

5.5.3.2.8. Öz-Doğrulama Odağında Değerlendirme

Şekil 5.23'te turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisini öz-doğrulama odağında görselleştiren ilişki haritası yer almaktadır. Haritaya bakıldığında öz-doğrulama temasının bilişsel edinim teması dâhilindeki bilgi edinme kodu ve devinişsel edinim teması dâhilindeki etkilemez/nötr deviniş kodu ile ilişkili olduğu dikkat çekmektedir.

Daha önce değinilmiş olan benlik bilgisi edinimine yönelik gösterilmesi muhtemel direnç ve turistik deneyimlerin bireye özgü yapısı hatırlandığında; bir şekilde fiziksel olarak paylaşılmayan bir çevrede bulunulsa dâhi bireyin bunu bilişsel boyutta paylaşılır kılmaya gayret edebileceği anımsanacaktır. Bu kapsamda, turistik deneyimler çerçevesinde edinilen bilgilerin daha çok bireyin –özellikle– kendine dair bildiklerinin tasdiğini ihtiva edeceği düşünülmektedir. Nitekim ilişki haritasının ve ilgili veri alıntılarının da gösterdiği üzere; söz konusu edinimlerin davranışlara yansımadığı, bu anlamda bir değişikliğe sebebiyet vermediği anlaşılmaktadır.

M38: *“Kendimde olan şeyleri görüyorum daha çok.”*

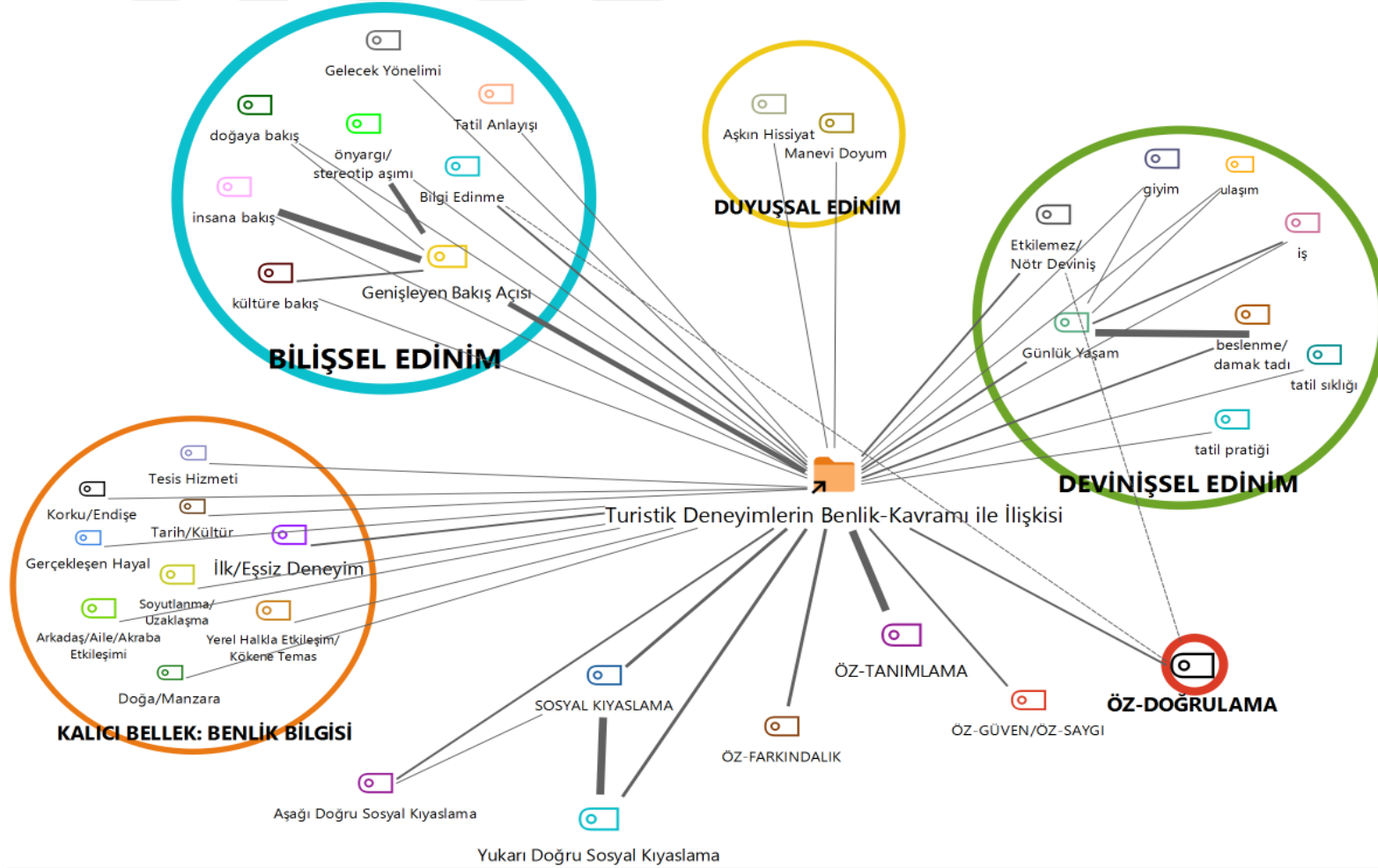
M32: *“Çok derinden etkilenip kendimi değiştirdiğim bir tatil yok galiba.”*

M22: *“Daha farklı bir tanımlama içine sokmadı sanıyorum beni, kendimle ilgili düşündüğüm şeyleri onayladı diyebiliriz.”*

M30: *“Çok da bir etkisi olmadı açıkçası. Tatilden önce neysem, tatilden sonra da aynı kişi olmuşumdur. Ekstradan kendimi hiçbir zaman farklı hissetmedim.”*

M27: *“Aslında çok olmadı diyebilirim, karakterimde ya da kendimi tanımlamada herhangi bir katkısı olmadı, bu şekildeyim hep, o yüzden bir değişiklik söz konusu değil. Hareketli bir insan olduğumu biliyorum, tatile gittiğimde o hareketliliğimi ortaya çıkarıyorum ama daha önceden bildiğim bir şey bu, sadece orada bunu en azından rahatça uygulayabiliyorum.”*

M6: *“Farklı kültürleri gidip, görüp, tanımayı severim, bilgi edinirim, hoşuma giden şeyler de olabilir; ama bu benim davranışlarımı, kişiliğimi değiştirmez. Kültürleri beğensen bile seni etkileyip değiştirecek bir şey olmaz, neysen osundur. Kişiden kişiye değişebilir, kimisi görür orada bir şey, bu beni çok etkiledi der, ben bundan sonra böyle olacağım falan diyebilir ama bende öyle değiştirecek bir şey olmadı... Normal, hayat görüşüm neyse aynen devam eder.”*

Şekil 5.23. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Öz-Doğrulama

M28: “Belki olmuştur ama hiç farkındalığım yok o konuda. Biz matematikçiyiz, matematikçi demek “sıfır ya da bir demek”, arası yok yani... Böyleyim ve değiştiremiyorum, biraz da yaptığımız meslekle alakalı herhalde. Ben de etki olsun istiyorum ama olmuyor. Neyse o, biraz Karadenizlilik var, biraz tez canlılık var, biraz mükemmeliyetçilik var, hepsi bir araya geliyor. Gözlemediğim kadarıyla benim karakterime hiçbir şey etki etmiyor. Tatil insanın dinlenmesi, soyutlanması bakımından çok önemli. Bana bir şey katması açısından tatilin önemli olduğunu düşünmüyorum.”

M23: “Ne olduğunu söyleyemem. Tembel bir insanım, tatilde bunun farkına varmadım, önceden de biliyordum. Bilmediğim yönlerimi keşfetmemi sağlamadı. Dalmayı sevdiğimi, bu kadar iyi ateş yakabileceğimi bilmiyordum ama kendimden bekliyordum... Sadece tatillere bağlamak, sadece tatilleri düşündüğümde oldu diyemem. Zaten tatil yapma şekli insanın biraz da dünya görüşü ve eğlence alışkanlığıyla ilgili bir şey. Dolayısıyla o eğlence alışkanlığınızın bir sonucu olarak o şekilde tatil yapıyorsunuz. Ondan sonra o eğlence alışkanlığı sizin eğlence biçimini pekiştiriyor.”

M5: “Yok, planlarla hareket ettiğim için, pekiştirdi belki de. O düzenlilik içinde rastgele davranışlar yapıyorum. Bu karakter yapısıyla tatile çıktığım için orada devam ettirdim. Bunu yaptığım zaman daha mutlu, huzurlu olduğumu gördüm. Benim kontrolümün dışında bir tatile çıktığım zaman, arkadaşlarla çıkmıştım, benim için kâbusa döndü tatil, keyif alamadım. Kendi karakterimin dışına çıktığım anda tatilden de keyif almamaya başlıyorum ama kendi karakterime uygun tatile çıktığım zaman çok daha keyif alıyorum, çok daha dinlenmiş, çok daha huzurlu bir şekilde oluyor. O yüzden tatil tercihleri de o karakteri pekiştirecek şekilde olduğunda benim için daha faydalı, iyi oluyor. Etrafındaki insanlara da yansıdığını düşünüyorum. Tatil anlayışım, bu anlamda karakterimi pekiştirdi. Kendi karakterimi var edebileceğim faaliyetler içerisinde daha huzurlu ve mutlu olduğumu gördüm.”

5.5.3.2.9. Öz-Tanımlama Odağında Değerlendirme

Turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisini öz-tanımlama odağında görselleştiren Şekil 5.24’teki ilişki haritasına bakıldığında öz-tanımlama ile öz-farkındalık ve öz-güven/öz-saygı arasındaki ilişki dikkat çeken unsurlardan biri olarak öne çıktığı görülmektedir. En başta, bireyin kendine dair bir tanımlama yapması esnasında içe yönelik halinde bulunmamasının, yani kendi farkındalığına odaklanmamasının uygun olmayacağı, bunun da ilişki haritasına yansımış olduğu ifade edilebilir. Dahası, söz konusu tanımlamaların – veri alıntılarında da takip edilebileceği üzere– olumlu içeriği doğrultusunda bireyin kendine güvenini ve saygısını destekleyeceği ileri sürülebilir.

Şekil 5.24'teki ilişki haritası, turistik deneyimler zemininde bireylerin kendini tanımlamalarının ağırlıklı olarak bilişsel süreçler kapsamında gerçekleştiğini göstermektedir. Bu hususta ilgili veri alıntıları, yapılan öz-tanımlamaların yalnızca edinilen bilgilerin içeriği değil; bilgi ediniyor olma durumu, yani yeni bilgiler edinme hali dâhilinde de meydana geldiğini ifade etmektedir. Buna ek olarak, başta kalıp yargıların aşılması bağlamında olmak üzere, insana ve doğaya karşı bakış bağlamında gerçekleşen bakış açısındaki genişlemenin bireyin kendini tanımlamasında kayda değer seviyede rol oynadığı yapılan analiz neticesinde tespit edilmiştir. Yine ilişki haritasının ve veri alıntılarının, yapılan öz-tanımlamalar için tek kaynak ve varlık alanı olarak bilişsel/düşünsel unsurları göstermediği, bireyin kendine dair tanımlamalarının günlük yaşamda da bir yeri olduğunu işaret ettiği anlaşılmaktadır.

Elde edilen veriler incelendiğinde turistik deneyimler çerçevesinde yapılan öz-tanımlamalar kapsamında bazı sıfatların ön plana çıktığı saptanmıştır, söz konusu öz-tanımlayıcı sıfatlar ve temaya ilişkin veri alıntılarında bazıları aşağıdaki gibidir:

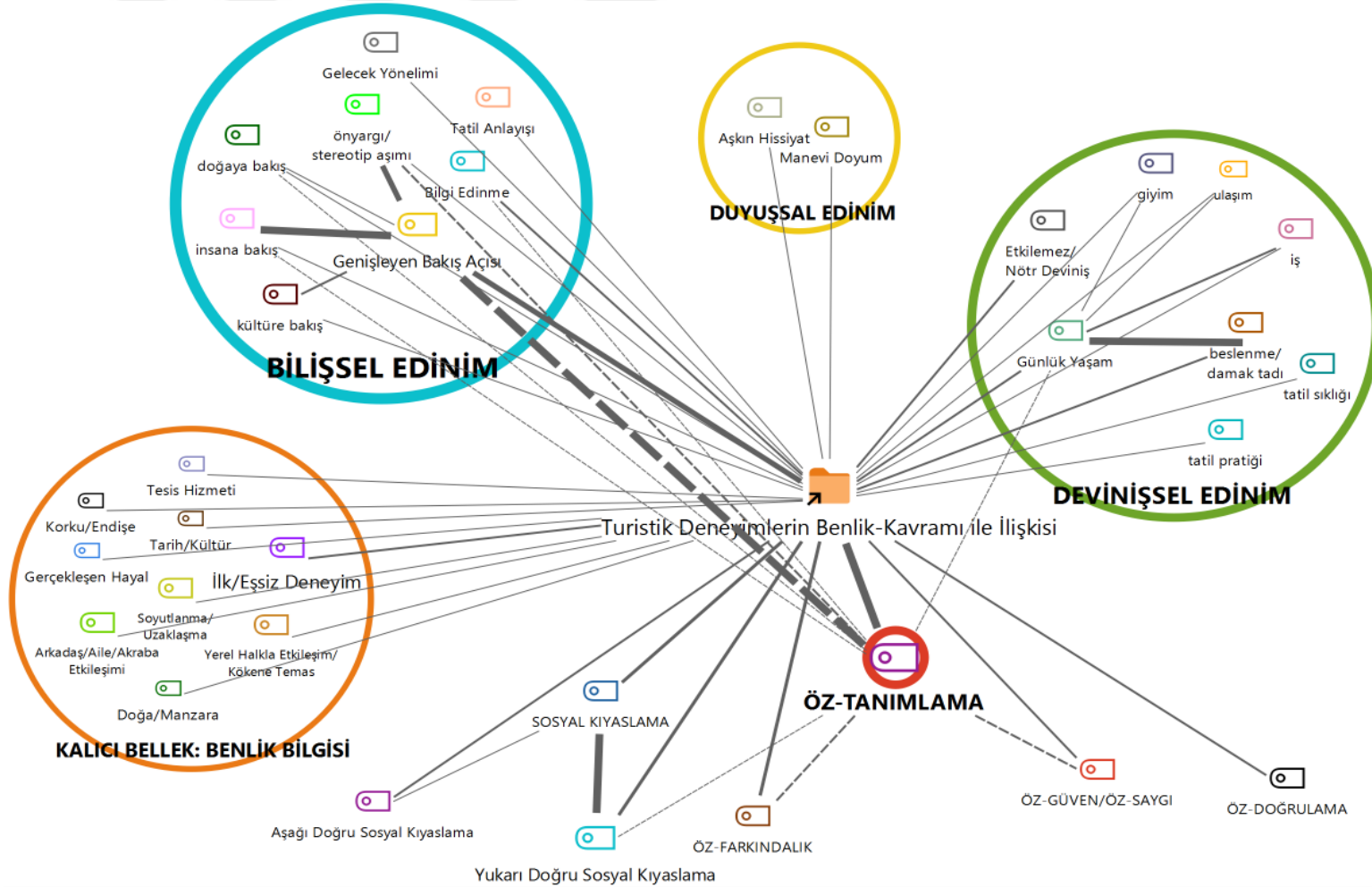
- anlayışlı
- hoşgörülü
- toleranslı
- sakin
- kalender
- uyumlu
- soğukkanlı
- sabırlı
- rahat
- meraklı
- bilgili-kültürlü
- becerikli
- çok yönlü
- evrensel
- dünya vatandaşı
- hümanist
- saygılı
- yön duygusu gelişmiş
- empati yapan
- minimalist
- yabancı dil bilen
- korkusuz-cesur
- temiz-titiz
- güleryüzlü
- sosyal-girişken
- misafirperver
- dayanıklı
- özgüvenli
- doğa dostu
- çevreci
- olgun
- planlı
- düzenli
- organize
- yeniliğe açık
- açık fikirli
- çözüm odaklı

M15: “Beni daha anlayışlı biri olmaya itiyor.”

M35: “Daha uyumlu, hoşgörülü oluyorsunuz.”

M13: “Özgürlüğü çok sevdiğimi, otoritenin, sorumluluğun az olmasını sevdiğimi gördüm.”

M24: “Daha kalender, daha açık fikirli biri olmamı sağladı... Daha sakin biri oluyorsunuz.”

Şekil 5.24. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Odak: Öz-Tanımlama

- M44: “Korkmuyorum, zorluklar durduramıyor, ıslanmak, hastalanmak, onlar hiç sorun değil.”
- M17: “İnsanlara önyargıyla değil de daha bir anlayarak, empati kurarak yaklaşmamı sağlıyor.”
- M2: “Yeniliklere açık bir insan olduğumu, yeni şeyleri deneme eğilimim olduğunu anlamış oldum.”
- M45: “Daha açık fikirli bir şekilde bakıp değerlendirip hemen yargılamadan karar verebiliyorum... Daha cesaretli olmuştumdur kesinlikle.”
- M31: “Türklerdeki o garip aşağılık kompleksi bende de vardı, öğrencilik dönemimde gittiklerimde vardı, şimdi asla yok, umurumda olmuyor.”
- M25: “Hizmet veren taraftaki insanlara karşı empati yapılması gerekiyor, hizmet alan kişi olarak. Empati yoksunu egoist biriydim, artık öyle değilim.”
- M33: “Kendimi toplumdan, medeniyetten daha ayrı yerlerde bulundurma isteği uyandırıyor. İnternet, telefon gibi şeylerden uzaklaşmaya başladım.”
- M36: “İlk kez gezilen bir yerde birilerine sormadan hareket ederseniz kaybolabilirsiniz ama ben yön duygumun güçlü olduğunu keşfettim. Yerleri aklımda tutabildiğimi gördüm.”
- M19: “Tatil deneyimim arttıkça konum bazlı bir insan olmadığımı görüyorum, beni başka bir yere koysan da yaşayabileceğimi görüyorum. Uyum sağlama yeteneğimi görüyorum.”
- M40: “Sürekli derli toplu, kendini yoracak şekilde işe kaptırmak, sürekli bir düzen beklentisi içinde olmanın ve bunu yaratmaya çalışmanın ne kadar büyük bir hata olduğunu gördüm.”
- M4: “Demek ki dedim, yabancı bir ülkede yapabilirmişim, yaşayabilirmişim. Ülke içinde aktarmalar yaptım. Giderken aktarmalar yapabilir miyim diye düşünürdüm. Kalabalık da gittim, tek de gittim, evet yapabiliyormuşum.”
- M14: “Daha evrensel bir insan oldum diyebilirim. Yurtdışına gittiğimizde kimse bizim Türk olduğumuzu anlamıyor. Gerçekten oranın bir vatandaşymışız gibi falan, daha böyle, bir dünya vatandaşı olduğumu hissettirmişim açıkçası.”
- M39: “Geceleyin kafa feneriyle yakacak bulmak, yenilebilir bir mantar bulmak, ekmeğini taştan çıkarmak. Pis bir suyu, önceden kalan külle arıtıp onu içmek. Dolayısıyla bunları yapabilmek çok güzel hissettiren, mutlu hissettiren şeyler.”
- M29: “Biraz daha hoşgörülü olmak gerektiğini düşündüm. Belki ben de onu görmeden gelseydim bu tür durumlarda kızardım. Orada yaşadıklarım benim de bakış açımı değiştirdi... Farklı kültürden insanı tanıdığınız zaman daha önyargısız oluyorsunuz.”

- M41: *“Ben biraz, böyle her şeyi tam düzenli, disiplinli, iyi olması için uğraşırım. Ama orayı gördükten sonra daha rahat olmam gerektiğini, sinirlenmemem gerektiğini anladım. İşte garson neden hemen getiriyor, paltonu almadılar sorundu, onlarda çok farklılık yarattı.”*
- M26: *“Tarihi olan ilgimi de arttırdı muhtemelen, insan gördükten sonra daha fazla ilgisini çekiyor. Gideceğim yerlerdeki tarihi daha çok araştırmaya başladım ondan sonra. Günlük yaşama da yansımaları oluyor. Sırf benim gitmeme de gerek yok, bir arkadaşımın gittiği bir tatilden sonra da onun gittiği yerde gördüklerini anlattıktan sonra, o yerin de tarihini araştırmaya dair bir merak oluştu.”*
- M10: *“Her gittiğim zaman, diyorum ki, evet, ben gerçekten doğayla iç içe olmayı seviyorum. Tatiller bana bunu dedirtti, daha çok tanıdım bu özelliğim olduğunu tanıdım, keşfettim... Bir kere yurtdışına çıktım ama bu beni farklı kültürleri tanımak konusunda teşvik etti. Yeni şeyleri tanımak, belki tarihi şeyleri daha çok bilmek. Merakım arttı, daha çok şey bilmek istiyorum artık, tarihe karşı daha çok ilğim arttı diyebilirim. Artık geçmişle daha çok ilgileniyorum... Daha çok merak ediyorum, bu beni değiştirdi.”*
- M12: *“Yolculuk yapmayı sevdiğimi fark ettim. İnsanlarla aslında iletişim kurduğumu fark ettim, o kadar da az değilmiş yani. Koruyucu olduğumu, etrafımdaki insanlara dikkat ettiğimi fark ettim. Tatile çıkmasaydım fark etmeyecektim... Cesur olduğumu düşündüm, çünkü evinden çok uzak bir yere gidiyorsun ve orada bir şeyler yapıyorsun. İnsanlara dert anlatıyorsun, başına bir şey gelebilir, mesela Bosna’da Sırp bölgesine giriyorsun vs... Bir kriz durumunda soğukkanlı olduğumu fark ettim. Bunlar benim çok bilmediğim şeylerdi.”*
- M20: *“İnsanı daha hümanist biri haline dönüştüreceğini düşünüyorum. Kendimde de bu şekilde yansımaları olmuştur... İnsanın olgunlaşmasının bir yoludur deneyim biriktirmek, farklı yaşam biçimlerini görmek, başka coğrafyaları görmek, bunlar insanın olgunlaşmasında yardımcıdır. Bu da insanın kendini tarif edişinde bir kolaylık sağlar. Ama bu çok doğrudan benim söyleyebileceğim bir şey değil. Benim, kendimi nasıl tarif ettiğim, turistik deneyimlerimden etkilenir. İnsanın gerçekte ne olduğuna dair bir şey var, turistik deneyim bunu da değiştirir ancak bunu bilemeyiz tabi. Tüm tatillerin, turistik deneyimlerin toplamı benim kendimi nasıl tarif ettiğimi değiştirmesinin yanında nasıl biri olduğumu da değiştirir. Ama bunun boyutlarını söyleyemem.”*
- M18: *“Bu bilgi ve görgü arttırması insanlarla olan iletişimimde daha iyi yansıyor. Bunları söylerken insanların hayranlık göstermesi de hoşuma gidiyor. Bunu bildiğimi bilmeleri de daha çok hoşuma gidiyor. Bunu da hissettirmek yine hoşuma gidiyor. Entelektüel değilim ama sanki entelektüel bir hava veriyormuş gibi hissettiriyor bana... Genel olarak disiplinli ve çalışkan bir insanım ama çok sabırlı bir insan değilim. Özellikle Almanya’da uzun bir süre vakit geçirmem ve başka yerlerde belirli sürelerde bulunmam sonucunda çabuk parlamayı biraz daha azalttım,*

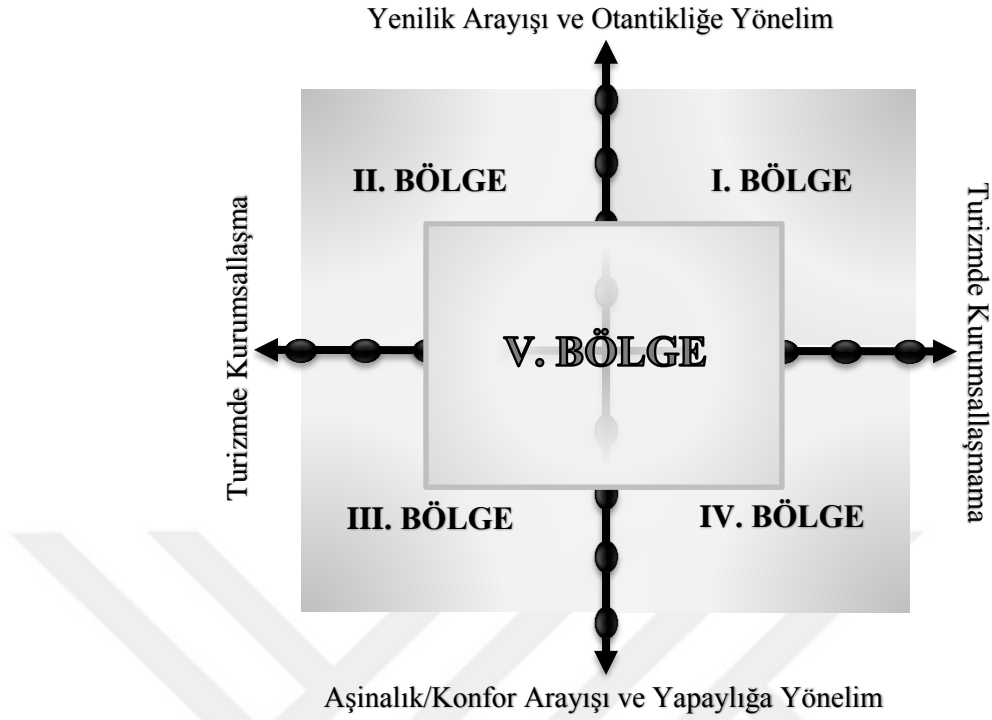
törpüledim. Burada saygısızlık olarak kabul edilen şeyler yurtdışında çok normal karşılanabiliyor, bakıyorum, burada da bazı insanlar benzerini yapıyor, bir şey demiyorum, olabilir bu diyorum... Nasıl anlatabilirim bilmiyorum ama; sadece buranın vatandaşı değilim, dünyayı içselleştirmeye çalışan bir insanmışım gibi gelmeye başlıyor bir süre sonra.”

M7: *“Gerçekten birçok özellik kazanıyorsunuz ve bu sizi gerçekten çok mutlu ediyor... ep planlıyumdur, hep bir gün sonram planlıdır. Bence bunu tatillerde en çok kazanmışımdır. Bir plan yapınca kesinlikle ona riayet ederim. En basitinden şu anda Pazar akşamına kadar ne yapacağım bellidir. Her şeyi yazarım, örneğin bu hafta iki kere arkadaşlarımla buluşacağım, tiyatroya gideceğim, yemeğe davetliyim, her şey kafamdadır... Mesela şu anda kendimi navigasyon olarak görürüm. Hani ‘Sora sora Bağdat bulunur’ denir ya, gerçekten onu defalarca deneyerek yaşadım. Çünkü her yerde internet çalışmıyor, gerçekten sora sora birçok yeri bulabilirim. Şu anda bana deseler, Endonezya’da bilmem ne şehrine gidilecek, şu an tek başıma gidip, o işi halledebilirim. Tek başıma bütün planı çıkarabilirim, iş bitirebilirim. Bence insanın özgüveni çok artıyor, çünkü tecrübeleriniz var... Normalde düzenliydim, artık çok düzenliyim. Çünkü çok küçük bir alanda hayatınızı idame ettirebiliyorsunuz. Bir yatak, bir masa olan yerde ütü de yapabilirim, yemek de yapabilirim, her şeyimin yeri vardır, hiçbir eşyamın kaybolmaması için gittiğim yerlerde derli toplu olması lazım. Aşırı derecede düzenliyimdir.”*

Turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkinin araştırma kurgusu kapsamında ifade edilmiş olan koordinat sistemindeki bölge ayrımları gözetilmeksizin incelenmesi burada tamamlanmaktadır. Tartışma ve sonuç kısmına geçilmeden önce koordinat sistemindeki bölgeler mercek altına alınacak ve ilişki haritalarına dair aktarılacaktır.

5.5.3.3. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi – Tipoloji Bölgeleri

Turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisine dair bütünsel ve odaklı bakışın ardından daha önce nasıl kurgulandığı izah edilmiş olan bölgeler perspektifinden gerçekleştirilecek incelemelere yer verilecektir. Konunun ele alımında çizilmiş çerçeve kapsamında belirlenmiş olan beş bölgenin hatırlatılması maksadıyla Şekil 5.25’e aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 5.25. Turist Tipolojisi Belirlenmesinde Kullanılacak Çerçeve

Belirtilmiş olan beş bölgeden özellikle –I. bölge, II. bölge ve III. bölge olmak üzere– üç bölge üzerine odaklanılacaktır. Bunun nedeni; IV. bölge ve V. bölgelere dâhil edilebilecek mülakatların, söz konusu bölgeleri temsil edebilecek, saflık düzeyi yüksek vakalar olarak değerlendirilmesinin doğru olmayacağı düşüncesidir. Maksimum çeşitlilik örneklemesi kapsamında elde edilmiş olan verilerin/gerçekleştirilmiş olan mülakatların bölgelere göre dağılımını gösteren Tablo 5.3 incelendiğinde, IV. bölge kapsamında iki, V. bölge kapsamında bir mülakatın değerlendirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen veriler doğrultusunda söz konusu bölgeler kapsamında oluşturulmuş olan ilişki haritalarına

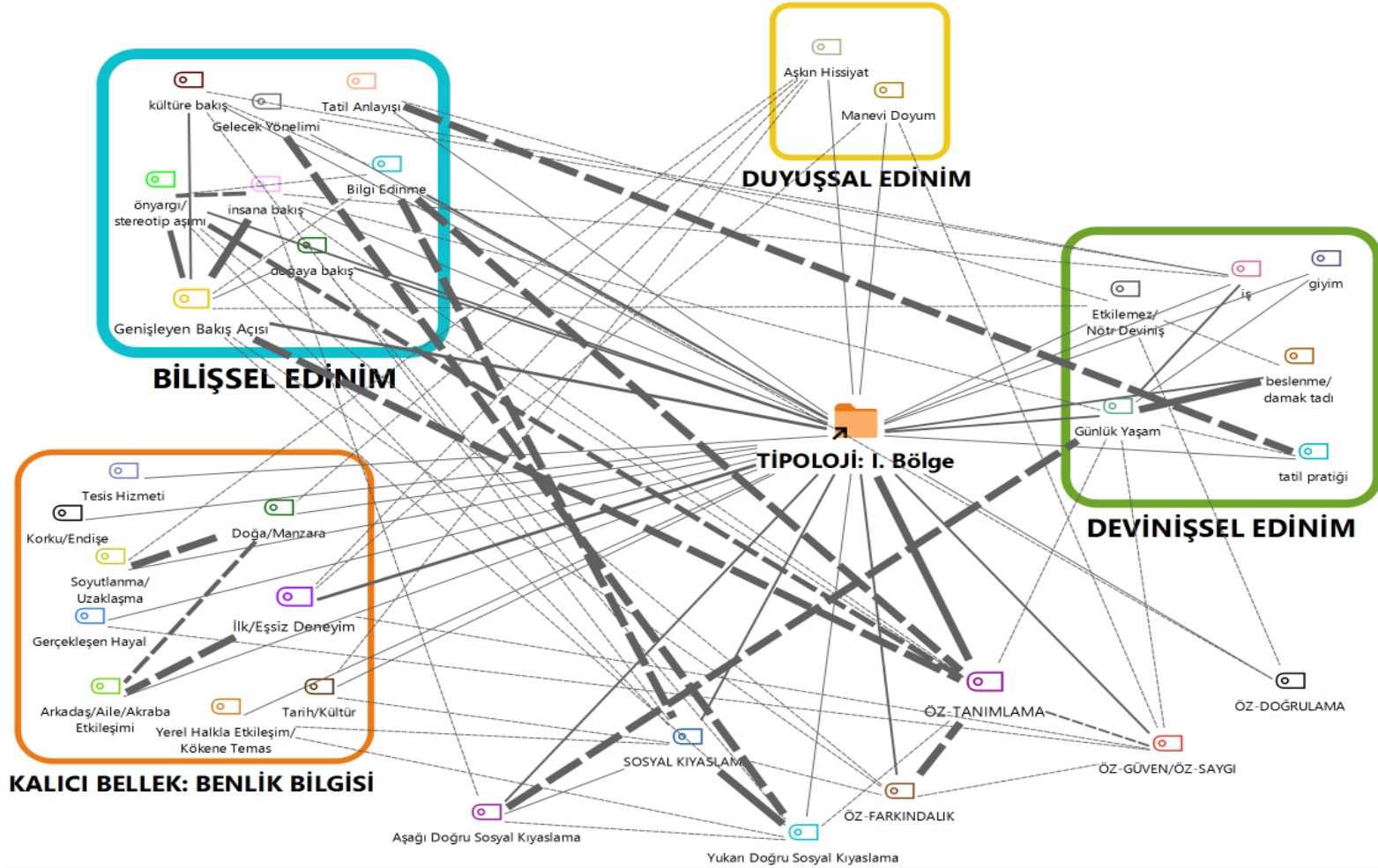
Tablo 5.3. Bölgelere Göre Mülakatların Dağılımı

Bölgeler	Mülakat Sayısı	Bölgelere Dâhil Olan Mülakat Sayısı (Toplam: 45 ADET)
I. Bölge	10	
II. Bölge	22	
III. Bölge	10	
IV. Bölge	2	
V. Bölge	1	

ekler kısmında yer verilmiştir. Daha önce bölge bağımsız oluşturulmuş olan ilişki haritaları dâhilinde aktarılan bulguların ve yapılan yorumların ziyaret edilmesinin, ekte yer verilmiş olan bu haritaların işaret ettiği yönlerin anlaşılması hususunda önemli miktarda fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda IV. ve V. bölgeler kapsamında oluşturulmuş olan ilişki haritaları hakkında ek açıklamalara yer vermeksizin sırasıyla I., II. ve III. bölgelere odaklanılmasının ve tartışma kısmında bu bölgeler kapsamında tipoloji önerilmesinin daha doğru olacağı kanısına varılmıştır. İfade edilen bölgelere ilişkin yapılacak değerlendirmelerin, daha önce bölge bağımsız yapılmış olan aktarımlarla tekrar mahiyetinde benzeşim göstermemesine dikkat edilerek değerlendirmelerin kısa ve öz tutulmasına gayret edilecektir.

5.5.3.3.1. I. Bölge Odağında Değerlendirme

Turizmde kurumsallaşmama ile yenilik arayışı ve otantikliğe yönelim seviyesinin yüksek olduğu bölgeyi temsil eden I. bölgeye dâhil olan mülakatlar çerçevesinde oluşturulan ve turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisini gösteren harita Şekil 5.26 aracılığıyla aktarılmıştır. Haritaya bakıldığında bilişsel edinim noktasında bir yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Bilişsel edinimler doğrultusunda; özellikle genişleyen bakış açısı, önyargı/stereotip aşımı ve bilgi edinimi kapsamında bu bölge dâhilindeki turistlerin öz-tanımlama yaptığı anlaşılmaktadır. Turistik deneyimlerin başta beslenme/damak tadı ile ilişkili olmak üzere günlük yaşama yansıyan tesirleri olduğu, bununla birlikte yine iş yaşamı ve tatil pratiği ile de kayda değer seviyede ilişkili olduğu, bu bağlamda devinışsel edinim sağlayıcı yönünün de belirli bir ağırlık teşkil ettiği tespit edilmiştir.

Şekil 5.26. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi: I. Bölge – Tüm Karşılıklı İlişkiler – Bütünsel Bakış

Turistik deneyimler çerçevesinde gerçekleştirilen sosyal kıyaslamaların özellikle bilgi edinimi sağlayıcı yönü, yukarı doğru sosyal kıyaslamaların gelecek yönelimi, aşağı doğru sosyal kıyaslamaların günlük yaşam ile ilişkileri ön plana çıkmıştır. Buna ek olarak aşkın hissiyat ve manevi doyum çerçevesinde sağlanan duyuşsal edinimlerin özellikle ilk/eşsiz deneyimler kökenli olmak üzere birey için önem arz eden ve uzun dönemli hafızada (kalıcı bellek: benlik bilgisi) yer eden deneyim ve anılarla ilişkisi göze çarpmaktadır.

Değinilmiş olan ilişkilerin somutlaştırılması adına, tekrara düşülmemesi için kısaca aktarılan veri alıntılarında aşağıda yer verilmiştir¹⁰¹.

Bilişsel Edinim:

Genişleyen Bakış Açısı;

M3: *“Olaylara daha olumlu bakmamı sağlıyor, yeni yerler görmek, yeni insanlarla iletişim kurmak, fiziksel yer değişikliği, orada bulunmak beni tatmin ediyor. Farklı insanlarla karşılaşıyorsunuz sonuçta, farklılığı görmüş olmak sizin daha toleranslı olmanızı sağlıyor.”*

Genişleyen Bakış Açısı: önyargı/stereotip aşımı;

M7: *“Daha kendi çevremdeki insanlarla iyi anlaşırdım ve kendim gibi olmayan insanlardan pek haz etmezdim. Ama insan gerçekten zamanla dünyanın farklı ülkelerinden çok farklı prensiplere sahip olan insanları görünce daha iyi iletişim kurabiliyor.”*

Genişleyen Bakış Açısı: insana bakış;

M20: *“Bir kere insanın küçük dünyasında, kendine kurguladığı çevrede yaşaması insanın bakış açısını daraltır. Biraz örneklemek zor olacak ama, farklı coğrafyalardaki farklı insanlarla tanışmak, onları görmek, yaşamlarına birazcık da olsa ortak olmak, insanların hem birbirlerinden ne kadar farklı hem de birbirleriyle ne kadar aynı olduğunu hatırlatır. Bunu öğrenip bilmek değil, dönem dönem görmek gerekir. Afrikalı bir ailenin de çok benzer sorunları olduğunu görmek belki insanı hem şa-*

---

¹⁰¹ Bu kısımda veri alıntılarının tema, kod, alt-kod kapsamı başlıklarda belirtildiğinden ilgili yerlerde “(bkz. M3)” gibi yönlendirmelere yer verilmesi gerekli görülmemiştir.

şırtır hem de rahatladır. Bazı problemlerin farklı versiyonlarıyla mücadele edildiğini görmek, insana olan saygıyı ve insanın hoşgörüsünü de arttırır.”

Genişleyen Bakış Açısı: kültüre bakış;

M20: *“İnsan yakından görmediği yaşam biçimlerinden, kültürlerden korkar, onun farklı olduğunu zanneder. Bizler farklıyız fakat bir yandan da aynıyız. Farklılığı zenginlik, aynılığı da sevgi şefkat duyabilmek için sebep olarak görmek ile bu mümkün olabilir.”*

Genişleyen Bakış Açısı: doğaya bakış;

M3: *“10 yıl önce, Trabzon/Karadeniz tatilinden sonra doğaya daha düşkün oldum, doğaya karşı düşkünlüğümü arttırdı.”*

Bilgi Edinme;

M9: *“Gezi programlarında görüyorsun, televizyondan, bilgisayardan, insan o kadar da değildir diyor, ama oraya gidip baktığında gerçekten de güzel olduğunu görüyorsun, ekrandan görmek aynı etkiyi yapmıyor.”*

M17: *“Gidip görüyorum, bilgi sahibi olunca, o konu hakkında bilgi sahibi olduğum için, bildiğim konularda veya gezdiğim yerlerden konular açılınca gördüklerimi anlatabiliyorum. Tarihsel olsun, yöresel olsun, yemek konusu olsun, beni daha bilgili bir insan yapıyor. En çok sevdiğim tarafı bu.”*

Tatil Anlayışı;

M3: *“Benim için farklı bir şeydi, ilk kez dağlara, yaylalara çıktık.”*

Gelecek Yönelimi;

M39: *“Kesinlikle İstanbul'dan kaçacağım. İstanbul haricinde bu kadar güzel yer gördükten sonra, bu kadar iyi insanlar gördükten sonra İstanbul'da kalmak hakikaten, bu şehir hakikaten vahşi. Toplu taşınması, koşuşturması, gürültüsü, kaosu olsun, onu benim iliklerime kadar hissetmemi sağladı. Havası bile, Sakarya'ya gidip mesela Kerem Ali Dağı'na çıktım 4 kere, Sakarya'ya gidip o ilk nefeste buranın ne kadar böyle “başkasının teri gibi” nefes olduğunu fark ediyorum. Tatillerin öyle bir etkisi olmuştur, beni en çok o noktada etkilemiştir. Zaten ailemi de Edremit'e yerleştirttim, savdım İstanbul'dan. İnşallah ben de belki bir erken emeklilikle, zaten niyetim benim bir taraftan da o, bir dağ evi olsun, bir şeyler yapayım, ekolojik tarım kısmına ilgim var. TATUTA-Tarım Turizm Takas oluşumunda çalışmıştım 11 gün, Flora diye bir dağ evinde, bu Olimpos/Çıralı'nın Beycik Köyü'ndeki çiftte özendim. Onlar lavanta*

yetiştiriyor, yağını çıkartıyor, bir şeyler satıyor, 11 gün onların yanında karın tokluğuna çalışmışım. Dolayısıyla benim de hayalim o oldu. Bu da çok etkileyici ve değiştirci bir şey; görüp böyle, “Evet bu, ben bu olacağım!” demek. İnşallah ben de Kaz Dağları ’nda öyle bir ortam kurabilirim. Şimdilik işte biraz daha çilemizi doldurmaya çalışıyoruz.”

Duyuşsal Edinim:

Aşkın Hissiyat;

M39: *“Dediğim gibi; o göktaşı yağmuru, onu görürken o heyecan. Kerem Ali Dağı ’nın zirvesine çıkmıştık, türbede kalmıştık geceleyin. Türbenin arkasında bir bulut denizi ve dolunay vardı. Oradaki o nefes kesilmesi anı, yani öyle anlar yaşayıp sonrasında, işte, öyle 2 günlük bir an yaşayıp ondan sonra 1 ay onun tadını damakta hissetmek, onu diyebilirim.”*

Manevi Doyum;

M17: *“Hac ve umre seyahatlerim çok kutsal, çok farklı. Diğer tatillerimi göz önünde bulunduracak olursam onların içerisinde en duygulandığım, en yoğun maneviyatımın arttığını düşündüğüm, Kâbe ’yi karşımda gördüğüm an, onun dışındaki diğerleri; tamam sevinç katmıştır, huzur katmıştır ama bana en çok etkisi olan hacca gitmem, o atmosferde yaşadığım maneviyat.”*

Devinişsel Edinim:

Günlük Yaşam;

M33: *“İnternet, telefon gibi şeylerden uzaklaşmaya başladım.”*

Günlük Yaşam: beslenme/damak tadı;

M9: *“Mesela yemediğin bir şeyi yiyorsun, sonra burada görünce de alabilirsin. Örneğin Bursa ’nın kestanesi, iskenderi meşhur, orada yediğinle burada yediğini karşılaştırıyorsun. Farklı yemekler öğreniyorum ve pişirebiliyorum.”*

Günlük Yaşam: iş;

M39: *“Dolayısıyla elimden geldiğince istifa edip işlerden, 2 ay sonra tekrar işe girerek, o süreleri giderek daha da uzun hale getirmek, korka korka denize girmek gibi, o son istifayı verecek güne yaklaşıyorum.”*

Tatil Alışkanlığı: tatil pratiği;

M3: *“İlk kez dağlara, yaylalara çıktık, denizin dışında olduğu için tatil anlayışından farklı geldi ve bu beni etkiledi. Doğanın içinde olmaya daha fazla çalıştım.”*

Sosyal Kıyaslama:

M7: *“Gittiğim yerlerle kendi ülkemi kıyaslarım. Bence kültürel olarak, Türkiye çok daha fazla artık... Gittiğim yerlerde Türkiye'yi anlatıyorum, kendi ülkemin ne kadar iyi bir yer olduğunu, Türkiye'ye gelmeleri durumunda onlarla ilgileneceğimi, genelde telefonumu, mail adresimi veriririm, her şekilde sahip çıkarım, gerekirse evimde misafir edebileceğimi söylerim. Kültürel olarak birçok şey görüyorsunuz, böylece kendi ülkenizdeki bazı şeylerin daha çok farkındalığına varıyorsunuz. Gördüğünüz eserlere daha bir önem veriyorsunuz. Elinizdeki daha çok değere varıyorsunuz. Yemeklerinizin ne kadar kaliteli olduğunu görüyorsunuz.”*

Sosyal Kıyaslama: Yukarı Doğru Sosyal Kıyaslama;

M39: *“İstanbul haricinde bu kadar güzel yer gördükten sonra, bu kadar iyi insanlar gördükten sonra İstanbul'da kalmak hakikaten, bu şehir hakikaten vahşi. Toplu taşıması, koşuşturması, gürültüsü, kaosu olsun, onu benim iliklerime kadar hissetmemi sağladı. Havası bile, Sakarya'ya gidip mesela Kerem Ali Dağı'na çıktım 4 kere, Sakarya'ya gidip o ilk nefeste buranın ne kadar böyle “başkasının teri gibi” nefes olduğunu fark ediyorum.”*

Sosyal Kıyaslama: Aşağı Doğru Sosyal Kıyaslama;

M7: *“Sonuçta Türkiye, Balkan ülkelerine göre çok güçlü bir ülke.”*

Öz-Farkındalık:

M39: *“Ama tatiller, tatil de değil o; kaçışlar beni çok güzel tanıttı, kendime kendimi ve dedi ki; böyle yaparsan mutlu olursun, kısmına getirdi bilincimi.”*

Öz-Güven/Öz-Saygı:

M44: *“Korkmuyorum, zorluklar durduramıyor.”*

Öz-Tanımlama:

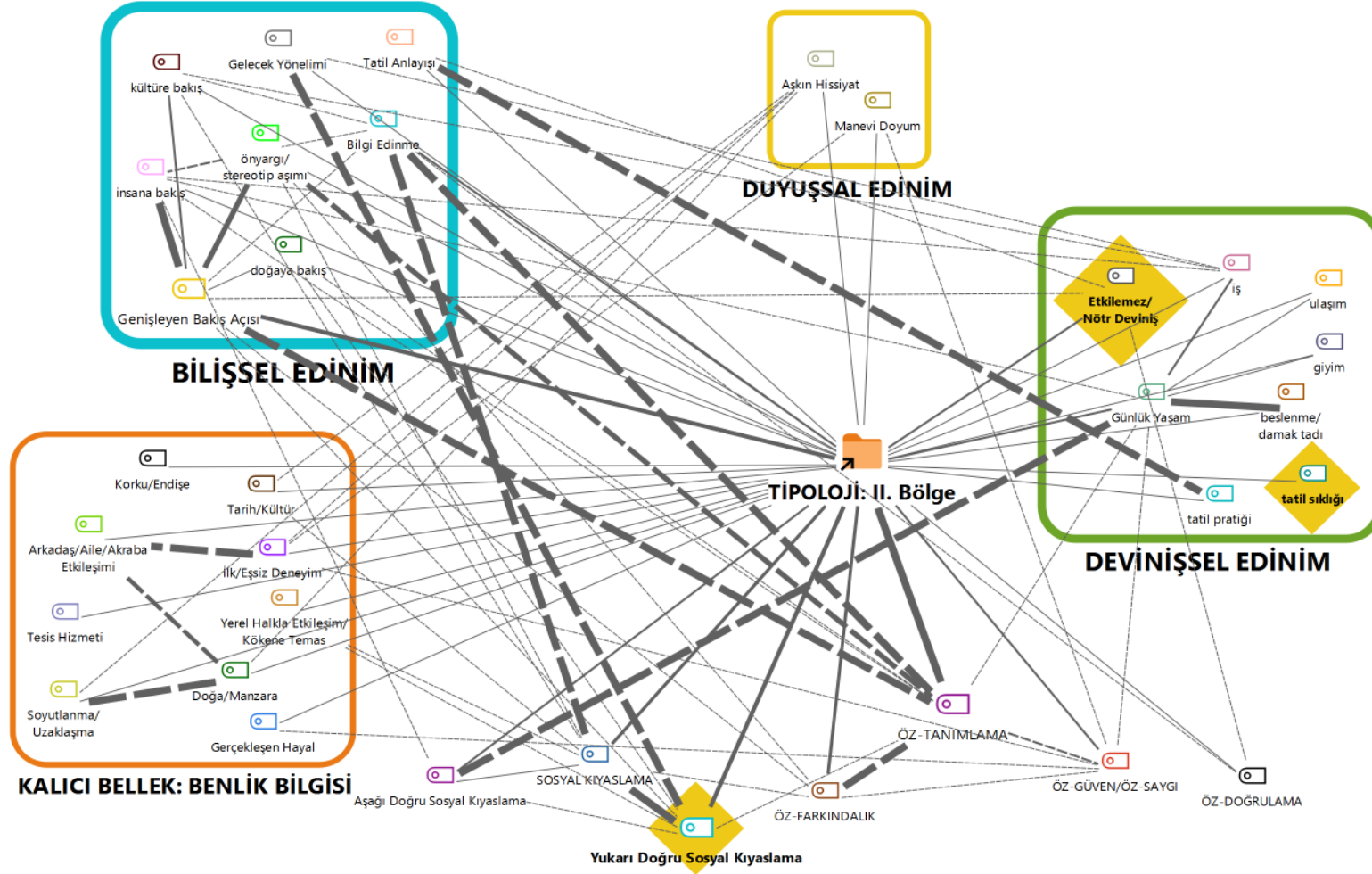
M20: *“İnsanı daha hümanist biri haline dönüştüreceğini düşünüyorum. Kendimde de bu şekilde yansımaları olmuştur.”*

5.5.3.3.2. II. Bölge Odağında Değerlendirme

Turizmde kurumsallaşma seviyesi yüksek olmasına karşın yenilik arayışı ve otantikliğe yönelim seviyesinin de yüksek olduğu bölgeyi temsil eden II. bölgeye dâhil olan müla-katlar çerçevesinde oluşturulan ve turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisini gös-teren harita Şekil 5.27 aracılığıyla aktarılmıştır. Haritada I. bölgede de görülmüş olduğu gibi, bilişsel edinim temasında bir yoğunlaşma dikkat çekmektedir. Ancak yapılacak de-ğerlendirmede I. bölge ile benzeşen değil, özellikle ayrışan noktalar üzerinde durulacak-tır. Nitekim ilişki haritasında da ayrışma hususunda ön plana çıkan noktalar sarı renkli dörtgenler vasıtasıyla vurgulanmıştır. Tekrara yer verilmemesi ve bulguların yersiz an-lamda uzatılmaması adına yalnızca vurgulanmış noktalar irdelenecektir. Zira diğer karşı-lıklı ilişkiler, ilişki haritası aracılığıyla rahat bir şekilde görülebilmektedir.

Şekil 5.27’de vurgulanmış olan noktalara bakıldığında sosyal kıyaslama ve devinişsel edinim temalarının işaret ettiği yukarı doğru sosyal kıyaslama kodu ile etkilemez/nötr deviniş kodu ve tatil sıklığı alt-kodu göze çarpmaktadır. II. bölge kapsamındaki turistlerin I. bölge turistlerine nazaran turistik deneyimleri dâhilinde gerçekleştirdikleri sosyal kı-yaslamaların ağırlıklı olarak yukarı yönlü (yukarı doğru sosyal kıyaslama) olduğu belir-lenmiştir. Bu durum turizmde kurumsallaşma seviyesi belirgin seviyede olan II. bölge turistlerince, belirli ölçüde konfor bölgelerinden çıkılarak turistik deneyimler vasıtasıyla yapılan keşiflerde, öncelikle kendi nazarlarında “daha iyi” olarak değerlendirilen unsur-lara odaklanıldığını göstermektedir. Nihayetinde aşına olunan çevreden dışarı doğru atı-lan ilk ya da az deneyimli adımların bahsi geçen nitelikte olması uygun ve anlaşılır kabul edilmektedir.

İlişki haritasında göze çarpan diğer noktalar devinişsel edinim teması dâhilindedir. Bun-lardan ilki etkilemez/nötr deviniş kodudur. Bu kodun, özellikle turistik deneyimler ve öz-doğrulama ile karşılıklı ilişkisi dikkate alındığında; II. bölge turistlerinin I. bölge turist-lerine göre turistik deneyimler kapsamındaki edinimlerin yaşam pratiği anlamda daha az yansımaya yaptığı, davranışlar üzerinde daha sınırlı tesirler bıraktığı anlaşılmaktadır. Yeni-lik arayışı ve otantikliğe yönelim seviyesi yüksek olmak koşuluyla sabit tutulduğunda ve turizmde kurumsallaşmama seviyesi arttırıldığında turistik deneyimler vasıtasıyla devi-nişsel bakımdan kazanılan edinimlerde artış olduğu görülmektedir. İlgili hususta I. ve II. bölge kıyası yapıldığında bu durum rahat bir şekilde kendini açık etmektedir.

Şekil 5.27. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi: II. Bölge – Tüm Karşılıklı İlişkiler – Bütünsel Bakış

II. bölge kapsamında vurgulanan son nokta tatil sıklığıdır. Söz konusu vurgunun; turistik deneyimler ve bu vasıta ile edinilenlerin II. bölge turistlerince olumlu karşılanması ile paylaşılmayan çevre kapsamında hareket etmenin sağladığı keşfedici olanakların pozitif algılanması temelinde, en nihayetinde tatillerin ödüllendirici olarak değerlendirilmesi doğrultusunda daha sık tatile çıkma eylemini tetiklediğini işaret etmektedir.

Ön plana çıkan ve değerlendirilen ilgili noktalara dair kısa tutulması suretiyle veri alıntılarına yer verilmesinin anlaşılabilirliği arttıracakları düşünülmektedir.

Sosyal Kıyaslama: Yukarı Doğru Sosyal Kıyaslama;

M29: *“Bursa’ya gittiğimizde bir şey dikkatimi çekmişti, transfer için minibüse bindik, hemen yer vermeye çalışıyorlar, şoförü sohbet ediyor, kimseyi azarlamıyor falan, ne kadar insancıklar, ne kadar iyi insanlar demiştim.”*

M40: *“Mesela bizde olan bir şeyi söyleyeyim ve onun yanlış bir şey olduğunu gördüm. Biz çok fazla detaycıyız, çok fazla irdeliyoruz her şeyi, hiçbir şeye doğal yaklaşmıyoruz, hep kafada bir sürü şeyle yaklaşıyoruz. Bunların yanlış olduğunu gördüm.”*

M5: *“İtalya’ya (Güney tarafına) gittiğimde, öğle vaktinde insanların çalışmadıklarını gördüm. Çok rahatlar, bizdeki gibi koşturmaca, acelecilik yok, insanlar birbirlerine saygısız davranmıyor, daha güler yüzlüler, daha çok yardım etmek istiyorlar. Bir restorana gittiğiniz zaman çok daha rahat iletişim kurabiliyorsunuz. O dili bilmeseniz bile insanlarla daha rahat iletişime geçebiliyorsunuz, derdinizi anlatabiliyorsunuz. Bizde mesafe daha fazla, ikimiz de Türkçe biliyor olmamıza rağmen, o mesafe daha aşılamaz durumda.”*

Devinişsel Edinim: Etkilemez/Nötr Deviniş;

M15: *“Günlük hayatıma yansıyan çok bir şey olmadı... Normal yaşantıma etki etmiyor, düşünce olarak beni genişletiyor.”*

M6: *“Yok, günlük yaşantımı etkileyen bir şey olmaz. Beni etkileyen bir yer de olsa, yaşantımı etkilemez.”*

M5: *“Günlük rutinimi değiştirmedim. Sadece tatilden döndükten sonra bir iki gün enerjik hissettim, ondan sonra buradaki rutinime alışınca o kayboldu.”*

Tatil Alışkanlığı: tatil sıklığı;

M43: “*Farklı yerleri görme isteği uyandırıyor.*”

M34: “*Tatil ve gezmek olayı kafamda sürekli var ve hiçbir zaman da bitmeyecek bu istek.*”

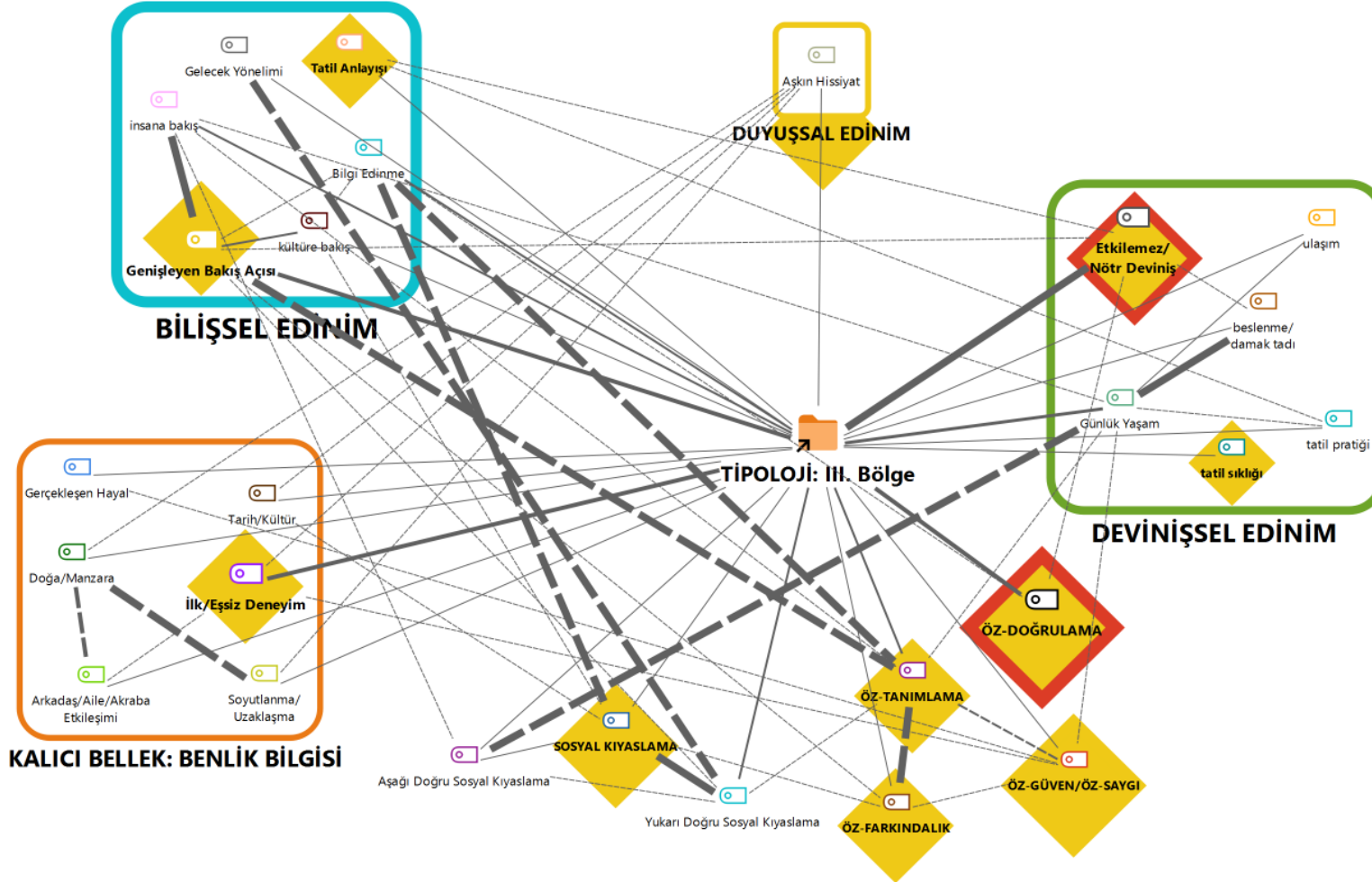
M1: “*İleride daha fazla gezip görme motivasyonumu artırıyor. Daha fazla gezince, birkaç yer daha görünce belki daha farklı düşüneceğim, belki bu beni daha farklı bir yere götürecektir diye düşünüyorum.*”

5.5.3.3. III. Bölge Odağında Değerlendirme

III. bölge; turizmde kurumsallaşma ile aşinalık/konfor arayışı ve yapaylığa yönelim seviyeleri yüksek olan turistlerin dâhil olduğu bölgeyi ifade etmektedir. Bu bölgeye dâhil olan mülakatlar çerçevesinde oluşturulan ve turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisini gösteren harita Şekil 5.28 vasıtasıyla aktarılmıştır. II. bölgeye dair ilişki haritasının değerlendirilmesinde olduğu gibi, özellikle ön plana çıkan yani sarı renkli dörtgenlerle haritada vurgulanan noktalar irdelenecektir.

İlişki haritası, I. ve II. bölge turistlerinin ilişki haritaları göz önünde bulundurularak ele alındığında bilişsel edinimin daha sınırlı olduğu dikkat çekecektir. Söz konusu daralmanın genişleyen bakış açısı koduna da yansıdığı, öyle ki ilgili koda bağlı olan önyargı-streetip aşımı alt-kodunun ilişki haritasında yer almadığı görülmektedir. Bununla birlikte, tatil yapma şeklinin gözden geçirilerek farklılaşmasına sebebiyet verme potansiyeli olan tatil anlayışı ile tatil pratiği arasındaki ilişkinin görece zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Yine bilişsel edinim ile devinişsel edinim arasındaki karşılıklı ilişki trafiği, Şekil 5.26 ve Şekil 5.27 aracılığıyla aktarılmış olan ilişki haritaları ziyaret edilerek değerlendirilecek olursa, söz konusu trafiğin daha az yoğun olduğu dikkatten kaçmayacaktır. Ayrıca bilişsel edinimdeki ve karşılıklı ilişkiselliği bağlamında devinişsel edinimdeki daralmanın duyuşsal edinimde de belirli oranda karşılık bulduğu göze çarpmaktadır.

İlişki haritasında ağırlığı kolaylıkla görülebilen kodlardan biri ilk/eşsiz deneyimdir. Bu durumun –temsil ettikleri bölgeye göre her ne kadar yenilik arayışı içinde olmadıkları bilinse de– III. bölge turistlerinin, gerçekleştirmiş oldukları turistik deneyim ve paylaşılmayan çevresel koşullar dâhilinde daha önce yaşamadıkları/deneyimlemedikleri etkileşimler gerçekleştirmesinin muhtemel olmasıyla ilişkilendirilmesi akla uygun görülmektedir.

Şekil 5.28. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi: III. Bölge – Tüm Karşılıklı İlişkiler – Bütünsel Bakış

I. ve II. bölge turistlerine kıyasla yine III. bölge turistleri için belirli seviyede birbiriyle ilişkili olan benlik-kavramı temalarından sosyal kıyaslama, öz-farkındalık, öz-güven/öz-saygı ve öz-tanımlamanın daha az ağırlık ihtiva ettiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle; bu turistler için turistik deneyimlerin, benlik-kavramı ana-temasının bahsi geçen kısımlarıyla ilişkisinin daha zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte öz-tanımlamanın karşılıklı ilişki sayısındaki azalma yani bir anlamda bireyin kendini tanımlaması için kullanabileceği kaynaklardaki daralma ayrıca dikkat çekmektedir.

Benlik-kavramına dair keşfedici süreçlerden ziyade mevcudu tekrar edici, onaylayıcı süreçleri vurgulayan öz-doğrulama temasının III. bölgede, diğer bölgelere göre ayırt edilebilecek seviyede ağırlıklı olduğu tespit edilmiştir. Bu turistlerin turistik deneyimler dâhilinde edindiği bilgiler çerçevesinde kendilerini doğruladığı, bu bağlamda mevcut pozisyonlarındaki memnuniyet temelinde davranışlarında farklılaşma gereksinimi duymadığı ilişki haritasından takip edilebilmektedir. Bu noktada devinişsel edinim teması dâhilindeki etkilemez/nötr deviniş kodunun da diğer iki bölgeye kıyasla arz ettiği ağırlık göze çarpmaktadır. Buradan, ilgili turistlerin katıldıkları turistik faaliyetlerdeki deneyimlerinden yaşamlarına davranışsal boyutta daha az yansıtma yaptığı anlaşılmaktadır.

III. bölge turistlerinin, diğer iki bölge turistlerine kıyasla, turistik deneyimlerinin daha kısıtlı bir çerçevede benlik-kavramlarıyla ilişkili olduğu, ilgili ilişki haritaları bütünsel bir şekilde değerlendirildiğinde ortaya çıkacaktır. Ancak turistik deneyimlerin benlik bilgisi sağlayıcı yönünün dışındaki her türlü katkı sağlayıcı potansiyelinin göz ardı edilmesi doğru olmayacağından, turist için bu haliyle de turistik faaliyetler ödüllendirici olarak nitelendirilebilecektir. Nitekim III. bölge turistlerinin de daha sık tatile çıkma yönünde bir eğilim sergilediğini ilişki haritası işaret etmektedir.

İncelenen bölgenin diğerlerine nazaran ayırt edici noktaları olarak ifade edilebilecek devinişsel edinim teması dâhilindeki etkilemez/nötr deviniş koduna ve öz-doğrulama temasına dair veri alıntılarının paylaşılmasının, yapılan aktarımların ve değerlendirmelerin somutlaştırılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İlgili veri alıntıları aşağıdadır.

Devinişsel Edinim: Etkilemez/Nötr Deviniş;

M30: “Günlük yaşamıma çok da bir katkısı olmadı.”

M13: “Günlük yaşama çok büyük etkisi olmaz... Tatilde olan tatilde kalır.”

M27: “Pek bir şey değişmiyor açıkçası, eski rutinlerimize geri dönüyoruz.”

M37: “Yani, ilk zamanlarda biraz etkisi oluyor, biraz daha güzel bakmaya başlıyorsun o tatilin etkisiyle ama sonrasında maalesef tekrar günlük yaşama dönüyor.”

M28: “Günlük yaşamımda herhangi bir değişikliğe sebebiyet vermemiştir... Tatil insanın dinlenmesi, soyutlanması bakımından çok önemlidir. Bana bir şey katması açısından tatilin önemli olduğunu düşünmüyorum.”

Öz-Doğrulama;

M38: “Kendimde olan şeyleri görüyorum daha çok.”

M22: “Daha farklı bir tanımlama içine sokmadı sanıyorum beni, kendimle ilgili düşündüğüm şeyleri onayladı diyebiliriz.”

M30: “Çok da bir etkisi olmadı açıkçası. Tatilden önce neysem, tatilden sonra da aynı kişi olmuşumdur. Ekstradan kendimi hiçbir zaman farklı hissetmedim.”

M28: “Böyleyim ve değiştiremiyorum, biraz da yaptığımız meslekle alakalı herhalde. Ben de etki olsun istiyorum ama olmuyor. Neyse o, biraz Karadenizlilik var, biraz tez canlılık var, biraz mükemmeliyetçilik var, hepsi bir araya geliyor. Gözlemlediğim kadarıyla benim karakterime hiçbir şey etki etmiyor.”

M27: “Aslında çok olmadı diyebilirim, karakterimde ya da kendimi tanımlamada herhangi bir katkısı olmadı, bu şekildeyim hep, o yüzden bir değişiklik söz konusu değil. Hareketli bir insan olduğumu biliyorum, tatile gittiğimde o hareketliliğimi ortaya çıkarıyorum ama daha önceden bildiğim bir şey bu, sadece orada bunu en azından rahatça uygulayabiliyorum.”

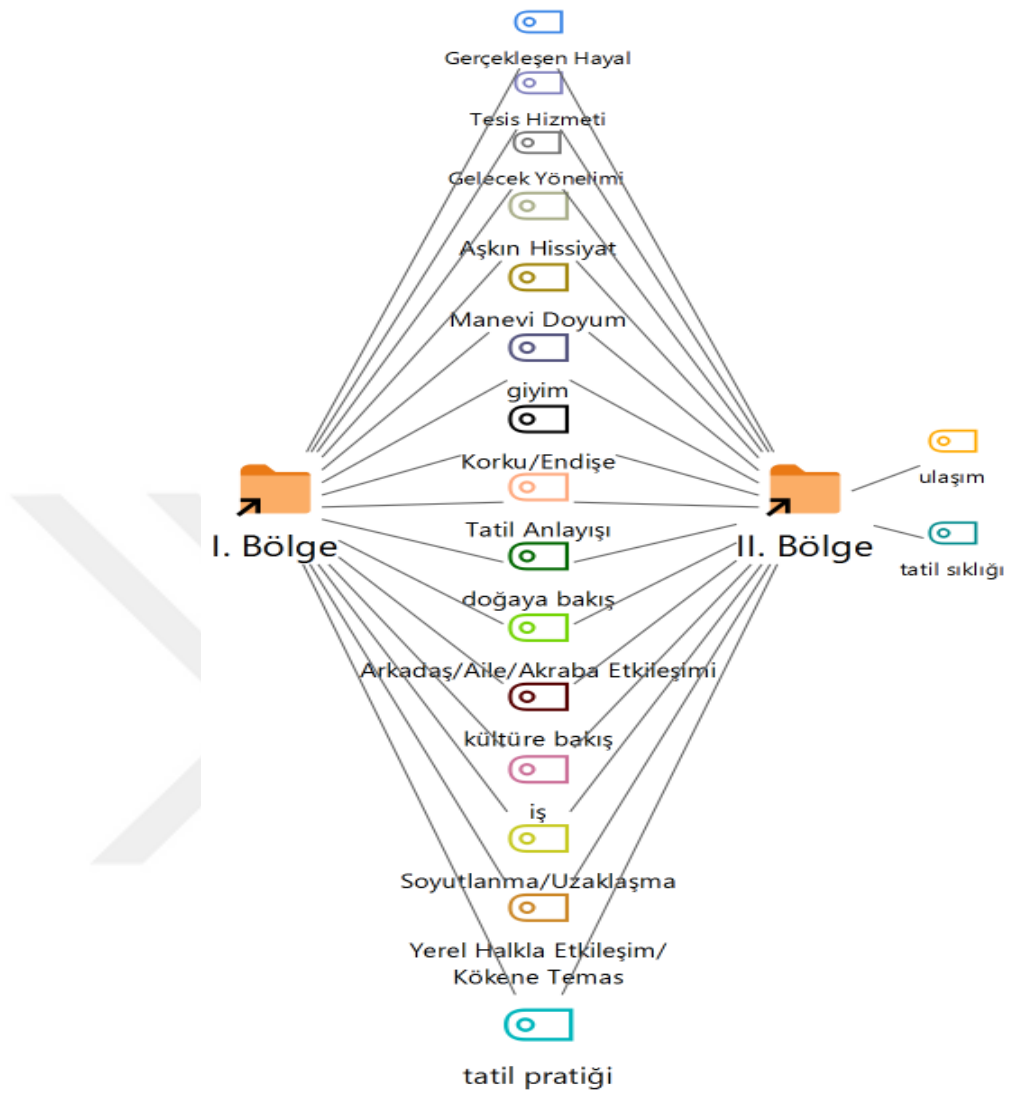
BÖLÜM 6. TARTIŞMA VE SONUÇ

“Verilerin Analizi ve Bulguların Yorumlanması”nı takip eden bu kısımda öncelikle bulgular kapsamında yapılacak tartışmaya ve değerlendirmelere yer verilecektir. Ardından, araştırma neticesinde elde edilen sonuçların özü ve bu doğrultuda sıralanacak öneriler ifade edilecektir.

6.1. Tartışma ve Değerlendirme

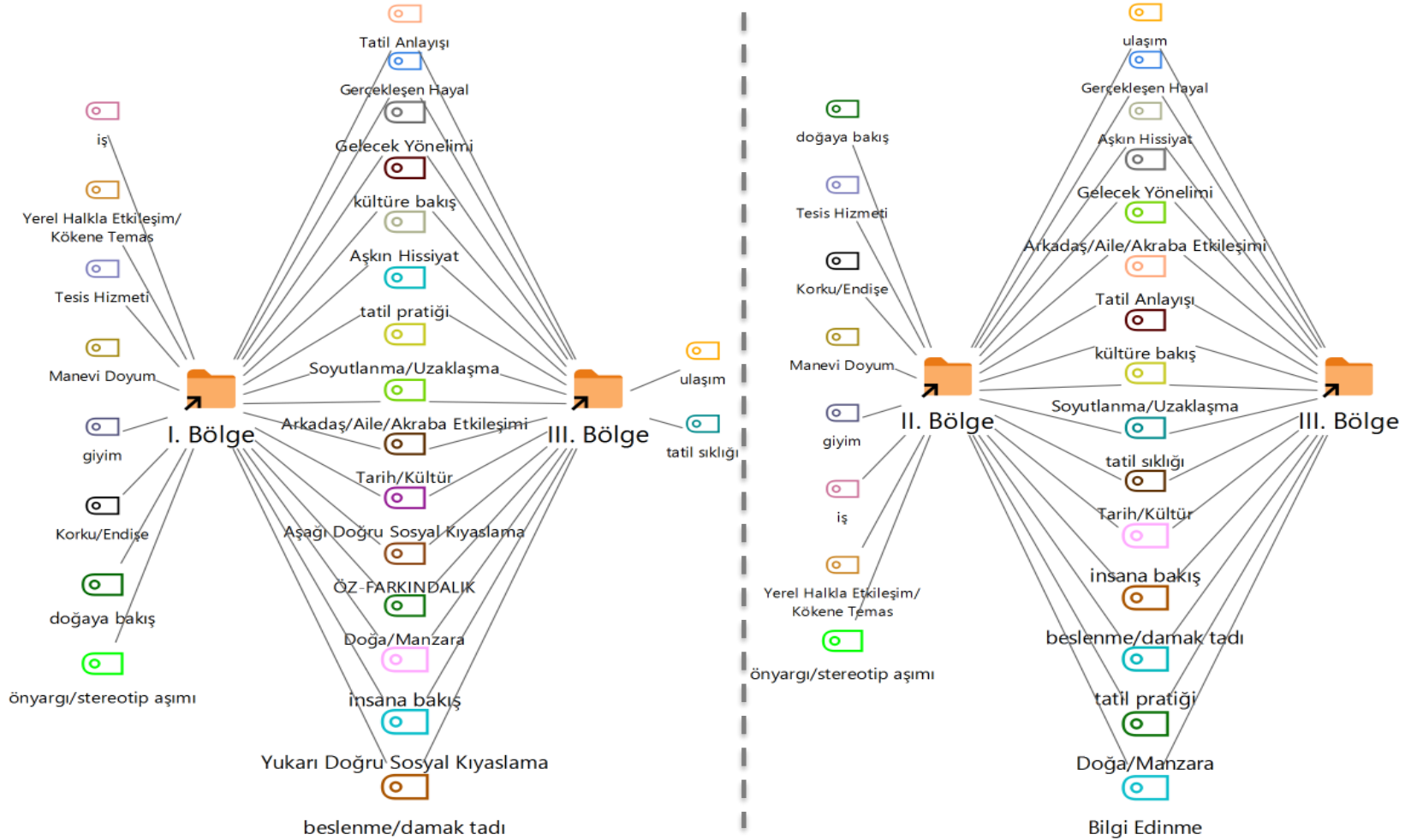
Daha önce de ifade edilmiş olduğu gibi I., II. ve III. bölgeler kapsamında ve turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisi temelinde bir tipoloji önermesi yapılacaktır. Ancak öncesinde söz konusu bölgelerin birbiri ile karşılaştırmasına hızlıca göz atılmasının ve bulguların irdelenmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda her ikisi de y ekseninin pozitif kısmında olan I. ve II. bölgelerin birbiriyle karşılaştırılmasını görselleştiren Şekil 6.1’e aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 6.1’deki y eksenlerine göre değil de x eksenlerindeki konumlarına göre farklılaşan bölgelerin karşılaştırılmasına bakıldığında, I. ve II. bölgenin yüksek seviyedeki benzerlikleri dikkat çekmektedir. Elbette tek başına bu karşılaştırma görselinden hareketle bu bölgelerin neredeyse aynı olduğunu ifade etmek doğru olmayacaktır. Nitekim bulgular bölümünde daha kapsamlı bir şekilde detaylandırılmış olan bölgelerin farklılaştığı noktalar daha rahat bir şekilde görülebilmektedir. Burada asıl ortaya konulmak istenen; yoğunlukları farklılaşsa da iki tip/bölge turistin de önemli ölçüde benzer yönelimli olduğudur. Her iki bölgenin de yenilik arayışı ve otantikliğe yönelimi ifade eden ortak y pozitif eksenini paylaşması bakımından benzeştiği, söz konusu yoğunluk farklılıklarının ise bölgelerin yer aldığı turizmde kurumsallaşma seviyesine göre yani x eksenindeki konumlarına göre (I. bölge x pozitif; II. bölge x negatif) değişim gösterdiği düşünülmektedir. Zira bahsi geçen düşünce, araştırmanın bu aşamasına kadar yapılan aktarımlar bir bütün olarak göz önünde bulundurulduğunda, akla yatkın bir çıkarım olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 6.1. I. Bölge (+,+) ile II. Bölgenin (-,+) Karşılaştırılması

Yukarıdaki çıkarıma göre y ekseninin zıt kutuplarında yer alan bölgelerin birbirinden farklılaşması beklenecektir. Bu bağlamda x ekseninin farklı kutuplarında yer almalarına karşın y ekseninin pozitif kısmında yer alan I. ve II. bölgelerin, y ekseninin zıt yani negatif bölgesinde yer alan III. bölge ile ayrı ayrı karşılaştırması, Şekil 6.2 aracılığıyla görselleştirilmiştir. İlgili şekilden de görülebileceği gibi; III. bölgenin I. bölge ile daha fazla olmak üzere her iki bölge ile de belirgin seviyede farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılaşmanın zemininde III. bölgenin aşinalık/konfor arayışı ve yapaylığa yönelim olarak ifade edilen y ekseninin negatif kısmında bulunması görülmektedir.

Şekil 6.2. I. Bölge (+,+) ve II. Bölge (-,+) ile III. Bölgenin (-,-) Ayrı Ayrı Karşılaştırılması

Yukarıdaki tespitlerden; turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisi çerçevesindeki turist tipolojisi hususunda bir anlamda y ekseninin yönelimi, x ekseninin ise şiddeti/yoğunluğu önemli ölçüde şekillendirdiği anlaşılmıştır. Nitekim bir kutbu yenilik arayışı ve otantikliğe yönelimi diğer kutbu ise aşinalık/konfor arayışı ve yapaylığa yönelimi ihtiva eden y ekseninin turistik deneyimlerin içeriğini tayin etmesi, bu bağlamda bahsi geçen “yönelimi” şekillendirmesi akla uygun görülmektedir. Diğer taraftan x ekseninin iki kutbunu ifade eden; turizmde kurumsallaşma (x negatif) ve turizmde kurumsallaşmamanın (x pozitif) y ekseninde bahsi geçen arayış ve yönelimin derinliğini yani şiddetini/yoğunluğunu şekillendirdiği ortaya konulmuştur. Araştırma kapsamında detaylı bir şekilde incelenmiş ve karşılaştırılmış olan “turist bölgeleri” kapsamında önerilecek turist tipolojisine geçmeden önce araştırma bulguları mevcut ilişkili literatür ışığında değerlendirilecektir.

Öncelikle araştırmanın yola çıkış noktalarını temsil eden, geri plandaki ilgili merak unsurlarının, araştırma amacı ile temel araştırma sorusunun ve bu bağlamda kurgulanmış olan araştırma deseninin literatürde kayda değer bir boşluğu doldurmaya yönelik yer edineceği Cohen (1979: 179), Pearce (2010), Pearce ve Packer (2013) ve benzer alanda çalışma yapmış pek çok araştırmacının eleştirdiği noktalar ile konuya eğilecek araştırmacılar için önerileri dikkate alındığında daha rahat bir şekilde anlaşılabilir.

Turistik deneyimlerin kimlik üzerinde tekrar oluşturmaya varıncaya kadar etkisi olabileceği Bond ve Falk (2013) tarafından vurgulanmış, uzun dönemli seyahatlerin benliğin gelişimi hususunda kalıcı etkilerinin olabileceği Bosangit ve arkadaşları (2015) tarafından not edilmiştir. Turist tiplerine göre turizm deneyimini inceleyen araştırmacılardan olan Caruana ve Crane (2011) de turistik deneyiminin ele alınmasında turist tipolojisi bağlamının önemini hatırlatmıştır. Zira her turistik deneyiminin özdeş bir şekilde yahut tek bir kategori altında ele alınması mümkün olsa da araştırmanın derinliği için katkı sağlayıcı bir nitelik arz etmeyeceği aşikârdır.

Turistik deneyim, bir paylaşılmayan çevre faktörü olarak ön plana çıkarılmış (Volo, 2009), söz konusu deneyimlerin “paylaşılmama seviyesi”nin çokluğu ile orantılı olacak şekilde dönüştürücü bir hal alacağı farklı araştırmacılar tarafından doğrudan ve dolaylı olmak üzere ileri sürülmüştür. Örneğin “kırsala yapılan uzuk soluklu seyahatler” kapsamında gerçekleştirilen turistik deneyimleri bir paylaşılmayan çevre faktörü olarak ele al-

mış olan White ve White (2004)'a göre bu deneyimlerin, birey ile öteki arasındaki mesafeyi kısaltıcı, beceri kazandırıcı ve farklı perspektifler edindirici gibi dönüştürücü tesirleri olmaktadır. Pocok ve McIntosh (2011) da bir paylaşılmayan çevre unsuru olarak turistik deneyimler kapsamında “denizaşırı seyahatler”e odaklanarak söz konusu deneyimlerin aile ve arkadaş ilişkileri, iş fırsatları ve genel anlamda yaşam şekli üzerinde etkili olduğu noktalarına dikkat çekmiştir. Nitekim doktora tezi kapsamında yazar tarafından yürütülmüş olan araştırmada da;

- turistik deneyimlerin ciddi ölçüde çok boyutlu olacak şekilde bilişsel, duyuşsal, devinişsel edinimler sağlanması,
- bireye kendini farklı arka planlarda görme ve test etme imkânı sağlanması,
- kıyaslamalar yaparak kendine ve bulunduğu düzleme dair pozisyonunu tayin etmesine katkı vermesi,
- öz-farkındalığı, öz-güveni/öz-saygıyı arttırma hususunda kapılar açması ve
- öz-tanımlama kaynakları sunması, bununla birlikte;
- benlik bilgisi edinmeyi ve benlik keşfini desteklemesinin yanında öz-doğrulamayı bir rol de oynaması bakımından benlik-kavramı ile kayda değer bir ilişki içinde bulunduğu ortaya konulmuştur.

Turistik deneyimlerin içsel değişim de sağlanması gibi pek çok psikolojik etkisi olabileceğinin, bu bağlamda benlik gelişimine fayda sağlayıcı (Noy, 2004) ve yaşama anlam katıcı (Desforges, 2000) bir yönü bulunduğu altı çizilmiştir. Ancak söz konusu psikolojik kazanımların özellikle “kurumsallaşmamış turist” olarak nitelendirilebilecek gezgin (Week, 2012), genç göçebe/gezgin/youth nomad (Richards, 2015), yaşam boyu gezgin (Cohen, 2010a; 2010b; 2010c), sırt-çantalı turist (Uriely ve diğ., 2002; O'Reilly, 2006) ve benzeri gibi kapsamlar dâhilinde değerlendirilebilecek olan turistler için daha geçerli olduğu, ilgili çalışmalar incelendiğinde görülmektedir. Doktora tezi kapsamında yürütülmüş olan araştırmada da benzer şekilde; turizmde kurumsallaşmama seviyesinin yüksekliğinin turistik deneyimin benlik-kavramı ile ilişkisini olumlu yönde ve zenginleştirici anlamda arttırdığı ortaya konulmuştur. Buna ek olarak, söz konusu durumun salt bahsi geçen şartlara haiz olan turistlerin tek elinde olmadığı, turizmde kurumsallaşma seviyesi yüksek olmasına karşın belirgin miktarda yenilik arayışı ve otantikliğe yönelim içinde

olan turistlerce de turistik deneyimlerin benlik-kavramını zenginleştirici yönüyle temas ilişkisi kurulmasının mümkün olduğu tespit edilmiştir.

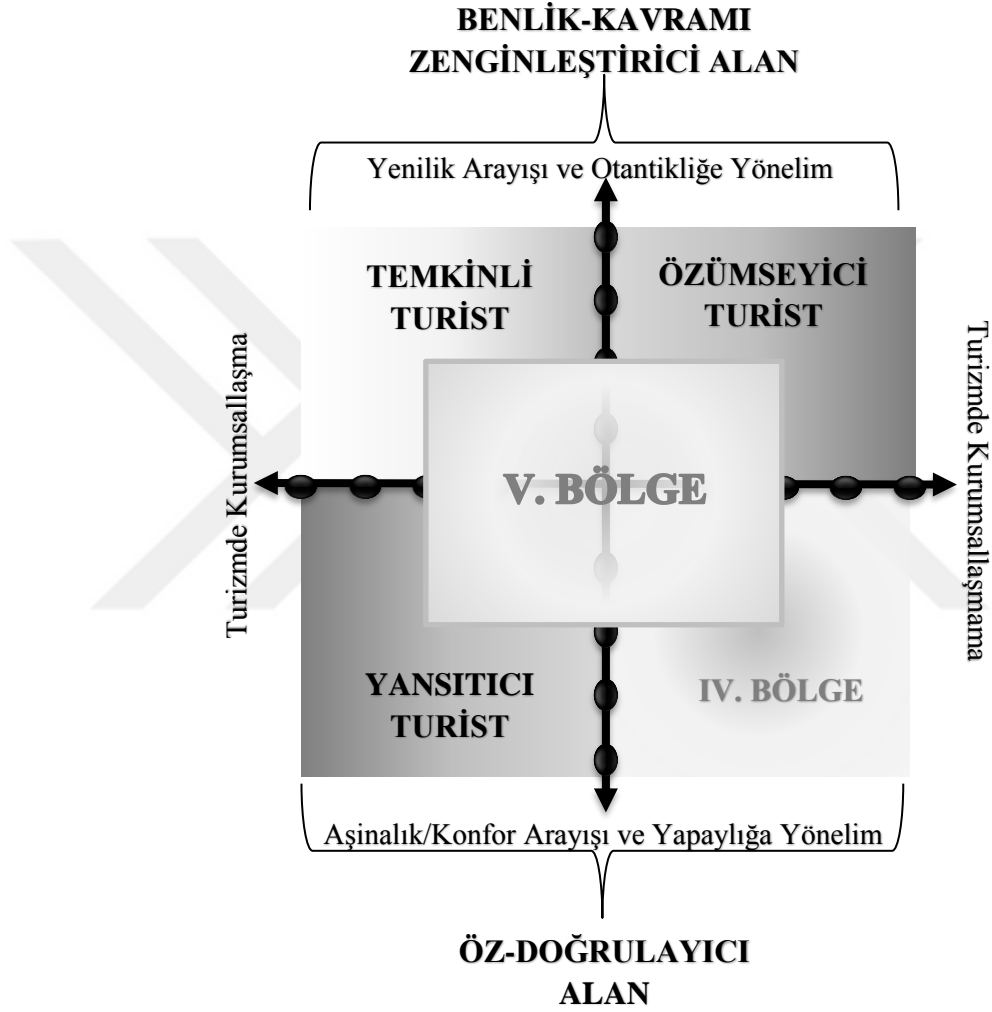
Turist tiplerinin katı ve saf bir yapı arz etmediği göz önünde bulundurulduğunda, yukarıda yer verilmiş ve araştırma neticesinde saptanmış olan tespit daha anlamlı olacaktır. Nitekim farklı bakış açılarıyla kategorize edilmiş olan turist tiplerinin zaman içindeki kurumsallaşma eğilimi (Loker-Murphy ve Pearce, 1995), turist tiplerindeki bozunma/aşınma (O'Reilly, 2006) ve geçişlilik, turistin kendini bilişsel bakımdan kategorize ettiği turist profiliyle sergilediği davranışlardaki çarpık senkronizasyon/uyumsuzluk (Cohen, 2003; Larsen ve diğ., 2011) literatürde farklı araştırmacılar tarafından da ortaya konulmuştur. Buradan hareketle Uriely (2002)'nin de belirtmiş olduğu gibi, belirli bir turist tipini temsil eden bir turist tarafından, farklı turist tiplerinden beklenen –turistik deneyim esnasında olsun ya da olmasın– düşünce ve davranış kalıplarının sergilenmesi, hatta tamamen farklı bir turist tipi ile özdeşleştirilmiş olan turistik aktivitelere katılım gösterilmesinin mümkün olduğu ifade edilmelidir. Bu durum da gözetilerek turist tiplerinin tek yönlü ve psikolojik süreçlerden bağımsız bir şekilde ele alınmasının doğru olmayacağı hatırlanmalıdır.

Yukarıdaki aktarılanlar doğrultusunda en nihayetinde; turistik deneyim ve edinim hakkında bilgilendirici mahiyette olan ve turist mercek altına alındığında anlaşılabilirliğe katkı sağlayan turist tiplerinin somut bir kalıptan ziyade belirli bir eğilim ve örüntüyü işaret ettiği vurgulanmalıdır. Özellikle mercek altında belirli, münferit bir turist olduğunda turist tipinin bir anlamda soyutlaştığı gözden kaçırılmamalıdır¹⁰². Bu doğrultuda, tez kapsamında yürütülmüş olan araştırmada katı sınırlarla çerçevesi oluşturulmuş turist tiplerine odaklanmaksızın spektral/kutupsal bir yaklaşımla bölge/hareket alanı temelli bir turist tipolojisi oluşturulmuştur. Şimdiye kadar bölge numaraları verilmesi suretiyle ifade edil-

---

¹⁰² Heisenberg Belirsizlik İlkesi'nin bir elektron söz konusu olduğunda önerdiği gibi, aynı anda hem konum hem de hızın mutlak kesinlikle bilinmesine yönelik imkânsızlığı hatırlatır mahiyette; ölçek bireye indiğinde, turist tipolojisi kapsamındaki turist tipleri gibi kategorik ve “büyük ölçekli” olguların sağladığı belirli ölçüde statik nitelikteki belirginliğin yerini daha dinamik ve somutluğu azalmış yani öngörülebilirliği düşük bir yapıya bırakması söz konusu olabilmektedir.

miş olan tipoloji bölgeleri ve bölgelerin dâhil olduğu alanlar, tüm çalışma ışığında değerlendirilerek isimlendirilecektir. Dolayısıyla tipoloji önermesi, çalışmanın aktarmış olduğu bilgiler üstüne inşa edilecektir. Daha önce yer verilmiş olan ilgili açıklamalar, bulgular ya da değerlendirmeler tekrar tekrar ziyaret edilmeksizin tipoloji önerisi ortaya konulacaktır.

Şekil 6.3. Önerilen Turist Tipolojisi

Turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisi çerçevesinde önerilen turist tipolojisine ilişkin görselleştirme Şekil 6.3 aracılığıyla aktarılmıştır. Önerilen turist tiplerinin açıklanmasına geçilmeden önce tiplerin üzerinde yer aldığı alanların açıklanmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir. Üzerinde çalışılan, tipoloji düzlemi olarak araçsallaştırılan koordinat sisteminin I. ve II. bölgelerini, yani x ekseninin üst kısmını kapsayan alan “benlik-kavramı zenginleştirici alan” olarak adlandırılmıştır. Alanın bu şekilde adlandırılmasında

özellikle y ekseninin pozitif kısmını ifade eden yenilik arayışı ve otantikliğe yönelimin turistik deneyimlere yansması etkili olmuştur. Bununla birlikte ilgili alanın x pozitive doğru artan bir koyulukla belirtilmiş olduğu görülmektedir. Bunun altında yatan unsurun turizmde kurumsallaşmama seviyesindeki artışın gerek literatür gerekse araştırma bulguları tarafından desteklenmiş olduğu gibi yenilik arayışı ve otantikliğe yönelimin derinliği ile ilişkili olmasıdır, yani artan kurumsallaşmama ile turistlerin yenilik arayışında daha ileri basamaklara yönelmesi arasındaki doğrusal ilişkidir.

Koordinat sisteminin III. ve IV. bölgelerini kapsayan, x ekseninin altında kalan kısmı ifade eden alan “öz-doğrulamayı alan” olarak adlandırılmıştır. Bu alanın belirlenmesinde, yukarıdaki açıklamalarla ilişkili olacak şekilde, yine y eksenini ağırlıklı rol oynamıştır. Nitekim her ne kadar turistlerin kurumsallaşma seviyesi onun ne tür turistik deneyimlere yönelim göstereceği ile ilişkili olsa da; turistik deneyimin içeriğine ilişkin veriyi ağırlıklı olarak y eksenini içermektedir. Söz konusu eksenin bahsi geçtiği kısmı aşinalık/konfor arayışı ve yapaylığa yönelimi temsil eden y negatif olduğundan, bu alanda hareket eden turistler için pek çok boyutta yenilikle temastan ziyade konfor bölgeleri içinde kalınması kaydıyla rutin dışına çıkışın temel çekici unsur olduğu görülmektedir.

Önerilen turist tipolojisi kapsamındaki benlik-kavramı zenginleştirici alan ile öz-doğrulamayı alan hakkında bilgi verilmesinin ardından bu alanlar dâhilinde yer alan turist tiplerine değinilecektir. Benlik-kavramı zenginleştirici alan dâhilinde “özümseyici turist/internaliser tourist” ve “temkinli turist/deliberative tourist”, öz-doğrulamayı bölge kapsamında ise “yansıtıcı turist/reflective tourist” olmak üzere toplamda üç turist tipi¹⁰³ tamamlanan araştırma çerçevesinde önerilmektedir. Belirtilen turist tiplerinin ihtiva ettiği anlamın, daha önce ilgili çerçevenin ve pozisyon alınan bölgelerin açıklanmış olmasından dolayı rahat bir şekilde anlaşılacağı, yine de turist tiplerine dair kısa birer açıklama yapılmasının yerinde olacağı düşünülmektedir.

---

¹⁰³ Internaliser tourist, deliberative tourist, reflective tourist olmak üzere her bir turist tipinin yanında verilmiş olan İngilizce sözcük öbekleri, turist tiplerinin İngilizce terimsel karşılıkları olarak önerilmiştir.

Özümseyici Turist/Internaliser Tourist: Turistik deneyimler kapsamında karşılaşılan çok boyutlu farklılıkların yalnızca “görülmesi” ile yetinmeyip bu unsurlara “temas edilmesi” onların “kökenine erişilmesi” yönelimindeki ve bu etkileşimleri içselleştirerek gerek dünsel gerekse davranışsal anlamda psikolojik varlığı ile yaşamına kalıcı bir şekilde dâhil etme eğiliminde olan turistleri kapsayan kategoriye ifade etmektedir.

Temkinli Turist/Deliberative Tourist: Belirli ölçüde konfor bölgesini talep etmesine ve bir eliyle turist balonunu tutmasına rağmen diğer eliyle yenilik kaynaklarını yoklayan, farklılıklara açık olan ve onları tanıma isteğiyle hareket eden, karşılaştığı aşına olmadığı somut ve soyut unsurların hayatında kalıcı bir yer edinmesi adına –bazı içsel ve dışsal kısıtları olmasına rağmen– gayret gösteren turistlerin dâhil olduğu kategoriye ifade etmektedir.

Yansıtıcı Turist/Reflective Tourist: Turistik deneyim vasıtasıyla günlük yaşamın rutini dışına çıkmayı önemli seviyede aşinalık geliştirilmiş olan şartlar çerçevesinde gerçekleştirmeye özen gösteren, karşılaşılan farklılıkları kendini gördüğü düzlem içindeki pozisyonunu bilişsel olarak sağlamlaştırma nesnesi kılan, mevcut benlik-kavramını daha rahat bir şekilde yansıtmaya imkânını bulan ve söz konusu yansımadan ve tekrarlarından memnuniyet duyan turistlerin temsil edildiği kategoriye ifade etmektedir.

Kapsamlı bir şekilde incelenmiş olan bölgelerin karşılaştırması ile bulguların literatürdeki ilgili çalışmalara irdelenmesi suretiyle araştırma bulgularının tartışma ve değerlendirilmesinin yapılmasının, nihayetinde bir turist tipolojinin önerilmesinin ardından sonuç ve önerilerin yer alacağı kısma geçilerek çalışma tamamlanacaktır.

6.2. Sonuç ve Öneriler

Doktora tez çalışması kapsamında yürütülmüş olan araştırma ve bu araştırmanın bir parçasını teşkil ettiği çalışma nihayete erdirilirken elde edilen sonuçların öz bir şekilde aktarılmasının ve bunu takiben araştırmacılar ve uygulayıcılar için ele alınmış olan konu çerçevesinde öneriler getirilmesinin yerinde olacağı açıkça görülmektedir.

Bir paylaşılmayan çevre unsuru olarak turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisinin, turist tipi kategorizasyonu da dikkate alınarak mercek altına alınmış olduğu çalışmada; benlik-kavramı ana-teması dâhilinde bilişsel edinim, duyuşsal edinim, devinişsel edinim, kalıcı bellek: benlik bilgisi, sosyal kıyaslama, öz-farkındalık, öz-güven/öz-saygı,

öz-doğrulama ve öz-tanımlama olarak ilgili literatür ziyaret edilerek adlandırılmış olan dokuz adet temanın belirdiği tespit edilmiştir. Bu temalar çerçevesinde geçici mahiyetteki turistik deneyimlerin bireye kalıcı tesirlerinin olduğu ve bunların psikolojik süreçlerle birlikte bireyin pek çok yönden yaşamına yansıtıldığı saptanmıştır.

Zamanla daha ko/prefigüratif bir nitelik arz eden sosyal yapı içerisinde benlik bilgisi kaynaklarının organik/yerel/statik kökenlerinin heterojenleşmesi ve dinamizmini arttırarak yaşanılan yöre/coğrafya sınırlarını aşması, bireyin bir anlamda kendine yaklaşması için evinden uzaklaşmasını gerektirmiştir. Gerek değişim hızı artan bir dünyanın parçası olarak fiziki/coğrafi sabitliğin edilgenliğinden çıkılması gerekse mekanikleşmiş günlük yaşam kaynaklı öze yabancılaşmanın ve algılanan varlıksal sıradanlığın aşılması noktasında turistik faaliyetlerin anahtar niteliğinde oynamaya müsait olduğu rol göze çarpmaktadır. Turizm sunduğu eşsiz deneyim potansiyeliyle, işleyen benliğin farklı arkaplanlar çerçevesinde rol almasına olanak tanımaktadır. Turistik deneyim vasıtasıyla içerisinde bulunan aşına olunmayan/belirli ölçüdeki yabancı çevrenin benliğe dair belirsizlikleri tetiklemesi, ilk etapta negatif bir çağrışım yapsa da; söz konusu belirsizlik birey için bir öz-eleştiri kaynağı, bu bağlamda bir öz-farkındalık ve öz-iletişim aracı olarak değerlendirilebilecektir. Nitekim işleyen benliğin bir paylaşılmayan çevre unsuru olarak turistik deneyim çerçevesinde farklı bağlamlarda hareket etmesinin, bireyin kendine görünürlüğünü arttırması yoluyla benlik-kavramının dinamik doğasına hizmet edeceği anlaşılmaktadır.

Turistik deneyimlerin bilişsel anlamda özellikle önemli miktarda bilgi edinimine imkân tanıdığı, bireylerin profesyonel ve günlük yaşamları üzerinde şekillendirici olan meslek tercihi ve yaşanılacak yerin tasarlanmasına kadar gelecek yönelimlerini etkileyebildiği ve tatil anlayışlarını tekrar değerlendirmeye açabildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte insanların doğaya, kültüre, insana bakışlarını farklılaştırmak ve stereotipleri ile önyargılarını aşmalarına yardımcı olmak yoluyla bakış açılarının genişlemesinde kayda değer bir rol oynadığı ortaya konulmuştur.

Her turistik deneyimin birey için benzersiz olması kolay olmasa da, yaşam boyu gerçekleştirilmiş olan ilgili kümülatif deneyimlerden özellikle bazılarının uzun dönemli bellekte yer ettiği, turistik faaliyetlerin çoğunlukla bireye ilk defa deneyimleme imkânı sunduğu unsurlar barındırması ve yine birey nazarında eşsiz olarak nitelendirilen anlar sağlaması bakımından hafızada kalıcı bir yer edindiği görülmüştür. Söz konusu anların özellikle

bazılarının manevi doyum ve aşkınlık hissiyatı gibi rutin dışına çıkarıcı ve etkileyici mahiyette hissi/duyuşsal edinimlere kapılar açtığı anlaşılmıştır.

Turistik deneyimlerin hissi ve düşünsel etkileriyle birlikte davranışlar üzerinde de kalıcı etkiler oluşturabildiği sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin bilişsel bir edinim olan tatil anlayışındaki farklılaşmanın davranışsal anlamda tatil pratiğini etkilediği, yine gelecek yönelimlerinin mesleki tercihlere ve profesyonel yaşamla birlikte günlük yaşama da yansıdığı bulgulanmıştır. Bununla birlikte yer yer insanların giyim şekilleri ve ulaşım tercihleri gibi günlük yaşamlarının bir parçası olan unsurları biçimlendirebildiği saptanmıştır. Turistik deneyimlerin günlük yaşam üzerindeki en göze çarpan devinişsel edinim mahiyetindeki etkisinin beslenme tercihleri ve damak tadı üzerinden kendisini gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca genel boyutta turizm hareketliliğinin bir parçasını oluşturmanın ödüllendirici olarak nitelendirilen içeriği doğrultusunda turistik deneyimlere daha sık zaman ayırma isteği ve eyleminin ortaya çıktığı anlaşılmıştır.

Bir turist olarak içerisinde bulunan paylaşılmayan çevre, günlük yaşamda aşına olunan hareket alanıyla kıyaslanacak pek çok unsur beraberinde getirmektedir. Daha çok üyesi olunan sosyal grup ve kimlik çerçevesinde gerçekleştirilen sosyal kıyaslamaların kayda değer seviyede bilgi edinimine zemin oluşturduğu görülmüştür. Yine yapılan yukarı doğru sosyal kıyaslamaların bakış açısının genişlemesinde rol oynadığı gibi yoğun bir şekilde gelecek yönelimi ile ilişkili olduğu da tespit edilmiştir. Bireylerin insanlara bakışı hususunda bir paya sahip olduğu anlaşılan yapılan aşağı doğru sosyal kıyaslamaların özellikle günlük yaşama yansıtıcı etkileri barındırdığı saptanmıştır.

Bireyi kendine yönelterek öz-fakındalık sağlayıcı bir zemin oluşturması, aşılmasına yardımcı olduğu önyargı ile stereotipler yoluyla genişlemesine katkı sağladığı bakış açısı ve bilgi edinimini kolaylaştırıcı yapısıyla turistik deneyimlerin pek çok öz-tanımlama kaynağını içeriğinde bulundurduğu, bu doğrultuda bireylerin kendini tanımlamasında kayda değer bir rol oynadığı ortaya konulmuştur. Başta bu ve birey için zenginleştirici olarak nitelendirilebilecek diğer boyutlarıyla öz-güven/öz-saygı arttırıcı bir yönü olduğu da bulgulanmış olan sonuçlar arasında yer almaktadır.

Turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisi her yönüyle benlik-kavramı zenginleştirici bir mahiyette olmamaktadır. Yaşanan her deneyim, ayrı ayrı her bir turist/birey için kendine özgü olduğundan bu deneyimler sonucunda edinimlenenler de farklı olmaktadır.

Nitekim turistik deneyimlere; rahatlama/yenilenme aracı olması dışında bir anlam yüklemeyen, geçmiş turistik deneyimlerini düşündüklerinde ilgili deneyimlerin kalıcı tesirinin bulunmadığını, bunların günlük yaşamlarına yansımadağını ifade eden, aksine; turistik deneyimleri daha çok kendini yansıtma ve yansımalarına bakışlarını destekleyici bir hareket alanı sağlayıcı olarak değerlendiren turistler de bulunmaktadır.

Turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisi hususunda yukarıda ifade edilen farklılıkların bireye özgü bir kökene sahip olduğu, yine de söz konusu durumun bir örüntü oluşturarak akademik incelemeye imkân verdiği görülmektedir. Bu doğrultuda konunun daha bütünsel ve somut bir şekilde ele alınabilmesi adına turizmde kurumsallaşmanın x negatifte, turizmde kurumsallaşmamanın x pozitifte; aşinalık/konfor arayışı ve yapaylığa yönelimin y negatifte, yenilik arayışı ve otantikliğe yönelimin y pozitifte konumlandırıldığı bir koordinat sistemi düzlemi araçsallaştırılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda; belirtilen düzlemin x ekseninin üstünde kalan ve koordinat sisteminin I. ve II. bölgelerini oluşturan alan benlik-kavramı zenginleştirici alan, x ekseninin altında kalan ve koordinat sisteminin III. ve IV. bölgelerini kapsayan alan öz-doğrulayıcı alan olarak adlandırılmıştır.

Turistik deneyimlerin içeriğini şekillendirmesi hususunda önemli bir paya sahip olması bakımından y ekseninin, turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisinin turist çerçevesinde tayin edilmesinde benlik-kavramı zenginleştirici alan ya da öz-doğrulayıcı alan kapsamında yönelimi şekillendirdiği, x ekseninin ise; söz konusu yönelimin derinliği/şiddeti üzerinde rol oynadığı ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda veri elde edilen turistlerin koordinat sisteminde hangi bölgeleri temsil ettikleri tespit edilerek bölge bazlı değerlendirmelere yer verilmiştir. Bölge temelli değerlendirmeler yapılırken her deneyimin olduğu gibi turistik deneyimlerin de bireye özgü yapısından kaynaklı olmak üzere, bahsi geçen potansiyel kazanımların kişilere göre farklılık göstereceği göz önünde bulundurulmuştur. Söz konusu farklılıkların somutlaştırılabilmesi ve akademik inceleme nesnesi haline getirilebilmesi, bu yolla ilgili fenomenin daha anlaşılabilir kılınması ve kavranışına katkı sağlanması amacıyla konuya ilişkin bir düzlemde turist kategorizasyonu yapılmıştır. Turistik deneyimleri hayata geçiren turistlerin bağlama ilişkin sergiledikleri örüntü mercek altına alınarak; benlik-kavramı zenginleştirici alanda yer alan ve koordinat sisteminin I. bölgesini temsil eden kısım özümseyici turist, II. bölgesini temsil eden kısım ise

temkinli turist olarak, öz-doğrulamaya alanda yer alan ve koordinat sisteminin III. bölgesini temsil eden kısım da yansıtıcı turist olarak kategorize edilmiştir. İzlenen bu yolla turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisi temelinde bir turist tipolojisi oluşturulmuştur.

Sonucun özü olarak; bir paylaşılmayan çevre unsuru olarak turistik deneyimlerin ilk ve eşsiz nitelikte pek çok deneyim sunma potansiyeliyle bireyin kendini farklı arka planlarda görmesini, aşına olmadığı bir çevrede hareketini ve öteki ile etkileşimini mümkün kılması ve desteklemesi bakımından benlik bilgisi edinilmesi hususunda yüksek marjinal fayda sağlayıcı bir yönü olduğu, buradan hareketle turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile çok boyutlu ve yoğun bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Nihayet çalışmanın, turizmin yalnızca maddi ve nakdi kazanımlarını, coğrafi ve fiziki çevre unsurları üstündeki örtünün kaldırılması anlamında ileri sürdüğü desteği değil; psikolojik ölçüde öz-keşfe sağladığı katkıyı ön plana çıkardığını ve irdelediğini ifade etmek mümkündür.

Sonuçların aktarımının ardından, son olarak, çalışmanın bütünü gözetilerek kamu ve özel sektör uygulayıcıları ile araştırmacılar için getirilen önerilere yer verilerek çalışma nihayete erdirilecektir.

Uygulayıcılara yönelik temel öneri; turistik ürün arzı ve sunumunda “ürün” odağının “deneyim” unsurunu gölgede bırakmayacak şekilde düzenlenmesi olacaktır. Turizm planlayıcıları ve turistik ürün arz sağlayıcılarının, ürün ortaya konulması sürecinde “müşteri” odağı doğrultusunda enerjilerini aktarması sonucunda tutundurma faaliyetlerinin ana odağını da “ürün” kaplamaktadır. Ancak turistik ürünün hizmet ağırlıklı doğası ve çalışma kapsamında yapılan ilgili aktarımlar göz önünde bulundurulduğunda tek başına ürünün değil; ürün ile turist etkileşimini yansıtan “deneyimin” de odaklanılacak bir unsur olduğu görülmektedir. Bu bakımdan deneyim unsurunun gölgede kalmaması için gösterilecek çabanın anlamlı olacağı düşünülmektedir. Nitekim veri elde edilen katılımcıların tek başına turistik ürünü değil, onunla etkileşimlerini ihtiva eden deneyimleri ön plana çıkardığı belirtilmelidir. Otantikliğin yalnızca nesnel değil, öznel ve varoluşsal boyutlarıyla değerlendirilmesinin önem arz etmesi veya pazarın üretici ya da tüketiciden biri olmaksızın anlam kaybına uğrayacağı gibi; tüketici ve tüketilen etkileşimi göz ardı edilerek “deneyim” denkleminin çalışmayacağı ve turistik ürünün önemli bir boyutunun görünmez kılınacağı kendini açık etmektedir. Nitekim turistik ürünün tüketilecek bir metanın ötesinde yaşanılacak bir deneyim, edinilecek bir anı olma gibi güçlü bağlamsal yönünün

varlığı bilinmektedir. Turizm planlayıcıları ve turistik ürün arz sağlayıcılarının bu bilinçle faaliyetlerine yön vermelerinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

Kamu ve özel sektör uygulayıcılarına yönelik bir diğer öneri; gerek destinasyon bazında turistik bölgelerin tasarlanması gerekse işletme özelinde turistik ürünlerin arzı hususunda, yine müşteri yönlülük çatısı altında, önemli seviyede yoğunluklu olacak şekilde gelen turistlerin geldikleri yerin somut ve soyut unsurlarını yansıtmaya çabalarının fazlaya kaçılmaması adına düzenlenmesi olacaktır. Çalışmada turizmde kurumsallaşma seviyesi yüksek olan turistlerin dâhi zorunlu olarak aşinalık/konfor arayışı içinde olacağı beklentisinin gerçeği yansıtmayacağı, bu turistlerin de kayda değer düzeyde yenilik arayışı içinde olabileceği vurgulanmıştır. Bir diğer nokta, turist balonlarının oynadığı işlevsel rol inkâr edilmeksizin, turist mümkünse birebir şekilde geldiği yerin somut ve soyut unsurlarının sunulması yarışına girilmesinin anlam yitimine sebebiyet vereceğidir. Örneğin bir bölgeye ağırlıklı olarak Avrupalı turistlerin geliyor olması, bölgede “Yeni-Avrupa”nın, Arap turistlerin geliyor olması “Mini-Arabistan”ın kurulmasını zorunlu kılmamalıdır. Elbette her turistin en yüksek seviyede yeniliğe ve otantikliğe yönelmediği bilinmektedir, ancak bunun tersi de söz konusudur. Dolayısıyla gerek turist geldiği yer ve atmosferin inşa edilmesi yöneliminin gerekse küreselleşmenin ön plana çıkardığı eşbiçimleşme sürecinin destinasyonlar ve önemli unsurlarından biri olan işletmeler ölçeğinde bir paylaşılmayan çevre unsuru olarak turizmin doğası gözetilerek kontrol altında tutulması (bkz. McDisneyleşme, s. 90-92) ve ayarlanmasında hassasiyet gösterilmesi önerilmektedir.

Araştırmacılara yönelik getirilen önerilerden ilki; turizm olgusunun salt endüstriyel zeminde işletme disiplini perspektifinden ele alınmasının, olgunun potansiyeli için kısıtlayıcı/boğucu bir nitelik arz edeceği, dolayısıyla turizme “bakılırken” disiplinler arası perspektifin belirli oranda dengelenmesine yönelik hassasiyet gösterilmesi hususunda çaba sarf edilmesi olacaktır. Bununla birlikte; yükseköğretim kurumları kapsamında turizm öğreniminin sağlandığı yerlerde müfredata psikolojiye giriş, sosyal psikolojiye giriş, sosyolojiye giriş, felsefeye giriş, turist psikolojisi, turizm sosyolojisi, turizm coğrafyası, sanat tarihi, medeniyetler ve uygarlıklar tarihi gibi gerek düşünme, örüntü kavrama ve akıl yürütme gibi fonksiyonları güçlendirici gerekse turizm olgusunun çok boyutlu yapısını yansıtıcı ve bu doğrultuda kavranmasına hizmet edici derslerin eklenmesi konusunda fa-

aliyete geçmeleri de önerilmektedir. Zira yalnızca turizm kapsamında değil, sosyal bilim-ler çatısı altında faaliyet gösteren herhangi bir akademik oluşumda özellikle psikoloji öğ-reniminin hiç değilse giriş düzeyinde gösterilmesinin elzem olduğu –aksi durumda– genel hatlarıyla öznesi insan, bağlamı profesyonel yaşam olan yönetim ve organizasyon, örgüt-sel davranış, bir ölçüde ekonomi gibi disiplinlerin anlaşılması ve açıklanmasında öz ma-hiyetindeki çekirdek unsurların göz ardı edilmesi gibi istenmeyen sonuçların ortaya çık-masının kaçınılmaz olduğunu ileri sürmek mümkündür.

Araştırmacılara yönelik getirilen öneriler, biraz daha çalışma bağlamına yaklaştırılması durumunda; turizm olgusu ele alınırken psikolojik süreçlerin araştırma odağına alınma-sına yönelik ihtiyacın bir kez daha vurgulanmasının gerekliliği hissedilecektir. İlgili araş-tırmaların tasarlanmasında, doktora tezi çalışması kapsamında yürütülmüş olan araştı-rmada ortaya konulmuş turist tipolojisi düzlemi çerçevesinde belirtilen IV. ve V. bölgeleri temsil edecek turistlerin ele alınması; söz konusu düzlemin, bu bağlamda geniş ölçekte turistik deneyimlerin benlik-kavramı ile ilişkisinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlaya-caktır. Yine araştırmanın farklı katılımcıların dâhil edilerek, ayrıca değişik kültürlerden insanların katılım göstermesi sağlanarak tekrarlanması faydalı olacaktır. Bununla birlikte benlik-kavramı gibi çok boyutlu bir unsurun belirli boyutlarına odaklanılması suretiyle derinlemesine çalışılmasının da, konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağı düşü-nülmektedir.

KAYNAKLAR

- ABRAHAMAS, Barbara, Feldman, S. Shirley and Nash, Sharon C., (1978), "Sex Role, Self-Concept and Sex Role Attitudes: Enduring Personality Characteristics or Adaptations to Changing Life Situations?", *Developmental Psychology*, Vol.: 14, Issue: 4, pp.: 393, 400.
- ADAMS, Bert N. and Sydie, R. A., (2001), *Sociological Theory*, Pine Forge Press, California.
- ADCOCK, Chris J., (1970), *Fundamentals of Psychology*, Fifth Edition, Penguin Books.
- ADLER, Alfred, (1927a), *Understanding Human Nature*, New York: Greenberg.
- ADLER, Alfred, (1927b), *The Practice and Theory of Individual Psychology*, Translated by: P. Radin, New York: Harcourt, Brace & Company Inc..
- ADLER, Alfred, (1930), *The Science of Living*, London: George Allen & Unwin Ltd.
- ADLER, Alfred, (1933), *What Life Should Mean to You*, Second Edition, London: George Allen & Unwin Ltd..
- ADLER, Alfred, (1938), *Social Interest: A Challenge to Mankind*, Translation: John Linton and Richard Vaughan, London: Faber and Faber Ltd..
- ADLER, Alfred, (1949), *Understanding Human Nature*, Translation: Walter Béran Wolfe, New York: Permabooks.
- ADLER, Alfred, (2002), *Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji*, Çev.: Halis Özgü, İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- ADLER, Alfred, (2006), *İnsanı Tanıma Sanatı*, Çev.: Kâmuran Şipal, Onuncu Basım, İstanbul: Say Yayınları.
- ADLER, Alfred, (2017), *İnsanı Tanıma Sanatı (Menschenkenntnis – 1927)*, Çev.: Kâmuran Şipal, On Yedinci Basım, Ankara: Say Yayınları.
- AKA, Assiye, (2010), "Kimliğe Teorik Yaklaşımlar", *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 34, Sayı: 1, ss.:17-24.
- AKAN, Vildan, (2003), "Birey ve Toplum", Ed.: İhsan Sezal, *Sosyolojiye Giriş*, Martı Yayınevi, Ankara.
- AKÇA, Gürsoy, (2005), "Moderninden Postmoderne Kültür ve Kimlik", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Güz, Sayı: 15, ss.: 1-24.
- AKTAŞ POLAT, Semra ve Polat, Serkan, (2016), "Turizm Perspektifinden Yabancılaşmanın Sosyo-Psikolojik Analizi: Günlük Yaşamdan Turistik Yaşama Yabancılaşma Döngüsü", *Sosyoekonomi*, Cilt: 24, Sayı: 28, ss.: 235-253.

- AKTAŞ POLAT, Semra, (2013), “Turistlerin Tatil Dönemlerinde Sergiledikleri Geçici Davranış Değişiklikleri (Liminoïd) Üzerine Bir Araştırma”, Danışman: Orhan Batman, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- AKTAŞ POLAT, Semra, (2015a), “Turistlerin Tatil Dönemlerinde Sergiledikleri Liminoïd Davranışlar”, *Sosyoekonomi*, Cilt: 23, Sayı: 26, ss.: 99-117.
- AKTAŞ POLAT, Semra, (2015b), “Üstgerçeklik ve Turizmin Sonu”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, ss.: 120-137.
- AKTAŞ POLAT, Semra, (2016a), Turizm Antropolojisi, Birinci Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- AKTAŞ POLAT, Semra, (2016b), Turizm ve Turist Psikolojisi, Birinci Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- ALLPORT, Gordon Willard, (1937), *Personality: A Psychological Interpretation*, Oxford, England: Holt.
- ALLPORT, Gordon Willard, (1938), *Personality: A Psychological Interpretation*, *Sociometry*, Vol.: 1, No.: ¾, pp.: 420-425.
- ALLPORT, Gordon Willard, (1961), *Pattern and Growth in Personality*, New York: Holt, Rinehart and Winston Inc..
- ALLPORT, Gordon Willard, (1964), *Personality and Social Encounter: Selected Essays*, Boston: Beacon Press.
- ALLPORT, Gordon Willard, (1983), *Becoming: Basic Consideration for a Psychology of Personality-1955*, New Haven & London: Yale University Press.
- ANASTASI, Anne, (1958), “Heredity, environment, and the question ‘how?’”, *Psychological Review*, Vol.: 65, Issue: 4, pp.: 197-208.
- ANASTASOPOULOS, Petros G., (1992), “Tourism and Attitude Change: Greek Tourists Visiting Turkey”, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 19, Issue: 4, pp.: 629-642.
- APA DICTIONARY OF PSYCHOLOGY, (2019a), “Self-Confidence”, <https://dictionary.apa.org/self-confidence>, E.T.: 10.03.2019.
- APA DICTIONARY OF PSYCHOLOGY, (2019b), “Self-Respect”, <https://dictionary.apa.org/self-respect>, E.T.: 10.03.2019.
- APA DICTIONARY OF PSYCHOLOGY, (2019c), “Self-Verification Motive”, <https://dictionary.apa.org/self-verification-motive>, E.T.: 05.03.2019.
- APA DICTIONARY OF PSYCHOLOGY, (2019d), “Significant Other”, <https://dictionary.apa.org/significant-other>, E.T.: 05.03.2019.
- APA DICTIONARY OF PSYCHOLOGY, (2019e), “Social Comparison Theory”, <https://dictionary.apa.org/social-comparison-theory>, E.T.: 05.03.2019.
- APA-American Psychological Association, (2018), *Psychology Topics: Personality*, <http://www.apa.org/topics/personality/index.aspx>, E.T.: 12.06.2018.
- ARKONAÇ, Sibel A., (1999), *Psikolojide İnsan Modelleri: Eski ve Yeni*, 1. Baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

- ARONSON, Elliot, Wilson, Timothy D. and Akert, Robin M., (2012), Sosyal Psikoloji (Social Psychology, 2010), Çev.: Okhan Gündüz, 1. Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- ARSEVEN, Ayla, (2016), “Öz Yeterlilik: Bir Kavram Analizi”, *Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol.: 11, Issue: 19, pp.: 63-80.
- ARSLAN, Serap, (2006), “Farklı Soyutlama Düzeylerinde Benlik Temsilleri – I –: Bireysel Benlik ve Kolektif Benlik ya da “Ben”lik ve “Biz”lik”, *Türk Psikoloji Yazıları*, Cilt: 9, Sayı: 18, ss.: 81-99.
- ASLAN, Selçuk, (2008), “Kişilik, Huy ve Psikopatoloji”, *Reviews, Cases and Hypotheses in Psychiatry RCHP*, Cilt: 2, Sayı: 1-2, ss.: 7-18.
- ASLAN, Vedat Ulvi, (2016), “Simmel’in Toplum ve Öznellik Kavramları Üzerine”, *FLSF – Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar, Sayı: 21, ss.: 197-216.
- ATAK, Hasan, (2011), “Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Cilt: 3, Sayı: 1, ss.: 163-213.
- ATAK, Hasan, (2017), “Piaget ve Vygotsky’nin Kuramlarında Çocukların Toplumsallaşma Süreci”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Cilt: 9, Sayı: 2, ss.: 163-176.
- AUDESIRK, Teresa and Audersirk Gerald, (1996), *Biology: Life on Earth*, Fourth Edition, New Jersey: Prentice Hall.
- AYDIN, Betül, (1996), “Benlik Kavramı ve Ben Şemaları”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı: 8, Sayfa: 41-47.
- AYDIN, Suavi, (2013), “Antropoloji Nedir?”, *İçinde Antropoloji*, Edt.: Handan Üstündağ, 7. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayını No.: 1761, Açıköğretim Fakültesi Yayını No.: 912, ss.: 1-23.
- AYTAÇ, Serpil, (2000), *İnsanı Anlama Çabası: Psikolojiye Giriş*, Birinci Basım, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- AYTAÇLI, Berrak, (2012), “Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış”, *Adanan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, ss.: 1-9.
- AZIZ, Zahara, Salleh Amla and Ribu Hardiana Ema, (2010), “A Study of National Integration: Impact of Multicultural Values”, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, Vol.: 7, Issue: C, pp.: 691-700.
- BACH, Kent, (1981), “An Analysis of Self-Deception”, *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol.: 41, Issue: 3, pp.: 351-370.
- BALTACI, Ali, (2018), “Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, ss.: 231-274.
- BANDURA, Albert, (1974), “Behavior Theory and the Models of Man”, *American Psychologist*, Vol.: 29, Issue: 12, pp.: 859-869.
- BARRIOS, Maite, Borrego, Angel, Vilaginés, Andreu, Ollé, Candela, Somoza, Marta, (2008), “A Bibliometric Study of Psychological Research on Tourism”, *Scientometrics*, Vol.: 77, Issue: 3, pp.: 453-467.

- BAŞARAN, Fatma, (1974), Psiko-Sosyal Gelişim: 7-11 Yaş Çocukları Üzerinde Yapılan Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, No: 254.
- BAUMAN, Zygmunt, (2006), Sosyolojik Düşünmek, Çev.: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Zygmunt, (2014), Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları (The Human Consequences, 1998), Çev.: Abdullah Yılmaz, Beşinci Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMEISTER, Roy F., (1987), “How the Self Became A Problem: A Psychological Review of Historical Research”, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.: 52, No.: 1, pp.: 163-176.
- BAUMEISTER, Roy F., (1996), “Self-Regulation and Ego Threat: Motivated Cognition, Self Deception, and Destructive Goal Setting”, In P. M. Gollwitzer and J. A. Bargh (Eds.), *The Psychology of Action: Linking Cognition and Motivation to Behavior*, New York-U.S.: Guilford Press, pp.: 27-47.
- BAUMEISTER, Roy F., (2010), “The Self (Chapter 5)”, In Roy F. Baumeister and Eli J. Finkel (Eds.), *Advanced Social Psychology: The State of the Science*, New York: Oxford University Press, pp.: 139-177.
- BAYAT, Bülent, (2003), Bireylerin Benlik Algısı (Benlik Tasarımları) Sistemi ve Bu Sistemin Davranışları Üzerindeki Rolü, *Kamu-İş*, Cilt: 7, Sayı: 2, ss.: 2-11.
- BAYMUR, Feriha Balkış, (2014), Genel Psikoloji, Yirmi İkinci Basım, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- BEATY Jr., James C., Cleveland, Jeanette and Murphy, Kevin R., (2009), “The Relation between Personality and Contextual Performance in ‘Strong’ versus ‘Weak’ Situations”, *Human Performance*, Vol.: 42, Issue: 2, pp.: 125-148.
- BEM, Daryl J., (1972), “Self-Perception Theory”, *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol.: 6, Reprinted, New York and London: Academic Press.
- BEM, David J. and Funder, David C., (1978), “Predicting More of the People More of the Time: Assessing the Personality of Situations”, *Psychological Review*, Vol.: 85, Issue: 6, pp.: 485-501.
- BERRY, John W., Poortinga, Ype H., Breugelmans, Seger M., Chasiotis, Athanasios and Sam, David L., (2015), Kültürlerarası Psikoloji: Araştırma ve Uygulamalar (Cross-Cultural Psychology: Research and Applications, 2013), Üçüncü Basımdan Çeviri, Çev. Editörü: Leman Pınar Tosun, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- BERZONSKY, Michael D., (1990), “Self-Construction over the Life-Span: A Process Perspective on Identity Formation”, In G. J. Neimeyer, and R. A. Neimeyer (Eds.), *Advances in Personal Construct Psychology: A Research Annual*, Vol.: 1, pp.: 155-186.
- BOGGS, Stephen T., (1958), “Culture Change and the Personality of Ojibwa Children”, *American Anthropologist – New Series*, Vol.: 60, No.: 1(Part: 1), pp.: 47-58.

- BOKHORST, Caroline L., Bakermans-Kranenburg, Marian J., Fearon, R. M. Pasco, Van Ijzendoorn, Marinus H., Fonagy Peter, and Schuengel Carlo, (2003), "The Importance of Shared Environment in Mother-Infant Attachment Security: A Behavioral Genetic Study", *Child Development*, Vol.: 74, Issue: 6, pp.: 1769-1782.
- BOND, Nigel, and Falk, John, (2013), "Tourism and Identity-Related Motivations Why am I Here (and not There)?", *International Journal of Tourism Research*, Vol.: 15, pp.: 430-442.
- BOORSTIN, Daniel J., (1992), *The Image: A Guide to Pseudo-Events in America*, 25th Anniversary Edition, New York: Vintage Books – A Division of Random House.
- BOOTZIN, R. R., Bower, G. H., Crocker, J. and Hall, E., (1991), *Psychology Today: An Introduction*. McGraw-Hill Inc.
- BOSANGIT, Carmela, Hibbert, Sally, and McCabe, Scott, (2015), "‘If I was going to die I should at least be having fun’: Travel Blogs, Meaning and Tourist Experience", *Annals of Tourism Research*, Vol.: 55, pp.: 1-14.
- BOSTANCI, Naci, (2003), "Toplum ve Kültür", Ed.: İhsan Sezal, *Sosyolojiye Giriş*, Martı Yayınevi, Ankara.
- BOUDREAU, Frances A. and William M. Newman, (1993), *Understanding Social Life: An Introduction to Sociology*, West Publishing Company.
- BOZCUK, Ali Nihat, (2005), *Genetik*, İkinci Baskı, Ankara: Palme Yayınları.
- BOZETKA, Barbara, (2013), "Wolin Island, Tourism and Conceptions of Identity", *Journal of Marine and Island Cultures*, Vol.: 2, pp.: 1-12.
- BRANDT, Richard B., (1970), "Traits of Character: A Conceptual Analysis", *American Philosophical Quarterly*, Vol.: 7, Issue: 1, pp.: 23-37.
- BREATHNACH, Teresa, (2006), "Looking for the Real Me: Locating the Self in Heritage Tourism", *Journal of Heritage Tourism*, Vol.: 1, Issue: 2, pp.: 100-120.
- BUCAILLE, Maurice, (1984), *İnsanın Kökeni Nedir*, Çev.: Ali Ünal, İstanbul: İnsan Yayınları.
- BURGER, Jerry M., (2006), *Kişilik (Personality)*, Çev.: İnan Deniz Erguvan Sarioğlu, Birinci Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- BURT, S. Alexandra, McGue, Matt, and Iacono, William G., (2010), "Environmental Contributions to the Stability of Antisocial Behavior over Time: Are They Shared or Non-Shared?", *Journal of Abnormal Child Psychology*, Vol.: 38, Issue: 3, pp.: 327-337.
- BUSCAGLIA, Leo F., (1987), *Kişilik: Tümüyle İnsan Olabilme Sanatı (Personhood: The Art of Being Fully Human, 1978)*, Birinci Basım, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- CAPRA, Fritjof, (2014), *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası (The Turning Point: Science, Society and the Rising Culture-1982)*, Çev.: Mustafa Armağan, Üçüncü Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları.
- CARLSON, Neil R., & Buskist, William, (1997), *Psychology: The Science of Behaviour*, the Fifth Edition, Allyn and Bacon.

- CARLSON, Neil R., Miller Harold, Heth C. Donald, Donahoe John W. and Martin G. Neil, (2010), *Psychology: The Science of Behavior*, Seventh Edition, Boston: Pearson Education.
- CARMELLI, Dorit, Cardon, Lon R., and Fabsitz, Richard, (1994), "Clustering of Hypertension, Diabetes, and Obesity in Adult Male Twins: Same Genes or Same Environments?", *American Journal of Human Genetics*, Vol.: 55, Issue: 3, pp.: 566-573.
- CARUANA, Robert, and Crane, Andrew, (2011), "Getting Away from It ALL: Exploring Freedom in Tourism", *Annals of Tourism Research*, Vol.: 38, Issue: 4, pp.: 1495-1515.
- CARVER, Charles S. and Scheier, Michael F., (2012), *Perspectives on Personality*, Seventh Edition, Upper Saddle River-New Jersey: Pearson.
- CASSIRER, Ernst, (1997), *İnsan Üstüne Bir Deneme: İnsan Kültürü Felsefesine Bir Giriş*, Çev.: Necla Arat, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- CATTELL, Raymond Bernard, (1946), *Description and Measurement of Personality*, Oxford, England: World Book Company.
- CATTELL, Raymond Bernard, (1950), *Personality: A Systematic Theoretical and Factual Study*, McGraw-Hill Book Company.
- ÇETİNKAYA, Selma, Nur, Naim, Ayvaz, Adnan, Özdemir, Deniz ve Kavakcı, Önder, (2009), "Sosyoekonomik Durumu Farklı Üç İlköğretim Okulu Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Depresyon ve Benlik Saygısı Düzeyiyle İlişkisi", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, ss.: 151-158.
- CHAMBERS, Erve, (2010), "Native Tours: The Anthropology of Travel and Tourism", Illinois: Waveland Press Inc.
- CHAMBERS, Iain, (2014), *Göç, Kültür, Kimlik (Migrancy, Culture, Identity, 1994)*, Çev.: İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi, İkinci Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- CHARIL Arnoud, Laplante David P., Vaillancourt Cathy, and Suzanne King, (2010), "Prenatal Stress and Brain Development", *Brain Research Reviews*, Vol.: 65, Issue: 1, pp.: 56-79.
- CHEN, Ganghua, Bao, Jigang, and Huang, Songshan (Sam), (2017), "Toward a Theory of Backpacker Personal Development: Cross-Cultural Validation of the BPD Scale", *Tourism Management*, Vol.: 59, pp.: 630-639.
- COHEN, Anthony, P., (1993), "Culture as Identity: An Anthropologist's View", *New Literary History*, Vol.: 24, Issue: 1, pp.: 195-209.
- COHEN, Dov, and Gunz, Alex, (2002), "As Seen by the Other...: Perspectives on the Self in the Memories and Emotional Perceptions of Easterners and Westerners", *Psychological Science*, Vol.: 13, Issue: 1, pp.: 55-59.
- COHEN, Erik and Cohen, Scott A., (2012), "Current Sociological Theories and Issues in Tourism", *Annals of Tourism Research*, Vol.: 39, Issue: 4, pp.: 2177-2202.

- COHEN, Erik, (1972), "Toward a Sociology of International Tourism", *Social Research*, Vol.: 39, Issue: 1, pp.: 164-182.
- COHEN, Erik, (1973), "Nomad from Affluence: Notes on the Phenomenon of Drifter-Tourism", *International Journal of Comparative Sociology*, Vol: 14., p.: 89.
- COHEN, Erik, (1979), "A Phenomenology of Tourist Experiences", *Sociology*, Vol.: 13, Issue: 2, pp.: 179-201.
- COHEN, Erik, (1984), "The Sociology of Tourism: Approaches, Issues, and Findings", *Annual Review of Sociology*, Vol.: 10, pp.: 373-392.
- COHEN, Erik, (1988), "Authenticity and Commoditization in Tourism", *Annals of Tourism Research*, Vol.: 15, Issue: 3, pp.: 371-386.
- COHEN, Erik, (2003), "Backpacking: Diversity and Change", *Journal of Tourism and Cultural Change*, Vol.: 1, Issue: 2, pp.: 95-110.
- COHEN, Scott A., (2010a), "Chasing a Myth? Searching for 'Self' through Lifestyle Travel", *Tourist Studies*, Vol.: 10, Issue: 2, pp.: 117-133.
- COHEN, Scott A., (2010b), "Personal Identity (De)Formation among Lifestyle Travelers: A Double-Edged Sword", *Leisure Studies*, Vol.: 29, Issue: 3, pp.: 289-301.
- COHEN, Scott A., (2010c), "Searching for Escape, Authenticity and Identity: Experiences of 'Lifestyle Travellers'", In M. Morgan, P. Lugosi and J. R. B. Ritchie (Eds.), *The Tourism and Leisure Experience: Consumer and Managerial Perspectives* (pp.: 27-42), Bristol: Channel View Publications.
- COHEN, Scott A., (2011), "Lifestyle Travellers: Backpacking as a Way of Life", *Annals of Tourism Research*, Vol.: 38, Issue: 4, pp.: 1535-1555.
- COLLESS, Donald H., (1985), "On 'Character' and Related Terms", *Systematic Zoology*, Vol.: 34, Issue: 2, pp.: 229-233.
- COLLINS, W. Andrew and Kuczaj II Stanley A., (1991), *Developmental Psychology: Childhood and Adolescence*, New York: Macmillan Publishing Company.
- COLMAN, Andrew M., (2014a), "Self-Esteem", *A Dictionary of Psychology*, 3rd. Edition, Online Version, <http://www.oxfordreference.com/abstract/10.1093/acref/9780199534067.001.0001/acref-9780199534067-e-7429?rskey=N1349S&result=7707>, Print Publication Date: 2008, Oxford University Press.
- COLMAN, Andrew M., (2014b), "Self-Confidence", *A Dictionary of Psychology*, 3rd. Edition, Online Version, <http://www.oxfordreference.com/abstract/10.1093/acref/9780199534067.001.0001/acref-9780199534067-e-9393?rskey=3SrqMe&result=7703>, Print Publication Date: 2008, Oxford University Press.
- CONWAY, Martin A., (2005), "Memory and the Self", *Journal of Memory and Language*, Vol.: 53, Issue: 4, pp.: 594-628.
- COOLEY, Charles Horton, (1902), *Human Nature and the Social Order*, First Edition, New York, Chicago, Boston: Charles Scribner's Sons.
- COOLEY, Charles Horton, (1926), "The Roots of Social Knowledge", *American Journal of Sociology*, Vol.: 32, No.: 1, pp.: 59-79.

- COOLEY, Charles Horton, (2017), *Human Nature and the Social Order*, e-book transformed from the first published edition in 1983 by Transaction Publishers, London and New York: Routledge – Taylor & Francis Group.
- CORCORAN, Katja, Crusius, Jan, & Mussweiler, Thomas, (2011), “Social Comparison: Motives, Standards, and Mechanisms, In *Theories in Social Psychology*, Ed.: Derek Chadee, pp.: 119-139, Wiley-Blackwell.
- ÇOŞTU, Yakup, (2009), “Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, *Dilbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 3, ss.: 117-140.
- CÔTÉ, James E., (1996), “Sociological Perspectives on Identity Formation: The Culture – Identity Link and Identity Capital”, *Journal of Adolescence*, Vol.: 19, pp.: 417-428.
- CÔTÉ, James, (2006), “Identity Studies: How Close Are We to Developing a Social Science of Identity? – An Appraisal of the Field”, *Identity*, Vol.: 6, Issue: 1, pp.: 3-25.
- CRESWELL, John W., (2016), *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni – Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches*, Çev. Edt.: Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, 3. Basımdan Çeviri, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- CROSS, Susan E., Gore, Jonathan S., and Morris, Michael L., (2003), “The Relational-Interdependent Self-Concept, Self-Concept Consistency, and Well-Being”, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.: 85, Issue: 5, pp.: 933-944.
- ÇUHADAROĞLU, Füsün, (1990), “Adolesanlarda Özdeğer Duygusu ve Çeşitli Psikopatolojik Durumlarla İlişkisi”, *Düşünen Adam*, Cilt: 3, Sayı: 3, ss.: 71-75.
- DANIELS, Arlene Kaplan, (1983), “Self-Deception and Self-Discovery in Fieldwork”, *Qualitative Sociology*, Vol.: 6, Issue: 3, pp.: 195-214.
- DANN, Graham M. S., (1977), “Anomie, Ego-Enhancement and Tourism”, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 4, Issue: 4, pp.: 184-194.
- DANN, Graham, (1999), “Writing out the Tourist in Space and Time”, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 25, Issue: 1, pp.: 159-187.
- DAVIS, Stephen F., & Palladino, Joseph J., (1996), *Psychology*, Second Edition, New Jersey: Prentice Hall.
- DECETY, Jean, and Chaminade, Thierry, (2003), “When the Self Represents the Other: A New Cognitive Neuroscience View on Psychological Identification”, *Consciousness and Cognition*, Vol.: 12, Issue: 4, pp.: 577-596.
- DEMİRCİ, İbrahim, (2015), “Öz-Bilgi”, içinde *Psikolojide Güncel Kavramlar – 2: Benlik*, Editör: Ahmet Akın ve Ümran Akın, Birinci Baskı, Ankara: Nobel Yayın, ss.: 199-216.
- DESFORGES, Luke, (2000), “Traveling the World: Identity and Travel Biography”, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 27, Issue: 4, pp.: 926-945.

- DiFRANZA, Joseph R., Aligne C. Andrew, Weitzman Michael, (2004), "Prenatal and Postnatal Environmental Tobacco Smoke Exposure and Children's Health", *Pediatrics*, Vol.: 133, Issue: S3, pp.: 1007-1015.
- DOĞAN Rumeysa, Aktaş Ranan Gülhan, (2016), "Epigenetik Mekanizmalar ve Hepatosellüler Karsinoma", *Maltepe Tıp Dergisi*, 2016, Cilt: 8, Sayı: 3, ss.: 029-035.
- DOĞAN, İsmail, (2000), *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- DÖKMEN, Üstün, (2000), *Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Varolmak Gelişmek Uzlaşmak*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- DONAHUE, Eileen M., Robins, Richard W., Roberts, Brent W., and John, Oliver P., (1993), "The Divided Self: Concurrent and Longitudinal Effects of Psychological Adjustment and Social Roles on Self-Concept Differentiation", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.: 64, Issue: 5, pp.: 834-846.
- DURKHEIM, Émile, (1992), *On Morality and Society*, Chicago: The University of Chicago Press.
- EBSTEIN, R. P., Israel, S., Chew S. H., Zhong S., and Knafo A., (2010), "Genetics of Human Social Behavior", *Neuron Review*, Vol.: 65, pp.: 831-844.
- EFİL, Şahin, (2016), "Kendini 'Öteki'nde Fark Etmek: Ben-Öteki İlişkisinin Felsefi Uzantıları", *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, ss.: 51-66.
- ELEY, Thalia C., Bolton, Derek, O'Connor, Thomas G., Perrin, Sean, Smith, Patrick, and Plomin, Robert, (2003), "A Twin Study of Anxiety-Related Behaviours in Pre-School Children", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Vol.: 44, Issue: 7, pp.: 945-960.
- EL-KÂZERÛNÎ, Alâüddîn, (2014), *Ahlâk-ı Adudiyye Şerhi (Şerhu'l-Ahlâki'l-Adudiyye, ~14.yüzyıl)*, Metin: Mehmet Aktaş, Çeviri: Mehmet Demir ve Güvenç Şensoy, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 48, Bilim ve Felsefe Serisi: 21, Ahlâk-ı Adudiyye Şerhleri Dizisi: 3, Birinci Baskı, İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- EMMERICH, Walter, (1968), "Personality Development and Concepts of Structure", *ETS Research Bulletin Series*, Vol.: 1968, Issue: 1, pp.: 1-35.
- EPSTEIN, Seymour, (1973), "The Self-Concept Revisited: Or A Theory of A Theory", *American Psychologist*, Vol.: 28, Issue: 5, pp.: 404-416.
- ER, Seher, (2005), "Kültürlerarası İletişim, Budunmerkezcilik ve Öteki", *Journal of Istanbul Kultur University*, Vol.: 1, pp.: 9-18.
- ERKUŞ, Adnan, (2012), *Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme-I: Temel Kavramlar ve İşlemler*, 1. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- EWEN, Robert B., (2014), *An Introduction to Theories of Personality*, Seventh Edition, New York: Psychology Press-Taylor & Francis Group.
- EYSENCK, Hans Jurgen, (1952), *The Scientific Study of Personality*, Oxford, England: Macmillan.
- EYSENCK, Hans Jurgen, (1970), *Fact and Fiction in Psychology*, Penguin Books.

- FEINER, Arthur H., (2000), *Interpersonal Psychoanalytic Perspectives on Relevance, Dismissal and Self-Definition*, First edition in the United Kingdom, London and Philadelphia: Jessica Kingley Publishers.
- FELDMAN, R. S., (1997), *Essentials of Understanding Psychology* (Third Edition b.). The McGraw-Hill Companies, Inc.
- FELSON, Richard, B., (1985), "Reflected Appraisal and the Development of Self", *Social Psychology Quarterly*, Vol.: 48, Issue: 1, pp.: 71-78.
- FESTINGER, Leon, (1954), "A Theory of Social Comparison Process", *Human Relations*, Vol: 7, Issue: 2, pp.: 117-140.
- FLEESON, William, (2007), "Situation-Based Contingencies Underlying Trait-Content Manifestation in Behavior", *Journal of Personality*, Vol.: 75, Issue: 4, pp.: 825-862.
- FLEESON, William, Furr R. Michael, Jayawickreme Eranda, Meindl Peter and Helzer Erik G., (2014), "Character: The Prospects for a Personality-Based Perspective on Morality", *Social and Personality Compass*, Vol.: 8, Issue: 4, pp.: 178-191.
- FRAU, Maddalena, Feo Claudio F, Feo Francesco and Pascale Rosa M., (2014), "New Insights on the Role of Epigenetic Alterations in Hepatocellular Carcinoma", *Journal of Hepatocellular Carcinoma*, Vol.: 4, Issue: 1, pp.: 65-83.
- FREUD, Anna, (1989), *Ego ve Savunma Mekanizmaları*, Çev.: Yeşim Erim, Birinci Basım, Ankara: Bağlam Yayınları.
- FREUD, Sigmund, (1920), *A General Introduction to Psychoanalysis*, Translated by G. Stanley Hall, First Edition, New York: Horace Liveright Publisher.
- FREUD, Sigmund, (1921), *Dream Psychology: Psychoanalysis for Beginners*, First Edition, New York: The James A. McCann Company.
- FREUD, Sigmund, (2009), *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd (Jenseits des Lustprinzips – 1940)*, Çev.: Ali Babaoğlu, İkinci Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- FREUD, Sigmund, (2014), *Psikanaliz Üzerine (Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse – 1933)*, Çev.: A. Avni Öneş, On Sekizinci Basım, İstanbul: Say Yayınları.
- GALTON, Francis, (1865), "Hereditary Talent and Character", *Macmillan's Magazine*, Vol.: 12(157-166), 318-327.
- GAZLEY, Aaron, and Watling, Lauren, (2015), "Me, My Tourist-Self, and I: The Symbolic Consumption of Travel", *Journal of Travel & Tourism Marketing*, Vol.: 32, Issue: 6, pp.: 639-655.
- GECAS, Viktor, (1982), "The Self-Concept", *Annual Review of Sociology*, Vol.: 8, pp.: 1-33.
- GEROW, Joshua R., (1992), *Psychology: An Introduction*, Third Edition, New York: HarperCollins Publishers Inc.
- GEZİCİ, Meral, & Güvenç, Gülden, (2003), "Çalışan Kadınların ve Ev Kadınlarının Benlik-Algısı ve Benlik-Kurgusu Açısından Karşılaştırılması", *Türk Psikoloji Dergisi*, Vol.: 18, Issue: 51, ss.: 1-14.

- GIBBS, Graham R., (2007), *Analyzing Qualitative Data*, London, England: SAGE Publications.
- GIDDENS, Anthony, (2008), *Sosyoloji*, 2. Bölüm: Küreselleşme ve Değişen Dünya için Çev.: Hüseyin Özel, Birinci Baskı, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- GIDDENS, Antony, (1997), *Sociology*, Cambridge: Polity Press.
- GLESNE, Corrine, (2015), *Nitel Araştırmaya Giriş – Becoming Qualitative Researcher*, Çev. Edt.: Ali Ersoy, Pelin Yalçınoğlu, 5. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- GOLEMAN, Daniel, (2006), *Social Intelligence: The New Science of Human Relationships*, New York: Bantham Books.
- GOMEZ-JACINTO, Luis, Martin-Garcia, Jesus San, and Bertiche-Haud'Huyze, Carla, (1999), "A Model of Tourism Experience and Attitude Change", *Annals of Tourism Research (Research Notes and Reports)*, Vol.: 26, Issue: 4, pp.: 1024-1027.
- GREENWALD, Anthony G., (1997), "Self-Knowledge and Self-Deception: Further Consideration", In *The Mythomanias: The Nature of Deception and Self-Deception*, Ed.: Michael S. Myslobodsky, Mahwah-New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, pp.: 51-71.
- GRUNEWALD, R. A., (2002), "Tourism and Cultural Revival", *Annals of Tourism Research*, Vol.: 29, No.: 4, pp.: 1004-1021.
- GUR, Ruben C., and Sackeim, Harold, A., (1979), "Self-Deception: A Concept in Search of A Phenomenon", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.: 37, Issue: 2, pp.: 147-169.
- GÜVENÇ, Bozkurt, (1991), *İnsan ve Kültür*, Beşinci Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- GÜVENÇ, Bozkurt, (1993), *Antropoloji (İnsan Bilimi)*, Edt.: Merih Zıllıoğlu, Anadolu Üniversitesi Yayın No.: 698, Açıköğretim Fakültesi Yayın No.: 340.
- GÜVENÇ, Bozkurt, (1999), *İnsan ve Kültür*, Sekizinci Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HALL, W. G. and Oppenheim, R. W., (1987), "Developmental Psychobiology: Prenatal, Perinatal, and Early Postnatal Aspects of Behavioural Development", *Annual Review of Psychology*, Vol.: 38, pp.: 91-128.
- HASSAN, Mudassir ve Khan Waheeda, (2013), "Temperament and Character in Male and Female Students of Kashmir Valley", *Delhi Psychiatry Journal*, Vol.: 16, Issue: 1, pp.: 155-159.
- HENSLIN, James M., (2012), *Sociology: A Dawn-to-Earth Approach*, Eleventh Edition, Pearson.
- HESS, Beth B., Elizabeth W. Markson and Peter J. Stein, (1993), *Sociology (1993 Update)*, Macmillan Publishing Company, New York.
- HILGARD, Ernest R., (1962), *Introduction to Psychology*, Third Edition, New York & Burlingame: Harcourt, Brace & World, Inc..

- HODGINS, Holley S., and Knee, C. Raymond, (2004), “4: The Integrating Self and Conscious Experience”, In Edward L. Deci and Richard M. Ryan (Eds.), *Handbook of Self-Determination Research*, The Softcover Edition (First Edition – 2002), New York US and Suffolk UK: The University of Rochester Press, pp.: 87-101.
- HOGAN, Robert and Bond Michael, Harris, (2009), “Culture and Personality”, In P. J. Corr & G. Matthews (Eds.), *The Cambridge Handbook of Personality Psychology*, New York: Cambridge University Press, pp.: 577-588.
- HOGG, Michael A. ve Vaughan, Graham M., (2014), Sosyal Psikoloji (Social Psychology, 2014, Yedinci Baskı), Çev.: İbrahim Yıldız ve Aydın Gelmez, İkinci Baskı, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- HOLZINGER, K. J., (1929), “The Relative Effect of Nature and Nurture Influences on Twin Differences”, *Journal of Educational Psychology*, Vol.: 20, Issue: 4, pp.: 241–248.
- HUGHES, Claire, and Cutting, Alexandra L., (1999), “Nature, Nurture, and Individual Differences in Early Understanding of Mind”, *Psychological Science*, Vol.: 10, Issue: 5, pp.: 429-432.
- HUGHES, Claire, Jaffee Sara R., Happé Francesca, Taylor Alan, Caspi Avshalom and Moffitt Terrie E., (2005), “Origins of Individual Differences in Theory of Mind: From Nature to Nurture?”, *Child Development*, Vol.: 76, Issue: 2, pp.: 356–370.
- İMAMOĞLU, E. Olcay, (1998), “Individualism and Collectivism in a Model and Scale of Balanced Differentiation and Integration”, *The Journal of Psychology - Interdisciplinary and Applied*, Vol.: 132, Issue: 1, pp.: 95-105.
- İNANÇ, Banu Yazgan, Bilgin Mehmet ve Atıcı Meral Kılıç, (2015), Gelişim Psikolojisi: Çocuk ve Ergen Gelişimi, On Birinci Basım, Ankara: Pegem Akademi.
- İSLİM, Üzeyir, (2006), “Öğrencilerin Duyuşsal Karakteristiklerinin Fizik Dersi Başarısına Etkisi”, Danışman: Hatice Güzel, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fizik Eğitimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- İSPİR, Naci ve Küçükalkan, Gülhanım, (2013), “‘Ben’ ve ‘Öteki’ İlişkisinde İnsan ve Diğerleri”, *Atatürk İletişim Dergisi*, Sayı: 5, s.: 1-10.
- JACOBSEN, Jens Kristian Steen, (2000), “Anti-Tourist Attitudes: Mediterranean Charter Tourism”, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 27, Issue: 2, pp.: 284-300.
- JACOBSON, Edith, (2015), Kendilik ve Nesne Dünyası (The Self and the Object World – 1964), Çev.: Selim Yazgan, İkinci Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- JAMES, William, (1890). *The Principles of Psychology*, Vol.: 1, New York, US: Henry Holt and Co.
- JERSILD, Arthur T., (1968), *Child Psychology*, Sixth Edition, New Jersey: Prentice-Hall.
- JOHNSON, Edward A., Vincent, Norah, and Ross, Leah, (1997), “Self-Deception versus Self-Esteem in Buffering the Negative Effects of Failure”, *Journal of Research in Personality*, Vol.: 31, Issue: 3, pp.: 385-405.
- JOHNSON, Ronald C. and Medinnus Gene R., (1969), *Child Psychology: Behaviour & Development*, Second Edition, John Wiley & Sons.

- JUNG, Carl Gustav, (1959), *The Archetypes and the Collective Unconscious*, New York: Pantheon Books.
- JUNG, Carl Gustav, (1999), *Keşfedilmemiş Benlik, (The Undiscovered Self/Archaic Man – 1933, 1958)*, Çev.: Arkaik İnsan için Barış İlhan, *Keşfedilmemiş Benlik için Canan Ener Sılay*, Birinci Basım, İstanbul: İlhan Yayınevi.
- JUSSIM, Lee, Yen, HsiuJu, and Aiello, John R., (1995), “Self-Consistency, Self-Enhancement, and Accuracy in Reactions to Feedback”, *Journal of Experimental Social Psychology*, Vol.: 31, pp.: 322-356.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, (2012), *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji*, 3. Baskı, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- KAMAKURA, Toshimitsu, Ando, Juko, and Ono, Yutaka, (2007), “Genetic and Environmental Effects of Stability and Change in Self-Esteem during Adolescence”, *Personality and Individual Differences*, Vol.: 42, Issue: 1, pp.: 181-190.
- KAYA, Fatih ve Oğurlu, Üzeyir, (2015), “Benlik Saygısı, Zekâ ve Akademik Başarı İlişkisi”, *International Journal of Human Sciences*, Cilt: 12, Sayı: 1, ss.: 951-565.
- KAYA, Nazmiye ve Çilli, Ali S., (1997), “Anoreksiya Nervoza”, *Genel Tıp Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, ss.: 107-110.
- KEEN, C. L., Uriu-Hare J. Y., Hawk S. N., Jankowski M. A., Daston G. P., Kwik-Urbe C. L., and Rucker R. B., (1998), “Effect of Copper Deficiency on Prenatal Development and Pregnancy Outcome”, *The American Journal of Clinical Nutrition*, Vol.: 67, Issue: 5, pp.: 10035-10115.
- KELLY, Sandra J., Day Nancy, and Streissguth Ann P., (2000), “Effects of Prenatal Alcohol Exposure on Social Behavior in Humans and Other Species”, *Neurotoxicology and Teratology*, Vol.: 22, Issue: 2, pp.: 143-149.
- KIM, Jong-Hyeong, (2010), “Determining the Factors Affecting the Memorable Nature of Travel Experiences”, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, Vol.: 27, Issue: 8, pp.: 780-796.
- KIM, K., Uysal M. and Sirgy M. J., (2013), “How Does Tourism In a Community Impact the Quality of Life of Community Residents?”, *Tourism Management*, Vol.: 36, pp.: 527-540.
- KINCH, John W., (1963), “A Formalized Theory of the Self-Concept”, *American Journal of Sociology*, Vol.: 68, Issue: 4, pp.: 481-486.
- KING, B., Pizam A. and Ady M., (1993), “Social Impacts of Tourism: Host Perceptions”, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 20, No.: 4, pp.: 650-665.
- KINGSLEY, Davis, (1940), “Extreme Social Isolation of a Child”, *American Journal of Sociology*, Vol.: 45, Issue: 4, pp.: 554-565.
- KIZIROĞLU, İlhami, (2010), *Genel Biyoloji: Canlılar Bilimi*, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, Ankara: Okutman Yayıncılık.
- KLEIN, Richard G. and Blake Edgar, (2002), *The Dawn of Human Culture*, John Wiley & Sons Inc., New York.

- KLUMP, Kelly L., Miller, K. B., Keel, P. K., and McGue, M., (2001), "Genetic and Environmental Influences on Anorexia Nervosa Syndromes in A Population-Based Twin Sample", *Psychological Medicine*, Vol.: 31, Issue: 4, pp.: 737-740.
- KOCAHAN, Sayad, Akıllıoğlu, Kübra, Melik, Emine Babar ve Melik, Enver, (2010), "Beyin ve Davranışlar Üzerine Sosyal Çevrenin Etkileri", *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*, Cilt: 73, Sayı: 4, ss.: 108-112.
- KOCATAŞ, Ahmet, (2006), *Ekoloji ve Çevre Biyolojisi*, Dokuzuncu Baskı, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- KOEPPEN-SCHOMERUS, Gesina, Spinath, Frank M., and Plomin, Robert, (2003), "Twins and Non-Twin Siblings: Different Estimates of Shared Environmental Influence in Early Childhood", *Twin Research and Human Genetics*, Vol.: 6, Issue: 2, pp.: 97-105.
- KOPEL, Steven, & Arkowitz, Hal, (1975), "The Role of Attribution and Self-Perception in Behavior Change: Implications for Behavior Therapy", *Genetic Psychology Monographs*, Vol.: 92, Issue: 2, pp.: 175-212.
- KOTTAK, Conrad Philip, (1994), *Anthropology: The Exploration of Human Diversity*, McGraw-Hill Inc.
- KREBS, Dennis L., and Denton, Kathy, (1997), "Social Illusions and Self-Deception: The Evolution of Biases in Person Perception", In J. A. Simpson and D. T. Kenrick (Eds.), *Evolutionary Social Psychology*, Hillsdale NJ-U.S.: Lawrence Erlbaum Associates Inc..
- KURT, İhsan, (2008), *Psikolojiden Kültüre*, 3. Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- KUYUMCU, Behire ve Güven, Mehmet, (2012), "Türk ve İngiliz Üniversite Öğrencilerinin Duygularını Fark Etmeleri ve İfade Etmeleri ile Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki İlişki", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 32, Sayı: 3, ss.: 589-607.
- LACAN, Jacques, (2017), *Psikanalizin Dört Temel Kavramı: Seminer 11. Kitap (Le Séminaire Livre XI: Les Quatre Concepts Fondamentaux de la Psychanalyse-1964)*, Çev.: Nilüfer Erdem, Üçüncü Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- LANGER, Ellen J., (1999), "Self-Esteem vs. Self-Respect", *Psychology Today*, <https://www.psychologytoday.com/us/articles/199911/self-esteem-vs-self-respect>, published: November the 1st..
- LANGLEY, C. W., (1971), "Differentiation and Integration of Systems of Personal Constructs", *Journal of Personality*, Vol.: 39, Issue: 1, pp.: 10-25
- LARSEN, Svein, (2007), "Aspects of a Psychology of the Tourist Experience", *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, Vol.: 7, Issue: 1, pp.: 7-18.
- LARSEN, Svein, Øgaard, Torvald, and Brun, Wibecke, (2011), "Backpackers and Mainstreamers: Realities and Myths", *Annals of Tourism Research*, Vol.: 38, Issue: 2, pp.: 690-707.

- LEAK, Gary K., and Fish, Stanley, (1989), "Religious Orientation, Impression Management, and Self-Deception: Toward A Clarification of the Link between Religiosity and Social Desirability", *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol.: 28, Issue: 3, pp.: 355-359.
- LERNER, Richard M., (1978), "Nature, Nurture, and Dynamic Interactionism", *Human Development*, Vol.: 21, pp.: 1-20.
- LEUNG, Rosanna, and Law, Rob, (2010), "A Review of Personality Research in the Tourism and Hospitality Context", *Journal of Travel & Tourism Marketing*, Vol.: 27, pp.: 439-459.
- LEWIN, Roger and Robert A. Foley, (2004), *Principles of Human Evolution*, Blackwell Publishing, Oxford.
- LI, Bocong, (2015), "Human Nature, the Mens-ends Relationship, and Alienation: Themes for Potential East-West Collaboration", *Technology in Society*, Vol.: 43, pp.: 60-64.
- LIGHT, D., (2001), " 'Facing the Future': Tourism and Identity-Building in Post-Socialist Romania", *Political Geography*, Vol.: 20, pp.: 1053-1074.
- LOKER-MURPHY, Laurie, and Pearce, Philip L., (1995), "Young Budget Travelers: Backpackers in Australia", *Annals of Tourism Research*, Vol.: 22, Issue: 4, pp.: 819-843.
- LUNDBERG, George A., Schrag C. C., Larsen O. N. and Catton W. R. (Jr.), (1968), *Sociology*, Harper International Edition.
- MACCANNEL, Dean, (1973), "Staged Authenticity: Arrangements of Social Space in Tourist Settings", *American Journal of Sociology*, Vol: 79, Issue: 3, pp.: 589-603.
- MACCANNELL, Dean, (1990), "Cannibal Tours", *SVA Review*, Vol.: 6, Issue: 2, pp.: 14-24.
- MACCANNELL, Dean, (2001), "Tourist Agency", *Tourist Studies*, Vol.: 1, Issue: 1, pp.: 23-37.
- MACCANNELL, Dean, (2002), "The Ego Factor in Tourism", *Journal of Consumer Research*, Vol.: 29, Issue: 1, pp.: 146-151.
- MACCANNELL, Dean, (2003), *Empty Meeting Grounds: The Tourist Papers*, First Published in 1992, Taylor&Francis e-Library Edition, London: Routledge.
- MACIONIS, John J. and Ken Plummer, (2012), *Sociology: A Global Introduction*, Pearson, Harlow.
- MACIONIS, John J., (2015), *Sosyoloji (Sociology)*, 13. Basımdan Çeviri, Çev. Editör: Vildan Akan, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- MADEN, H. Ahmet, (2018), "İhtiyarlık Psikosomatığı ve Kültürel Nitelikleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 1, ss.: 181-189.
- MANER, Fulya, (2001), "Yeme Bozuklukları", *Psikiyatride Derlemeler, Olgular ve Varsayımlar*, Yıl: 1, Sayı: 1, ss.: 21-28.

- MANNELL, Roger C., and Iso-Ahola, Seppo E., (1987), "Psychological Nature of Leisure and Tourism Experience", *Annals of Tourism Research*, Vol.: 14, Issue: 3, pp.: 314-331.
- MARKUS, Hazel and Kunda, Ziva, (1986), "Stability and Malleability of the Self-Concept", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.: 51, Issue: 4, pp.: 858-866.
- MARKUS, Hazel, (1977), "Self-Schemata and Processing Information about the Self", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.: 35, Issue: 2, pp.: 63-78.
- MARKUS, Hazel, and Wurf, Elissa, (1987), "The Dynamic Self-Concept: A Social Psychological Perspective", *Annual Review of Psychology*, Vol.: 38, Issue: 1, pp.: 299-337.
- MARKUS, Hazel, Smith, Jeanne, and Moreland, Richard L., (1985), "Role of the Self-Concept in the Perception of Others", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.: 49, Issue: 6, pp.: 1494-1512.
- MARTIN, G. Neil, Carlson, Neil R. and Buskist, William, (2010), *Psychology*, Fourth Edition, Essex: Pearson Education Limited.
- MASLOW, Abraham Harold, (1943), "Dynamics of Personality Organization", *Psychological Review*, Vol.: 50, Issue: 5, pp.: 514-539.
- MATHEWS, Gordon, (2002), *Global Culture / Individual Identity: Searching for Home in the Cultural Supermarket*, London and New York: Routledge – Taylor & Francis Group.
- McCARTNEY, Kathleen, Harris, Monica J., and Bernieri, Frank, (1990), "Growing Up and Growing Apart: A Developmental Meta-Analysis of Twin Studies", *Psychological Bulletin*, Vol.: 107, Issue: 2, pp.: 226-237.
- McCONNELL, James V. and Philipchalk, Ronald P., (1992), *Understanding Human Behavior* (Seventh Edition), Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
- McCRAE, Robert R. and Costa, Paul T. Jr., (2005), "The Stability of Personality: Observations and Evaluations", in *Current Directions in Personality Psychology*, Edt.: Carolyn C. Morf and Ozlem Ayduk, Upper Saddle River-New Jersey: Pearson-Prentice Hall, ss.: 3-8.
- McCRAE, Robert R. and John Oliver P., (1992), "An Introduction to the Five-Factor Model and Its Applications", *Journal of Personality*, Vol.: 60, Issue: 2, pp.: 175-215.
- McCRAE, Robert R., Costa Jr. Paul T., Ostendorf Fritz, Angleitner Alois, Hřebíčková Martina, Avia Maria D., Sanz Jesús, Sánchez-Bernardos Maria L., KUSDIL M. Ersin, Woodfield Ruth, Saunders Peter R., Smith Peter B., (2000), "Nature over Nurture: Temperament, Personality, and Life Span Development", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.: 78, Issue: 1, pp.: 173-186.
- McGUIRE, Shirley, Neiderhiser, Jeane M., Reiss, David, Hetherington, E. Mavis, (1994), "Genetic and Environmental Influences on Perceptions of Self-Worth and Competence in Adolescence: A Study of Twins, Full Siblings, and Step-Siblings", *Child Development*, Vol.: 65, Issue: 3, pp.: 785-799.

- McWHA, Madelene Rose, Frost, Warwick, Laing, Jennifer and Best, Gary, (2016), "Writing for the Anti-Tourist? Imagining the Contemporary Travel Magazine Reader as an Authentic Experience Seeker", *Current Issues in Tourism*, Vol.: 19, Issue: 1, pp.: 85-99.
- MEAD, George Herbert, (1972), *Mind, Self, and Society: From the Standpoint of A Social Behaviorist*, Edited and with An Introduction by Charles W. Morris, Eighteenth Impression - first edition is published in 1934, Chicago and London: The University of Chicago Press.
- MEDINA, Laurie Kroshus, (2003), "Commoditizing Culture: Tourism and Maya Identity", *Annals of Tourism Research*, Vol.: 30, Issue: 2, pp.: 353-368.
- MEHMETOGLU, Mehmet, (2004), "Tourist or Traveller? A Typological Approach", *Tourism Review*, Vol.: 59, Issue: 3, pp.: 33-39.
- MERRIAM, Sharan B., (2013), *Nitel Araştımra: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber – Qualitative Research: A Guide to Design and Implimentation*, ev. Edt.: Selahattin Turan, 3. Basımdan eviri, Ankara: Nobel Yayın.
- MEYER, Christine Benedichte, (2001), "A Case in Case Study Methodology", *Field Methods*, Vol.: 13, Issue: 4, pp.: 329-352.
- MILLHAM, Jim, and Kellogg, Richard W., (1980), "Need for Social Approval: Impression Management or Self-Deception", *Journal of Research in Personality*, Vol.: 14, Issue: 4, pp.: 445-457.
- MISCHEL, Walter, Shoda, Yuichi and Mendoza-Denton, Rodolfo, (2005), "Situation-Behaviour Profiles as a Locus of Consistency in Personality", in *Current Directions in Personality Psychology*, Edt.: Carolyn C. Morf and Ozlem Ayduk, Upper Saddle River-New Jersey: Pearson-Prentice Hall, ss.: 9-14.
- MORRIS, Charles G. and Maisto, Albert A., (2013), *Understanding Psychology*, Tenth Edition, Pearson Education, Inc.
- MURPHY, Arthur E., (1939), "Concerning Mead's The Philosophy of the Act", *The Journal of Philosophy*, Vol. 36, No. 4, pp. 85-103.
- MUSSEN, Paul Henry, Conger John Janeway, Kagan Jerome and Huston Aletha Carol, (1990), *Child Development and Personality*, Seventh Edition, New York: Harper Collins.
- NEISS, Michelle B., Sedikides, Constantine, and Stevenson Jim, (2002), "Self-Esteem: A Behavioural Genetic Perspective", *European Journal of Personality*, Vol.: 16, Issue: 5, pp.: 351-367.
- NEWCOMB, T. M., (1958), *Social Psychology*, New York: Henry Holt and Company, Inc.
- NOY, Chaim, (2004), "This Tri Really Changed Me: Backpackers' Narratives of Self-Change", *Annals of Tourism Research*, Vol.: 31, Issue: 1, pp.: 78-102.
- O'REILLY, Camille Caprioglio, (2006), "From Drifter to Gap Year Tourist: Mainstreaming Backpacker Travel", *Annals of Tourism Research*, Vol.: 33, Issue: 4, pp.: 998-1017.

- OH, Haemoon, Fiore, Ann Marie, and Jeoung, Miyoung, (2007), "Measuring Experience Economy Concepts: Tourism Applications", *Journal of Travel Research*, Vol.: 46, Issue: 2, pp.: 119-132.
- ONUR, Dilara, (2018), "Psikoloji Kuramları ve Yaratıcılık İlişkisi", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)*, Cilt: 8, Sayı: 1, ss.: 145-156.
- OURAHMOUNE, Nacima, (2016), "Narrativity, Temporality, and Consumer-Identity Transformation through Tourism", *Journal of Business Research*, Vol.: 69, pp.: 255-263.
- OWENS, Timothy J., Robinson, Dawn T., Smith-Lovin, Lynn, (2010), "Three Faces of Identity", *Annual Review of Sociology*, Vol.: 36, pp.: 477-499.
- OXFORD DICTIONARIES, (2018), Definition, retrieved from: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/nomad>, retrieved on: 03.11.2018.
- OYAMA, S., Griffiths, P. E. and Gray, R. D., (2001), "Introduction: What is Developmental Systems Theory?" In Oyama, S., Griffiths, P.E., and Gray, R.D. (eds.), *Cycles of Contingency: Developmental Systems and Evolution*, Cambridge, MA: MIT Press, pp. 1-12.
- ÖZCAN, Halil, Subaşı, Burak, Budak, Beyhan, Çelik, Mustafa, Gürel, Şeref Can, Yıldız, Mesut, (2013), "Ergenlik ve Genç Yetişkinlik Dönemindeki Kadınlarda Benlik Saygısı, Sosyal Görünüş Kaygısı, Depresyon ve Anksiyete İlişkisi", *Journal of Mood Disorders*, Cilt: 3, Sayı: 3, ss.: 107-113.
- ÖZDEMİR, Osman, Özdemir Pınar Güzel, Kadak Muhammed Tayyib ve Nasıroğlu Serhat, (2012), "Kişilik Gelişimi", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Cilt: 4, Sayı: 4, ss.: 566-589.
- ÖZEN, Yener ve Gülaçtı Fikret, (2010), "Benlik-Kavramı ve Benliğin Gelişimi Bilen Benliğe Gereksinim Var Mı?", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, ss.: 21-37.
- ÖZTÜRK, Zeynep, (2014), "İlaç Kullanan Gebeye Yaklaşım: Teratojenite Riski ve Danışmanlık Hizmeti", *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 5, ss.: 201-205.
- ÖZYURT, Cevat, (2012), *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma*, İkinci Baskı, İstanbul: Açılık Kitap.
- PASSER, Michael W. and Smith, Ronald E., (2009), *Psychology: The Science of Mind and Behaviour*, Fourth Edition, McGraw-Hill.
- PEARCE, Philip L., (2010), "New Directions for Considering Tourists' Attitudes towards Others", *Tourism Recreation Research*, Vol.: 35, Issue: 3, pp.: 251-258.
- PEARCE, Philip L., and Packer, Jan, (2013), "Minds on the Move: New Links from Psychology to Tourism", *Annals of Tourism Research*, Vol.: 40, pp.: 386-411.
- PENNINGTON, Donald, (2016), *Essential Personality*, New York: Routledge-Taylor & Francis Group.
- PINE, B. Joseph, and Gilmore, James H., (1998), "Welcome to the Experience Economy", *Harvard Business Review*, July-August, Reprint Number: 98407, pp.: 97-105.

- PLOMIN, Robert and Daniels, D., (1987), "Children in the Same Family are Very Different, but Why?", *Behavioral and Brain Sciences*, Vol.: 10, No.: 1, pp.: 44-54.
- PLOMIN, Robert, (1989), "Environment and Genes, Determinants of Behavior", *American Psychologist*, Vol.: 44, No.: 2, pp.: 105-111.
- PLOMIN, Robert, (2011), "Commentary: Why are Children in the Same Family So Different? Non-Shared Environment Three Decades Later", *International Journal of Epidemiology*, Vol.: 40, Issue: 3, pp.: 582-592.
- PLOMIN, Robert, Asbury, Kathryn, Dunn, Judith, (2001), "Why Are Children in the Same Family So Different? Non-Shared Environment a Decade Later", *The Canadian Journal of Psychiatry*, Vol.: 46, Issue: 3, pp.: 225-233.
- PLOMIN, Robert, DeFries John C. and Loehlin John C., (1977), "Genotype-Environment Interaction and Correlation in the Analysis of Human Behaviour", *Psychological Bulletin*, Vol.: 84, Issue: 2, pp.: 309-322.
- PLOMIN, Robert, Loehlin John C. and Defries John C., (1985), "Genetics and Environmental Components of 'Environmental' Influences", *Developmental Psychology*, Vol.: 21, No.: 3, pp.: 391-402.
- PLOMIN, Robert, Reiss D., Hetherington E. M., and Howe, G. W., (1994), "Nature and Nurture: Genetic Contributions to Measures of the Family Environment", *Developmental Psychology*, Vol.: 30, Issue: 1, pp.: 32-43.
- POCOCK, Naomi Jane and McIntosh, Alison Jane, (2011), "The Return from Travel: A New Beginning?", *Current Issues in Tourism*, Vol.: 14, Issue: 7, pp.: 631-649.
- POLDERMAN, Tinca J. C., Benyamin Beben, De Leeuw Christiaan A., Sullivan Patrick F., Van Bochoven Arjen, Visscher Peter M. and Posthuma, Danielle, (2015), "Meta-Analysis of the Heritability of Human Traits Based on Fifty Years of Twin Studies", *Nature Genetics*, Vol.: 47, Issue: 7, pp.: 702-709.
- RATNER, Kaylin, Berman, Steven L., (2016), "Identity Boundaries: An Empirical Perspective", *Personality and Individual Differences*, Vol.: 90, pp.: 89-92.
- RAUH, Virginia A., Horton Megan K., Miller Rachel L., Whyatt Robin M., and Perera Frederica, (2010), "Neonatology and Environment: Early Exposure to Airborne Environmental Toxicants", *NeoReviews*, Vol.: 11, Issue: 7, pp.: 363-369.
- RAZNAHAN Armin, Greenstein Deanna, Lee Nancy Raitano, Clasen Liv S., and Giedd Jay N., (2012), "Prenatal Growth in Humans and Postnatal Brain Maturation into Late Adolescence", *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, Vol.: 109, Issue: 28, pp.: 11366-11371.
- REECE, Jane B., Urry Lisa A., Cain Michael L., Wasserman Steven A., Minorsky Peter V. and Jackson Robert B., (2013), *Campbell Biyoloji (Campbell Biology)*, Çev. Edt.: Ertunç Gündüz ve İsmail Türkan, Dokuzuncu Baskıdan Çeviri, Ankara: Palme Yayıncılık.
- RHEE, Soo Hyun, and Waldman, Irwin D., (2002), "Genetic and Environmental Influences on Antisocial Behavior: A Meta-Analysis of Twin and Adoption Studies", *Psychological Bulletin*, Vol.: 128, Issue: 3, pp.: 490-529.

- RICHARDS, Gred, (2015), "The New Global Nomads: Youth Travel in a Globalizing World", *Tourism Recreation Research*, Vol.: 40, Issue: 3, pp.: 340-352.
- RIDLEY, Matt, (2015), *Gen Çeviktir: Doğuştan Gelen Özellikler Mi, Çevresel Etkenler Mi? (The Agile Gene: How Nature Turns on Nurture, 2003)*, Çev.: Mehmet Doğan, Dördüncü Basım, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- RITZER, George, (2011), "Toplumun McDonaldlaştırılması: Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme", Çev.: Şen Süer Kaya, İkinci Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- RITZER, George, and Liska, Allan, (2004), "'McDisneyization' and 'Post-Tourism': Complementary Perspectives on Contemporary Tourism", In Stephen Williams (Ed.), *Tourism: Critical Concepts in the Social Sciences – Volume IV: New Directions and Alternative Tourism*, London and New York: Routledge – Taylor and Francis Group, pp.: 65-82.
- ROBACK, Abraham Aaron, (1931), *Personality: The Crux of Social Intercourse*, Oxford, England: Sci-Art.
- ROCHAT, Philippe, (2003), "Five Levels of Self-Awareness as They Unfold Early in Life", *Consciousness and Cognition*, Vol.: 12, Issue: 4, pp.: 717-731.
- ROGERS, Carl Ransom, (1957), "The Necessary and Sufficient Conditions of Therapeutic Personality Change", *Journal of Consulting Psychology*, Vol.: 21, Issue: 2, pp.: 95-103.
- ROGERS, Carl Ransom, (1995), *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy – 1961*, New York: Houghton Mifflin Company.
- ROGOFF, Barbara, (2003), *The Cultural Nature of Human Development*, Oxford University Press.
- ROTHBART, Mary Klevjord, (1981), "Measurement of Temperament in Infancy", *Child Development*, Vol.: 52, Issue: 2, pp.: 569-578.
- ROTHBART, Mary Klevjord, Ahadi Stephan A. and Hershey Karen L., (1994), "Temperament and Social Behavior in Childhood", *Merrill-Palmer Quarterly*, Vol.: 40, No: 1, Invitational Issue: Children's Emotions and Social Competence, pp.: 21-39.
- ROWE, David C., (1981), "Environmental and Genetic Influences on Dimensions of Perceived Parenting: A Twin Study", *Developmental Psychology*, Vol.: 17, pp.: 203-208.
- RUSHTON, J. Philippe, (2004), "Genetic and Environmental Contributions to Pro-Social Attitudes: A Twin Study of Social Responsibility", *Proceedings of the Royal Society of London B: Biological Sciences*, Vol.: 271, Issue: 1557, pp.: 2583-2585.
- RYAN, Chris, (2010), "Ways of Conceptualizing the Tourist Experience A Review of Literature", *Tourism Recreation Research*, Vol.: 35, Issue: 1, pp.: 37-46.
- RYAN, Richard M, and Edward, L. Deci, (2001), "On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being", *Annual Review of Psychology*, Vol.: 52, Issue: 1, pp.: 141-166.

- RYCKMAN, Richard M., (2013), *Theories of Personality*, Tenth Edition, Wadsworth-Cengage Learning.
- SACHS, David, (1981), “How to Distinguish Self-Respect from Self-Esteem”, *Philosophy & Public Affairs*, Vol.: 10, Issue: 4, pp.: 346-360.
- SADAVA, David, David M. Hillis, H. Craig Heller and May R. Berenbaum, (2014), *Yaşam: Biyoloji Bilimi (Life: The Science of Biology)*, Çev. Edt.: Ertunç Gündüz ve İsmail Türkan, Dokuzuncu Baskıdan Çeviri, Ankara: Palme Yayıncılık.
- SARISOY, G., Atmaca, A., Ecemiş, G., Gümüş, K. ve Pazvantoğlu, O., (2013), “Obezite Hastalarında Dürtüsellik ve Dürtüsellüğün Beden Algısı ve Benlik Saygısı ile İlişkisi”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 1, ss.: 53-61.
- SAUDINO, Kimberly J., (2005), “Moving Beyond the Heritability Question: New Directions in Behavioral Genetic Studies of Personality”, in *Current Directions in Personality Psychology*, Edt.: Carolyn C. Morf and Ozlem Ayduk, Upper Saddle River-New Jersey: Pearson-Prentice Hall, ss.: 57-64.
- SAYIN, Aslıhan ve Aslan, Selçuk, (2005), “Duygudurum Bozuklukları ile Huy, Karakter ve Kişilik İlişkisi”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 4, 276-283.
- SCHRODINGER, Erwin, (1999), *Yaşam Nedir ile Akıl ve Madde ve Özyaşamöyküsel Eskizler*, Evrim Yayınevi, İstanbul.
- SCHWARZ, Norbert, (1998), “Warmer and More Social: Recent Developments in Cognitive Social Psychology”, *Annual Review of Sociology*, Vol.: 24, pp.: 239-264.
- SCOTT, Eugenie C., (2016), “Creationism and Intelligent Design”, In *How Evolution Shapes Our Lives: Essays on Biology and Society*, Edt.: Jonathan B. Losos and Richard E. Lenski, Princeton University Press.
- SCUPIN, Raymond, (1992), *Cultural Anthropology: A Global Perspective*, New Jersey: Prentice-Hall.
- SELÇUK, Senem Sönmez, (2011), *Küresel Dönüşümün Kimlik Boyutu: “Öteki”nin İnşası*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi Programı Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Tülay Özüerman, ss.: 1-391.
- SHERMAN, Ryne A., Rauthmann, John F., Brown, Nicolas A., Serfass, David G. and Jones, Ashley B., (2015), “The Independent Effects of Personality and Situations on Real-Time Expressions of Behavior and Emotion”, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.: 109, Issue: 5, pp.: 872-888.
- SIEGLER, Robert S. and Chen Zhe, (2008), “Differentiation and Integration: Guiding Principles for Analyzing Cognitive Change”, *Developmental Science*, Vol.: 11, Issue: 4, pp.: 433-448.
- ŠIMKOVÁ, Eva, (2014), “Psychology and Its Application in Tourism”, *4th World Conference on Psychology, Counselling and Guidance WCPCG-2013, Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Vol.: 114, pp.: 317-321.
- ŞİMŞEK, Sefa, (2002), “Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3, ss.: 29-39.

- SKINNER, Burrhus Frederic, (1938), *The Behavior of Organisms*, New York: D. Appleton-Century Company, Incorporated.
- SKINNER, Burrhus Frederic, (1965), *Science and Human Behavior*, New York: The Free Press-A Division of Simon&Schuster Inc..
- SKINNER, Burrhus Frederic, (1976), *About Behaviorism-1904*, New York: Vintage Books-A Division of Random House.
- SMILLIE, David, (1996), "Human Nature and Evolution: Language, Culture, and Race", *Journal of Social and Evolutionary Systems*, Vol.: 19, Issue: 2, pp.: 145-156.
- SMITH, Edward E., Hoeksema Susan Nolen, Fredrickson Barbara L. and Loftus Geoffrey R. Loftus, (2012), *Atkinson ve Hilgard Psikolojiye Giriş (Atkinson & Hilgard's Introduction to Psychology, 2003)*, Çev.: Öznur Öncül ve Deniz Ferhatoğlu, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 14. Edisyon, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- SMITH, Melanie and Kelly, Catherine, (2006), "Holistic Tourism: Journey of the Self?", *Tourism Recreation Research*, Vol.: 31, Issue: 1, pp.: 15-24.
- SMITH, Valene L., (1989), "Introduction", In Valene L. Smith (Ed.), *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism*, Second Edition, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, pp.: 1-19.
- SNOWDEN, Ruth, (2013), *Jung: Kilit Fikirler (Jung the Key Ideas – 2011)*, Çev.: Kemal Atakay, İkinci Basım, İstanbul: Optimist Yayınları.
- SOKOL, Justin T., (2009), "Identity Development Throughout the Life Time: An Examination of Eriksonian Theory", *Graduate Journal of Counseling Psychology*, Vol.: 1, Issue: 2, pp.: 139-148.
- SOLMAZ, Mustafa, (2005), *Biçimbilim ve Sözdizim Açısından Etrüsk Dili*, T.C. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sarıca, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.
- SPENCER, Margaret Beale and Harpalani, Vinay, (2004), "Nature, Nurture, and the Question of 'How?': A Phenomenological Variant of Ecological System Theory, in *Nature and Nurture: The Complex Interplay of Genetic and Environmental Influences on Human Behaviour and Development*, Editors: Cynthia Garcia Coll, Elaine L. Bearer and Richard M. Lerner, Psychology Press, ss.: 53-77.
- STEINER, Gary, (2010), *Anthropocentrism and Its Discontents: The Moral Status of Animals in the History of Western Philosophy*, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- STETS, Jan E., and Burke Peter J., (2000), "Identity Theory and Social Identity Theory", *Social Psychology Quarterly*, Vol.: 63, No.: 3, pp.: 224-237.
- STRYKER, Sheldon, and Burke, Peter J., (2000), "The Past, Present, and Future of an Identity Theory", *Social Psychology Quarterly*, Vol.: 63, Issue: 4, pp.: 283-297.
- SUH, Eunkook M., (2002), "Culture, Identity Consistency, and Subjective Well-Being", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.: 83, Issue: 6, pp.: 1378-1391.

- SULLIVAN, Harry Stack, (1937), "A Note on the Implications of Psychiatry, the Study of Interpersonal Relations, for Investigations in the Social Sciences", *American Journal of Sociology*, Vol.: 42, No.: 6, pp.: 848-861.
- SULLIVAN, Harry Stack, (1939), "A Note on Formulating the Relationship of the Individual and the Group", *American Journal of Sociology*, Vol.: 44, No.: 6, pp.: 932-937.
- SULLIVAN, Harry Stack, (1941), "Psychiatric Aspects of Morale", *American Journal of Sociology*, Vol.: 47, No.: 3, pp.: 277-301.
- SWANN Jr., William B., (1983), "Self-Verification: Bringing Social Reality into Harmony with the Self", In J. Suls, and A. Greenwald (Eds.), *Social Psychological Perspectives on the Self*, Vol.: 2, Hillsdale N.J.: Erlbaum, pp.: 33-66.
- SWANN Jr., William B., (1997), "The Trouble with Change: Self-Verification and Allegiance to the Self", *Psychological Science*, Vol.: 8, Issue: 3, pp.: 177-180.
- SWANN Jr., William B., and Read, Stephen J., (1981), "Self-Verification Process: How We Sustain Our Self-Conceptions", *Journal of Experimental Social Psychology*, Vol.: 17, Issue: 4, pp.: 351-372.
- SWANN Jr., William B., Rentfrow, Peter J., and Guinn Jennifer S., (2003), Self-Verification: The Search for Coherence, In Leary M., Tagney J. (Eds.), *Handbook of Self and Identity*, New York: Guilford Press, pp.: 367-383.
- SWANN, William B., Stein-Seroussi, Alan, and Giesler, R. Brian, (1992), "Why People Self-Verify", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.: 62, Issue: 3, pp.: 392-401.
- SZABO, Agnes, and Ward, Colleen, (2015), "Identity Development during Cultural Transition: The Role of Social-Cognitive Identity Process", *International Journal of Intercultural Relations*, Vol.: 46, pp: 13-25.
- TAYLOR, Shelley E., Peplau, Letitia Anne, and Sears, David O., (1997), *Social Psychology: Ninth Edition*, Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.
- TAYLOR, Shelley, (1989), *Positive Illusions: Creative Self-Deception and the Healthy Mind*, NY, U.S.: Basic Books.
- TDK-TÜRK DİL KURUMU, (2018a), Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=EKLEKT%C4%B0K, E.T.: 13.08.2018.
- TDK-TÜRK DİL KURUMU, (2018b), Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b7ac22d0f2f59.58551421, E.T.: 13.08.2018.
- TDK-TÜRK DİL KURUMU, (2018c), Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b900e57d92aa9.65211177, E.T.: 25.08.2018.
- TDK-TÜRK DİL KURUMU, (2018d), Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5be0515da669e1.73522097, E.T.: 15.10.2018.

- TDK-TÜRK DİL KURUMU, (2018e), Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bd9b7ebe04cc3.57534767, E.T.: 15.10.2018.
- TDK-TÜRK DİL KURUMU, (2018f), Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bff390da6e545.22547692, E.T.: 03.11.2018.
- TEBER, Serol, (2013), Doğanın İnsanlaşması, 3. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.
- TENBRUNSEL, Ann E., and Messick, David M., (2004), “Ethical Fading: The Role of Self-Deception in Unethical Behavior”, *Social Justice Research*, Vol.: 17, Issue: 2, pp.: 223-236.
- TODD, Sarah, (2001), “Self-Concept: A Tourism Application”, *Journal of Consumer Behaviour*, Vol.: 1, Issue: 2, pp.: 184-196.
- TUNCER, Özge, ATAY, Meltem İnci, Türker, Yasamin ve Tuncer, Hamdi, (2014), “Adolesanlarda Kardeş Sayısı ile Öz-Kavram İlişkisi”, *Düzce Tıp Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 3, ss.: 22-25.
- URIELY, Natan, (2005), “The Tourist Experience: Conceptual Developments”, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 32, Issue: 1, pp.: 199-216.
- URIELY, Natan, Yonay, Yuval, and Simchai, Dalit, (2002), “Backpacking Experiences: A Type and Form Analysis”, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 29, Issue: 2, pp.: 520-538.
- URRY, John, (2009), Turist Bakışı – The Tourist Gaze-2002, Çev.: Enis Tataroğlu ve İbrahim Yıldız, Birinci Baskı, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- VENKATACHALAM, Kallidaikurichi, (2014), “The Molecular Paradigm of Human Complexity”, *Cloning & Transgenesis*, Vol: 3, Issue: 1.
- VOGET, Fred W., (1960), “Man and Culture: An Essay in Changing Anthropological Interpretation”, *American Anthropologist – New Series*, Vol.: 62, No.: 6, pp.: 943-965.
- VOLO, Serena, (2009), “Conceptualizing Experience: A Tourist Based Approach”, *Journal of Hospitality Marketing & Management*, Vol.: 18, pp.: 111-126.
- WALLACE, Anthony F. C. and Fogelson Raymond D., (1961), “Culture and Personality”, *Biennial Review of Anthropology*, Vol.: 2, pp.: 42-78.
- WANG, Ning, (1999), “Rethinking Authenticity in Tourism Experience”, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 26, Issue: 2, pp.: 349-370.
- WARD, Carol, (2003), The Evolution of Human Origins, *American Anthropologist, New Series*, Vol.: 105, No.: 1, pp.: 77-88.
- WATSON, James D., Gann Alexander, Baker Tania A., Levine Michael, Bell Stephen P., Losick Richard, Harrison Stephen C., (2014), *Molecular Biology of the Gene*, Seventh Edition, New York: Pearson, Cold Spring Harbor Laboratory Press.
- WATSON, John Broadus, (1919), *Psychology from the Standpoint of a Behaviorist*, Philadelphia, PA: J. B. Lippincott Company.

- WEARING, Stephen, and Deane, Belinda, (2003), "Seeking Self: Leisure and Tourism on Common Ground", *World Leisure Journal*, Vol.: 45, Issue: 1, pp.: 4-12.
- WEARING, Stephen, and Neil, John, (2000), "Refiguring Self and Identity through Volunteer Tourism", *Society and Leisure*, Vol.: 23, Issue: 2, pp.: 389-419.
- WEEK, Lara, (2012), "I am not a Tourist: Aims and Implications of "Traveling"", *Tourist Studies*, Vol.: 12, Issue: 2, pp.: 186-203.
- WHITE, Naomi Rosh, and White, Peter B., (2004), "Travel as Transition: Identity and Place", *Annals of Tourism Research*, Vol.: 31, Issue: 1, pp.: 200-218.
- WICKENS, Eugenia, (2002), "The Sacred and the Profane: A Tourist Typology", *Annals of Tourism Research*, Vol.: 29, Issue: 3, pp.: 834-851.
- WILSON, Edward O., (2012), *The Social Conquest of Earth*, First Edition, Liveright Publishing Corporation.
- WRENCH, David F. and Chris Wrench, (1973), *Psychology: A Social Approach*, McGraw-Hill Book Company.
- WURGAFT, L. D., (1995), "Identity in World History: A Postmodern Perspective", *History and Theory*, Vol.: 34, No.: 2, Theme Issue: 34: World Historians and Their Critics, pp.: 67-85.
- WYER Jr., Robert S., (1964), "Assessment and Correlates of Cognitive Differentiation and Integration", *Journal of Personality*, Vol.: 32, Issue: 3, pp.: 495-509.
- YALÇIN, Şahabettin, (2003), "Descartes ve Özne Olarak Benlik", *Felsefe Dünyası*, Cilt: 2, Sayı: 38, ss.: 107-118.
- YALÇIN, Şahabettin, (2008), "Kant ve Benlik", *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı: 11, ss.: 91-101.
- YALÇIN, Şahabettin, (2011), "Ben Neyim?", *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, Vol.: 1, Issue: 2, pp.: 27-38.
- YEMENİCİ, Alev, (2015), *EvrİM Dönemecinde Bilincin Uyanışı: Dönüşüm 1*, 1. Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- YILDIRIM, Ali ve Şimşek, Hasan, (2016), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Genişletilmiş 10. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YILMAZ, Aslan Hanzade, (2016), "Bir Derleme: Benlik Kavramına İlişkin Bazı Yaklaşımlar ve Tanımlamalar", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan, Sayı: 48, ss.: 79-89.
- YIN, Robert K., (2013), "Validity and Generalization in Future Case Study Evaluations", *Evaluation*, Vol.: 19, Issue: 3, pp.: 321-332.
- YIN, Robert K., (2018), *Case Study Research and Applications: Design and Methods*, Sixth Edition, SAGE Publications.
- ZASTROW, Charles and Karen K. Krist-Ashman, (2014), *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre: Bebeklik-Çocukluk-Ergenlik*, Edt.: Durdu Baran Çiftci, 1. Basım, Ankara: Nika Yayınevi.

EKLER

EK 1. Veri Toplama Aracı Olarak Faydalanılan Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu¹⁰⁴

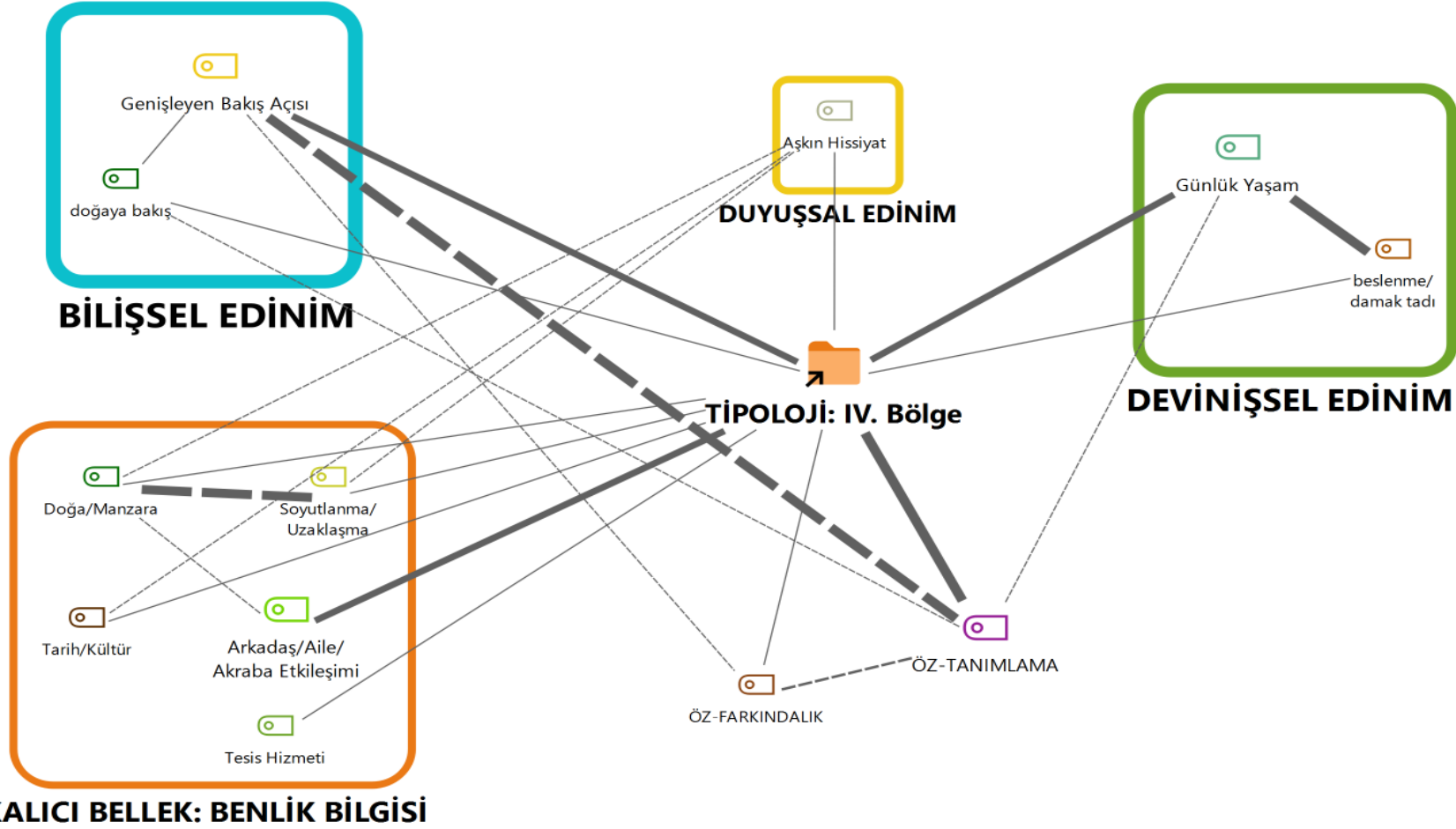
Cinsiyet: _____ Turistik Deneyime En Son Katılım (Ay Önce): _____ Mülakat No: _____
Yaş : _____ Seyahat/Tatil Sıklığı (Ay/Yıl): _____ Tarih: _____
Eğitim : _____ Yurtdışı Tatil Deneyimi (Evet/Hayır): _____ Süre: _____

Soruları, yaşamınız boyunca gerçekleştirmiş olduğunuz tüm turistik deneyimlerin ortalamasını göz önünde bulundurarak yanıtlayınız.

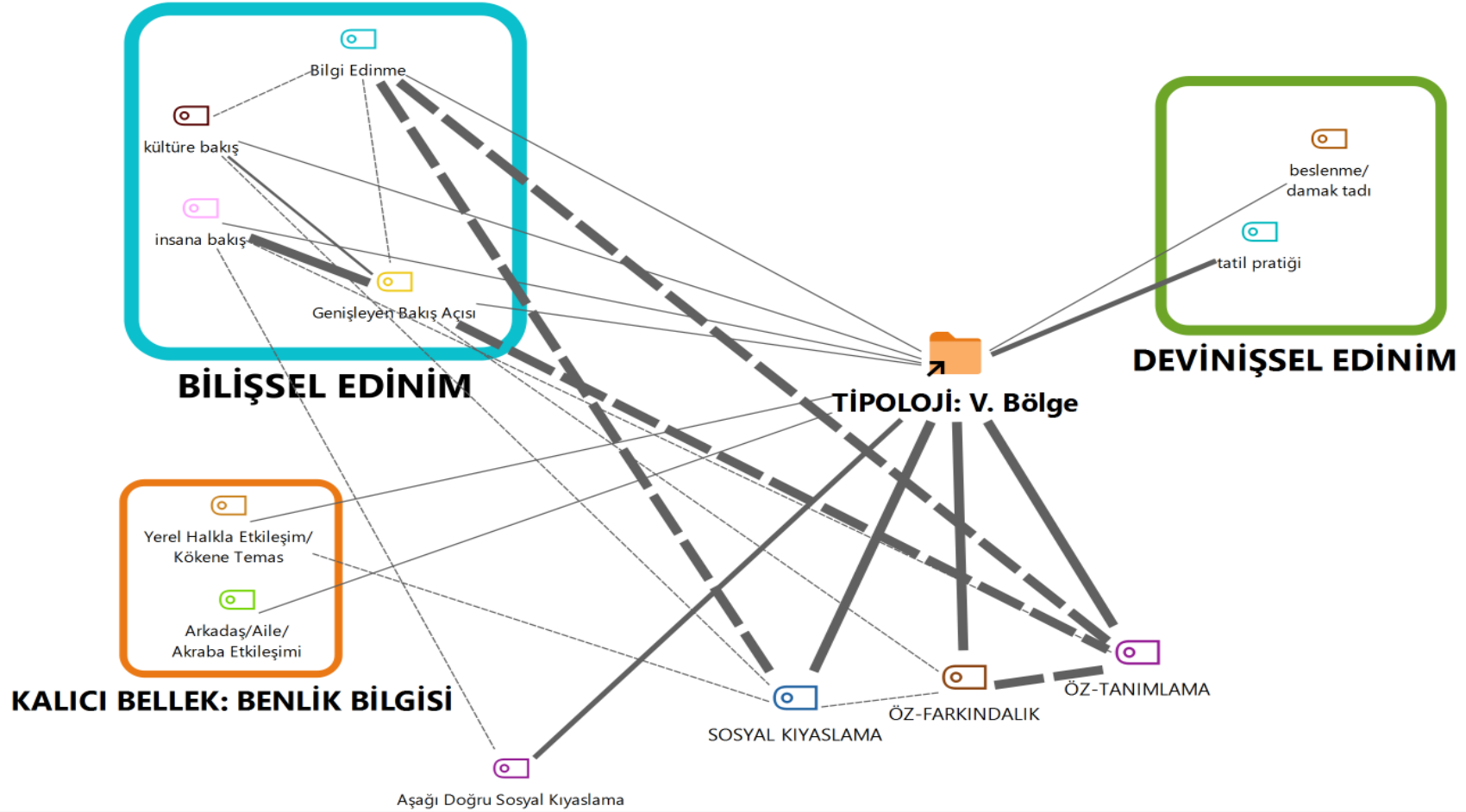
- 1) Sizin için seyahat/tatil ne ifade etmektedir?
- 2) Seyahatinizi/tatilinizi nasıl kurguluyorsunuz/planlıyorsunuz, kurgularken/planlarken nelere dikkat edersiniz?
  - 2.x) Geçmiş tüm seyahatlerinizi/tatillerinizi düşündüğünüzde;
    - 2.1.) seyahate/tatile çıkmadan önce güzergâhınıza genellikle/ağırlıklı olarak önceden mi karar verip planlama yaparsınız yoksa yola çıktıktan sonra, seyahat/tatil esnasında mı karar verip şekillendirirsiniz?
    - 2.2.) seyahatlerinizi/tatillerinizi genellikle/ağırlıklı olarak önceden belirlenmiş ve sadık kalınmaya gayret edilmiş bir “seyahat/tatil bütçesi” doğrultusunda mı yoksa bir “seyahat/tatil bütçesi” gözetmeksizin mi gerçekleştirirsiniz?
    - 2.3.) seyahate/tatile çıkmadan önce yapacağınız konaklamalarla ilgili karar ve işlemleri genellikle/ağırlıklı olarak önceden mi planlayarak uygularsınız yoksa seyahat/tatil esnasında plansız bir şekilde mi uygularsınız?
    - 2.4.) Seyahat/tatil kapsamında gideceğiniz yerde/yerlerdeki gezip göreceğiniz noktalarda genellikle/ağırlıklı olarak önceden yapılmış bir planlama doğrultusunda mı hareket edersiniz yoksa plansız bir şekilde keyfinize göre/doğaçlama/spontane mi hareket edersiniz?
      - Seyahat/tatil planlarınızı bu şekilde yapma sebepleriniz nelerdir?
      - Gelecekte de benzer şekilde mi kurgularsınız?
      - Bir seyahate/tatile niçin çıkarsınız?
- 3) Seyahatlerinizde/tatillerinizde yeniliklere açık olur musunuz, evet ise ne tür yenilikler olduğundan bahsedebilir misiniz?
  - 3.x) Geçmiş tüm seyahatlerinizi/tatillerinizi düşündüğünüzde;
    - 3.1) seyahatlerinizde/tatillerinizde günlük yaşamınızda düzenli bir şekilde gerçekleştirdiğiniz aktiviteler dışındaki at binme, paraşütle atlama, rafting yapma gibi aktivitelere genellikle/ağırlıklı olarak katılım gösterir misiniz?
    - 3.2) seyahatlerinizde/tatillerinizde gittiğiniz yerdeki/yerlerdeki kültürel unsurlarla (yöresel yiyecek-içecek, müzik, dans, etnik obje vb.) genellikle/ağırlıklı olarak ilgi gösterir/temas eder misiniz, evet ise bunu ne ölçüde gerçekleştirdiğinizden bahsedebilir misiniz?
    - 3.3) seyahatleriniz/tatilleriniz esnasında alış-veriş gibi profesyonel temelli yahut zorunlu gerçekleştirilen iletişimler hariç olmak üzere gittiğiniz yerde/yerlerde yaşanan yöre insanıyla genellikle/ağırlıklı olarak etkileşim kurar mısınız?
    - 3.4) seyahatlerinizde/tatillerinizde vaktinizin çoğunu turistlerin yoğunlaştığı turistik yerlerde ve şehir merkezleri gibi aşına olduğunuz bölgelerde mi geçirirsiniz?
- 4) Seyahat/tatil deneyimiz süresince günlük yaşamınızdaki alışkanlıklarınızın dışına ne kadar çıkabiliyorsunuz, vazgeçebileceğiniz alışkanlıklar nelerdir?
  - Bu değişimlerin meydana gelmesinde tatil dışı bir sebep var mıdır?
- 5) Seyahat/tatil deneyiminiz süresince kendinizi en özel hissettiğiniz/sizi en çok etkileyen/unutamadığınız/size en çok temas eden anlar hangileridir?
- 6) Seyahat/tatil deneyimlerinizin;
  - 6.1) günlük yaşamınızdaki rutinleriniz/alışkanlıklarınız/yaşam pratikleriniz üzerinde ne gibi etkileri oldu?
  - 6.2) bakış açınızda ne gibi etkileri oldu?
- 7) Tatil deneyimlerinizin kendinizi tanımlamanız/kendinizi ifade etmeniz üzerinde, ben şöyle bir insanımdır derken “şöyle”nin içini doldurmasında bir etkisi var mı, varsa bu etkiler nelerdir?

¹⁰⁴ Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler yarı yapılandırılmış olarak gerçekleştirildiğinden tamamen standardize edilmiş tek bir mülakat formu bulunmamaktadır. Çalışmanın “Veri Toplama Aracı” başlığı altında mülakat formunun genel bölümleri hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Yine de araştırmacıların faydalanabilmesi için bir mülakat formu örneğine yer verilmiştir.

EK 2. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi: IV. Bölge – Tüm Karşılıklı İlişkiler – Bütünsel Bakış

EK 3. Turistik Deneyimlerin Benlik-Kavramı ile İlişkisi: V. Bölge – Tüm Karşılıklı İlişkiler – Bütünsel Bakış

ÖZGEÇMİŞ

Çağı ERDOĞAN, 23.02.1989 tarihinde Adana-Seyhan'da dünyaya geldi. Lise öğrenimini İsmail Safa Özler Anadolu Lisesi (2007)'nde tamamladı. 2007 yılında lisans öğrenimine başladığı Düzce Üniversitesi Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nu 2011 yılında bölüm üçüncüsü olarak tamamladı. Yine 2011 yılında Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) kapsamında Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak atandı. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı ve 2013 yılında mezun olduktan sonra aynı üniversite ve anabilim dalında doktora öğrenimine başladığı gibi İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde de öğrenim görmeye başladı. Mayıs 2018'den itibaren Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmakta olan Erdoğan'ın ulusal ve uluslararası bilimsel çalışmaları bulunmaktadır.